

ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วารสารพุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Journal of Buddhist Studies Chulalongkorn University
ปีที่ 26 ฉบับที่ 3 กันยายน – ธันวาคม 2562
ISSN (Print) 0858-8325 ISSN (Online) 2651-219X

บรรณาธิการ
ปกรณ์ สิงห์สุรียา

เจ้าของ
ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ที่ปรึกษา

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ศาสตราจารย์ ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา

ศาสตราจารย์ ดร. วิทย์ วิศทเวทย์

ศูนย์พุทธศาสนศึกษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สันติ เล็กสุขุม

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา

ศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน

สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัครวิรุฬหการ

ศูนย์พุทธศาสนศึกษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณาธิการบริหาร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทุม อังกูรโรหิต

ศูนย์พุทธศาสนศึกษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณาธิการประจำฉบับ

รองศาสตราจารย์ ดร.ปกรณ์ สิงห์สุรียา

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหิดล

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สิทธิ บุตรอินทร์

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา

ศาสตราจารย์ ดร.เดียน คำดี

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา

ศาสตราจารย์ สุริชัย หวันแก้ว

ศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศาสตราจารย์ ดร.วัชรระ งามจิตฺตเจริญ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์
ศาสตราจารย์ ดร.สุวรรณา สถาอานันท์
รองศาสตราจารย์ ดร.ปรกรณ์ สิงห์สุริยา

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล

รองศาสตราจารย์ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชานปวีช ทัตแก้ว
อาจารย์ชาติรี วงษ์แก้ว
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภัทวดี อมาตยกุล

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ราชวิทยาลัยจุฬาภรณ์
IULM University Via Carlo Bo, 1 Milan, Italy

ฝ่ายประสานงานและสมาชิก

นางรุ่งรัตน์ อ่วมจินดา นางไพรินทร์ แยมศรวล นางสาวศิริพร บุสุวะ

อัตราค่า สมาชิก

เล่มละ 20 บาท (1 ปี 3 ฉบับ 60 บาท)

สมัครเป็นสมาชิกติดต่อฝ่ายสมาชิกที่ สำนักงานวารสารพุทธศาสนศึกษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาคารบรมราชกุมารี ชั้น 13

ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

โทรศัพท์ 02 218 4654 โทรสาร 02 218 4652 Email : cubs@chula.ac.th

ธนาณัติสั่งจ่ายศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปณณ. จุฬาลงกรณ์ 10332

สารบัญ

	หน้า
บทบรรณาธิการ	
บทความวิจัย	
รูปแบบการประยุกต์หลักมงคลชีวิต 38 ประการเพื่อการดำเนินชีวิต อำพล บุตดาสาร วังระ งามจิตรเจริญ	1
แนวทางการอธิบายคำสอนเรื่องรูปชั้นในมิติวิทยาศาสตร์ ศุภกาญจน์ วิษานาติ วังระ งามจิตรเจริญ คณอง ปาสิภัทรางกูร	33
ทัศนะของพระพุทธเจ้าต่อการเล่าเรียนพระธรรมวินัย จากอุปัชฌาย์ในอรรถกถาปมสูตร สมพรนุช ตันศรีสุข	76
บทความวิชาการ	
อโศกมหาราช: ความจริง มายาคติ จากคัมภีร์และจารึก दनัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์	106
พระสงฆ์ฉันบุฟเฟต์ได้หรือไม่ : กรณีศึกษาโครงการธรรมยาตรา เส้นทางพระผู้ปราบมารครั้งที่ 7 พงษ์ศิริ ยอดสา	128
งานแปล องค์ใดพระสัมพุทธ (ซานบ๊วชซ์ ทัดแก้ว)	161
บทวิจารณ์หนังสือ	
ทำไมพุทธจึงเป็นศาสนาแห่งความจริง (Why Buddhism is True) ศาสตร์และปรัชญาแห่งการปฏิบัติธรรมและการหลุดพ้น ภัทรธรรณ แสนพินิจ	184

บทบรรณาธิการ

วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในช่วงนี้อยู่ระหว่างการปรับปรุงวารสารให้มีคุณภาพมากขึ้นและสอดคล้องกับมาตรฐานของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) จึงมีการเปลี่ยนแปลงเป็นระยะ ๆ วารสารพุทธศาสนศึกษาฉบับนี้ก็เช่นกัน เป็นฉบับที่มีการปรับปรุงการใช้รูปแบบการจัดทำต้นฉบับแบบใหม่ เช่น การอ้างอิงและการเขียนเอกสารอ้างอิง ซึ่งผู้สนใจจะลงพิมพ์บทความในวารสารพุทธศาสนศึกษาสามารถศึกษาได้จาก **ข้อแนะนำในการส่งบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย** ในส่วนท้ายของวารสารพุทธศาสนศึกษาหรือศึกษาจากไฟล์ข้อแนะนำดังกล่าวในวารสารฉบับออนไลน์โดยเข้าไปทาง **Information For Authors** แล้วกดที่ Author Guidelines จากนั้น กดดาวน์โหลดที่คำว่า “ดาวน์โหลด (pdf)”

นอกจากนั้น วารสารพุทธศาสนศึกษาฉบับนี้ยังได้เพิ่ม**มาตรฐานทางจริยธรรมของการตีพิมพ์** ซึ่งได้กำหนดความรับผิดชอบและหน้าที่ของบรรณาธิการ บทบาทหน้าที่ของผู้นิพนธ์และผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ ซึ่งจะช่วยคุ้มครองให้การตีพิมพ์บทความมีความบริสุทธิ์ยุติธรรมและถูกต้องตามมาตรฐานจริยธรรมผู้ทำหน้าที่บรรณาธิการ ผู้นิพนธ์บทความ และผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ รวมทั้งผู้สนใจสามารถศึกษามาตรฐานทางจริยธรรมของการตีพิมพ์ดังกล่าวได้ในวารสารพุทธศาสนศึกษา หรือในวารสารพุทธศาสนศึกษาฉบับออนไลน์ในระบบฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์กลางของประเทศไทย (ThaiJO) โดยเข้าที่เมนู **Publication Ethics**

อนึ่ง ในวารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ฉบับหน้าคือฉบับปีที่ 27 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2563) เป็นต้นไป จะกำหนดให้ใช้แบบอักษร (font) TH Sarabun New ขนาด 16 ในการพิมพ์เนื้อหาบทความ และขนาด 14 ในการพิมพ์เชิงอรรถ เพื่อให้ผู้นิพนธ์บทความสามารถจัดทำต้นฉบับได้สะดวกมากขึ้น

สำหรับบทความที่ตีพิมพ์ในวารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฉบับนี้ประกอบด้วยบทความวิจัย 2 เรื่อง บทความวิชาการ 3 เรื่อง งานแปล 1 เรื่อง และบทวิจารณ์หนังสือ 1 เรื่อง ซึ่งบทความวิจัยทั้ง 2 เรื่องนั้นเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บทความวิชาการ 2 เรื่องแรกเป็นงานเขียนของนักวิชาการที่เป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัย บทความวิชาการเรื่องที่ 3 เป็นงานเขียนของนักวิชาการอิสระ ส่วนงานแปลเป็นเนื้อหาที่ต่อเนื่องจากมาจากการสารฉบับที่แล้ว และเรื่องสุดท้ายเป็นบทวิจารณ์หนังสือที่แปลมาจากต้นฉบับภาษาอังกฤษ

บทความที่หนึ่ง เรื่อง “รูปแบบการประยุกต์หลักมงคลชีวิต 38 ประการเพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมไทย” ของอำพล บุตดาสาร ได้เสนอรูปแบบการนำคำสอนเรื่องมงคล 38 มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งทำให้เราเข้าใจคำสอนหรือหลักธรรม 38 เรื่องมากขึ้นและสามารถนำคำสอนเหล่านั้นมาใช้ในชีวิตจริงได้มากขึ้น เพราะรูปแบบดังกล่าวได้ให้หลักการและแนวทางในการนำคำสอนเรื่องมงคล 38 ประการมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่ทำให้เราทราบว่า เราสามารถปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิต 38 ประการโดยไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตามลำดับไล่จากหลักมงคลชีวิตข้อแรกไปตามลำดับจนถึงข้อสุดท้าย และสามารถปรับหลักมงคลชีวิตบางข้อที่ดูเหมือนเราทำไม่ได้ เช่น ความเป็นผู้มีบุญที่ได้ทำไว้ในกาลก่อน การเห็นอริยสัจ และการทำนิพพานให้แจ้ง ให้สามารถทำได้ในชีวิตประจำวัน

บทความที่สอง เรื่อง “แนวทางการอธิบายคำสอนเรื่องรูปขันธ์ในมิติวิทยาศาสตร์” ของศุภกาญจน์ วิชาชาติ ทำให้เราเข้าใจคำสอนเรื่องรูปขันธ์ของพระพุทธศาสนามากขึ้นโดยอาศัยความจริงทางวิทยาศาสตร์ที่มีความคล้ายคลึงกับคำสอนเรื่องรูปขันธ์ อีกทั้งยังทำให้เราได้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับร่างกายของมนุษย์และสสารพลังงาน ตามแนวทางการอธิบายคำสอนเรื่องรูปขันธ์ในมิติวิทยาศาสตร์ รูปขันธ์หรือร่างกายก็คือสสารและพลังงาน โดยธาตุ 4 ของพระพุทธศาสนามีความคล้ายคลึงกับสถานะ 4 อย่างของสสาร ได้แก่ สถานะของแข็ง สถานะของเหลว สถานะแก๊ส สถานะพลาสมา และอนุหุมิ ซึ่งถือว่าเป็นการจุด

ประกายให้ผู้รู้เกี่ยวกับเรื่องพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ได้ค้นคว้าศึกษาต่อไป

บทความที่สาม เรื่อง “ทัศนะของพระพุทธเจ้าต่อการเล่าเรียนพระธรรมวินัยจากอุปัชฌาย์ในอรรถกถาปฐมสูตร” ของสมพรนุช ต้นศรีสุข แสดงให้เห็นโทษที่เกิดจากการศึกษาคำสอนหรือพระธรรมวินัยผิดวิธี การเรียนพระธรรมวินัยแล้วเกิดหลงไปกับผลประโยชน์หรือชื่อเสียงที่เกิดจากการมีความรู้ ก็ทำให้เกิดโทษแก่ผู้เรียนได้ ข้อคิดที่ได้จากคำสอนหรือบทความนี้จึงมีประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษาพระพุทธศาสนา ซึ่งจะทำให้ศึกษาพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องและเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

บทความที่สี่ เรื่อง “อโศกมหาราช: ความจริง มายาคติ จากคัมภีร์และจารึก” ของดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์ เปิดเผยให้เรารู้ความจริงเกี่ยวกับประวัติของพระเจ้าอโศกมหาราชมากขึ้น ซึ่งทำให้เราต้องกลับมาทบทวนความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตของพระเจ้าอโศกมหาราชใหม่ในหลายประเด็น ที่สำคัญพระเจ้าอโศกมหาราชอาจไม่ได้ฆ่าพระเชษฐาของพระองค์อย่างที่เราส่วนใหญ่เชื่อกัน คัมภีร์อรรถกถาของเถรวาทอาจจะสร้างภาพลักษณ์ให้พระองค์กลายเป็นบุคคลที่มีความดีและความชั่วร้ายเกินจริง

บทความที่ห้า เรื่อง “พระสงฆ์ฉันบุฟเฟต์ได้หรือไม่ : กรณีศึกษาโครงการธรรมยาตรา เส้นทางพระผู้ปราบมารครั้งที่ 7” ของพงษ์ศิริ ยอดสา เป็นบทความที่วิเคราะห์การฉันอาหารแบบบุฟเฟต์ของพระสงฆ์ในโครงการธรรมยาตรา เส้นทางพระผู้ปราบมาร ครั้งที่ 7 ของพระสงฆ์วัดพระธรรมกาย ซึ่งผลการศึกษานอกจากทำให้เราทราบว่า การฉันอาหารในกรณีดังกล่าวไม่ได้ผิดพระวินัยแล้ว ยังทำให้เราทราบว่า พระสงฆ์สามารถฉันอาหารหุงหρα ราคาแพง และประณีตได้โดยสามารถเลือกฉันได้ตามใจชอบ รวมทั้งได้รู้ความหมายและลักษณะของอาหารหุงหราและประณีตตามทัศนะของพระพุทธศาสนาด้วย

ส่วนงานแปลยังเป็นงานแปลเรื่อง “องค์ใดพระสัมพุทธ” ที่ต่อเนื่องจากวารสารฉบับที่แล้วของชานบิวซ์ ทัดแก้ว ซึ่งแปลจากงานเขียนของฟูกิตะ ทากามิจิ โดยเป็นตอนจบของบทที่ 2 งานแปลตอนนี้ก็ยังให้ความรู้ที่น่าสนใจอย่างยิ่งเกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้าจากหลักฐานชั้นต้นของพระพุทธศาสนานิกายต่าง ๆ ซึ่งผู้ที่อ่านงานแปลเรื่องนี้ในวารสารฉบับก่อนและผู้สนใจพุทธประวัติไม่ควรพลาด

ในท้ายที่สุด บทความสุดท้ายของวารสารฉบับนี้คือบทวิจารณ์หนังสือเรื่อง “ทำไมพุทธจึงเป็นศาสนาแห่งความจริง ศาสตร์และปรัชญาแห่งการปฏิบัติธรรมและการหลุดพ้น” (Why Buddhism is True: The Science and Philosophy of Meditation and Enlightenment) โดยภักทธรรณ แสนพิณิจ หนังสือเล่มนี้เขียนโดยโรเบิร์ต ไรท์ (Robert Wright) ซึ่งเป็นนักจิตวิทยาพัฒนาการที่มีความรู้ด้านศาสนาและวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ผู้เขียนต้องการเล่าสิ่งที่เขาได้รู้จากการศึกษาแนวคิดทางพระพุทธศาสนาและการปฏิบัติสมาธิตามแนวทางของพระพุทธศาสนาโดยนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่มาสนับสนุนการอธิบายเรื่องที่ตนเองเล่า ซึ่งผู้วิจารณ์ได้ชี้ให้เห็นว่า จุดเด่นของหนังสือเล่มนี้ คือกระบวนการหาคำตอบจากหลายคำถามที่ปรากฏในแต่ละตอนซึ่งชวนให้สงสัยและร่วมหาคำตอบไปพร้อมกันต่อประเด็นเรื่องความจริงในพุทธศาสนาซึ่งผู้เขียนมีความมุ่งมั่นในการค้นหาคำตอบและมุ่งขยายให้เห็นคำสอนในพุทธศาสนาที่เป็นจริงอย่างที่ไม่สามารถปฏิเสธได้โดยการอธิบายแต่ละส่วนนั้นทำให้เห็นความสำคัญของคำสอนในพระพุทธศาสนาที่มีความสอดคล้องกับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่อย่างเหลือเชื่อ บทวิจารณ์หนังสือเล่มนี้จึงช่วยให้เราเห็นความสำคัญของหนังสือเล่มนี้จนทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่าการอ่านหนังสือเล่มนี้น่าอ่านน่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฉบับนี้จึงเป็นวารสารอีกฉบับที่บรรจุไว้ด้วยองค์ความรู้หรือเนื้อหาที่มีสาระและน่าสนใจ ควรค่าแก่การอ่านเป็นอย่างยิ่งทางวารสารหวังว่า บทความต่าง ๆ ในวารสารฉบับนี้จะเกิดประโยชน์แก่ผู้อ่านไม่มากนักน้อยหากผู้อ่านสนใจจะตีพิมพ์บทความในวารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ก็สามารถเสนอต้นฉบับเพื่อรับการพิจารณาตีพิมพ์ได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ หรือหากมีข้อเสนอแนะอันใด ก็สามารถส่งข้อเสนอแนะได้ที่ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทางวารสารยินดีน้อมรับด้วยความขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

รูปแบบการประยุกต์หลักมงคลชีวิต 38 ประการ เพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมไทย*

อำพล บุตดาสาร**

วัชรระ งามจิตรเจริญ***

บทคัดย่อ

หลักมงคลชีวิต 38 ประการประกอบไปด้วยหลักพุทธธรรมที่หลากหลายและมีทุกระดับ แต่นักวิชาการมีความเห็นที่แตกต่างกันในการนำหลักมงคลชีวิตมาปฏิบัติและชาวพุทธบางคนก็มีความเข้าใจหลักมงคลชีวิตบางข้อผิด ดังนั้น เพื่อให้การนำหลักมงคลชีวิตดังกล่าวมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา บทความวิจัยนี้จึงมีจุดมุ่งหมายที่จะ

* บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการประยุกต์หลักมงคลชีวิต 38 ประการ เพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมไทย” โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ศูนย์พุทธศาสนศึกษา) ประจำปี พ.ศ. 2561

** รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร E-mail: Ampon828@hotmail.com

*** ศาสตราจารย์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ ปรัชญา และวรรณคดีอังกฤษ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่รับบทความ 22 กุมภาพันธ์ 2562 วันที่แก้ไขบทความ 21 กรกฎาคม 2562

วันที่ตอบรับบทความ 20 พฤศจิกายน 2562

เสนอรูปแบบการประยุกต์หลักมงคลชีวิต 38 ประการเพื่อการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันในสังคมไทย

รูปแบบการประยุกต์หลักมงคลชีวิต 38 ประการเพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมไทยที่ได้จากการศึกษาประกอบไปด้วยหลักการพื้นฐาน จุดมุ่งหมาย หลักเกณฑ์ และวิธีการสำหรับการนำหลักมงคลชีวิต 38 ประการมาใช้ในการดำเนินชีวิต ตามรูปแบบดังกล่าว ชาวพุทธไทยควรปฏิบัติตามหลักการพื้นฐาน เช่น ควรปฏิบัติในหลักมงคลชีวิตโดยไม่ต้องเรียงลำดับข้อ แต่ให้เลือกปฏิบัติตามความเหมาะสม และปฏิบัติในลักษณะเป็นองค์รวมครอบคลุมหลักมงคลชีวิตทุกระดับ สำหรับจุดมุ่งหมายของการประยุกต์หลักมงคลชีวิต ผู้ปฏิบัติควรมีทั้งจุดมุ่งหมายหลักคือนิพพานและจุดมุ่งหมายรองที่ต้องการในชาตินี้ ส่วนหลักเกณฑ์ในการเลือกหลักมงคลชีวิตแต่ละข้อมาปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติสามารถใช้หลักเกณฑ์ที่หลากหลายในการเลือกหลักมงคลชีวิตแต่ละข้อมาปฏิบัติ เช่น การเลือกปฏิบัติตามความสามารถของตน การปรับหลักมงคลชีวิตให้ง่ายลงเพื่อให้สามารถปฏิบัติได้ และวิธีการปฏิบัติหลักมงคลชีวิตแต่ละข้อ ชาวพุทธก็สามารถปฏิบัติได้ทุกข้อรวมทั้งหลักมงคลชีวิตในระดับสูง โดยปรับขยายให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน

คำสำคัญ: มงคลชีวิต, การดำเนินชีวิตในสังคมไทย

The Application Model of the Principle of 38 Blessings of Life in Thai Society*

Ampon Buddasarn**

Watchara Ngamchitcharoen***

Abstract

The 38 Blessings of Life are composed of a diversity of the Buddha Dhamma, both in terms of contents and levels. Scholars hold different views concerning their applications, and some Buddhists simply misunderstand some of these Blessings. Therefore, in order to be able to apply the 38 Blessings to one's life more fruitfully and in accordance with the Buddhist principles, this research article seeks to present a useful model for doing so, one that is appropriate for the present situation in Thai society.

* This paper is a part of the research entitled “The Application Model of the Principle of 38 Blessings of Life in Thai Society,” funded by Chulalongkorn University (Centre for Buddhist Studies), 2018

** Associate Professor, Section of Buddhist Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Rajabhat University. E-mail: Ampon828@hotmail.com

*** Professor, Department of History, Philosophy and English Literature, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

Received February 22, 2019, Revised July 21, 2019, Accepted November 20, 2019

The resulting application model of the 38 Blessings of Life for Thai society consists of basic principles, objectives, criteria, and methods of application. According to this model, Thai Buddhists should follow the basic principles of the Blessings, not in ascending order, but by choosing appropriate themes and practicing in a holistic manner, covering the blessings of all levels. The practitioner should focus both on the main objective – Nibbāna – and the secondary objective desired for this life. She/he may also use diverse criteria in selecting the Blessings for practice, such as one's capabilities, thereby increasing the likelihood of a successful practice. As for the methods of practice, Buddhists may follow all of the 38 Blessings of Life, including those of higher levels, by adapting them to contemporary happenings.

Keywords: Blessings of Life, life in Thai society

1. บทนำ

หลักพุทธธรรมในมงคลสูตรหรือที่คนไทยจำนวนมากนิยมเรียกว่า “มงคลชีวิต” นั้น ถือเป็นหลักพุทธธรรมที่ง่ายแก่การนำมาปฏิบัติ เพราะมีหลักธรรมที่หลากหลายและมีจำนวนถึง 38 ประการ อย่างไรก็ตาม แม้คำสอนหรือหลักพุทธธรรมเรื่องมงคลจะเหมาะที่จะนำมาศึกษาและนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตในสังคมไทยปัจจุบัน แต่ก็มีปัญหาในการนำหลักพุทธธรรมดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการชีวิตประจำวัน เพราะมีความเห็นแตกต่างกันเกี่ยวกับการนำหลักพุทธธรรมเรื่องมงคล 38 มาใช้ในการชีวิตประจำวัน นักคิดหรือนักวิชาการส่วนมากเห็นว่าการปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิต 38 ประการเป็นการปฏิบัติไล่จากธรรมะหรือข้อปฏิบัติขั้นต่ำไปหาขั้นสูงตามลำดับ เช่น พระมหาวิระ ถาวโร (2519, หน้า 24) หรือพระราชนิพนธ์ (หลวงพ่อกุญชีสิงดำ) เห็นว่า มงคล 38 ประการนี้เป็นธรรมะที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้โดยลำดับ เรียกว่า จากต่ำถึงสูง ค่อยๆ ขึ้นไปทีละน้อย จนถึงระดับสูงสุดคือพระนิพพาน พ.สถิตวรณ์ (2547ก, หน้า 10) หรือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า (พิจิตร ชุตินฺธโร) ก็เห็นว่ามงคล 38 ประการเหมือนบันไดที่ขี้นไปสู่ความก้าวหน้าของชีวิตตามลำดับ 38 ขั้น ตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสูงสุด และประโยชน์ ส่งกลิ่น (2545, หน้า (1), 4) ก็มีความเห็นคล้ายคลึงกัน แต่มีความต่างกันในระยะเียดยว่า องค์ธรรมในมงคลสูตรได้รับการจัดลำดับไว้อย่างเหมาะสมที่สุด จากองค์ธรรมในระดับพื้นฐาน ระดับกลาง ไปจนถึงระดับสูง โดยแต่ละระดับขององค์ธรรมนั้นได้มีการจัดเรียงเป็นขั้นตอนไว้อย่างละเอียดถึง 38 ขั้นตอน และการนำหลักพุทธธรรมเรื่องมงคล 38 มาใช้ในการพัฒนาตนนั้นสามารถใช้ได้ทั้งแบบเลือกปฏิบัติแต่ละองค์ธรรมโดยเอกเทศและแบบปฏิบัติในรูปแบบกระบวนการโดยเรียงลำดับจากง่ายไปหายาก จากขั้นพื้นฐานไปจนถึงขั้นสูงสุด จากระดับโลกียะไปจนถึงระดับโลกุตระ ซึ่งการปฏิบัติในรูปแบบกระบวนการนั้นจะเป็นกระบวนการพัฒนาตนที่สมบูรณ์ที่สุด

ดังนั้น เมื่อมีความเห็นที่หลากหลายเกี่ยวกับการปฏิบัติมงคลชีวิตดังกล่าวมาข้างต้น จึงเกิดปัญหาว่า เราควรกำหนดรูปแบบการประยุกต์หลักมงคลชีวิตเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างไรจึงจะถูกต้องเหมาะสมหรือมีประสิทธิภาพมากที่สุดตามหลักการของพระพุทธศาสนา

ยิ่งไปกว่านั้น ชาวพุทธไทยยังไม่ค่อยมีความรู้เกี่ยวกับคำสอนเรื่องมงคล หรือมีความเข้าใจผิดในคำสอนเรื่องมงคล เช่น เข้าใจว่ามงคลหมายถึงวัตถุมงคลมีต้นไม้อายุบางชนิด เป็นต้น หรืออุบายที่ถือว่าเป็นมงคล (ประโยชน์ ส่งกลิ่น, 2545, หน้า 2) หรือเป็นเรื่องเครื่องรางของขลัง หรือเรื่องฤทธิ์เดชมหัศจรรย์ที่สามารถเสกเป่าให้เกิดมงคลได้ (พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, 2555, หน้า 2) และยังมีความสงสัยว่า การนำมงคลแต่ละข้อมาปฏิบัติควรทำอย่างไรในสังคมไทยปัจจุบัน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำวิจัยเรื่อง “รูปแบบการประยุกต์หลักมงคลชีวิต 38 ประการเพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอรูปแบบการประยุกต์หลักพุทธธรรมเรื่องมงคลหรือหลักมงคลชีวิตที่เหมาะสมต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมปัจจุบันและมีความถูกต้องหรือมีประสิทธิภาพมากที่สุดตามหลักการของพระพุทธศาสนา ซึ่งจะมีส่วนช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวมาแล้วได้

2. รูปแบบการประยุกต์หลักมงคลชีวิต 38 ประการเพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมไทยตามหลักพระพุทธศาสนา

หลักมงคลชีวิต 38 ประการนั้นมีหลักพุทธธรรมที่หลากหลายและมีทุกระดับซึ่งถือว่าเป็นชุดข้อธรรมะที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้หลายแห่งหลายมุมให้ผู้สนใจได้เลือกสรรมาปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม หากไม่มีการศึกษาวิเคราะห์สังเคราะห์ให้เกิดแง่มุมที่หลากหลายแล้วย่อมจะสับสนหรือเกิดการเข้าใจคลาดเคลื่อนถึงหลักการและวิธีการนำมาปฏิบัติได้ เพราะในมงคลสูตรก็ไม่มีรายละเอียดเกี่ยวกับหลักการและวิธีการนำมาปฏิบัติที่ชัดเจน ปรากฏแต่เพียงหลักธรรมสั้นๆ รวบรวมต่อมา คัมภีร์อรรถกถาอย่างมั่งคั่งล้นที่ปิ่นและอรรถกถาปรมัตตโชติกา ก็อธิบายขยาย

ความหรือเจาะลึกเฉพาะข้อมงคลแต่ละข้อ โดยไม่ได้แนะแนวทางการนำมาปฏิบัติ อย่างไรก็ตามให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ดังนั้น จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ห้วงสภาวะที่ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างชาวพุทธในสังคมไทยที่นำหลักมงคลชีวิต 38 ประการมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาเพื่อหารูปแบบในการปฏิบัติที่ชัดเจนและถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ทำให้ได้รูปแบบที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอเป็นลำดับต่อไป

2.1 หลักการพื้นฐานของการประยุกต์หลักมงคลชีวิต

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบการประยุกต์หลักมงคลชีวิต 38 ประการ เพื่อดำเนินชีวิตในสังคมไทยที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ ตั้งอยู่บนหลักการหรือแนวคิดพื้นฐานที่เป็นแนวทางของการนำหลักมงคลชีวิต 38 ประการมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันด้วย ดังนี้

1) หลักมงคลชีวิต 38 ประการ ไม่จำเป็นต้องปฏิบัติเรียงลำดับจากข้อที่ 1 ไปหาข้อที่ 38 สามารถเลือกมงคลชีวิตข้อต่างๆ มาปฏิบัติได้ตามความเหมาะสม

2) หลักมงคลชีวิตระดับสูงโดยเฉพาะมงคลข้อ 31-38 ที่อาจดูเป็นข้อปฏิบัติของผู้สละชีวิตทางโลกแล้วหรือเป็นผลของผู้บรรลุมรรคผลนิพพานแล้วสามารถนำมาปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวันของคนทั่วไป โดยการนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันตามหลักการทางพระพุทธศาสนามีไตรสิกขาเป็นต้น แม้อาจจะไม่ใช่การปฏิบัติตรงตามคำสอนอย่างแท้จริงก็ตาม เพราะการนำหลักมงคลชีวิตระดับสูงมาปฏิบัติอาจต่างกันไปตามการปฏิบัติของแต่ละบุคคลที่ต่างกันไป เช่น มีความเคร่งครัดมากน้อยต่างกัน

3) เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการหรือคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนามีไตรสิกขาเป็นต้น การปฏิบัติหลักมงคลชีวิตควรปฏิบัติในลักษณะเป็นองค์รวมคือนำมงคลชีวิตทุกระดับมาปฏิบัติร่วมกันแม้จะไม่สามารถปฏิบัติได้ทุกข้อและ

ปฏิบัติได้มากน้อยต่างกันไปก็ตาม โดยเลือกปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ต่างๆ ที่มีความเหมาะสมกับสภาพชีวิตของตนเองเป็นต้น หลักมงคลชีวิตระดับสูงก็ควรนำมาปฏิบัติร่วมด้วยเพราะจะเป็นตัวกำหนดจุดมุ่งหมายและนำพาการปฏิบัติในภาพรวมไม่ให้หลงไปผิดทาง อีกทั้งมงคลชีวิตส่วนใหญ่ก็มีความเกี่ยวข้องกัน และบางข้อก็ทับซ้อนกัน

4) การนำหลักมงคลชีวิตมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันในบางกรณีอาจไม่ได้ตรงตามคำอธิบายในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เพราะเป็นการปรับใช้เพื่อให้สามารถปฏิบัติได้มากขึ้นในสถานการณ์ปัจจุบัน

5) การประยุกต์หลักมงคลชีวิตควรปรับให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันเพื่อให้สามารถปฏิบัติได้มากขึ้นซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์มากขึ้น เช่น การงดเว้นจากการดื่มน้ำเมาควรครอบคลุมถึงการงดเว้นจากการเสพยาเสพติดให้โทษทุกชนิด

6) การประยุกต์หลักมงคลชีวิตต้องสอดคล้องหรือไม่ขัดแย้งกับหลักการหรือคำสอนพื้นฐานของพระพุทธศาสนามีเรื่องไตรสิกขา ปฏิจจสมุปบาท กรรม และนิพพาน เป็นต้น

หลักการพื้นฐานที่กล่าวมามีความเกี่ยวข้องกัน และเป็นแนวคิดที่ใช้รองรับหรือสร้างรูปแบบการประยุกต์หลักมงคลชีวิต 38 ประการนี้ รวมทั้งเป็นแนวทางในการนำหลักมงคลชีวิตมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันด้วย กล่าวคือผู้ปฏิบัติควรปฏิบัติหลักมงคลชีวิตตามหลักการที่กล่าวมานี้

2.2 จุดมุ่งหมายของการประยุกต์หลักมงคลชีวิต

จากหลักการพื้นฐานดังกล่าว จุดมุ่งหมายของการประยุกต์หลักมงคลชีวิต 38 ประการเพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันจึงประกอบไปด้วยจุดมุ่งหมายทั้งระดับสูงและระดับกลางหรือต่ำ ซึ่งขอเรียกว่าจุดมุ่งหมายหลักและจุดมุ่งหมายรอง คือผู้ปฏิบัติต้องกำหนดจุดมุ่งหมายหลักและจุดมุ่งหมายรองไปพร้อมกัน เพื่อให้การปฏิบัติหลักมงคลชีวิตดำเนินไปอย่างถูกหลักการของพระพุทธศาสนา

และเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด สามารถนำไปสู่จุดมุ่งหมายที่แท้จริงของพระพุทธศาสนาคือนิพพานในท้ายที่สุดได้ ไม่ปฏิบัติออกนอกกรอบนอกทาง ผิดหลักการของพระพุทธศาสนา

กล่าวคือ ขั้นตอนแรกในการนำหลักมงคลชีวิต 38 ประการ มาปฏิบัติ ควรเริ่มจากการกำหนดจุดมุ่งหมายของการปฏิบัติก่อนว่า ตนเองต้องการปฏิบัติเพื่ออะไรและระดับใด ซึ่งการกำหนดจุดมุ่งหมายตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ควรกำหนดทั้งจุดมุ่งหมายหลักและจุดมุ่งหมายรอง ดังนี้

เบื้องต้น ควรกำหนดจุดมุ่งหมายหลักไว้ก่อน คือ กำหนดนิพพานหรือการลดละกิเลสและความทุกข์เป็นหลักในการปฏิบัติ ไม่ว่าเราต้องการจุดมุ่งหมายรองหรือจุดมุ่งหมายอื่นๆ อย่างไร เพราะหากไม่มีนิพพานเป็นจุดมุ่งหมายหลัก การปฏิบัติหลักมงคลชีวิตของเราก็จะดำเนินไปผิดทางไม่สามารถนำไปสู่ความสุขที่แท้จริงตามหลักการทางพระพุทธศาสนาได้ เนื่องจากอาจเพลิดเพลินหลงติดอยู่กับโลกีย์สุขที่ได้จากการปฏิบัติหลักมงคลชีวิตจนเกิดกิเลสซึ่งจะนำไปสู่ความชั่วและความทุกข์ในที่สุด ซึ่งในหลักมงคลชีวิต 38 ประการ มงคลชีวิตข้อที่ 31-38 ก็สะท้อนให้เห็นเรื่องนี้ กล่าวคือ การจะปฏิบัติหลักมงคลชีวิตให้เกิดผลอย่างแท้จริงต้องปฏิบัติตามมงคลชีวิตข้อที่ 31-38 ด้วยไม่มากนักน้อย เนื่องจากมงคลข้ออื่นๆ มีความเกี่ยวข้องกับมงคลชีวิตข้อ 31-38 ด้วย เช่น มงคลข้อ 21 ความไม่ประมาทในธรรม เป็นการปฏิบัติธรรมที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นระดับสูงเพราะเป็นการไม่ปราดจากสติในกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นความไม่ประมาทในการละการทำชั่วทางกาย วาจา และใจ และไม่ประมาทในการทำความดีทางกาย วาจา และใจ ซึ่งมีความสัมพันธ์และสามารถปฏิบัติร่วมกับมงคลชีวิตข้อ 31-38 อย่างการบำเพ็ญตบะและการประพฤติพรหมจรรย์ได้

เมื่อมีจุดมุ่งหมายหลักแล้ว จึงกำหนดจุดมุ่งหมายรองว่า ต้องการปฏิบัติหลักมงคลชีวิตเพื่ออะไรและในระดับใด คือ ต้องการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเจริญในชีวิตทางโลกมากกว่าทางธรรมโดยจะปฏิบัติเข้มข้นมากขึ้นน้อยเพียงใด ซึ่งอาจ

เป็นไปได้ทั้งระดับเข้มข้นมาก ปานกลาง และน้อย หรือต้องการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเจริญทางธรรมคือการลดละกิเลสมากกว่าทางโลก ซึ่งหากต้องการปฏิบัติในระดับเข้มข้นมาก ก็จะต้องทำมีจุดมุ่งหมายเดียว เพราะจุดมุ่งหมายรองเป็นอันเดียวกับจุดมุ่งหมายหลักคือต้องการบรรลุนิพพานในชาตินี้

ตามหลักการของพระพุทธศาสนา แม้ชาวพุทธหรือคนส่วนใหญ่จะยังไม่ต้องการไปนิพพาน ยังต้องการเวียนว่ายตายเกิดเพื่อเสพพิกุล 5 หรือเสวยโลกียสุขอยู่ แต่ก็ควรตั้งจุดมุ่งหมายที่เป็นอุดมคติของพระพุทธศาสนาคือนิพพาน อันเป็นภาวะของการหมดกิเลสและความทุกข์ด้วยแม้จะเป็นจุดมุ่งหมายในระยะยาวก็ตาม เพราะการมีนิพพานเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดจะเป็นกรอบหรือแนวทางให้การดำเนินชีวิตของเราไม่หมกมุ่นกับโลกียสุขจนเลยเถิดทำให้เกิดการท้อแท้ซึ่งส่งผลให้เกิดทุกข์ตามมา นิพพานจึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นจุดมุ่งหมายในระยะยาวหรือในระยะไกล เป็นจุดมุ่งหมายที่จะบรรลุในอนาคตสำหรับคนทั่วไป แต่ก็มีบทบาทหรือหน้าที่สำคัญในการกำหนดหรือควบคุมการปฏิบัติหลักธรรมคำสอนต่างๆ รวมทั้งการดำเนินชีวิตให้ดำเนินไปอย่างเหมาะสมถูกต้องไม่เกิดอันตรายและท้ายที่สุดจะนำไปสู่ความสุขที่แท้จริงในอนาคต

2.3 หลักเกณฑ์ในการประยุกต์หลักมงคลชีวิตเพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมไทย

เมื่อกำหนดจุดมุ่งหมายแล้ว จึงนำหลักมงคลชีวิต 38 ประการ มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตมานาน้อยแล้วแต่จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้แล้วนั้น ซึ่งจากการศึกษา มีหลักเกณฑ์ที่ชาวพุทธไทยสามารถนำมาใช้ในการประยุกต์ดังกล่าวได้ดังนี้

1) การเลือกปฏิบัติตามความสามารถของตน ในการนำหลักมงคลชีวิตมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ชาวพุทธไทยจำนวนหนึ่งได้เลือกนำหลักมงคลชีวิตที่ตนเองสามารถปฏิบัติได้ ไม่ยากเกินไปสำหรับตัวเอง เช่น การเลือกหลักมงคลข้อ การคบบัณฑิต การไม่คบคนพาล การไม่ดื่มสุรา ที่ตัวเองสามารถทำได้มาปฏิบัติ

แต่ไม่ได้นำหลักมงคลชีวิตข้อ 31-38 มาปฏิบัติเพราะเข้าใจว่าตนเองยังไม่สามารถปฏิบัติได้เพราะเป็นข้อปฏิบัติของบรรพชิตผู้สละโลกียวิสัยแล้ว

อย่างไรก็ตาม รูปแบบการเลือกปฏิบัติมงคลชีวิตตามที่ชาวพุทธไทยสามารถปฏิบัติได้นั้น จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่เห็นด้วยว่าหลักมงคลชีวิต 38 ประการนั้นสามารถเลือกมาปฏิบัติได้ตามความเหมาะสมโดยไม่จำเป็นต้องปฏิบัติให้ครบทุกข้อก็ได้ เช่น พระเมธาวิญญรส (สุเทพ ปสิวิโก) ที่เห็นว่าการเลือกปฏิบัติตามความสามารถของตานั้นถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เรียกว่าเป็นการบำเพ็ญบารมีสะสมการทำความดีไปเรื่อยๆ จนกว่าจะบรรลุนิพพาน ส่วนมงคลชีวิตข้อ 31-38 ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นนั้นชาวพุทธไทยส่วนมากอาจปฏิบัติไม่ได้ แต่สามารถนำมาตีความหมายเพื่อให้เหมาะสมและเข้ากับสถานภาพของตนเองได้ (พระเมธาวิญญรส (สุเทพ ปสิวิโก), สัมภาษณ์, 10 สิงหาคม 2561) ส่วนรองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน กล่าวว่า “มงคลชีวิตข้อที่ 31-38 นั้น อาจตีความให้สามารถปฏิบัติได้ง่ายขึ้น เหมือนกับที่ท่านพุทธทาสภิกขุตีความหมายคำว่า “นิพพาน” หมายถึง นิพพานที่เกิดขึ้นกับจิตในลักษณะความเย็นใจ ความหายร้อนรณกระวนกระวาย ณ อารมณ์ปัจจุบันนี้ เรียกว่านิพพานชั่วคราว เราอาจตีความในเชิงประยุกต์ได้ในลักษณะนี้” (ประเวศ อินทองปาน, สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2561) ในขณะที่รองศาสตราจารย์ ดร.ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา เห็นด้วยว่าไม่ควรจะตีความหรืออธิบายหลักธรรมในระดับโลกุตระให้เป็นเรื่องไกลตัวมากเกินไป แต่ควรชี้ให้เห็นว่าเราสามารถสัมผัสได้ในชาตินี้เหมือนกับที่พระพุทธศาสนamahayanaตีความ (ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, สัมภาษณ์, 20 สิงหาคม 2561)

ฉะนั้นจากความเห็นของนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาที่กล่าวมามงคลชีวิตข้อที่ 31-38 ได้แก่ การประพฤติพรหมจรรย์ การเห็นอริยสัจ การทำนิพพานให้แจ้ง จิตของผู้ใดอันโลกธรรมกระทบแล้วไม่หวั่นไหว จิตไม่มีความเศร้าโศก จิตปราศจากธุลี จิตมีความเกษม หากชาวพุทธไทยรู้จักหลักการ

และวิธีการประยุกต์หรือไม่ตีความหมายให้สูงส่งเกินชีวิตฆราวาสจะปฏิบัติได้ ก็สามารภที่จะนำมาประยุกต์ได้ตามความเหมาะสมเช่นกัน

2) การปรับหลักมงคลชีวิตให้ง่ายลงเพื่อให้สามารถปฏิบัติได้ วิธีการหนึ่งที่ช่วยให้สามารถปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิตได้ คือ การปรับหลักมงคลชีวิตให้อ่อนลงหรือปฏิบัติได้ง่ายขึ้น นั่นคือการปฏิบัติอย่างไม่เคร่งครัดนักโดยถือว่าเป็นการปฏิบัติระดับเริ่มต้น หรือปฏิบัติไม่ตรงกับคำอธิบายที่อยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแต่พอจะอนุโลมได้ เช่น การปฏิบัติตามหลักมงคลข้อวินัยที่ศึกษาดีแล้วด้วยการปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนและข้อบังคับของหน่วยงานที่ตนสังกัดซึ่งต่างกับคำอธิบายในคัมภีร์ที่หมายถึงการเว้นจากอกุศลกรรมบถ 10 และการสวดมนต์และนั่งสมาธิโดยถือว่าเป็นการปฏิบัติหลักมงคลชีวิตข้อการปฏิบัติธรรมซึ่งตามคำอธิบายในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาหมายถึงการประพฤติกุศลกรรมบถ 10 เพราะกุศลกรรมบถ 10 บางข้อปฏิบัติได้ยาก เช่น การไม่พูดเพ้อเจ้อคือไม่พูดเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทางโลก พูดแต่เรื่องทางธรรมตลอดทั้งวันเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก การปฏิบัติเหล่านี้แม้จะไม่ตรงกับการปฏิบัติตามคำอธิบายที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแต่ก็พอจะอนุโลมหรือพอจะรับได้เพราะมีส่วนที่คล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกันอยู่บ้างและอย่างน้อยก็เป็นการทำความดีตามหลักการของพระพุทธศาสนา

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงวุฒิด้านพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่เห็นด้วยว่าการปฏิบัติมงคลชีวิต 38 ประการนั้น บางข้ออาจใช้รูปแบบการปรับหลักมงคลชีวิตให้ง่ายลงเพื่อให้สามารถปฏิบัติได้ เช่น รองศาสตราจารย์ ดร.ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา แสดงความคิดเห็นไว้ว่า “หลักธรรมบางข้อหากดูคำอธิบายในคัมภีร์ก็จะอธิบายให้มุ่งไปเฉพาะเรื่องของพระภิกษุผู้มุ่งปฏิบัติเพื่อละกิเลสมากไป เช่น มงคลข้อสันทนาธรรมตามกาล ในคัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่าหมายถึงพระภิกษุที่ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้ว พอพลบค่ำก็นัดกันมาถกหรือสนทนากันเพื่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น ดังนั้นหากเราไม่นำมงคลข้อนี้มาใช้ในลักษณะเชิงประยุกต์ในชีวิตฆราวาส เราก็ไม่สามารถเข้าถึงได้” (ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, สัมภาษณ์,

20 สิงหาคม 2561) สอดคล้องกับรองศาสตราจารย์ ดร.ผจญ คำชูสังข์ ที่กล่าวว่า “มงคลชีวิตบางข้ออาจมีการปรับลดให้ง่ายลงเพื่อให้เหมาะกับชีวิตฆราวาส เช่น มงคลข้อการประพาศิพพรหมจรรย์ ฆราวาสอาจจะทำได้เป็นบางโอกาส กล่าวคือ ไม่ได้ปฏิบัติให้สมบูรณ์เหมือนผู้ที่ออกบวชแล้ว” (ผจญ คำชูสังข์, สัมภาษณ์, 16 สิงหาคม 2561) ดังนั้น ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาจึงเห็นด้วยกับการปรับหลักมงคลชีวิตให้ง่ายลงเพื่อให้เกิดประโยชน์แท้จริงและสูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนา

3) การปรับการปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิตให้เข้ากับสภาพการณ์ปัจจุบัน จากการที่สิ่งต่างๆ เปลี่ยนไปจากครั้งโบราณเป็นอย่างมาก การปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิตจึงต้องปรับให้เข้ากับสภาพการณ์ปัจจุบัน ชาวพุทธในสังคมไทยก็ได้พยายามปรับใช้หลักมงคลชีวิตให้เข้ากับชีวิตของตนในสภาพการณ์ปัจจุบัน เช่น การปฏิบัติตามหลักมงคลข้อการเว้นจากการดื่มน้ำเมาโดยการเว้นจากการเสพสิ่งที่มี แอลกอฮอล์ทุกชนิด รวมทั้งบุหรี่ยาเสพติดชนิดต่างๆ

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่เห็นด้วยว่าการปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิต 38 ประการนั้น จำเป็นมีการปรับให้เข้าสถานการณ์ปัจจุบัน เช่น รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน ให้ความเห็นว่า “มงคลชีวิตบางข้ออรรถกถาไม่ได้อธิบายเน้นในเชิงประยุกต์ แต่อธิบายให้สอดคล้องกับยุคพุทธกาล เช่น ข้อบูชาบุคคลที่ควรบูชา ก็หมายถึงการบูชาพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า หรือพระอรหันตสาวก แต่เมื่อเรานำมาปฏิบัติในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องมีการปรับขยายความหมายออกไปให้กว้างขึ้น โดยยึดหลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ เป็นแนวปฏิบัติ” (ประเวศ อินทองปาน, สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2561) สอดคล้องกับพระเมธาวินยรส (สุเทพ ปสิวิโก) ที่กล่าวว่า “การปฏิบัติในมงคลบางข้ออาจมีการปรับให้เข้ากับยุคปัจจุบันให้มากขึ้น เพราะไม่เช่นนั้นการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าก็อาจไม่เกิดประโยชน์ที่แท้จริงสำหรับคนยุคปัจจุบัน” (พระเมธาวินยรส (สุเทพ ปสิวิโก), สัมภาษณ์, 10 สิงหาคม 2561) คล้ายคลึงกับความเห็นของพระธรรมกิตติเมธี (เกษม สณฺญโต) ที่เห็น

ว่า “ในคัมภีร์ก็ต้องอธิบายหลักการใหญ่ๆ ไว้ แต่เวลาเอามาประยุกต์ใช้ก็ต้องมีการปรับให้เข้ากับยุคสมัย” (พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สณฺญโต), สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2561) ดังนั้น จากความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา จึงสรุปได้ว่าควรปรับการปฏิบัติมงคลชีวิตบางข้อให้เป็นปัจจุบันเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลให้มากที่สุด

4) การปรับการปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิตให้เหมาะสมกับตนเอง คือ การปฏิบัติหลักมงคลชีวิตโดยปรับให้เข้ากับสถานะหรืออาชีพการงานของแต่ละคน เช่น ผู้ที่มีอาชีพเป็นครูก็ปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิตข้อการตั้งตนไว้ชอบโดยการพยายามเป็นครูที่ดีซึ่งเข้ากันได้กับคำอธิบายในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเพราะเป็นการตั้งตนไว้ในความดีหรือการทำความดีงาม ผู้ที่มีอาชีพเป็นทหารก็ปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิตข้อการมีความอดทนโดยการมีความอดทนในการปฏิบัติหน้าที่ของทหารซึ่งก็เข้ากันได้กับคำอธิบายในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่เห็นด้วยว่าต้องมีการปรับให้เหมาะกับอาชีพการงานของตนเองเพื่อให้เกิดประโยชน์ที่แท้จริง เช่น รองศาสตราจารย์ ดร.ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา กล่าวไว้ว่า “เรามีอาชีพและหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบเรื่องอะไรก็นำหลักมงคลชีวิตด้านนั้นมาปรับใช้ เช่น ด้านครอบครัวเรามีพ่อแม่และบุตรภรรยา เราต้องนำมงคลชีวิตข้อนั้นมาปฏิบัติได้เลยเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่” (ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, สัมภาษณ์, 20 สิงหาคม 2561) สอดคล้องกับรองศาสตราจารย์ ดร.ผจญ คำชูสังข์ ที่เห็นว่า “การปฏิบัติธรรมก็คือการทำหน้าที่ของตนเองให้สมบูรณ์ การปฏิบัติมงคลชีวิตก็เช่นเดียวกันควรปรับให้เหมาะสมกับตนเองให้มากที่สุด ขวราวาสก์ทำหน้าที่ของขวราวาสให้สมบูรณ์ บรรพชิตก์ทำหน้าที่ของบรรพชิตให้ครบถ้วน” (ผจญ คำชูสังข์, สัมภาษณ์, 16 สิงหาคม 2561) ดังนั้น หลักการในการประยุกต์ใช้หลักมงคลชีวิตเพื่อให้มีประสิทธิภาพที่แท้จริงตามหลักพระพุทธศาสนาควรปรับให้เหมาะสมกับชีวิตและหน้าที่การงานให้มากที่สุด

5) การปรับเปลี่ยนการปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิตบางข้อให้สามารถปฏิบัติได้ หลักมงคลชีวิตบางข้ออาจดูว่าทำไม่ได้เมื่อดูวิธีปฏิบัติที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หากจะนำมาปฏิบัติจะต้องดัดแปลงให้ต่างจากคำอธิบาย เช่น การปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิตข้อการได้สร้างบุญไว้ในปางก่อน โดยการทำกรรมดีในปัจจุบันเพื่อให้เกิดผลในอนาคต ซึ่งตามคำอธิบายในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาหลักมงคลชีวิตข้อนี้ไม่สามารถปฏิบัติได้ในปัจจุบันเพราะหลักมงคลชีวิตข้อนี้หมายถึงการได้ทำบุญไว้ในอดีตชาติ

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่เห็นด้วยว่ามงคลบางข้อจำเป็นต้องทำการปรับเปลี่ยนเพื่อสอดคล้องกับสถานการณ์และให้สามารถปฏิบัติในปัจจุบัน เช่น รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน เห็นว่า “มงคลชีวิตบางข้อควรปรับเปลี่ยนให้เป็นปัจจุบัน เช่น มงคลข้อบูชาบุคคลที่ควรบูชา ในคัมภีร์อธิบายว่าหมายถึงบูชาพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า หรือพระอรหันตสาวก เราปรับเปลี่ยนมาเป็นบูชาผู้มีพระคุณต่อเรา เช่น พ่อแม่ ครูบาอาจารย์ ผู้ใหญ่ที่ให้การสนับสนุนทั้งด้านการงานและการเงิน เป็นต้น” (ประเวศ อินทองปาน, สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2561) สอดคล้องกับความเห็นของพระเมธาวิญญู (สุเทพ ปสิวิโก) ที่กล่าวว่า “ธรรมะของพระพุทธเจ้าเป็นอภิลิขิตก็จริง แต่เราต้องรู้จักปรับเปลี่ยนบ้างบางโอกาส การปฏิบัติหลักมงคลชีวิตก็เช่นเดียวกัน” (พระเมธาวิญญู (สุเทพ ปสิวิโก), สัมภาษณ์, 10 สิงหาคม 2561) ในขณะที่พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สญญโต) มีความเห็นแตกต่างไปเล็กน้อยในการปฏิบัติมงคลข้อการทำบุญไว้ในกาลก่อน โดยกล่าวว่า “มงคลข้อนี้เหมือนกับว่าให้แต่ละคนย้อนรำลึกถึงเหตุต่างๆ ในอดีตทั้งเป็นอดีตในชาติที่แล้วและอดีตในปัจจุบันนี้ว่าการที่ตนเองมีชีวิตที่ตนนั้นตนเองได้ทำบุญหรือความดีอะไรในอดีตที่ส่งผลมาถึงปัจจุบันได้บ้าง เพื่อจะได้เร่งทำความดีในปัจจุบันให้มากที่สุด” (พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สญญโต), สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2561) ดังนั้นการปรับเปลี่ยนมงคลชีวิตบางข้อเพื่อให้สามารถปฏิบัติได้จึงจำเป็นต้องทำ

6) การขยายการปฏิบัติหลักมงคลชีวิตบางข้อให้กว้างขึ้น เช่น ถิ่นที่เหมาะสมหรือปฏิรูปเทศตามคำอธิบายในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาหมายถึง สถานที่ที่มีการทำบุญและมีพระพุทธศาสนาเจริญอยู่ ชาวพุทธไทยได้ขยายถิ่นที่เหมาะสมให้ครอบคลุมสถานที่อยู่ที่สะดวก ปลอดภัย และเอื้อประโยชน์ เช่น ร้านหนังสือ สถานศึกษา หรือ องค์กรการกุศลอย่างมูลนิธิที่ทำงานสังคมสงเคราะห์

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่เห็นด้วยว่าการปฏิบัติมงคลชีวิตบางข้อจำเป็นต้องขยายความหมายจากที่คัมภีร์อธิบายไว้ให้กว้างขึ้น เช่น รองศาสตราจารย์ ดร.ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา ให้ความเห็นไว้ว่า “การตีความมงคลชีวิตบางข้อนั้นต้องพยายามตีความให้เป็นปัจจุบันให้มากที่สุด เหมือนที่ท่านพุทธทาสได้ตีความการอธิบายธรรมะเป็น 2 แง่ ได้แก่ แง่ภาษาคน กับ แง่ภาษาธรรม ฉะนั้น การปฏิบัติบางครั้งอาจไม่ตรงกับในคัมภีร์บ้างก็ไม่ใช่ไร หากคำนึงถึงประโยชน์จากธรรมะข้อนั้นเป็นหลัก” (ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, สัมภาษณ์, 20 สิงหาคม 2561) สอดคล้องกับความเห็นของพระธรรมกิตติเมธี (เกษม สญญโต) ที่กล่าวว่า “เห็นด้วยที่จะต้องปรับขยายขอบเขตของความหมายมงคลชีวิตบางข้อ เช่น การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสมก็เช่นเดียวกัน การที่เราอยู่ในประเทศที่พัฒนาแล้วเต็มไปด้วยความสะดวกสบายที่เรียกว่า สบายะ หรือมีความปลอดภัยสูงทั้งจากโจรผู้ร้ายและสงครามเป็นต้น ก็ถือว่าถิ่นที่เหมาะสมได้” (พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สญญโต), สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2561) ดังนั้น การขยายการปฏิบัติหลักมงคลชีวิตบางข้อให้กว้างขึ้นจึงจำเป็นต้องกระทำเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติอย่างแท้จริง

7) การใช้ปัญญาในการปฏิบัติหลักมงคลชีวิต การปฏิบัติหลักมงคลชีวิตต้องใช้ปัญญาไตร่ตรองว่าควรปฏิบัติอย่างไรจึงจะเกิดผลดี เช่น การสงเคราะห์ญาติต้องรู้จักช่วยเหลือตามความเหมาะสม ไม่ใช่ช่วยจนญาติเหล่านั้นเสียจรรยา ไม่ยอมช่วยเหลือตัวเอง

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่เห็นด้วยว่า การปฏิบัติในมงคลชีวิตบางข้อหรือหลายๆ ข้อต้องใช้ปัญญาเข้าประกอบด้วย

โดยเฉพาะการปฏิบัติให้อยู่ในกรอบของทางสายกลาง รวมทั้งการรู้จักวางอุเบกขา กล่าวคือวางตัวเป็นกลางด้วยเหตุผล ไม่มีอคติ เพื่อรักษาความเป็นธรรมหรือดำรงธรรมของสังคมไว้ เช่น รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน ให้ความเห็นไว้ว่า “หลักธรรมหลายข้อที่ข้อสุดท้ายจะมีปัญญาไว้คอยกำกับ ทั้งนี้เพื่อให้การปฏิบัตินั้นไม่เข้าข่ายหลงมกมายหรือหลงประเด้น การปฏิบัติหลักมกมกชีวิตก็เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะการสังเคราะห์ญาติด้วยแล้ว ต้องรู้จักสังเคราะห์แต่พอประมาณ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหากับตัวเราที่หลัง” (ประเวศ อินทองปาน, สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2561) ดังนั้น แม้หลักมกมกชีวิตจะมีหลายระดับหลายแง่หลายมุมก็ตาม แต่สิ่งที่จะขาดไม่ได้ก็คือการใช้ปัญญาพิจารณาในการปฏิบัติมกมกทั้ง 38 ประการ

2.4 วิธีการประยุกต์หลักมกมกชีวิต 38 ประการเพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมไทย

เมื่อเข้าใจและยอมรับหลักการพื้นฐาน กำหนดจุดมุ่งหมาย และเลือกหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติหลักมกมกชีวิต 38 ประการ เพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันที่กล่าวมาแล้ว ผู้ปฏิบัติก็สามารถเลือกมกมกชีวิตแต่ละข้อมาปฏิบัติให้สอดคล้องกับหลักการพื้นฐาน จุดมุ่งหมาย และหลักเกณฑ์ดังกล่าวได้ ในหัวข้อนี้จะได้กล่าวถึงวิธีการประยุกต์หลักมกมกชีวิตทั้ง 38 ประการในแต่ละข้อ ซึ่งสังเคราะห์ขึ้นมาจากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ชาวพุทธไทยและนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับหลักการพื้นฐาน จุดมุ่งหมาย และหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการประยุกต์หลักมกมกชีวิต ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นว่ามกมกชีวิตนั้นสามารถปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ในสังคมปัจจุบันได้ ดังจะได้กล่าวถึงวิธีการประยุกต์หลักมกมกชีวิต 38 ประการในลักษณะเป็นตัวอย่างของแต่ละข้อ ดังต่อไปนี้

1) การไม่คบคนพาล เช่น การหลีกเลี่ยงการพบปะหรือการเป็นเพื่อนไม่ว่าโดยตรงหรือโดยผ่านสื่อต่างๆ มีโซเชียล เน็ตเวิร์ค เป็นต้น กับคนเสพยาเสพติด

มียาบ้าเป็นต้น คนเกียจคร้านไม่ทำงาน อันธพาลหรือพวกแก๊งมิจฉาชีพ ดังที่ ปิ่น มุทุกันต์ (2555, หน้า 32) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการไม่คบคนพาลไว้ว่า

คนในโลกนี้มีสองประเภทคือ คนดีกับคนเสีย ที่ว่าดีหรือเสียนั้นหมายความว่าดีหรือเสียในตัวคนนั้นด้วย แล้วก็ทำคนที่ไปเกี่ยวข้องให้ดีหรือเสียตามไปด้วย ในคนสองพวกนี้ พระพุทธองค์ทรงสอนให้เราสนใจพวกคนเสียก่อน เพื่อจะได้หลีกเลี่ยง เพราะถ้าเราตกไปอยู่กับพวกคนเสียแล้ว เราเองก็จะกลายเป็นคนเสียทำอะไรไม่ขึ้น เหมือนเราจะวาดรูประบายสีต่างๆ ถ้าปล่อยให้สีดำหกเลอะแผ่นกระดาษเสียแล้ว แม้จะระบายสีอื่นสักรุ่นเท่าไรมันก็เอาสวยงามไม่ได้

2) การคบแต่บัณฑิต เช่น การติดต่อพบปะหรือเป็นเพื่อนโดยตรงหรือโดยผ่านสื่อต่างๆ มีโซเชี่ยล เน็ตเวิร์ค เป็นต้น กับพระภิกษุผู้มีศีลาจารวัตรงดงาม คนดีมีคุณธรรม และผู้มีความรู้ที่สามารถช่วยชี้แนะสิ่งที่มีประโยชน์ทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นคนฉลาด คือ คนที่ฉลาดรู้ประโยชน์ในชาตินี้ ประโยชน์ชาติหน้า และประโยชน์อย่างสุดยอดเรียกว่า “บัณฑิต” (ปิ่น มุทุกันต์, 2555, หน้า 69)

3) การบูชาคนที่ควรบูชา เช่น การให้เกียรติ ให้ความเคารพ ยกย่องสรรเสริญ แสดงความเคารพด้วยการกราบไหว้ การถวายเครื่องสักการบูชาต่อพระรัตนตรัย และการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา การแสดงความเคารพด้วยการกราบไหว้ การยกย่อง และการแสดงกิริยาสุภาพ ต่อผู้มีพระคุณ มีมารดาบิดา อาจารย์ เป็นต้น รวมทั้งคนดี ผู้มีคุณธรรม เช่น พระมหากษัตริย์ วีรบุรุษของชาติ เทวดา คนที่เสียสละช่วยเหลือสังคม ดังที่พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า 29) ได้กล่าวถึงบุคคลที่ควรบูชาว่า ได้แก่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสงฆ์ พระมหากษัตริย์ผู้ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม บิดามารดา และญาติผู้ใหญ่ที่มีความประพฤติดี ครูอาจารย์ที่มีความรู้ความสามารถ ความประพฤติดี และผู้บังคับบัญชาที่มีความประพฤติดี ตั้งอยู่ในธรรม

4) การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม เช่น การหาที่อยู่อาศัยที่มีเพื่อนบ้านเป็นคนดี หรืออย่างน้อยไม่ใช่คนชั่ว คนติดยา นักเลงอันธพาล เป็นต้น ไม่อยู่ใกล้สิ่งแวดล้อมที่เป็นมลพิษหรือให้โทษ เช่น โรงงานอุตสาหกรรมที่มีเสียงดังหรือปล่อยควันหรือของเสียต่างๆ ออกมา ตลาดที่มีเสียงอึกทึกและคนพูดคำหยาบ การเดินทางมีความสะดวก ปลอดภัย การทำงานในที่ทำงานที่ผู้ร่วมงานส่วนมากไม่ใช่คนชั่วร้าย ไม่ใช่ที่ทำงานที่มีการค้าขายผิดกฎหมายหรือผิดศีลธรรม สอดคล้องกับที่พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า 36) ได้กล่าวไว้ว่า “ถิ่นที่เหมาะสม มีความหมายกว้างครอบคลุมถึงถิ่นที่อยู่ทุกระดับ เช่น บ้านที่เราอาศัย โรงเรียนที่เราเรียน สถานที่ที่เราทำงาน หมู่บ้านชุมชนที่เราอยู่ ตำบลที่เราตั้งหลักฐาน อำเภอ จังหวัด ประเทศ ทวีป เป็นต้น”

5) การได้สร้างบุญไว้ในปางก่อน เช่น การพยายามหาโอกาสทำบุญต่างๆ ให้ได้มากที่สุดบ่อยที่สุด ไม่ผัดวันประกันพรุ่ง เช่น การสวดมนต์ ถือศีล ทำสมาธิ เพื่อจะได้เป็นบุญที่จะส่งผลในอนาคตทั้งชาตินี้และชาติหน้า ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า 49) ที่กล่าวว่า “เขาไฉยังไม่ได้ทำทาน เข้านั้นอย่าเพิ่งทานข้าว วันใดยังไม่ได้ตั้งใจรักษาศีล วันนั้นอย่าเพิ่งออกจากบ้าน และคืนใดยังไม่ได้สวดมนต์เจริญภาวนา คืนนั้นอย่าเพิ่งนอน”

6) การตั้งตนไว้ชอบ เช่น การทำตัวให้มีสัมมาทิฐิ มีศรัทธา เชื่อคำสอนทางพระพุทธศาสนามีคำสอนเรื่องกรรมเป็นต้น และพยายามปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา พยายามทำความดีที่ยังไม่ได้ทำหรือทำไม่ได้ และพยายามละความชั่วที่มีอยู่ ดังที่ปิ่น มุทุกันต์ (2555, หน้า 143) ได้กล่าวไว้ว่า “การทำอะไรทุกอย่างที่นับว่าตั้งตนไว้ชอบนั้น มีอยู่สองชั้น คือขั้นต้นต้องถูกทาง คือมีสัมมาทิฐีก่อน แล้วจึงทำให้ถูกวิธี เมื่อถูกทั้งทางทั้งวิธี จึงจะนับว่าถูกต้อง การตั้งตัวของคนเราก็เหมือนกัน ที่ตั้งตัวถูกก็หมายความว่า ต้องถูกสองชั้น คือถูกทางและถูกวิธี”

7) ความเป็นพหูสูตร เช่น พยายามเรียน พยายามแสวงหาความรู้หรือข้อมูลต่างๆ ทั้งในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษา และทรงจำข้อมูล

เหล่านั้นไว้ สั่งสมให้มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ดังที่พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า 60) ได้กล่าวว่า “ความเป็นพหูสูตนั้นจะต้องมีลักษณะ รู้ลึก รู้รอบ รู้กว้าง และรู้ไกล ผู้ที่ประกอบด้วยความรู้ 4 ประการนี้ ทั้งทางโลก และทางธรรมจึงจะเป็นพหูสูตที่แท้จริง”

8) ความเป็นผู้มีศิลปะ เช่น ฝึกฝนให้ตนเองมีความสามารถ ความชำนาญ ในการทำงานต่างๆ มีงานด้านเทคโนโลยี งานก่อสร้าง การทำอาหาร เป็นต้น ความเป็นผู้มีศิลปะ นอกจากจะฉลาดทางช่างต่างๆ แล้ว จะต้องฉลาดในการทำ อาชีพอื่นๆ ด้วย เช่น การทำสวน ทำไร่ ปลุกพืชผัก การเขียนหนังสือ การตรวจ คนไข้ ตลอดจนถึงการยืนเดินนั่งนอนอย่างมีมารยาท การแต่งตัวให้เหมาะสม การต้อนรับแขก การแสดงความเคารพ การสำรวมกาย ก็จัดเป็นศิลปะทั้งสิ้น (พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, (2548, หน้า 67)

9) วินัยที่ศึกษามาดี เช่น การรักษาศีล 5 ศีล 8 การทำตามกฎระเบียบ ของที่ทำงานและสังคม การมีพฤติกรรมเรียบร้อย ทำแต่สิ่งที่ดีงาม การเป็นผู้มี วินัยที่ศึกษามาดี หมายถึง ผู้ที่รักษาวินัยทั้งทางโลกและทางธรรมอย่างถูกต้อง และเคร่งครัด (พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, 2548, หน้า 82)

10) วาจาสุภาพ เช่น การพูดแต่ความจริงในเวลาที่เหมาะสม พูดถูก กาลเทศะ การพูดสิ่งที่มีประโยชน์ต่อผู้ฟัง พูดจาไพเราะ ไม่พูดคำหยาบ คำที่พูด ต้องเป็นคำจริง ต้องเป็นคำสุภาพ พูดแล้วก่อให้เกิดประโยชน์ พูดด้วยจิตเมตตา และพูดให้ถูกกาลเทศะ (พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, 2548, หน้า 85)

11) การบำรุงบิฑามารดา เช่น การดูแลความเป็นอยู่ของบิฑามารดา ให้มีความสุขสบายพอสมควรแก่ฐานะ การเอาใจใส่สุขภาพทั้งกายและใจของบิฑามารดา ช่วยทำการงานของท่าน ทำตามสิ่งที่ท่านอยากให้ทำซึ่งไม่ผิดศีลธรรม พาท่านไปเที่ยว ไปทานอาหาร ชักจูงให้มีศรัทธาและทำบุญปฏิบัติธรรมตามคำ สอนทางพระพุทธศาสนา ดังที่ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์ (2555, หน้า 216) ได้กล่าวไว้ว่า “การบำรุงหรือตอบแทนพระคุณพ่อแม่ที่ดีที่สุดนั่นคือ การทำให้ท่านมีศรัทธา

มีศีล มีการเสียสละ และมีปัญญาอันเป็นสาระของชีวิตที่แท้จริง นี่คือการตอบแทนคุณพ่อแม่อย่างสูง”

12) การสงเคราะห์บุตร เช่น การอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดาให้เจริญเติบโต และมีความรู้ความสามารถ หัดให้ดูแลตัวเองได้ ไม่ตามใจจนเสียนิสัย รวมทั้งเป็นคนดีของสังคม สอนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ส่งเสริมด้วยกำลังใจ กำลังทรัพย์ และกำลังปัญญา หาครูครองที่เหมาะสมให้ บิดามารดาต้องกระทำตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูก เลือกคนดีให้ลูกคบ หาหนังสือดี สื่อดีๆ ให้ลูกดู และพาลูกไปหาบัณฑิต เช่น พระภิกษุ ครูบาอาจารย์ที่ดี (พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, 2548, หน้า 104)

13) การสงเคราะห์ภรรยา/สามี (คู่ชีวิต) เช่น ให้ทรัพย์หรือสิ่งของแก่ภรรยา/สามีตามความเหมาะสม ตามฐานะ ให้เกียรติยกย่อง ไม่ดูหมิ่น ไม่นอกใจ ช่วยรักษาทรัพย์ที่หามาได้ (สมมติ จินดาพิชฐาน, 2555, หน้า 103-104) ไม่ทำให้เสียหน้า ส่งเสริมหรือช่วยเหลือในเรื่องอาชีพการทำงานและชักจูงให้มีศรัทธา และปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

14) การงานที่ไม่อากุล เช่น การทำงานด้วยความรอบคอบ รู้กาลเวลา เอาใจใส่ ไม่ปล่อยให้เกิดความเสียหาย มีความขยันในการทำงาน ไม่ปล่อยให้งานทับถมทวี รีบเร่งทำทันเวลาด้วยวิธีที่ถูกต้อง (สมมติ จินดาพิชฐาน, 2555ก, หน้า 106) รู้จักเลือกงานหรือรับงานที่ตนสามารถทำได้สำเร็จ ไม่เกินกำลังของตน ดังที่ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์ (2555, หน้า 226) กล่าวไว้ว่า “การรู้จักกาลเวลาในการทำงาน การทำงานให้เหมาะสม การทำงานให้ดี การทำงานให้สำเร็จเรียบร้อยไม่อากุลคั่งค้างให้เสื่อมเสียจนวาย สับสน และยุ่งเหยิง”

15) การให้ทาน เช่น การบริจาคเงินหรือสิ่งของต่างๆ แก่วัด พระสงฆ์ องค์การการกุศล และคนยากไร้ เป็นต้น การตักบาตรหรือถวายอาหารแด่พระสงฆ์ การแบ่งปันทรัพย์สิ่งของแก่ผู้อื่น การให้อภัย ไม่โกรธหรือถือโทษผู้อื่น การให้วิทยาทานหรือธรรมทาน สอดคล้องกับที่พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า

130) ได้กล่าวถึงประเภทของทานไว้ว่า “การให้วัตถุสิ่งของเป็นทานชื่อว่า อามิสทาน การให้ความรู้เป็นทานชื่อว่า ธรรมทาน และการสละอารมณ์โกรธ ให้อภัย ไม่จองเวรชื่อว่า อภัยทาน”

16) การประพฤดิธรรม เช่น การตั้งอยู่ในศีลธรรม การคิดดี พูดดี ทำดี ตามหลักพระพุทธศาสนา ไม่คิดร้ายต่อผู้อื่น คิดจะลดกิเลสความชั่ว คิดจะช่วยเหลือผู้อื่น เชื่อในคำสอนของพระพุทธศาสนา ไม่เบียดเบียนทำร้ายหรือกดขี่ผู้อื่น ไม่พูดคำเท็จ พูดแต่คำสัตย์ คำสุภาพ มีความซื่อสัตย์ เที่ยงธรรม ไม่มีอคติ การทำงานหรือทำหน้าที่อย่างถูกต้องด้วยความซื่อสัตย์ ดังที่พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า 138) กล่าวไว้ว่า “การประพฤดิธรรม คือการประพฤติตนให้อยู่ในกรอบของความถูกต้องและความดี ทั้งปรับปรุงพฤติกรรมของตนให้ดีขึ้นกับที่เกิดเป็นคนและให้มีความเที่ยงธรรม ไม่ลำเอียง”

17) การสงเคราะห์ญาติ เช่น การช่วยเหลือญาติพี่น้องด้านการงาน การเงิน สุขภาพ และการดำเนินชีวิตด้านต่างๆ ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังปัญญา ให้คำแนะนำ ช่วยเตือนสติ ขวนไปออกกำลังกาย พักผ่อน ขวนไปทำบุญ ชักจูงให้เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และลด ละ เลิก สิ่งชั่วร้ายมีอบายมุขและอาชีพทุจริตเป็นต้น ดังที่พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า 150) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการสงเคราะห์ญาติไว้ว่า “ให้รู้จักชักชวนญาติ ประกอบการกุศล ชักนำให้ได้ทำทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ให้ตั้งอยู่ศรัทธา สอนธรรมะให้ ชักนำให้บวช ชักนำให้ปฏิบัติธรรม”

18) การงานที่ไม่มีโทษ เช่น ไม่ทำงานทุจริตผิดกฎหมายหรือผิดศีลธรรม ไม่ทำอาชีพที่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน การช่วยสร้างสะพาน ปลูกต้นไม้ และสิ่งอื่นๆ ที่มีประโยชน์ต่อผู้อื่น ดังที่พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า 155) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการงานที่ไม่มีโทษว่า “งานไม่มีโทษ หมายถึง งานที่ไม่เผลอไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนใคร แต่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น”

19) การงดเว้นจากบาป เช่น การไม่ทำหรือพยายามบรรเทาการคิด และการกระทำที่ชั่วร้ายซึ่งทำให้จิตใจเศร้าหมอง เสื่อมคุณธรรม การกระทำที่ผิดกฎหมายและศีลธรรมมีการอิจฉาริษยา การผูกอาฆาต และการทำร้ายร่างกาย และทรัพย์สินของผู้อื่น เป็นต้น ดังที่พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า 169) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการงดเว้นจากบาปไว้ว่า “การกระทำใดก็ตามทั้งกาย วาจา ใจ ที่เป็นความชั่ว ความร้ายกาจ ทำให้ใจเศร้าหมอง ถ้าเราเคยทำอยู่ก็ จงงดเสีย ที่ยังไม่เคยทำก็จะเว้นไม่ยอมทำเด็ดขาด”

20) การเว้นจากการดื่มน้ำเมา เช่น การไม่ดื่มสุรา และเครื่องดื่ม แอลกอฮอล์ชนิดต่างๆ มี เบียร์และไวน์ เป็นต้น รวมทั้งการไม่เสพยาเสพติดที่ ให้โทษทุกชนิดมียาอียู ยาบ้า เป็นต้น (ประโยชน์ ส่งกลิ่น, 2548, หน้า 178) หรือ พยายามดื่มสุราแต่น้อย ดื่มเป็นครั้งคราวเท่าที่จำเป็น ดังที่พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า 178) ได้ให้ความเห็นว่า “การเว้นจากการดื่มน้ำเมา หมายถึง การระมัดระวังเมื่อต้องใช้สิ่งเสพติดทั้งหลายในการรักษาโรค และเว้น ขาดจากการเสพสิ่งเสพติดให้โทษทุกชนิดไม่ว่าโดยวิธีใดก็ตาม”

21) ความไม่ประมาทในธรรม เช่น การทำอะไรรอบคอบ ระมัดระวัง มีสติระลึกอยู่เสมอ (สมมติ จินดาพิชฐาน, 2555ก, หน้า 142) ทำอย่างเอาใจใส่ คิดก่อนทำทั้งในเรื่องการงาน การศึกษา การดำเนินชีวิตทั้งด้าน ครอบครั้ว สุขภาพ และการปฏิบัติธรรม ไม่ประมาทในชีวิต พยายามทำความดี (ประโยชน์ ส่งกลิ่น, 2548, หน้า 60) หมั่นทำบุญให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา อย่างสม่ำเสมอ ดังที่พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า 184) ได้ให้ความ เห็นเกี่ยวกับความไม่ประมาทเพิ่มเติมว่า “ความไม่ประมาท คือการมีสติกำกับตัว อยู่เสมอ ไม่ว่าจะคิด จะพูด จะทำอะไรๆ ไม่ยอมถลำลงไปในทางที่เสื่อม และไม่ ยอมพลาดโอกาสในการทำ ความดี ตระหนักดีถึงสิ่งที่ต้องทำ ถึงกรรมที่ต้องเว้น ใส่ใจสำนึกอยู่เสมอในหน้าที่ ไม่ปล่อยปละละเลย กระทำอย่างจริงจังและดำเนิน ธุระหน้าที่ตลอดเวลา”

22) ความเคารพ เช่น การให้ความนับถือยกย่อง หรือให้ความสำคัญแก่พระรัตนตรัย ด้วยการบูชาและทำตามคำสอนของพระพุทธศาสนา การให้ความเคารพ เชื่อฟัง มารดาบิดา ครู และผู้ใหญ่คือผู้มีอายุมากกว่าหรือมีตำแหน่งสูงกว่ามีผู้บังคับบัญชาเป็นต้น รวมทั้งผู้มีความรู้และมีคุณธรรม (สมมติ จินดาพิชฐาน, 2555ข, หน้า 142) การให้ความสำคัญแก่การศึกษาและความไม่ประมาทในการทำกิจต่างๆ การเอาใจใส่ในการต้อนรับแขกหรือคนที่มาหา ดังที่พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า 194) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับความเคารพเพิ่มเติมเอาไว้ว่า “ความเคารพ หมายถึง ความตระหนัก ซาบซึ้ง รู้ถึงคุณความดีที่มีอยู่จริงของบุคคลอื่น ยอมรับนับถือความดีของเขาด้วยใจจริง แล้วแสดงความนับถือต่อผู้นั้น ด้วยการแสดงความอ่อนน้อม อ่อนโยน อย่างเหมาะสมทั้งต่อหน้าและลับหลัง”

23) ความถ่อมตน เช่น ความอ่อนน้อมถ่อมตัว ทั้งทางกาย วาจา และใจ (สมมติ จินดาพิชฐาน, 2555ข : 21) มีความสงบเสถียรเยียมตัว ไม่ทะนงตัว ไม่หยิ่งผยอง (ประโยชน์ ส่งกลิ่น, 2545, หน้า 64) ไม่ทำตัวเหนือผู้อื่น ไม่รู้สึกตัวเองเป็นใหญ่กว่าคนอื่นจนไม่ให้เกิดอคติคนอื่น ไม่คุยโม้โอ้อวด ไม่ถือตัวเพราะมีทรัพย์สินมาก มียศตำแหน่งสูง มีความรู้มาก หรือมีรูปร่างหน้าตาดี เป็นต้น ให้เกิดอคติคนอื่น พุดจาไฟเราะ ไม่ดูหมิ่นคนอื่น ดังที่พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า 204) ได้อธิบายขยายความคำบาลี “นิวาโต” ว่า หมายถึง ไม่พองลม เอลมออกแล้ว คือเอามานะทิฏฐิออก มีความประสงบเสถียร เยียมตน ไม่แบ่ง ไม่ทะนงตน ไม่มีความมานะถือตัว ไม่อวดดีถือดี ไม่ยโสโอหัง ไม่ดูถูกเหยียดหยามใคร ไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่งจองหอง

24) ความสันโดษ เช่น ความรู้จักพอใจในทรัพย์สินหรือตำแหน่งที่ตนหาได้มาด้วยความสุจริต รวมทั้งบิดามารดาและบุตรภรรยาของตน (ประโยชน์ ส่งกลิ่น, 2545, หน้า 65) ไม่โลภมาก ไม่อยากได้ของของคนอื่น รู้จักพอใจในสิ่งที่ตัวเองพยายามทำอย่างดีที่สุดแล้ว เช่น เรื่องการงาน การศึกษา ยอมรับในความรู้ความสามารถของตนว่าทำได้ดีที่สุดเพียงเท่านี้ ไม่เดือดร้อนวุ่นวายใจในเรื่องที่ตนทำดีที่สุดแล้ว พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ เช่น รถยนต์ บ้าน เสื้อผ้ารวมถึงเรื่องคู่ครอง

และรูปร่างหน้าตา ไม่ใช่จ่ายเกินฐานะ ดังที่พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า 214) ได้อธิบายลักษณะของความสันโดษเพิ่มเติมว่า ให้ยินดีกับของของตน กล่าวคือ ยินดีกับสิ่งที่ตนมีอยู่แล้ว เช่น พ่อแม่ของเรา ลูกเมียของเรา งานของเรา ประเทศชาติของเรา ถึงจะมีข้อบกพร่องอย่างไรก็ค่อยๆ แก้ไขกันไปให้ดีขึ้น ไม่คิดไขว่คว้าแย่งชิงเอาของคนอื่นเขามาเป็นของตน

25) ความกตัญญู เช่น การสำนึกบุญคุณและพยายามตอบแทนพระคุณของมารดาบิดา ครู และ ผู้ทำประโยชน์ต่อตัวเอง รวมถึงสัตว์และต้นไม้ที่มีประโยชน์ต่อตนเอง และผู้ทำประโยชน์ต่อส่วนรวมมีพระมหากษัตริย์และผู้เสียสละชีวิตเพื่อปกป้องประเทศชาติ เป็นต้น ผู้ใดก็ตามที่ทำคุณแก่ตนแล้ว ไม่ว่าจะมากก็ตามน้อยก็ตาม เช่น เลี้ยงดู สั่งสอน ให้ที่พัก ให้งานทำ ย่อมระลึกถึงด้วยความซาบซึ้งอยู่เสมอ ไม่ลืมอุปการคุณนั้นเลย (พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, 2548, หน้า 222) และตอบแทนบุคคลผู้มีอุปการคุณนั้นเมื่อมีโอกาส

26) การพึงธรรมตามกาล เช่น การพยายามหาโอกาสฟังพระเทศน์ ฟังปาฐกถาฟังการบรรยายธรรมจากวิทยุ โทรทัศน์ ดังที่พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า 234) ได้กล่าวถึงการพึงธรรมไว้ว่า “การพึงธรรมตามกาล คือการขวนขวายหาเวลาไปฟังธรรม ฟังคำสั่งสอนจากผู้มีธรรมะ เพื่อยกระดับจิตใจและสติปัญญาให้สูงขึ้น” การพึงธรรมยังสามารถทำได้โดยใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์มี youtube เป็นต้น นอกจากนั้น การพึงธรรมยังทำได้โดยการอ่านหนังสือเกี่ยวกับหลักธรรม การอ่านคำอธิบายหลักธรรมในเว็บไซต์ต่างๆ เมื่อมีปัญหาหรือความทุกข์ จะพยายามหาหลักธรรมมาช่วยปลดปล่อยจิตใจเพื่อให้มีสติและให้แนวทางแก้ปัญหา

27) ความอดทน เช่น การอดทนต่อความทุกข์ ความลำบากทางกายและความทุกข์ใจ ความเจ็บใจ ไม่ยอมแพ้ ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่เจอ หนักเอาเบาสู้ ใจเย็น อดกลั้นได้ ไม่หวั่นไหวต่อคำว่าร้าย คำนินทา ถูกคนทำร้ายทางร่างกาย ทรัพย์สิน หรือทางจิตใจ ก็ไม่ได้ตอบด้วยความโกรธ แต่ใช้สติและปัญญาในการแก้ปัญหา ดังที่พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า 244) ได้ให้ความ

เห็นเกี่ยวกับความอดทนไว้ว่า “ต้องมีความอดกลั้น เมื่อถูกคนพาลด่า ต้องเป็นผู้ไม่ดุร้าย คือสามารถข่มความโกรธไว้ได้ ไม่ปลุกน้ำตาให้แก่ใครๆ คือไม่ก่อทุกข์ให้แก่ผู้อื่น ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน และมีใจเบิกบานแจ่มใสอยู่เป็นนิตย์ คือมีปิติ อิ่มเอิบใจเสมอๆ ไม่พยายาบาท ไม่โทษฟ้า โทษฝน โทษเทวดา โทษโชคชะตา หรือโทษใครๆ ทั้งนั้น พยายามอดทนทำการทำงานทุกอย่างด้วยใจเบิกบาน”

28) ความเป็นคนว่าง่าย เช่น การรับฟังคำสั่งสอน คำแนะนำ และ คำตักเตือนของมารดาบิดา อาจารย์ หรือผู้อื่นๆ ไม่ดื้อรั้นแต่มีเหตุผลยอมรับ ความเห็นของผู้อื่น ยอมรับคำตักเตือนและคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ไม่เถียงอย่าง ไรเหตุผลเพราะต้องการเอาชนะ ไม่ถือดีจนไม่ยอมฟังคนอื่น ดังที่พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ (2548, หน้า 254) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับความเป็นคนว่าง่ายไว้ ว่า “คนว่าง่ายสอนง่าย คือคนที่อดทนต่อคำสั่งสอนได้ เมื่อมีผู้รู้แนะนำพร่ำสอนให้ ตักเตือนให้โดยชอบธรรมแล้ว ย่อมปฏิบัติตามคำสอนนั้นด้วยความเคารพ อ่อนน้อม ไม่คัดค้าน ไม่โต้ตอบ ไม่แก้ตัวโดยประการใดๆ ทั้งสิ้น”

29) การพบเห็นสมณะ เช่น การหาโอกาสพบปะพูดคุย ถวายความ อุปลัมภ์ และระลึกถึงพระสงฆ์ และผู้ทรงศีล (พ.สถิตวรรณ, 2547ข, หน้า 117, 120) ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ หรือนักปราชญ์ผู้เป็นต้นแบบที่ดีในการดำเนินชีวิต ซึ่งอาจเป็นแม่ชี หรือฆราวาสก็ได้ ดังที่พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ (2548, หน้า 269) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการพบเห็นสมณะไว้ว่า “ต้องเข้าหาคือหมั่นเข้าไป ไกล่ ไปมาหาสู่ท่าน ต้องเข้าไปบำรุง คือเข้าไปช่วยทำกิจของท่าน เช่น ปิดกวาด เช็ดกุฏิ จัดหาปัจจัย 4 ไปถวายท่าน ตามฟัง คือตั้งใจฟังคำเทศน์คำสอนของท่าน ด้วยใจจดจ่อ ตามระลึกถึงท่าน คือเมื่อพบท่านได้ฟังคำสอนของท่านแล้วก็ตาม ระลึกถึง และตามดูตามเห็น คือดูท่านด้วยตาเนื้อของเราด้วยความเลื่อมใสศรัทธา อย่างหนึ่ง” นอกจากการเข้าหาและให้ความอุปถัมภ์แล้ว เรายังควรระลึกถึง คุณธรรมและศีลาจารวัตร รวมทั้งน้อมเอาคำสอนของพระพุทธเจ้า พระสงฆ์ และ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบอื่นๆ ในพระพุทธศาสนา มาปฏิบัติตาม

30) การสนทนาธรรมตามกาล เช่น การพยายามพูดคุยกับพระสงฆ์ หรือผู้มีความรู้เมื่อมีโอกาสเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหรือความรู้ที่มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ดังที่พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า 276) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการสนทนาธรรมตามกาลไว้ว่า “การสนทนาธรรมตามกาล คือการพูดคุยซักถามธรรมซึ่งกันและกันระหว่าง 2 คนขึ้นไป มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดปัญญา โดยรู้จักเลือกและแบ่งเวลาให้เหมาะสม ซึ่งจะทำให้ได้รับความเบิกบานใจ มีความสุขความเจริญและบุญกุศลไปในตัวด้วย” ทั้งนี้ การพูดคุยสนทนาธรรมอาจทำได้โดยผ่านสื่อสมัยใหม่ชนิดต่างๆ มีโปรแกรม LINE หรือ Facebook เป็นต้น

31) การเผาผลาญบาป (การบำเพ็ญตบะ) เช่น การพยายามควบคุม บรรเทา และกำจัดกิเลส อารมณ์หรือความรู้สึกที่ไม่ดีต่างๆ มีความโลภ ความโกรธ ความอิจฉาริษยา เป็นต้น ที่มีอยู่ในตัวเอง ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การหลีกเลี่ยง การพบปะกับสิ่งที่ทำให้เกิดกิเลส เช่น สุรา บุหรี่ การสำรวมระมัดระวังในการรับรู้สิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวัน กล่าวอีกอย่างคือ การแผดเผากิเลสด้วยการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา (สมมติ จินดาพิชฐาน, 2555ช, หน้า 77) การฝึกสมาธิ ให้จิตสงบ การฝึกสติให้รู้เท่าทันและสามารถควบคุมความรู้สึกในใจตัวเอง การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน การพยายามใช้ปัญญาพิจารณาความจริง สอดคล้องกับที่พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า 291) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการบำเพ็ญตบะไว้ว่า “วิธีบำเพ็ญตบะในชีวิตประจำวัน เพื่อกันไม่ให้กิเลสฟุ้งขึ้นและเพื่อกำจัดกิเลสออกจากตัวทำได้โดยมีอินทรีย์สังวรและมีความเพียรในการปฏิบัติธรรม”

32) การประพาสพรหมจรรย์ เช่น การหาโอกาสถือศีลแปด การลดเรื่องเพศสัมพันธ์ การไม่หมกมุ่นในเรื่องกามารมณ์ การงดเว้นจากการหมกมุ่นมัวเมาในการดูหนัง ฟังเพลง กิน ดื่ม และเที่ยว ดังที่พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า 304) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการประพาสพรหมจรรย์ไว้ว่า “สำหรับปุถุชนทั่วไป สิ่งสำคัญที่เหนี่ยวรั้งเราไว้ไม่ให้ก้าวหน้าในการพัฒนาจิต

และทำให้กิเลสพลิกกลับขึ้นได้ง่ายที่สุดก็คือ กามารมณ์ ถ้าใครตัดกามารมณ์ได้ ก็มีโอกาสดำเนินการปฏิบัติธรรมได้อย่างรวดเร็ว การประพาศิทธิพรหมจรรย์ในมงคลข้อนี้ จึงมุ่งเน้นการตัดกามารมณ์เป็นหลัก”

33) การเห็นอริยสัจ เช่น การพยายามปฏิบัติตามคำสอนเรื่องอริยสัจ เพื่อให้เข้าใจความเป็นไปอันแท้จริงของโลกและชีวิต (ประโยชน์ ส่งกลิ่น, 2545, หน้า 81) และนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น เมื่อเจอปัญหาหรือความทุกข์ ก็นำอริยสัจมาพิจารณาเพื่อหาทางแก้ปัญหาว่า ปัญหานั้นเกิดจากสาเหตุใด และควรหาทางแก้อย่างไร การพยายามทำความเข้าใจปัญหาว่า เป็นธรรมดาของชีวิต ไม่ควรทุกข์ใจ แต่ควรเปลี่ยนวิกฤตให้เป็นโอกาส การนำอริยสัจมาพิจารณาให้เห็นความจริงของโลกและชีวิต รวมทั้งการพยายามฝึกวิปัสสนากรรมฐานเพื่อให้เห็นแจ้งอริยสัจ ดังที่พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า 321) ได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเห็นอริยสัจไว้ว่า

เมื่อเรากำหนดรู้ปัญหา สาเหตุของปัญหา เป้าหมายของการดับของปัญหา และวิธีแก้ปัญหา ย่อมมีใจตั้งมั่นอยู่ในความดี หมั่นบำเพ็ญอริยมรรคมีองค์ 8 มีใจหยุดนิ่งตั้งมั่นอยู่ในสมาธิ เกิดปัญญาสว่างไสว รู้เห็นสิ่งต่างๆ ไปตามความเป็นจริง กิเลสต่างๆ ก็ค่อยๆ ล่อนหลุดไปจากใจ จนหมดกิเลสเป็นพระอรหันต์ พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารได้

34) การทำนิพพานให้แจ้ง เช่น การพยายามปฏิบัติเพื่อดับกิเลสและความทุกข์ (ประโยชน์ ส่งกลิ่น, 2545, หน้า 83) โดยการทำจิตให้สงบจากกิเลสและความทุกข์ ดับกิเลสและทุกข์ที่เกิดแล้ว เมื่อเจอเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดกิเลส ก็พยายามใช้สติ และปัญญา ควบคุมไม่ให้เกิดกิเลส หรือทำให้กิเลสที่เกิดแล้วสงบลง และการฝึกวิปัสสนากรรมฐานเพื่อให้เข้าถึงภาวะนิพพาน ความดับกิเลสความเย็นใจ ดังที่พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า 328) ได้อธิบายวิธีการทำนิพพานให้แจ้งเพิ่มเติมว่า “จะต้องตั้งใจเจริญภาวนาไปจนเข้าถึงโคตรภูญาณเป็นโคตรภูบุคคล จากนั้นฝึกต่อไปจนเข้าถึงภาวะความเป็นอริยบุคคลที่สูงขึ้นไป

ตามลำดับ ก็จะได้เห็นอริยสัจจ์และทำนิพพานให้แจ้งได้ละเอียดลึกซึ้งขึ้น ในที่สุดก็จะบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์”

35) จิตของผู้ที่ถูกโลภธรรมกระทบแล้วไม่หวั่นไหว เช่น พยายามควบคุมจิตใจไม่ให้หวั่นไหว หรือให้หวั่นไหวแต่น้อย คือไม่ดีใจ เสียใจ มากจนเกินไป เมื่อได้ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข หรือความเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา และทุกข์ พยายามปลงคือทำให้สงบยอมรับความจริงให้ได้ด้วยการพิจารณาสิ่งไม่น่าพอใจที่ประสบว่า เป็นธรรมดาของโลก หรือเป็นเรื่องของกรรม เป็นต้น ดังที่พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า 333) ได้อธิบายวิธีทำจิตไม่หวั่นไหวเมื่อถูกโลภธรรมครอบงำไว้ว่า “เมื่อพบกับความเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทา ตกทุกข์ ก็ทำจิตให้เป็นกลางพร้อมพิจารณาให้รู้เท่าทัน เมื่อพบกับความได้ลาภ ได้ยศ ได้สรรเสริญ เป็นสุข ต้องคอยควบคุมจิตใจให้ดีใจเกินไป”

36) จิตไม่เศร้าโศก เช่น การพยายามทำให้ไม่โศกเศร้า เหงาหงอยเมื่อเจอเรื่องที่ทำให้โศกเศร้า ก็พยายามอดทนและใช้ปัญญาพิจารณาเพื่อให้ยอมรับความจริงของโลกและชีวิตเพื่อให้ความโศกเศร้าเสียใจเบาบางลงและหายไป ในที่สุด หรือพยายามทำให้ไม่ให้เสียใจด้วยวิธีการต่างๆ เช่น หากิจกรรมอื่นๆ ทำเพื่อไม่ให้จิตครุ่นคิดในเรื่องที่ทำให้เศร้า หาเพื่อนคุยเพื่อให้ลืมเรื่องที่เศร้าโศก การฝึกสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานเพื่อตัดกิเลสที่จะทำให้จิตเศร้าโศก ดังที่พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า 328) ได้แนะนำข้อควรปฏิบัติเพื่อให้จิตไม่เศร้าโศกไว้ว่า “หมั่นทำสมาธิ เจริญมรณานุสติเป็นประจำ ก็จะทำให้ความรักามีอิทธิพลเหนือใจเราไม่ได้มาก มีสติดี มีความเด็ดเดี่ยว ก็จะมีจิตโศกน้อยกว่าคนทั่วไป”

37) จิตปราศจากธุลี เช่น การพยายามทำจิตให้สะอาดบริสุทธิ์ ไม่ให้ความโลภ โกรธ หลง มาครอบงำ เมื่อเจอสิ่งที่ย่ำแย่กิเลส ก็พยายามบรรเทาหรือกำจัด ไม่ปล่อยให้เกิดความอยาก ความโกรธ ความเกลียด หรือความลุ่มหลง การหาโอกาสเจริญวิปัสสนากรรมฐานเพื่อทำลายกิเลสที่ทำให้จิตสกปรกดังที่

พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า 348) ได้อธิบายวิธีทำจิตให้ปราศธุลีไว้ว่า “ไม่ประมาทในการทำสมาธิ ตั้งใจทำสมาธิภาวนาไปตามลำดับไม่ย่อท้อสักวันหนึ่งก็คงจะทำให้ใจหยุดใจนิ่งเกิดปัญญา เห็นอริยสัจจทำนุพพานให้แจ้ง และกำจัดอริยสิกขาเลสทั้งหลายให้ล่อนหลดไปจากใจ เป็นพระอรหันต์เข้าถึงสุขอันเป็นอมตะได้เหมือนกัน”

38) จิตเกษม เช่น การพยายามทำจิตให้ผ่องใส ปลอดโปร่ง โล่งเบา ไม่มีกิเลส เป็นสุขแบบสงบ ไม่ปล่อยให้ความโลภ โกรธ หลง หรือเหตุการณ์ต่างๆ ทำให้ตัวเองเคร่งเครียด กังวลใจ พึงชาน หงุดหงิด รำคาญ หรือห่อเหี่ยวอับเฉา การพยายามไม่ให้รูป เสียง กลิ่น รส ฯลฯ หรือกิณ กาม เภยรติ มาผูกมัดจิตใจจนเกิดความทุกข์ การพยายามเจริญสติในชีวิตประจำวันเพื่อให้จิตผ่องใส สงบสุข และพยายามเจริญวิปัสสนากรรมฐานเพื่อให้จิตบรรลุนิพพานซึ่งเป็นภาวะที่จิตพ้นทุกข์อย่างสมบูรณ์แบบ สอดคล้องกับความเห็นของพระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า 354) ที่ได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับการทำจิตให้เกษมว่า

การทำจิตให้ก้าวพ้นจากโยคะทั้ง 4 คือกามโยคะ ภวโยคะ ภิกขุโยคะ และอวิชชาโยคะ ซึ่งเปรียบเหมือนเชือก 4 เกลียว ได้ถูกพันขาดสะบั้นโดยสิ้นเชิง จิตก็จะเป็นอิสระ ทำให้คล่องตัว ไม่ติดขัด ไม่อึดอัดอีกต่อไป ไม่มีภัยใดๆ มาบีบคั้นได้อีก จึงความสุขอย่างแท้จริงพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ผู้ที่จะมีจิตเกษมได้อย่างแท้จริง คือผู้ที่มีใจจดจ่อแน่วแน่อยู่ในนิพพานตลอดเวลา ซึ่งก็ได้แก่พระอรหันต์นั่นเอง

กล่าวโดยสรุป รูปแบบการประยุกต์หลักมงคลชีวิต 38 ประการ เพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมไทย มุ่งเน้นให้ชาวพุทธสามารถนำคำสอนเรื่องมงคลมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นในบริบทของสังคมปัจจุบันโดยสอดคล้องกับหลักการหรือคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งจะเห็นได้ว่ามงคลชีวิต 38 ประการนั้นเราสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมได้ทุกข้อเพียงแต่ต้องปรับให้เข้ากับสถานการณ์และสภาพการณ์

หรือให้เหมาะสมกับตนเองเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามหลักการแห่งพระพุทธศาสนา

3. บทสรุป

จากการศึกษาทั้งภาคเอกสารและภาคสนามดังกล่าว ทำให้สามารถสร้างรูปแบบการประยุกต์หลักมงคลชีวิต 38 ประการเพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมไทยที่สอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนาขึ้นมา โดยประกอบไปด้วยหลักการพื้นฐาน จุดมุ่งหมาย หลักเกณฑ์ในการประยุกต์ และวิธีการประยุกต์หลักมงคลชีวิต 38 ประการแต่ละข้อ

ตามรูปแบบที่ได้จากการศึกษานั้น ชาวพุทธควรและสามารถนำหลักมงคลชีวิต 38 ประการมาใช้ได้เกือบทุกข้อโดยปรับให้เหมาะสมกับสถานะและความสามารถของตน รวมทั้งสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน โดยควรกำหนดจุดมุ่งหมายทั้งจุดหมายหลักคือนิพพานและจุดหมายรองคือเป้าหมายในชาตินี้ การประยุกต์หลักมงคลชีวิตตามรูปแบบนี้สอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนาเพราะนอกจากเป็นการปฏิบัติหลักธรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนาอย่างครอบคลุมแล้ว ยังมีจุดมุ่งหมายหลักที่เป็นอุดมคติของพระพุทธศาสนาอีกด้วย

บรรณานุกรม

ก. พระไตรปิฎกและอรรถกถา

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 25. (2539).

กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2525). *พระสูตรและอรรถกถาแปล*. กรุงเทพมหานคร:

เฉลิมชาัญการพิมพ์.

ข. หนังสือทั่วไป

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์. (2534). *หลักพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ปิ่น มุกกันต์. (2555). *มงคลชีวิต*. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พ.สถิตวรณ. (2547ก). *อุดมมงคลในพระพุทธศาสนา เล่ม 1*. กรุงเทพมหานคร: ขวนพิมพ์.

พ.สถิตวรณ. (2547ข). *อุดมมงคลในพระพุทธศาสนา เล่ม 2*. กรุงเทพมหานคร: ขวนพิมพ์.

พระมหาสมชายฐานวุฒโฒ. (2558). *มงคลชีวิตฉบับ “ทางก้าวหน้า”*. กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์.

พระมหาวิระ ถาวโร. (2519). *มงคล 38 และอุทุมพรกสูตร*. กรุงเทพมหานคร: ขวนพิมพ์.

ภัทรพร สิริกาญจน. (2540). *จริยธรรมกับบุคคล*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.

สมดี จินดาพิชฐาน. (2555ก). *มงคลชีวิต 38 ประการ ฉบับห้องสมุด เล่ม 1*. กรุงเทพมหานคร: วิชาการพิมพ์.

สมดี จินดาพิชฐาน. (2555ข). *มงคลชีวิต 38 ประการ ฉบับห้องสมุด เล่ม 2*. กรุงเทพมหานคร: วิชาการพิมพ์.

ค. วิทยานิพนธ์

ประโยชน์ สังกิ้น. (2545). *การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการของการพัฒนาดนตามแนวคำสอนในมงคลสูตร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).

๒๒ แนวทางการอธิบายคำสอนเรื่องรูปขั้นธในมิติ วิทยาศาสตร์*

ศุภกาญจน์ วิชานาติ**

วัชร งามจิตรเจริญ***

คะนอง ปาลิภัทรางกูร****

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “แนวทางการอธิบายคำสอนเรื่องรูปขั้นธในมิติวิทยาศาสตร์” มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางการอธิบายคำสอนเรื่องรูปขั้นธในมิติวิทยาศาสตร์

* บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “แนวทางการอธิบายคำสอนเรื่องรูปขั้นธในมิติวิทยาศาสตร์” โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ศูนย์พุทธศาสนศึกษา) ประจำปี พ.ศ. 2561

** รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร. E-mail: phdmbu3.025@gmail.com

*** ศาสตราจารย์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ ปรัชญา และวรรณคดีอังกฤษ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

**** อาจารย์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ ปรัชญา และวรรณคดีอังกฤษ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่รับบทความ 21 กุมภาพันธ์ 2562 วันที่แก้ไขบทความ 15 พฤศจิกายน 2562

วันที่ตอบรับบทความ 20 พฤศจิกายน 2562

ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการอธิบายคำสอนเรื่องรูปขันธ์ในมิติวิทยาศาสตร์ เป็นแนวทางอธิบายเรื่องรูปขันธ์หรือร่างกายแบบแยกส่วนโดยเริ่มจากสิ่งที่เล็กที่สุด และนำเรื่องคุณสมบัติหรือพฤติกรรมของสสารและพลังงานที่เป็นองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาช่วยอธิบายคำสอนเรื่องรูปขันธ์ของพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะในส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เป็นามธรรมคือ กรรม จิต และเจตสิก

ตามแนวทางการอธิบายคำสอนเรื่องรูปขันธ์ในมิติวิทยาศาสตร์ รูปขันธ์หรือร่างกายก็คือสสารและพลังงาน (คือสิ่งเดียวกัน) โดยศึกษาจากส่วนที่เล็กที่สุดของร่างกายเรียกว่าเซลล์ เนื้อเยื่อ อวัยวะ ระบบ และร่างกายตามลำดับ ซึ่งโครงสร้างและองค์ประกอบของร่างกายและสสารทั้งหมดนี้ล้วนเกิดจากสิ่งที่เล็กที่สุดในระดับอนุภาค เช่น ควาร์ก โดยสามารถจัดประเภทของร่างกายและสสารได้ 4 สถานะ ได้แก่ สถานะของแข็ง สถานะของเหลว สถานะแก๊ส และสถานะพลาสมา ส่วนลักษณะของรูปขันธ์หรือร่างกายเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงและเป็นไปตามเหตุปัจจัย เหมือนการเคลื่อนไหวตลอดเวลาภายใต้ต้องการรู้กฎเทอร์โมไดนามิกส์ และเอนโทรปีที่แสดงว่า สสารและพลังงานมีลักษณะของการเกิดขึ้น การสืบท่อ การถดถอย และการดับสลายไป

อนึ่ง เกี่ยวกับอิทธิพลหรือบทบาทของรูปขันธ์หรือร่างกาย รูปขันธ์มีอิทธิพลต่อร่างกายและจิตใจของมนุษย์ สอดคล้องกับความจริงทางวิทยาศาสตร์ที่ว่า ร่างกายหรือสสารและพลังงานล้วนสามารถมีอิทธิต่อชีวิตและจิตใจตลอดจนการดำเนินชีวิตประจำวันได้ เช่น ความเครียด บทบาทการนอนหลับ บทบาทของฮอร์โมนในร่างกาย อิทธิพลของแสง อิทธิพลของแรงทั้ง 4 และอิทธิพลของชีวควอนตัมฟิสิกส์

คำสำคัญ: รูปขันธ์, แนวทางการอธิบายคำสอน, มิติวิทยาศาสตร์

A Scientific Explanation of Rūpakhandha*

Supakanjana Vichanati**

Watchara Ngamchitcharoen***

Kanong Paliphatrangkura****

Abstract

This research article aims to present a scientific explanation of the Buddhist teaching of Rūpa-khandha.

The study finds that a possible scientific explanation of the doctrine of Rūpa-khandha is one that describes Rūpa-khandha or the body in a separate and reductive manner, starting from the smallest parts, and introducing the properties or behaviors of matter and energy in existing scientific knowledge in this explanation, especially in parts that do not concern abstract entities such as kamma, consciousness, and mental factors.

* This paper is a part of the research entitled “An Explanation of Rūpakhandha in the Light of Science,” funded by Chulalongkorn University (Centre for Buddhist Studies), 2018

** Associate Professor, Section of Buddhist Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Rajabhat University. E-mail: phdmbu3.025@gmail.com

*** Professor, Department of History, Philosophy and English Literature, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

**** Lecturer, Department of History, Philosophy and English Literature, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

Received February 21, 2019, Revised November 15, 2019, Accepted November 20, 2019

According to the scientific conception, Rūpa-khandha or the body is simply matter and energy. It can be studied from the smallest parts of the body – the cells – to the tissues, organs, systems, and the entire body respectively. The structure and composition of the body and matters consist of the smallest entities, e.g., quarks. The body and matters may take one of the four states: solid, liquid, gas, or plasma. The nature of Rūpa-khandha or the body may be said to be subject to the law of the Three Characteristics, i.e. impermanence, suffering, and selflessness, that changes according to changing conditions. This is not unlike the constant movements according to the laws of thermodynamics and entropy which depict the occurrence, succession, degradation, and extinction of matter and energy.

The research also finds that Rūpa-khandha exerts influence on the human body and mind, consistent with the scientific fact that matter and energy may affect human sentiments and daily life. Some of such influence may include stress, sleep, hormonal patterns, light, the four forces, as well as quantum physics.

Keywords: Rūpa-khandha, scientific explanation

1. ความนำ

การศึกษาเรื่อง “แนวทางการอธิบายคำสอนเรื่องรูปชั้นในมิติวิทยาศาสตร์” มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอแนวทางการอธิบายคำสอนเรื่องรูปชั้นในด้วยความจริงทางวิทยาศาสตร์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การศึกษาเชิงเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยมีขอบเขตการวิจัยด้านเนื้อหาในกรอบของรูปสมุทเทสนัย (การแสดงรูปโดยสังเขป) ได้แก่ องค์ธรรมของรูป 28, ที่เกิดของรูป 28 ในร่างกายของมนุษย์ และสภาวะลักษณะของรูป 28 เท่านั้น ส่วนในมิติวิทยาศาสตร์ได้แสดงเนื้อหาในมิติของเซลล์ที่มีธาตุ 4 (ดิน, น้ำ, ลม และไฟ) เป็นองค์ประกอบหลักพื้นฐานของรูปชั้นใน และระบบของร่างกายที่มีคุณลักษณะและที่ตั้งหรือตำแหน่ง การทำหน้าที่ของร่างกาย โดยศึกษาศรีวิทยาและกายวิภาคจากกฎหรือทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ และวิทยาศาสตร์ประยุกต์

2. แนวทางการอธิบายรูปชั้นในด้วยมิติวิทยาศาสตร์

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมทั้งการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์ ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการอธิบายรูปชั้นในด้วยมิติวิทยาศาสตร์โดยเฉพาะในประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

2.1 ความหมายของรูปชั้นใน

ความหมายของคำว่า “รูปชั้นใน” ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง กอรูป, ส่วนที่เป็นรูป, ร่างกายพฤติกรรมและคุณสมบัติต่างๆ ของส่วนที่เป็นร่างกาย หรือคุณสมบัติของสสารและพลังงาน (सानุ มหัทธนาตุลย์, สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2561) , ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด, สิ่งที่เป็นร่างกายพร้อมทั้งคุณและอาการ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2554, หน้า 162)

ความหมายทั้งหมดนี้ล้วนสอดคล้องกับความหมายรูปขันธ์ในทางวิทยาศาสตร์ที่ ชัยวัฒน์ คุประตกุล (สัมภาษณ์, 27 เมษายน 2561) กล่าวไว้ว่า

รูปขันธ์ในความหมายวิทยาศาสตร์นั้น หมายถึง สสารและ พลังงานที่เป็นหน่วยพื้นฐานของร่างกาย (สิ่งมีชีวิต) และสิ่งไม่มีชีวิต โดยเฉพาะร่างกายมนุษย์นั้นล้วนเกิดจากการประกอบขึ้นจากระบบ ต่างๆ หลายระบบซึ่งทำงานตามหน้าที่ของแต่ละระบบเพื่อให้ร่างกาย สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ สิ่งเหล่านี้คงภาวะธำรงดุลและความอยู่รอดของ ร่างกายมนุษย์

ระบบทำงานของอวัยวะน้อยใหญ่ต่างๆ ล้วนมีปัจจัยพื้นฐานมาจากการ ทำงานร่วมกันของเซลล์ร่างกายหลายล้านล้านเซลล์ที่มาประกอบอยู่ภายใน ร่างกายเดียวกัน (รุ่งเรือง ลิ้มชูปัญญานันท์, 2556, หน้า 16) ซึ่งเปรียบเสมือน เครื่องจักรที่สลับซับซ้อนอันน่ามหัศจรรย์ ประกอบขึ้นด้วยโครงสร้างเล็กๆ ที่เรียกว่า เซลล์ จำนวนหลายพันล้านเซลล์ โดยเซลล์ต่างๆ จะรวมกันเป็นเนื้อเยื่อ จากนั้นจึงรวมกันเป็นอวัยวะต่างๆ เช่น หัวใจ กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายใน ร่างกายเกือบทั้งหมดจึงถูกควบคุมด้วยสมองและระบบประสาท (คริสทีน โรเจอร์, 2547, หน้า 6)

จากการศึกษาความหมายรูปขันธ์ทั้ง 2 มิติ (พระพุทธศาสนาและ วิทยาศาสตร์) พบว่า พฤติกรรมและคุณสมบัติต่างๆ ของส่วนที่เป็นร่างกายนั้น ล้วนมีธรรมชาติที่เหมือนกัน คือ ต้องแตกสลายไปด้วยเหตุปัจจัยต่างๆ เช่น ถูกทำลายหรือแตกสลายไปด้วยความร้อนหรือเย็น (พระไตรปิฎก เล่ม 17 ข้อ 105 หน้า 159) สอดคล้องกับความเห็นของชัยวัฒน์ คุประตกุล (สัมภาษณ์, 27 เมษายน 2561) ที่กล่าวไว้ว่า

ในทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติของรูปขันธ์หรือสสารและพลังงาน ล้วนเคลื่อนไหวยู่ตลอดเวลาด้วยกฎข้อที่หนึ่งของเทอร์โมไดนามิกส์ (First Law of Thermodynamics) หรือเรียกว่า กฎอนุรักษ์พลังงาน

มีหลักการว่า “พลังงานสามารถเปลี่ยนรูป หรือถูกถ่ายโอนจากที่หนึ่ง ไปยังอีกที่หนึ่งได้ แต่ไม่สามารถสร้างขึ้นใหม่ หรือทำลายให้สูญสลายไปได้” ซึ่งสอดคล้องกับสมการของไอน์สไตน์ $E = mc^2$ โดยสมการนี้ บอกกับเราว่าพลังงานสามารถเปลี่ยนเป็นมวล และมวลสามารถเปลี่ยนแปลงเป็นพลังงาน

นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับทัศนะของกมลพร แก้วพรสวรรค์ ที่กล่าวเสริมไว้ว่า สสารและพลังงาน หรือรูปร่างกายดังกล่าว นั้น ล้วนเป็นไปในพฤติกรรม และคุณสมบัติของร่างกายดังกล่าว ได้แก่ ความไม่เที่ยงหรืออนิจจัง เทียบได้กับ วิทยาศาสตร์คืออนุพันธ์ฟังก์ชันแห่งอัตราการเปลี่ยนแปลง ($ds/dt \neq 0$) และ ภายใต้อาณัติดังกล่าว นั้นล้วนเกิดจากสภาพบีบคั้นด้วยความไม่เป็นระเบียบ หรือทุกขังสอดคล้องกับแรงกระทำ อนัตตา คือ ไม่มีอนุภาคมูลฐานตามที่ นักฟิสิกส์ได้อาศัยความรู้ดังกล่าวในปัจจุบัน (กมลพร แก้วพรสวรรค์, สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2561) เพราะฉะนั้นความหมายรูปขันธ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท สอดคล้องกับวิทยาศาสตร์ หมายถึง สิ่งที่มีมวล ต้องการที่อยู่ และสามารถสัมผัส ได้โดยประสาทสัมผัสทั้ง 5 รวมทั้งคุณสมบัติ พฤติการณ์ต่างๆ ทั้งภายในหรือ ภายนอก ทั้งละเอียดหรือหยาบ ทั้งไกลและใกล้

2.2 ประเภทและลักษณะของรูปขันธ์

พระพุทธศาสนาแยกรูปขันธ์เป็น 2 ประเภท ได้แก่ มหาภูตรูป และ อุปาทายรูป ส่วนในทางวิทยาศาสตร์นั้น ชัยวัฒน์ คุประตกุล กล่าวไว้ว่า ประเภทของรูปขันธ์ในมิติวิทยาศาสตร์สามารถแยกได้เป็น 4 สถานะ ได้แก่ สถานะของแข็ง สถานะของเหลว สถานะแก๊ส และสถานะพลาสมา ซึ่งสถานะทั้ง 4 นั้น ในอนาคตอาจแยกประเภทเพิ่มได้อีก เนื่องจากการศึกษาทางวิทยาศาสตร์มีข้อจำกัดเรื่องเครื่องมือการพิสูจน์ค้นพบความจริง โดยทั้งหมดนี้สอดคล้องกับพระพุทธศาสนา ซึ่งปัจจุบันทางวิทยาศาสตร์ยังไม่มีที่สุดของการแบ่งแยกประเภท สถานะของรูปขันธ์ หากตราปโตความก้าวหน้าของเครื่องมือวิทยาศาสตร์พิสูจน์

สถานะของรูปขันธ์ยังได้ข้อมูลใหม่หรือองค์ความรู้ใหม่ (ชัยวัฒน์ คุประตกุล, สัมภาษณ์, 27 เมษายน 2561)

ประเวศ อินทองปาน กล่าวถึงสาเหตุของการแยกประเภทของรูปขันธ์เป็นมหาภูตรูปไว้ว่า สาเหตุที่วิเคราะห์ประเภทของรูปขันธ์ได้เป็นมหาภูตรูปในทางพระพุทธศาสนานั้น เพราะถือรูปที่เป็นใหญ่ปรากฏชัดเจน ได้แก่ ธาตุดิน (แข็ง, อ่อน), ธาตุน้ำ (ไหล, เกาะกุม), ธาตุไฟ (ร้อน เย็น) และธาตุลม (เครื่องเคลื่อนไหว)” (ประเวศ อินทองปาน, สัมภาษณ์, 5 กันยายน 2561) ส่วนการแยกประเภทของรูปขันธ์ในทางวิทยาศาสตร์ที่แยกออกเป็นสถานะต่างๆ นั้น ชัยวัฒน์ คุประตกุล ได้ให้เหตุผลโดยกล่าวไว้ว่า เพราะจำแนกตามรูปร่าง สมบัติทางกายภาพของสสาร ความเป็นกลุ่มของสสารระบบทางกายภาพที่มองเห็นได้ด้วยตาเปล่าซึ่งมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างทางเคมีและคุณสมบัติทางฟิสิกส์ เช่น ความหนาแน่น, โครงสร้างผลึก (crystal structure), ดรรชนีหักเหของแสง (refractive index) และอื่นๆ อีกจำนวนหนึ่ง (ชัยวัฒน์ คุประตกุล, สัมภาษณ์, 27 เมษายน 2561) ความสอดคล้องดังกล่าวยังมีในแง่วิทยาศาสตร์การแพทย์ด้วย กฤษดา ศรีรามพุก กล่าวไว้ว่า “ต้องมาดูให้ดีๆ ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟนั่นคือกายวิภาคใดในแต่ละส่วน เพราะโดยปกติจะให้คิดเทียบ modern science กับ ancient wisdom ที่มีอยู่เดิมนานแล้วเสมอ ด้วยยึดหลักว่าไม่มีสิ่งใดใหม่แท้ในโลกนี้ แท้จริงไม่มี discovery มีแต่ re-discovery เช่นเดียวกับที่จริงไม่มี research มีแต่ re-research” (กฤษดา ศรีรามพุก, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2561)

จากการจัดประเภทมหาภูตรูปเป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ทำให้สามารถจัดองค์ประกอบของมหาภูตรูปอย่างสอดคล้องกับวิทยาศาสตร์ ได้แก่ ธาตุดินเทียบได้กับสถานะของแข็ง ธาตุน้ำเทียบได้กับสถานะของเหลว ธาตุน้ำเทียบได้กับสถานะแก๊สและสถานะพลาสมา ตามลำดับ ส่วนธาตุไฟเทียบไม่ได้กับสถานะใดสถานะหนึ่งในสถานะ 4 อย่าง แต่เทียบได้กับความร้อนหรืออุณหภูมิซึ่งทางวิทยาศาสตร์ไม่จัดเป็นสถานะแต่มีอยู่หรือเกี่ยวข้องกับทุกสถานะ ดังความ

เห็นของชัยวัฒน์ คุณประตกุล ที่ได้ให้เหตุผลไว้ว่า “เพราะไฟหรืออุณหภูมิอยู่ในทุกสถานะแล้ว กล่าวคือระดับพลังงานเป็นเพียงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนสถานะ” (ชัยวัฒน์ คุณประตกุล, สัมภาษณ์, 27 เมษายน 2561) ในที่นี้จะวิเคราะห์แต่ละธาตุในมหาภูตรูปของพระพุทธศาสนาและสถานะในวิทยาศาสตร์ ดังนี้

2.2.1 ธาตุดินหรือปฐวีธาตุกับสถานะของแข็ง

พระพุทธศาสนาเห็นว่า ธาตุดินหรือปฐวีธาตุมีลักษณะเป็นสภาวะที่แผ่ไปหรือกินเนื้อที่ เป็นของหยาบ ความปรากฏเด่นชัดของแต่ละสิ่งนั้นมีความแข็งเป็นลักษณะ และเป็นที่ตั้งที่อาศัยแห่งสิ่งอื่นหรือธาตุอื่นๆ ได้แก่ ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ ได้ อนึ่ง ธาตุดินจัดเป็นรูปทั้งหมด เพราะมีการกระทบจึงสัมผัสได้หรือเป็นสิ่งที่เราสามารถสัมผัสได้ด้วยกายว่าเป็นของอ่อนหรือแข็ง สอดคล้องกับที่สุมาลี มหณรงค์ชัย ได้กล่าวไว้ว่า

ปฐวีเป็นธาตุมูลฐานที่คล้ายประมาณละเอียดมาก ภูธรรับรู้ได้เมื่อประกอบเข้ากับธาตุมูลฐานอื่นแล้ว ปฐวีเป็น “ธาตุ” โดยธรรมชาติ แต่เป็น “รูป” โดยการประกอบเข้ากับรูปปรมาณูอื่น โดยนัยนี้ในฐานะธาตุเชิงเดียวที่มีคุณลักษณะแผ่หรือกินที่ ปฐวีจะแตกต่างจากสสารและพลังงาน แต่ในฐานะรูปอันเป็นที่ตั้งแห่งรูปพรรณสัณฐานทั้งปวง ความหมายของปฐวีจะเข้าได้กับความเข้าใจเรื่องสสารและพลังงาน กล่าวให้ง่ายก็คือ ธาตุดินเหมือนกับสสารและพลังงานตรงที่มีสภาพเป็นรูปเหมือนกัน โดยสสารและพลังงานเป็นรูปที่ประกอบขึ้นจากธาตุต่างๆ รวมทั้งปฐวีธาตุเรียบร้อยแล้ว (สุมาลี มหณรงค์ชัย, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2561)

โดยธาตุดินมีความสอดคล้องกับความเห็นของสมิทธิพล เนตรนิมิตรที่ว่า สสารและพลังงานมีส่วนที่สอดคล้องและแตกต่างกัน โดยกล่าวไว้ว่า

ส่วนที่สอดคล้องคือสสารและพลังงานทั้งหมดมีธาตุดินเป็นมูลฐานดั้งเดิมก่อนที่จะผนึกรวมตัวกันเป็นสสาร รวมถึงพลังงานฝ่ายรูป

ที่มีสภาพดินที่แม้จะมองไม่เห็นด้วยตาเปล่า ส่วนที่แตกต่างกันคือ ชาติดินมีสภาพเป็นธาตุ แหล่งดั้งเดิมของสิ่งที่จะประกอบกันขึ้นมาเป็น สสารวัตถุต่างๆ สภาพที่เป็นธาตุมูลฐานจึงยังไม่ได้ประกอบขึ้นเป็นสสาร แต่สสารและพลังงานเป็นสภาพที่วิวัฒนาการขยายผลออกมาเป็นวัตถุที่มี มวลสารแล้ว (สมิทธิพล เนตรนิมิตร, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2561)

อนึ่ง ทางวิทยาศาสตร์มีคำอธิบายยืนยันธาตุดินสอดคล้องกับสถานะ ของแข็งโดย สามารถ สุขุประการ กล่าวไว้ว่า ธาตุดิน คือ สภาพที่เป็นของแข็งใน วัตถุ ซึ่งอาจจะมีแข็งมาก แข็งน้อย โครงสร้างของสสารที่ประกอบด้วยกลุ่มของ พลังงานที่อยู่ภายในซึ่งเกี่ยวข้องกับอนุภาคในอะตอม ถ้าหากว่ามีพลังงานหนาแน่น ย่อมมีผลต่อความแข็งแรงของวัตถุ นั่นคือ วัตถุนั้นมีสภาพของธาตุดินมากกว่า (สามารถ สุขุประการ, สัมภาษณ์, 2 พฤษภาคม 2561)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่าธาตุดินหรือสถานะของแข็งมีรูปร่างและ ปริมาตรแน่นอน โดยวัตถุที่เป็นของแข็งไม่สามารถไหลได้ สถานะของแข็ง จึงเปลี่ยนแปลงไม่มากแม้ความดัน อุณหภูมิจะเปลี่ยนแปลงมากก็ตาม เพราะ สามารถทนทานและต้านทานต่อการเปลี่ยนแปลงของรูปร่างหรือปริมาตร ดังนั้น รูปร่างและปริมาตรจึงไม่เปลี่ยนแปลงตามภาชนะที่บรรจุ ทั้งนี้ สภาพแข็งมาก น้อยต่างกันขึ้นอยู่กับการยึดเหนี่ยวระหว่างพันธะภายในกับภายนอกอะตอมของ รูปชั้น ส่วนโครงสร้างของผลึกในรูปลักษณะต่างๆ กันขึ้นอยู่กับพันธะระหว่าง อะตอมกับการเคลื่อนไหวของโมเลกุล รวมทั้งแรงดึงดูดระหว่างอนุภาค

2.2.2 ธาตุน้ำหรืออาโปธาตุกับสถานะของเหลว

พระพุทธศาสนาเห็นว่า ธาตุน้ำหรืออาโปธาตุมีลักษณะเป็นสภาวะ เือบอบดูดซึมหรือซ่านไป ขยายขนาดผืนกพูนเข้าด้วยกัน ซึมซาบธาตุที่เกิด ร่วมกัน (โสภณ ศรีกฤษดาพร, 2527, หน้า 36) ซึ่งคล้ายกับลักษณะของสถานะ ของเหลวในวิทยาศาสตร์ อาโปธาตุถ้ามีอยู่เป็นจำนวนมากในสิ่งหนึ่งสิ่งใด ย่อมทำให้สิ่งนั้นเหลวและไหลไปได้ ถ้ามีอยู่จำนวนน้อยก็ทำให้สิ่งนั้นๆ เกาะกุ่ม

กันเป็นกลุ่มเป็นก้อน อุปมาเหมือนกาวหรือยางเหนียว ที่สามารถเชื่อมสิ่งของต่าง ๆ ให้ติดกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนได้ ฉันทิ อาโปธาตุก็สามารถเชื่อมปริมาณแห่งปฐวีธาตุให้เกาะกุมกันเป็นรูปร่างสัณฐานได้ ฉันทิ ในวัตถุใดที่มีจำนวนอาโปธาตุมากกว่าปฐวีธาตุแล้ว ด้วยอำนาจของอาโปธาตุนั้นเอง ทำให้ปฐวีธาตุมีอำนาจลดน้อยลง จึงเป็นเหตุให้วัตถุนั้นมีความอ่อนเหลวและสามารถไหลไปได้ เช่น น้ำในแม่น้ำลำคลอง ที่เราเห็นว่า ไหลไปมาได้ก็เพราะอาโปธาตุมีมากกว่าปฐวีธาตุ เมื่อปฐวีธาตุน้อยแล้ว ปฐวีธาตุนั้นแหละเป็นผู้ไหลไปด้วยอำนาจของอาโปธาตุหาให้อาโปธาตุไหลดังที่เราเข้าใจกัน เพราะอาโปธาตุเป็นธาตุที่เห็นด้วยตาหรือสัมผัสด้วยกายไม่ได้ เพียงแต่รู้ได้ด้วยใจเท่านั้น (พระอนุรุธาจารย์, 2552, หน้า 9) สอดคล้องกับที่ สุเขวัน พลอยชุม กล่าวไว้ว่า อาโปธาตุเมื่อเอากายสัมผัสก็ไม่รู้ เพราะเป็นภาวะที่ละเอียดอ่อนมาก ต้องใช้อนุมานด้วยจิต แม้อาโปอยู่ใน 4 ธาตุ แต่จัดเป็นธัมมธาตุซึ่งเป็นธาตุที่ละเอียดอ่อนมากไม่สามารถสัมผัสทางกายภาพได้ ดังนั้น อาโปธาตุเป็นภาวะดึงดูดหรือยึดเกาะ ภาวะยึดเกาะมองด้วยตาไม่เห็น (สุเขวัน พลอยชุม, สัมภาษณ์, 1 สิงหาคม 2561)

จากการเปรียบเทียบว่าธาตุน้ำหรืออาโปธาตุเหมือนกาวหรือยางเหนียวที่สามารถเชื่อมสิ่งของต่าง ๆ ได้นั้นสอดคล้องกับคำอธิบายของชัยวัฒน์ คุประตกุล ที่ว่า ธาตุน้ำมีลักษณะสำคัญประการหนึ่งคือการเชื่อมระหว่างโมเลกุลเข้าด้วยกัน โดยตัวเชื่อมระหว่างโมเลกุลหรือภายในนิวเคลียสของอะตอมนั้นเปรียบเทียบได้กับกาวยึดเหนี่ยวระหว่างโปรตอนด้วยกันหรือ โปรตอนกับนิวตรอน เรียกว่าไพออน (pion) หรือไพ – เมซอน (π -meson (ชัยวัฒน์ คุประตกุล, สัมภาษณ์, 27 เมษายน 2561) ซึ่งก็ยิ่งสอดคล้องกับความเห็นของสมิทธิพล เนตรนิมิตร ที่กล่าวไว้ว่า แรงยึดเหนี่ยวระหว่างธาตุต่างๆ มีน้ำเป็นสภาวะมูลฐานดั้งเดิม ธาตุน้ำมีลักษณะซึมซาบไปในโมเลกุลของสสารต่างๆ โมเลกุลเคลื่อนไหวขยายออกจะต้องอาศัยธาตุน้ำเป็นแรงขับเคลื่อนยึดเหนี่ยว (สมิทธิพล เนตรนิมิตร, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2561) รวมถึงสอดคล้องกับ สุมาลี มหณรงค์ชัย ที่กล่าวไว้ว่า แรงยึดเหนี่ยวระหว่างธาตุ ทำให้ธาตุต่างๆ ผสมกลมกลืนเป็นรูปร่าง ไม่หลุด

กระจายจากกัน ในทำนองเดียวกัน อาโปเป็น “ธาตุ” โดยธรรมชาติ แต่เป็น “รูป” โดยการประกอบเข้ากับรูปปรมาณูอื่น ในฐานะของธาตุมูลฐานแล้ว อาโปจะไม่ใช้แรงยึดเหนี่ยวระหว่างธาตุ แต่ในฐานะของรูปแล้ว อาโปจะทำหน้าที่คล้ายแรงยึดเหนี่ยวระหว่างธาตุ (สุมาลี มหณรงค์ชัย, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2561) แนวคิดข้างต้นดังกล่าวนี้ยังเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับสุเชาว์ พลอยชุม ที่กล่าวไว้ว่า อาโปธาตุเป็นตัวทำให้อนุของสสารหรือของรูป รวมกันอยู่โดยที่รวมกันชนิดที่ว่าไม่ได้ติดขึ้นเดียวกัน สามารถจับกลุ่มอยู่กันแต่ไม่ได้ติดเนื้อเดียวกัน (สุเชาว์ พลอยชุม, สัมภาษณ์, 1 สิงหาคม 2561) แต่ที่แตกต่างกันคือ แรงยึดเหนี่ยวที่เกิดขึ้นเป็นสภาพวิวัฒน์เปลี่ยนแปลงขยายมาจากธาตุน้ำซึ่งเป็นมูลฐานดั้งเดิมก่อนการวิวัฒน์ (สมิทธิพล เนตรนิมิตร, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2561)

ข้อสังเคราะห์ของผู้วิจัยก็คือ อาโปธาตุ (ธาตุน้ำ) หรือสถานะของเหลวสามารถอธิบายได้ในรูปของแรงยึดเหนี่ยวระหว่างโมเลกุลซึ่งแรงยึดเหนี่ยวนี้ไม่สามารถสัมผัสหรือรับรู้ด้วยกาย ต้องอาศัยการรับรู้ด้วยใจในฐานะเป็นอัมมธาตุเท่านั้น (พระสัทธัมมโชติกะ อัมมาจริยะ, 2556, หน้า 77) โดยลักษณะของอาโปธาตุกับสถานะของเหลวนั้นล้วนมีลักษณะและสมบัติที่สามารถวิเคราะห์ได้ว่า สาเหตุที่ซึมซ่าน เือบอบ เป็นไปตามสถานะของเหลวมีสมบัติ คือ การแพร่ การตึงผิว แรงยึดเหนี่ยวระหว่างพันธะและ/หรือโมเลกุล และการแลกเปลี่ยนพลังงานจลน์และพลังงานศักย์ ส่วนในลักษณะพฤติกรรมหรือแสดงปรากฏการณ์เป็นไปตามพลศาสตร์ของเหลว ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับของไหลที่หยุดนิ่งและของไหลที่เคลื่อนที่บนพื้นฐานของกฎการเคลื่อนที่ของนิวตันและหลักการคงตัวของพลังงาน ทำให้สามารถแสดงปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวไปมาได้ภายใต้กฎเกณฑ์ของกลศาสตร์ของไหล โดยอาศัยสมการแบร์นูลลี จนสามารถนำมาประยุกต์เพื่อประดิษฐ์นวัตกรรมที่นิยมใช้ปัจจุบัน เช่น กระบอกฉีดน้ำ ฝักบัวอาบน้ำ ขวดน้ำหอม

2.2.3 ธาตุไฟหรือเตโชธาตุกับอุณหภูมิจ

พระพุทธศาสนาเห็นว่า ธาตุไฟหรือเตโชธาตุมีลักษณะเป็นธาตุที่มีลักษณะร้อน ไฟที่ทำให้ร่างกายของเราอบอุ่นอยู่เสมอ ทำให้ร่างกายทรุดโทรม และทำให้เกิดความกระวนกระวายใจ (พระไตรปิฎก เล่ม 12 ข้อ 304 หน้า 334) สอดคล้องกับ สุมาลี มหณรงค์ชัย ที่กล่าวไว้ว่า

เตโชเป็นธาตุมูลฐานที่มีสภาวะเป็นไอ มีธรรมชาติร้อนหรือเย็น ทำให้วัตถุละเอียดอ่อน ธาตุไฟสามารถสัมผัสได้ผ่านอาการร้อนเย็นของร่างกายและวัตถุภายนอกร่างกาย ส่วนอุณหภูมิจ คือการวัดค่าเฉลี่ยของพลังงานที่เคลื่อนไหวของอนุภาคในสสารซึ่งสอดคล้องกับความร้อนหรือเย็นของสสารนั้น ในทำนองเดียวกัน เตโชเป็น “ธาตุ” โดยธรรมชาติ แต่เป็น “รูป” โดยการประกอบเข้ากับรูปปรมาณูอื่นในฐานะธาตุ เตโชไม่ใช่อุณหภูมิจ แต่ในฐานะรูป เตโชก่อให้เกิดอุณหภูมิจ (สุมาลี มหณรงค์ชัย, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2561)

สอดคล้องกับสมิทพิล เนตรนิมิตรที่กล่าวไว้ว่า “ธาตุไฟเป็นมูลเค้าดั้งเดิมของสิ่งที่เป็นความร้อนทุกอย่าง อุณหภูมิจเป็นระดับความสูงต่ำของความร้อนในอุณหภูมิจก็มีธาตุไฟอยู่ซึ่งเป็นมูลฐานภายใน” (สมิทพิล เนตรนิมิตร, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2561) ซึ่งแสดงว่า ธาตุไฟไม่ใช่สิ่งเดียวกับอุณหภูมิจแต่ไม่ได้แยกขาดจากกัน ซึ่งคล้ายกับเรื่องความร้อนและอุณหภูมิจทางวิทยาศาสตร์ที่ ชัยวัฒน์ คุประตกุล กล่าวไว้ว่า “ความร้อนเป็นรูปแบบหนึ่งของอุณหภูมิจ ความร้อนเป็นระดับพลังงานที่แตกต่างกันของอุณหภูมิจ ซึ่งความเย็นกับความร้อนเป็นแค่ระดับอุณหภูมิจ เช่น ระดับอุณหภูมิจ 200 องศาเซลเซียส เมื่อเทียบระดับอุณหภูมิจ 150 องศาเซลเซียส อุณหภูมิจ 150 องศาเซลเซียส คือเย็นเมื่อเทียบกับอุณหภูมิจ 200 องศาเซลเซียส” (ชัยวัฒน์ คุประตกุล, สัมภาษณ์, 27 เมษายน 2561)

อย่างไรก็ตาม ในประเด็นเรื่องธาตุไฟนี้สมิทธิพล เนตรนิมิตรมีความเห็นที่ต่างจากแนวคิดของนักวิชาการส่วนมากเพราะเห็นว่า “ธาตุไฟมีสภาพเค้าเดิมก็จริง แต่ว่าต่างสถานะกับอุณหภูมิตั้งแต่มีความเกี่ยวเนื่องกัน อุณหภูมิเป็นสถานะที่วิวัฒนามาจากไฟ ไม่ใช่ธาตุ ส่วนธาตุมีสถานะเป็นธาตุดั้งเดิมที่ยังไม่ได้วิวัฒนาการ อุณหภูมิจึงอาศัยธาตุ” (สมิทธิพล เนตรนิมิตร, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2561) ซึ่งความเห็นดังกล่าวนี้คล้ายกับของสุมาลี มหณรงค์ชัย และอาจถือได้ว่าเป็นเป็นอีกมุมมองหนึ่งที่ต่างจากนักวิชาการส่วนใหญ่ เพราะตามทัศนะของนักวิชาการส่วนมากหรือกล่าวในอีกมุมมองหนึ่ง ธาตุไฟก็คืออุณหภูมินั่นเอง ดังที่ สามารถ สุขุประการ กล่าวไว้ว่า ธาตุไฟกับอุณหภูมิมิมีความเหมือนกัน ในวัตถุทุกชนิด ทั้งของแข็ง ของเหลว และแก๊ส ต่างก็มีความร้อนแฝง อยู่ในตนเอง น้ำแข็ง มีความร้อนแฝง น้ำก็มีความร้อนแฝง ไอน้ำก็มีความร้อนแฝง (สามารถ สุขุประการ, สัมภาษณ์, 2 พฤษภาคม 2561) ทั้งนี้ เนื่องจากธาตุไฟก็คือลักษณะร้อนและเย็นในสภาวะต่างๆ ไม่ว่าจะเรียกเป็นความร้อนแฝงหรืออุณหภูมิก็คงตาม

ตามแนวคิดของนักวิชาการส่วนมากพอจะสรุปได้ว่า อุณหภูมิเป็นแหล่งรังควัตถุสำคัญที่เป็นตัวแปรให้ชีวิตวิวัฒนาการ โดยเฉพาะสิ่งที่มีชีวิตที่ฉลาดจำเป็นอยู่เองที่จะต้องอาศัย “อุณหภูมิ” ในการปรับตัวให้อยู่รอดที่เหนือกว่า (กงจิต พุโตปิง, 2555, หน้า 31) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ธาตุไฟหรืออุณหภูมิเป็นปัจจัยสำคัญของทุกชีวิตและสิ่งที่สรรพสิ่งขาดไม่ได้

จากการวิเคราะห์คำสอนเรื่องเตโชธาตุ (ธาตุไฟ) หรือความร้อนแฝงในทางวิทยาศาสตร์นั้น สามารถอธิบายด้วยระดับพลังงานหรือความร้อนหรือสภาพที่ทำให้ธาตุทั้งสามหรือสถานะทั้งสามเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิแก่ธาตุอื่นที่เกิดร่วมกันซึ่งคำอธิบายนี้สามารถอธิบายผลที่ปรากฏแก่รูปโดยรวมเมื่อได้รับความร้อนตัวอย่างเช่นเมื่อให้ความร้อนแก่ทองคำ จะทำให้ทองคำมีอุณหภูมิสูงขึ้น และมีผลทำให้ทองคำอ่อนตัว และจะเพิ่มพลังงานแก่ทองคำ กล่าวคือเตโชธาตุทำให้ทองคำมีกำลังแก่กล้า และคำอธิบายนี้สามารถ

อธิบายครอบคลุมกรณีอื่น เช่นการอบแห้งโลหะ คือการให้ความร้อนในอุณหภูมิที่ไม่สูงมากในช่วงเวลาหนึ่งที่เหมาะสม จะทำให้โลหะแข็งตัวขึ้นแต่ไม่ได้ทำให้โลหะอ่อนตัวดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าเตโชธาตุมีผลปรากฏ คือการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิแก่ธาตุอื่นที่เกิดร่วมกัน ดังนั้นสรุปใจความสำคัญทั้งหมด เตโชธาตุหรือธาตุไฟในพระพุทธศาสนามีลักษณะและสมบัติคล้ายกับความร้อนแฝงในทางวิทยาศาสตร์ เช่น การสันดาป การเผาผลาญอาหารหรือพลังงานในร่างกาย ให้อุ่นร่างกาย แม้อุณหภูมิตามทัศนะของผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านจะเป็นเพียงผลที่เกิดจากเหตุคือธาตุไฟหรือความร้อนแฝง แต่ส่วนมากเห็นว่าอุณหภูมิไม่ได้ต่างจากธาตุไฟเพราะอุณหภูมิก็คือความร้อนหรือความเย็นที่เป็นลักษณะของธาตุไฟนั่นเอง

2.2.4 ธาตุลมหรือวาโยธาตุกับสถานะแก๊สและสถานะพลาสมา

พระพุทธศาสนาเห็นว่า ธาตุลมหรือวาโยธาตุมีลักษณะการเคลื่อนไหวเป็นลักษณะเฉพาะ คือเคลื่อนที่หรือหยุดนิ่ง มีหน้าที่ให้ความสามารถในการเคลื่อนไหวแก่ธาตุอื่นที่เกิดร่วมกัน (พระไตรปิฎก เล่ม 3 ข้อ 117 หน้า 128) ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับสถานะแก๊สและสถานะพลาสมาในวิทยาศาสตร์เพราะมีลักษณะเคลื่อนไหวเหมือนกัน ในประเด็นนี้นักวิชาการบางคนมีความเห็นที่ต่างออกไปดังความเห็นของสุมาลี มหณรงค์ชัยที่กล่าวไว้ว่า

วาโยเป็นธาตุมูลฐานอีกอย่าง มีธรรมชาติเคร่งตึงหรือเคลื่อนไหวทำให้เกิดการเคลื่อนที่หรือเคลื่อนไหวของวัตถุหรือรูปขันธ์ หรือทำให้รูปขันธ์ของร่างกายสามารถยืน เดิน หรือคู่เหยียดได้ ส่วนการเคลื่อนที่หรือเคลื่อนไหวของรูปขันธ์เป็นอาการที่ปรากฏในรูปขันธ์ สัมพันธ์กับทั้งวาโยธาตุและอุปาทายรูปกลุ่มวิญญูติรูปและวิการรูป ในทำนองเดียวกัน วาโย เป็น “ธาตุ” โดยธรรมชาติ แต่เป็น “รูป” โดยการประกอบเข้ากับรูปปรมาณูอื่น ในฐานะธาตุ วาโยไม่ใช้การเคลื่อนไหวของรูปขันธ์ แต่การเคลื่อนไหวของรูปขันธ์อาศัยวาโยธาตุ (สุมาลี มหณรงค์ชัย, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2561)

สอดคล้องกับสมิทพิล เนตรนิมิตรที่กล่าวไว้ว่า ธาตุลมนี้อาจมีลักษณะการเคลื่อนไหวของรูปขันธ์ การเคลื่อนไหวของรูปขันธ์ต้องอาศัยธาตุลมเป็นมูลฐาน ธาตุลมนี้อาจมีลักษณะสั่นไหว เคลื่อนไป แต่ที่แตกต่างกันคือ การเคลื่อนไหวของรูปขันธ์ทั้งหมดกับธาตุลมต่างสถานะกัน การเคลื่อนไหวของรูปขันธ์เป็นสภาพที่ได้วิวัฒน์เปลี่ยนแปลงมาแล้ว ส่วนธาตุลมดำรงอยู่ในธรรมชาติในฐานะพื้นฐานดั้งเดิมก่อนการวิวัฒน์เปลี่ยนแปลงเราสามารถมองเห็นการเคลื่อนไหวของรูปขันธ์ได้ แต่เราไม่อาจมองเห็นสภาพมูลฐานดั้งเดิมก่อนวิวัฒน์เป็นสภาพที่มีอยู่ (สมิทพิล เนตรนิมิตร, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2561) ซึ่งทั้งสองทัศนะนี้เห็นว่า ธาตุลมเป็นสภาพดั้งเดิมที่เป็นเหตุให้ปรากฏการเคลื่อนไหวและเป็นสภาวะที่มองไม่เห็นซึ่งดูจะแย้งกับคำสอนที่ว่าวโยธาตุสามารถสัมผัสรับรู้ทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้เหมือนธาตุดินและธาตุไฟ

ดังนั้น หากถือตามแนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับธาตุลม การเคลื่อนไหวของวัตถุหรือร่างกายคือธาตุลมซึ่งมีลักษณะคล้ายกับการเคลื่อนที่ของอิเล็กตรอนในวิทยาศาสตร์ ดังที่ โอฬาร เพียรธรรม ได้กล่าวไว้ว่า “ข้อนี้มีความเห็นต่างกันออกไปเพราะเห็นว่าการหมุนเวียนของอิเล็กตรอนรอบอนุภาคเทียบได้กับพฤติกรรมแบบลม” (โอฬาร เพียรธรรม, สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2561)

จากการวิเคราะห์ว่าโยธาตุ (ธาตุลม) หรือสถานะแก๊สและสถานะพลาสมา พบว่า สามารถอธิบายด้วยการเคลื่อนที่หรือเคลื่อนไหว สามารถคำนวณธาตุที่เคลื่อนไหว ซึ่งทำให้กายหรือที่ประชุมของธาตุอื่นๆ เคลื่อนไหวหรือเคลื่อนที่ไป ซึ่งเกิดทั้งในและนอกร่างกายมนุษย์ หากไม่มีวโยธาตุแล้ว ร่างกายมนุษย์หรือโลกก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้

โดยสรุปประเภทของรูปขันธ์ข้างต้น จากการศึกษาลักษณะมหาภูตรูป 4 หรือ ธาตุ 4 พบว่า ปฐวีธาตุมีลักษณะหยาบแน่นแข็งกินเนื้อที่สามารถจับต้องสัมผัสได้คือลักษณะเชื่อมประสานโมเลกุล ได้แก่ แรงยึดเหนี่ยวระหว่างโมเลกุล (รวิ สงวนทรัพย์, 2546, หน้า 353) แต่มีลักษณะแห่งอาโปธาตุที่เกาะกุม รูปร่างจึงไม่สามารถไหลได้ รูปร่างมีลักษณะแห่งเตโชธาตุในรูปแบบแห่งอุณหภูมิ

อะตอมมีลักษณะแห่งวาโยธาตุ ได้แก่ การเคลื่อนที่แห่งอนุภาคลบ และการหยุดนิ่งแห่งอนุภาคบวก (นันทพล โรจนโกศล, 2548, หน้า 19)

จากการศึกษาดังกล่าวผู้วิจัยพบว่าในธาตุดินก็มีธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมปนอยู่ด้วย เช่น ฝน ขน เล็บ ฟัน หนัง ถ้าไปแยกแยะดูแล้ว ก็ปรากฏว่ามีธาตุน้ำปนอยู่คือมีความชื้นอยู่ด้วยมีธาตุลมปนอยู่ด้วย แต่มีอยู่น้อย ถ้าเอาเล็บไปปนให้แตกละเอียด จะพบว่ามีความร้อนปะปนอยู่ด้วย แสดงว่ามีธาตุไฟแฝงอยู่ ทำนองเดียวกันธาตุน้ำ หรือน้ำที่เราเห็นกันอยู่นี้ก็มีธาตุดิน ธาตุลม ธาตุไฟ ปนอยู่ด้วย ตัวอย่างเช่น น้ำเลือดมีธาตุดินปน หากเราให้น้ำเลือดของเราปล่อยให้แห้งก็จะพบว่าแผ่นฟิล์มบางๆ หรือผงตกตะกอนหลงเหลืออยู่ สิ่งเหล่านี้คือธาตุดิน นอกจากธาตุดินแล้ว ก็มีธาตุลมอยู่ด้วย ขณะที่น้ำเลือดระเหยเป็นไอลอยขึ้นไปในอากาศ นั่นคือธาตุลมขณะเดียวกันในน้ำเลือดก็มีธาตุไฟอยู่ด้วย คือ ความเย็นหรือความอุ่นของน้ำเลือด เช่น ในฤดูหนาวน้ำเลือดจะอุ่นเสมอ ในธาตุไฟก็มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม อยู่ด้วย ยกตัวอย่างไฟถ่านหรือฟืนที่ลุกโชนอยู่ในเตา ก็มีธาตุดินปนอยู่ไม่ว่าฟืนหรือถ่านพอดิบไฟหมดแล้ว ก็จะไม่เหลือขี้เถ้า นั่นแหละคือธาตุดิน ขณะที่ไฟกำลังติดบางช่วง ก็จะมีควันลอยขึ้นไป นั่นคือธาตุน้ำกับธาตุลมปนๆ กันอยู่ เพราะฉะนั้นจะเห็นว่าขณะที่กองไฟลุกๆ ก็ยังมีธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุดินปนอยู่ ตกลงทุกสิ่งในโลกนี้ ไม่ว่าจะหยาบอะไรขึ้นมาจะมีธาตุทั้ง 4 ปนอยู่ในอัตราส่วนที่ต่างกันไป

ส่วนเรื่อง “พลังงาน” เป็นลักษณะแห่งปฐวีธาตุ และอาโปธาตุที่สังเกตได้ยากแต่ยังคงมีอยู่ พลังงานต้องการที่ตั้งอยู่ให้แก่ลักษณะแห่งอาโปธาตุ เตโชธาตุ และวาโยธาตุ พลังงานต้องการการเชื่อมประสานให้แก่ลักษณะแห่งปฐวีธาตุ เตโชธาตุ และวาโยธาตุ หากพลังงานไม่มีลักษณะแห่งปฐวีธาตุ จะทำให้ลักษณะแห่งอาโปธาตุ เตโชธาตุ และวาโยธาตุขาดที่ตั้ง ในทำนองเดียวกันหากพลังงานไม่มีลักษณะแห่งอาโปธาตุ จะทำให้ลักษณะแห่งปฐวีธาตุ เตโชธาตุ และวาโยธาตุขาดการเชื่อมประสานระหว่างลักษณะแห่งธาตุทั้ง 3 นี้ นอกจากนี้พลังงานยังมีลักษณะแห่งเตโชธาตุในรูปแบบแห่งอุณหภูมิ แต่ลักษณะ

แห่งเตโชธาตุในพลังงานนั้นยังคงมีอยู่ เนื่องจากพลังงานสามารถเปลี่ยนรูปได้ และเมื่อพลังงานนั้นเปลี่ยนรูปไปเป็นพลังงานความร้อนย่อมแสดงลักษณะแห่งเตโชธาตุอย่างชัดเจน และสุดท้ายพลังงานมีลักษณะแห่งวาโยธาตุที่สังเกตได้ง่าย คือ การเคลื่อนที่ได้สะดวกในรูปแบบการแผ่พลังงาน (นันทพล โรจนโกศล, 2548, หน้า 19)

อนึ่ง การจับคู่ระหว่างปฐ्वิธาตุกับอาโปธาตุ และระหว่างเตโชธาตุกับวาโยธาตุเป็นมิตรกันในคำสอนของพระพุทธศาสนานั้น อาจอธิบายในมิติวิทยาศาสตร์ได้ว่า ปฐ्वิธาตุและอาโปธาตุต่างเป็นสิ่งที่จับต้องได้ในทางวิทยาศาสตร์เรียกว่า “สสาร” และ เตโชธาตุกับวาโยธาตุเป็นคู่กันในด้าน “พลังงาน” ในมุมมองของวิทยาศาสตร์ เพราะฉะนั้นธาตุทางฝ่ายรูปธรรมพวกหนึ่ง มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุสี ธาตุกลิ่น ธาตุรส ธาตุโอชา สภาวะที่เรียกว่าธาตุอย่างหนึ่งๆ ในทางวัตถุธรรมาแท้ๆ อย่างถ่านที่เรียกว่าธาตุคาร์บอน มันอยู่ในลักษณะที่ หลวมๆ มันก็เป็นถ่านไฟ สำหรับติดไฟหุงข้าว ธาตุคาร์บอนตัวเดียวกับถ่านไฟแต่ถ่านอัดตัวควบแน่นถึงที่สุด กลับเรียกว่าเพชร ที่จริงก็คือถ่านไฟหุงข้าว นั่น แต่ธาตุคาร์บอนถูกอัดตัวควบแน่นจนแปรสภาพเป็นอย่างนั้น คือเรียกว่าเพชร ถ่านไฟก็คือ คาร์บอนบริสุทธิ์ เพชรนั้นก็คือ คาร์บอน หรือธาตุถ่านอันบริสุทธิ์ แต่มันอยู่กันคนละสถานะส่วนผสมของธาตุไม่เท่ากัน คุณสมบัติจึงแตกต่างกัน น้ำตาลที่เรากินอยู่ คือ คาร์บอน ผสมกับไฮโดรเจน ลูกเหม็นใส่ตู้หนังสือกันมดนั้นก็คือ คาร์บอนผสมกับไฮโดรเจน เป็นน้ำตาลกินได้ แต่ลูกเหม็นกินไม่ลง ที่เป็นอย่างนี้เพราะส่วนผสมอะตอมของธาตุไม่เท่ากัน จึงมีคุณสมบัติแตกต่างกัน เช่น ถ่านไฟหุงข้าวกับเพชร ธาตุตัวเดียวกัน แต่การจัดเรียงอะตอมของธาตุแตกต่างกัน แรงการยึดเหนี่ยวระหว่างอะตอมไม่เท่ากัน จึงมีคุณสมบัติแตกต่างกัน เรื่องนี้นักวิทยาศาสตร์ทราบดี นี่เป็นธาตุทางฝ่ายวัตถุธรรม (พระไตรปิฎก เล่ม 14 ข้อ 124 หน้า 160-164) ส่วนผสม และสารประกอบของธาตุต่างๆ กอปรกับกรด “นิวคลีอิก” ได้แก่ ดี เอ็น เอ (DNA) ซึ่งเป็นโปรแกรมหลักของกระบวนการประกอบโครงสร้างทางกายภาพของ

ร่างกาย และอาร์ เอ็น เอ (RNA) ซึ่งจะเป็นตัวต่อสารให้ร่างกายพัฒนาไปตามโปรแกรมหลัก แต่ที่น่าสนใจอีกก็คือ ร่างกายไม่ใช่ระบบทางเคมีที่ตายตัว แต่จะมีพลวัตปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาภายใต้สถานะสสารทั้ง 4 เพราะมีการจัดระบบออกแบบที่ดีเสริมสร้างการออกแบบที่น่าอัศจรรย์ คือระบบอายตนะภายในและอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย

ดังนั้น ธาตุ 4 จึงมีลักษณะเหมือนสถานะของสสาร 4 อย่าง ได้แก่ ธาตุดินคือสถานะของแข็ง มีรูปร่างและปริมาตรที่แน่นอน อนุภาคของของแข็งจะอยู่ชิดกันและยึดกันอยู่อย่างเหนียวแน่น, ธาตุน้ำคือสถานะของเหลว รูปร่างของของเหลวขึ้นอยู่กับภาชนะที่บรรจุ และจะมีปริมาตรคงที่ไม่ว่าจะเปลี่ยนรูปร่างของภาชนะที่บรรจุไปอย่างไร อนุภาคของของเหลวจะเคลื่อนที่ไปมาได้ และอยู่ค่อนข้างชิดกัน, ธาตุลมคือสถานะแก๊สเพราะแก๊สมีรูปร่างและปริมาตรเปลี่ยนแปลงได้ตามภาชนะที่บรรจุ อนุภาคของแก๊สจะเคลื่อนที่อย่างอิสระและอยู่ห่างจากกันมาก และธาตุลมยังถือได้ว่าเป็นสถานะพลาสมา ซึ่งจัดเป็นสถานะที่ 4 ของสสาร เนื่องจากมีลักษณะคล้ายแก๊ส แต่มีลักษณะอะตอมที่ต่างกัน โดยในแก๊ส อิเล็กตรอนจะอยู่ในอะตอม แต่พลาสมา อิเล็กตรอนจะหลุดออกมา ซึ่งประจุไฟฟ้าอิสระนี้ทำให้พลาสมามีคุณสมบัติในการนำไฟฟ้า กล่าวอีกอย่างคือ พลาสมาเป็นกลุ่มเมฆของโปรตอน นิวตรอน และอิเล็กตรอนที่ไหลล่องลอยไปมาได้อย่างอิสระเนื่องจากถูกปลดปล่อยออกมาจากโมเลกุลหรืออะตอมของสสาร พลาสมาประกอบด้วยอนุภาคที่มีประจุทั้งประจุบวกและลบ ในสัดส่วนที่ทำให้ประจุสุทธิเป็นศูนย์ การอยู่ร่วมกันของอนุภาคเหล่านี้เป็นแบบประหนึ่งเป็นกลาง (quasi neutral) ซึ่งหมายความว่าอิเล็กตรอนและไอออนในบริเวณนั้น โดยรวมแล้วมีจำนวนเท่าๆ กัน และแสดงพฤติกรรมร่วม (collective behavior) ส่วนธาตุไฟคืออนุกรมที่มีอยู่ในสถานะทั้ง 4 นั้น

กล่าวโดยสรุป มหาภูตรูปหรือธาตุ 4 จึงอธิบายได้ด้วยการเทียบเคียงกับเรื่องสถานะ 4 อย่างของสสารและอนุกรม รวมถึงสามารถเทียบเคียงกับพลังงานได้ด้วย

3. ลักษณะของร่างกาย

พระพุทธศาสนาได้ให้องค์ความรู้เรื่องลักษณะของรูปขันธ์ไว้ในพระสูตรต่างๆ มากมายโดยกล่าวสรุปตรงกันเรื่องความเป็นไปของร่างกายหรือรูปขันธ์ ล้วนตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ ซึ่งหากกล่าวโดยภาพรวมก็ได้แก่สภาวะที่ร่างกายต้องแตกสลายไปด้วยวิธีวิโรธปัจจัย เช่น ความร้อนความเย็นสอดคล้องกับสมิทธิพลเนตรนิมิตร ได้กล่าวไว้ว่า “ร่างกายมนุษย์มีเกิดและดับตามธรรมชาติอยู่ตลอดเวลา ความต่อเนื่อง (สันตติ) แห่งการเกิด-ดับ ทำให้มนุษย์ไม่รู้สึกรถึงภาวะที่เกิด-ดับ เมื่อมีความเกิดก็มีความดำรงอยู่ชั่วขณะแล้วดำเนินไปสู่ความดับไป แล้วก็เริ่มเกิดขึ้นหมุนวนเป็นวัฏจักรอยู่เช่นนั้น ตามกฎไตรลักษณ์” (สมิทธิพลเนตรนิมิตร, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2561) สอดคล้องกับพระธรรมกิตติเมธี (เกษม สลัญญโต) ที่ได้กล่าวไว้ว่า “รูปตามรากศัพท์คือเปื้อนผุพัง เป็นไปเพื่อความเสื่อมสลายในที่สุด” (พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สลัญญโต), สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2561) และสอดคล้องกับ สุเชาว์ พลอยชุม ที่กล่าวไว้ว่า “รูปขันธ์มีลักษณะชำรุดเพราะเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้นลักษณะรูปขันธ์ใช้ได้ทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต” (สุเชาว์ พลอยชุม, สัมภาษณ์, 1 สิงหาคม 2561)

ลักษณะของรูปขันธ์หรือร่างกายในคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เป็นไปตามกฎไตรลักษณ์มีลักษณะเหมือนลักษณะร่างกายมนุษย์ในมิติวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ จากการศึกษาลักษณะร่างกายของมนุษย์ดังกล่าวในมิติวิทยาศาสตร์สามารถศึกษาพบว่าเซลล์ที่เป็นพื้นฐานทำให้เกิดลักษณะต่างๆ ของร่างกายมนุษย์นั้นย่อมตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์พื้นฐานของธรรมชาติ ดังนี้

3.1 ลักษณะพื้นฐานของร่างกายล้วนตกอยู่ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงไม่อยู่นิ่ง

ร่างกายมนุษย์ล้วนเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา มีการเกิดขึ้น การเสื่อมสลาย ความแปรเปลี่ยนเป็นอื่น ซึ่งศึกษาวิเคราะห์ตั้งแต่เล็กสุดเป็นอนุภาคพื้นฐานในอะตอม หรือใหญ่สุดเป็นร่างกายมนุษย์นั้น ทุกสิ่งทุกอย่างไม่เคยอยู่นิ่ง ไม่เที่ยง

มีการเปลี่ยนแปลง ทั้งในมิติของตำแหน่งที่ตั้ง การเคลื่อนที่ ความเร็ว ขนาด สถานะภาพ และกาลเวลา อยู่ตลอดเวลา

วิทยาการฟิสิกส์พบว่า ในระดับอนุภาคพื้นฐานของอะตอม อนุภาคพื้นฐานต่างๆ เหล่านี้ต่างไม่เคยอยู่นิ่ง ไม่แน่นอน มีการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนพลังงานไปมา เกิดดับกันอยู่ตลอดเวลา ทฤษฎีซูเปอร์สตริง (Superstring Theory) อธิบายว่า อนุภาคพื้นฐานต่างๆ คือ สายพลังงานที่สั่นไหว (Vibration) ไม่อยู่นิ่งอยู่ตลอดเวลา ซึ่งจะมีปฏิสัมพันธ์เกิดแรงกระทำทางฟิสิกส์กับอนุภาคอื่นๆ ดังนั้น ตามหลักคิดแบบแยกส่วนทางวิทยาศาสตร์ (Reductionism) เมื่อองค์ประกอบย่อยพื้นฐานที่สุดไม่อยู่นิ่ง ไม่เที่ยง มีการสั่นไหวเปลี่ยนแปลง (Vibration) อยู่ตลอดเวลา และบางครั้งเดี๋ยวก็มีอยู่ เดี่ยวก็หายไป เป็นอนิจจัง ดังนั้น สรรพสิ่งทั้งหลายในจักรวาลที่ประกอบด้วยส่วนย่อยของอนุภาคพื้นฐานต่างๆ เหล่านี้ จึงเป็นความเป็นอนิจจัง ไม่เที่ยงด้วยเช่นกัน

ดังนั้น จึงสรุปในทางวิทยาศาสตร์ได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นฟิสิกส์ จักรวาลวิทยา และชีววิทยา สรรพสิ่งทั้งหลาย ที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิตที่เล็กที่สุดเป็นอนุภาคพื้นฐาน หรือจุลชีพต่างๆ และที่ยิ่งใหญ่ที่สุดเป็นจักรวาล หรือระบบชีววิทยาของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย สรรพสิ่งเหล่านี้ล้วนไม่มีการอยู่นิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงอย่างสัมบูรณ์ คือ มีธรรมชาติเป็นอนิจจัง

3.2 ลักษณะพื้นฐานของร่างกายล้วนตกอยู่ภายใต้การรักษาภาวะเดิมไว้ไม่ได้

ร่างกายมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงไป หรือเสื่อมไปตามกาลเวลา เพราะไม่สามารถรักษาภาวะเดิมเอาไว้ได้ เพราะมีสภาพบีบคั้นจากเหตุปัจจัยทางกายภาพตลอดเวลา เช่น ความดัน อุณหภูมิ แร่ระหว่างพันธะภายในและภายนอกอะตอม จึงทำให้สภาพร่างกายทนอยู่อย่างเดิมได้ยาก ไม่สามารถรักษาภาวะเดิมให้คงที่ได้

ในทางฟิสิกส์ได้พบปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เรียกว่า กฎเทอร์โมไดนามิกส์ข้อที่สอง ที่กล่าวว่า เมื่อมีการแยกระบบปิด Isolated System ออกจากธรรมชาติ ค่าเอนโทรปี (Entropy) ซึ่งหมายถึง ความไม่มีระเบียบ สับสน หรือความเสื่อมของระบบปิดนั้น จะเกิดขึ้นและมีค่าสูงขึ้นตลอดเวลา จนกว่าจะสลายไปรวมตัวกับธรรมชาติใหม่ (The second law of thermodynamics states that: The entropy as an isolated system can never decrease) ซึ่งเกี่ยวข้องกับความยุ่งเหยิงของระบบ ยิ่งเวลาผ่านไปเอนโทรปีจะต้องเพิ่มขึ้น และสภาวะเอนโทรปีเกี่ยวข้องกับอุณหภูมิด้วยก็เท่ากับมีความไร้ระเบียบหรือสภาวะเอนโทรปีเพิ่มขึ้น เวลาที่จะผ่านไปเร็วตามความไร้ระเบียบมากขึ้น ทำให้เราแก่เร็วหรือทำให้ร่างกายเสื่อมสภาพเร็วก่อนวัยอันควร ดังนั้นค่าของเอนโทรปีที่เพิ่มขึ้นตลอดเวลาเป็นนัยยะของสภาพไตรลักษณ์ในทุกขังที่เรียกว่าความแก่หรือเอนโทรปีทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของร่างกายเพราะการบีบคั้นด้วยความร้อนโดยนัยยะของทุกข์ แต่หากเรามีความสงบสันติทางกายและจิตใจ ในชีวิตประจำวันเราฝึกสมาธิจนอาจบรรลุฌานญาณในระดับต่างๆ ตามเหตุปัจจัยที่เราทำนั้น สภาวะเอนโทรปีก็จะช้าลงกระบวนการเมตาบอลิซึมในร่างกายก็จะช้าลงสามารถลดเอนโทรปีในร่างกายของสิ่งมีชีวิต มีผลทำให้ลดการใช้ออกซิเจนซึ่งออกซิเจนเป็นเหตุปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดอนุมูลอิสระซึ่งส่งผลให้เซลล์เสื่อมสภาพเร็วหรือเกิดมะเร็ง เพราะฉะนั้นกฎข้อนี้ให้ประโยชน์กับชีวิตคนเรามาก เมื่อเอนโทรปีสูงขึ้นก็จะยังมีขีดความสามารถทำงานน้อยลง ในทางกลับกันยังมีเอนโทรปีน้อยลงหรือมีความเป็นระเบียบมากขึ้นเท่าไรก็จะมีขีดความสามารถทำงานมากขึ้นตามลำดับ (คณาจารย์รายวิชาความจริงของชีวิตกับการพัฒนาชีวิต, 2557, หน้า 30) ซึ่งสอดคล้องกับกรณีตัวอย่างเมื่อเราสวดแร่โลหะบริสุทธิ์ออกจากธรรมชาติ แล้วปล่อยทิ้งไว้ในอากาศ (ที่มีออกซิเจน) แร่โลหะนั้นก็จะมีค่อยๆ เกิดสนิม เกิดการรวมตัวกับออกซิเจนในอากาศ (Oxidation) มากขึ้นเรื่อยๆ ถ้าเราปล่อยทิ้งไว้ตามธรรมชาติตามกาลเวลา สนิมที่เกิดขึ้นจะไม่มีวันน้อยลง ค่าเอนโทรปีเป็นความเสื่อมที่เกิดขึ้นกับสสาร และสิ่งที่ไม่มีชีวิตเมื่อแยกตัวออกจากธรรมชาติ

ในระบบนิเวศว่าด้วยสิ่งมีชีวิต การถ่ายทอดพลังงานในระบบนิเวศเป็นลักษณะวงจรเปิด และสามารถอธิบายให้เห็นได้ชัดเจนในรูปของห่วงโซ่อาหาร (food chain) และสายใยอาหาร หรือข่ายใยอาหาร (food web)

สำหรับการถ่ายทอดพลังงานในระดับของการกินอาหารนั้นจะเป็นไปตามกฎของเทอร์โมไดนามิกส์ คือการที่พลังงานเปลี่ยนรูปได้แต่ไม่มีการเพิ่มขึ้นหรือสูญหายไป พลังงานนี้จะกระจายออกจากระบบไปในรูปของความร้อนจึงทำให้การเปลี่ยนแปลงรูปพลังงานไม่มีประสิทธิภาพถึง 100 เปอร์เซ็นต์เต็ม กฎข้อแรกของเทอร์โมไดนามิกส์ (First Law of Thermodynamics or the Energy Conservation) คือ พลังงานเปลี่ยนรูปได้โดยไม่เพิ่มขึ้นหรือสูญหายไป พลังงานสามารถเคลื่อนที่จากที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่งได้ สุดท้ายแล้วพลังงานก็จะเป็นการสูญหายหรือเพิ่มขึ้น เช่น พลังงานแสงเป็นพลังงานความร้อน เป็นพลังงานในรูปของอาหาร

กฎข้อที่สองของเทอร์โมไดนามิกส์ (Second Law of Thermodynamics or the Entropy) คือ การเปลี่ยนรูปพลังงานจะไม่มีประสิทธิภาพถึง 100% เนื่องจากพลังงานจะกระจายออกมาจากระบบในรูปของความร้อน

การถ่ายทอดพลังงานในระดับขั้นการกินอาหาร สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ คือ ระดับผู้ผลิต ระดับผู้บริโภค และระดับผู้ย่อยสลายอินทรีย์สาร

1) การถ่ายทอดพลังงานในระดับผู้ผลิต คือ พืชสีเขียวที่มีคลอโรฟิลล์จับพลังงานแสงเกิดการสังเคราะห์แสงเปลี่ยนเป็นพลังงานเคมี โดยมีคาร์บอนไดออกไซด์และน้ำเป็นวัตถุดิบ หมายถึง ผลผลิตรวมของขั้นปฐมภูมิมาใช้ในการหายใจได้ผลผลิตแบ่ง และน้ำตาลเป็นผลผลิตสุทธิขั้นปฐมภูมิใช้ในการเจริญเติบโตและขยายพันธุ์ต่อไป โดยจะถูกถ่ายทอดเป็นอาหารหรือแหล่งพลังงานของผู้บริโภคต่อไป ทั้งนี้พลังงานส่วนหนึ่งที่ได้จากการสังเคราะห์แสงจะสูญเสียไปจากระบบในรูปของความร้อน

2) การถ่ายทอดพลังงานในระดับผู้บริโภค คือ เนื่องจากผู้บริโภคไม่สามารถที่จะสังเคราะห์แสงเองได้ พลังงานที่ได้จึงมาจากการกินอินทรีย์วัตถุในพืชหรือผู้ผลิตเพื่อใช้พลังงานที่ได้ในการเจริญเติบโต พลังงานทั้งหมดที่ผู้บริโภคได้จากพืชบางส่วนย่อยได้ก็จะเข้าสู่กระบวนการเผาผลาญ (metabolism) ได้ของเหลว ก๊าซ และพลังงานที่เหลือหลังการเผาผลาญบางส่วนที่ย่อยไม่ได้ต่อมาจะเป็นมูลของผู้บริโภค

3) การถ่ายทอดพลังงานในระดับผู้ย่อยสลายอินทรีย์สาร คือ การที่ผู้ย่อยสลายปล่อยน้ำย่อยออกมาย่อยสลายเนื้อเยื่อพืชหรือสัตว์ที่ตาย แล้วดูดซึมกินเป็นอาหารจึงได้รับพลังงานที่สะสมในพืชไปด้วย (Odum et al., 1962)

ส่วนค่าเอนโทรปีโดยนัยยะของทุกขันธ์นี้จะมีค่ามากขึ้นตลอดเวลา ดังที่เรียกอาการนี้ว่า ความแก่ชรา จนกว่าระบบจะเสียสมดุล เป็นความเจ็บป่วย และถูกทำลายหรือแตกดับ คือ ตายลงในที่สุด การเกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือดับลงนั้น จึงเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติ ที่เกิดขึ้นกับทุกสรรพสิ่งในจักรวาล จะต่างกันไปเพียงแต่จะเร็วช้าต่างกันเท่านั้น ดังมีคำกล่าวในพระพุทธศาสนาที่ว่า “สิ่งหนึ่งสิ่งใด เมื่อเกิดขึ้นก็ต้องดับไปเป็นธรรมดา”

ถ้าพิจารณาในทางชีววิทยา ก็พบว่า สิ่งมีชีวิตทุกชีวิต นับตั้งแต่สิ่งมีชีวิตเซลล์เดียว จนถึงสิ่งมีชีวิตเชิงซ้อนขนาดใหญ่ ที่เมื่อมีการแยกตัวจากธรรมชาติ เป็นระบบปิดของชีวิตหนึ่งๆ เมื่อชีวิตเกิดขึ้นมา ก็จะมีการพัฒนาการเป็นวงจรชีวิต ที่เรียกว่า เกิด แก่ เจ็บ ตาย ตามลำดับ เช่น ในกรณีที่เป็นสิ่งมีชีวิตเซลล์เดียว เซลล์ชีวิตเมื่อทำงานได้ระยะหนึ่ง ก็จะต้องตายลงตามอายุขัยเป็นธรรมดา แต่ในกรณีที่เป็นสิ่งมีชีวิตเชิงซ้อน อันประกอบด้วยประชาคมของเซลล์ต่างๆ เป็นจำนวนมาก เมื่อเซลล์เก่าตายไป ก็จะมีการแบ่งตัวสร้างเซลล์ใหม่ขึ้นทดแทนเซลล์ที่ตายไป แต่ถ้าเซลล์ใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นมาทดแทนเซลล์ที่ตายลงไปแล้วนั้น ไม่สามารถทนอยู่ต่อสภาวะแวดล้อมได้ ร่างกายก็จะเสื่อมทรุดโทรมลง คือ แก่ และเจ็บป่วย จนตายลงในที่สุด

ดังนั้นสรรพสิ่งทั้งหลายที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิต ที่เล็กที่สุดเป็นอนุภาค พื้นฐาน หรือจุลินทรีย์ต่างๆ และที่ยิ่งใหญ่ที่สุดเป็นจักรวาล หรือระบบชีววิทยา ของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย สรรพสิ่งเหล่านี้ล้วนอยู่ภายใต้แรงกดดัน บีบเค้น (ความ สับสน ไม่เป็นระเบียบ) ของธรรมชาติ สู่ความเสื่อมสลายเป็นทุกขังตลอดเวลา

3.3 ลักษณะพื้นฐานของลักษณะร่างกายล้วนตกอยู่ภายใต้เหตุปัจจัยตาม ธรรมชาติ ไม่อยู่ภายใต้อำนาจของเจ้าของร่างกาย

สรีระร่างกายมนุษย์ทั้งสองปรากฏการณ์ข้างต้นทั้งหมดนี้ล้วนตกอยู่ ภายใต้อำนาจหรือทฤษฎีธรรมชาติที่วิทยาศาสตร์ค้นพบ เช่น ร่างกายมนุษย์ล้วนตก อยู่ภายใต้กฎการเคลื่อนที่ของนิวตัน กฎแรงโน้มถ่วง แรงพื้นฐานธรรมชาติ 4 แรง ซึ่งกฎธรรมชาติเหล่านี้ไม่มีผู้ใดสร้างหรือควบคุม แต่เป็นไปตามเหตุปัจจัยของ ความจริงที่วิทยาศาสตร์ค้นพบ เพราะฉะนั้นวิทยาศาสตร์ได้ให้ความรู้ที่หายที่สุด แล้ว พื้นฐานสิ่งมีชีวิตหรือร่างกายมนุษย์ เมื่อศึกษาความจริงพบว่าภายในอะตอม ล้วนว่างเปล่าไม่มีอะไรเป็นตัวตนที่สามารถนำมาควบคุมให้ตกอยู่ใต้อำนาจตาม คำสั่งได้เลย แต่ที่ภายในอะตอมอยู่ด้วยกันแล้วเกิดเป็นอนุภาคพื้นฐานต่างๆ หรือ ควาร์กได้นั้น ก็เพราะอาศัยเหตุปัจจัยต่างๆ ร่วมกัน ได้แก่ แรงพื้นฐาน 4 แรง (แรงแม่เหล็กไฟฟ้า แรงโน้มถ่วง อันตรกิริยาอย่างเข้ม และอันตรกิริยาอย่างอ่อน) ประจุไฟฟ้าหรือสี สปิน และมวล จนพัฒนามาเป็นโมเลกุล เซลล์ เนื้อเยื่อ อวัยวะ ระบบ และร่างกายมนุษย์ตามลำดับ

เพราะฉะนั้นเรื่องราวหรือปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโลกและ จักรวาลไม่ว่าจะเป็นสสารหรือพลังงานจะมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตาม ล้วนอยู่ ภายใต้อำนาจเกณฑ์ตามกฎธรรมชาติที่เกิดขึ้นตามของตัวแปรต่างๆ ที่ประกอบกัน ในธรรมชาติ เช่น กฎการเคลื่อนที่ของวัตถุ กฎแรงดึงดูดของมวลสารในจักรวาล การเกิดดับของดาวฤกษ์ดาวเคราะห์ ต่างๆ ธรรมชาติของคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า ธรรมชาติของสสารและพลังงาน ธรรมชาติการวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต ธรรมชาติ ของการทำงานในเซลล์ร่างกายมนุษย์ ธรรมชาติของ DNA ธรรมชาติของการรับ

ส่งสัญญาณประสาทปรากฏการณ์ต่างๆ ในจักรวาลอันกว้างใหญ่ไพศาลนี้

นับตั้งแต่การเกิดขึ้นของจักรวาล การเคลื่อนที่ของดวงดาวในจักรวาล การเกิดดับของดวงดาว การหมุนรอบดวงอาทิตย์ของโลก ฝนตกฟ้าร้อง แผ่นดินไหว การปรับปรุงของโลก การเสียสมดุลในธรรมชาติ การเกิด แก่ เจ็บ ตายของชีวิต วิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต การทำงานของเซลล์ร่างกาย เซลล์ประสาท เรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโลกและทั้งจักรวาลเป็นเพียงปรากฏการณ์ของธรรมชาติที่อยู่นอกเหนือการบังคับบัญชาของเราซึ่งทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าเป็นอนัตตา

ปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในธรรมชาตินี้ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นแล้วเป็นปรากฏการณ์สาธารณะ (Public Phenomena) ที่เกิดขึ้นแก่สาธารณะแบบใครๆ ก็สามารถรับรู้ได้เป็นการสังเกตการณ์ผ่านบุคคลที่ 3 ได้ (Third Person Method) ทำให้เกิดการทดลองค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ขึ้นซึ่งในพระพุทธศาสนาหมายถึงการรับรู้ปรากฏการณ์นี้ว่าพหุวิญญาณ เช่นรูปที่เห็น เสียงที่ได้ยิน เป็นพวกสิ่งที่เป็นรูปธรรมทั้งหลาย ปรากฏการณ์ธรรมชาติประเภทที่ 2 เป็นปรากฏการณ์ภายในแบบปัจเจกบุคคล (Individual Phenomena) ที่เกิดขึ้นรับรู้ได้เป็นเฉพาะบุคคล เป็นการสังเกตจากภายใน (First-person Method) คือส่วนที่เป็นนามธรรมทั้งหลาย และเรียกการรับรู้ปรากฏการณ์ประเภทนี้ว่าปัจเจกวิญญาณ (ชัยวัฒน์ คุประตกุล, สัมภาษณ์, 27 เมษายน 2561)

เรื่องความมัวตาดำส่วนตัวนี้ในเชิงปรัชญาเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก เพราะการเข้าใจความเป็นมวลสารเป็นรูปร่าง เป็นตัวเป็นตน ก็เป็นปฐมเหตุมาจากความรู้สึกสัมผัสว่า มีความเป็นตัวตนอยู่จริงทำให้ เมื่อมองเห็นรูป เมื่อได้ยินเสียง เราจะอนุมานว่าสิ่งนั้นๆ มีตัวตนอยู่จริง แต่ในการศึกษาทฤษฎีควอนตัมกลับพบปรากฏการณ์ที่แปลกแตกต่างไปจากที่เราเข้าใจกันโดยทั่วไปว่า ธรรมชาติไม่มีลักษณะพื้นฐานเพียงกำหนดลักษณะประสบการณ์เกี่ยวกับ

ธรรมชาติที่เสริมกันว่าเป็นทั้งคลื่นและอนุภาคโดยขึ้นอยู่กับสถานการณ์มากกว่า กำหนดตัวลักษณะที่แท้จริงของธรรมชาติโดยตรง (วัชระ งามจิตรเจริญ, 2554, หน้า 85) นอกจากนี้พื้นที่ส่วนใหญ่ในอะตอมนั้น 99.99 เปอร์เซ็นต์ก็เป็นที่ว่างจริงๆ สิ่งที่เราสัมผัสแล้วรู้สึกว่าเป็นสิ่งนั้นสิ่งนี้แท้จริงลงสัมผัสอะไรกันแน่

วิทยาศาสตร์สมัยใหม่พบว่าน้ำเป็นบริเวณที่ประกอบด้วย 2 อะตอมของ ไฮโดรเจนและหนึ่งอะตอมของออกซิเจนมาอยู่รวมกัน น้ำมีโครงสร้างทั้งที่เป็น ของแข็งของเหลวและก๊าซ น้ำที่เป็นของเหลวจะมีลักษณะแบนราบเรียบอ่อนไหว เมื่อเราเอานิ้วจุ่มลงในน้ำที่อยู่ในแก้ว อะตอมของเซลล์ที่จะเบียดและผลัก แรงดึงดูดระหว่างโมเลกุลของน้ำทำให้โมเลกุลของน้ำกระจายออก เราจึงรู้สึกถึงความอ่อนไหวของน้ำและเมื่อน้ำที่เป็นของเหลวได้รับพลังงานความร้อน โมเลกุลของน้ำก็จะสั่นไหวไปทั่วจนแรงดึงดูดระหว่างโมเลกุลของน้ำไม่สามารถยึดเหนี่ยว ต่อกันได้แล้วบริเวณของน้ำจะแยกห่างออกจากกันจากโมเลกุลอื่น กลายเป็น ไอน้ำที่เบาบาง และไอน้ำที่ประกอบด้วยโมเลกุลของน้ำที่เบาบางก็จะวิ่งไปทุกทิศ ทุกทาง และเมื่อปะทะหรือกระดอนที่ผิวผนังภาชนะ ก็เกิดเป็นแรงดันแบบที่ใช้ใน เครื่องจักรไอน้ำ และถ้าเราเอามือไปอังที่ไอรหรือละอองโมเลกุลของน้ำ โดยทั่วไป เราจะรู้สึกร้อนและเกิดความรู้สึกว่า ไอน้ำบางเบาเหมือนอากาศซึ่งถ้าไอน้ำนั้น คายความร้อนให้แก่มือ ไอน้ำนั้นก็จะเป็นหยดน้ำเล็กๆ ที่ผิวสัมผัส ในทาง ตรงกันข้าม ถ้าเราลดพลังงานความร้อนจากโมเลกุลของน้ำที่เป็นของเหลว การสั่นของโมเลกุลน้ำก็จะน้อยลงแรงดึงดูดโมเลกุลของน้ำก็จะมากขึ้น โมเลกุลของน้ำจะเบียดจับตัวเป็นผลึกที่มีการจัดตัวอย่างเป็นระเบียบ (Crystal-line Array) อะตอมต่างๆ จะเชื่อมต่อกันจากปลายหนึ่งไปอีกปลายหนึ่งของผลึก กลายเป็นน้ำแข็ง โดยทั่วไปเราจะรู้สึกเย็นเนื่องจากพลังงานความร้อนที่ไหลจาก มือไปสู่ น้ำแข็งเราจะรู้สึกว่าน้ำแข็งนั้นเป็นก้อนทั้งนี้เพราะเราสัมผัสกับโครงสร้าง ผลึกของน้ำแข็งที่เรียงตัวกันอย่างเป็นระเบียบ (ณปภัช พิมพ์ดี, 2018)

เราอาจอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นในระดับของอะตอมของ น้ำได้ดังนี้ การที่น้ำแข็งละลายเป็นของเหลวได้นั้น คือ การที่อะตอมของโมเลกุล

น้ำได้รับพลังงานความร้อนทำให้อะตอมส่วนตัวมากจนหลุดการเรียงตัวของผลึกน้ำแข็ง และสำหรับการระเหยของน้ำคือการที่โมเลกุลของน้ำที่ผิวถูกปะทะจากสิ่งต่างๆ ที่อยู่แวดล้อมให้กระเด็นออกไปที่ละอะตอมหลุดเข้าไปปะปนกับโมเลกุลอากาศ น้ำจึงมีการระเหยจนแห้งได้ สำหรับการที่เราละลายน้ำตาลหรือเกลือจากของแข็งลงในน้ำนั้นก็เกิดขึ้นจากการที่อะตอมของออกซิเจนที่เป็นลบและไฮโดรเจนที่เป็นบวกของโมเลกุลน้ำไปดึงไอออนบวกของโซเดียมและไอออนลบของคลอรีนของเกลือ ให้ผลึกสลายตัวหลุดออกจากกัน และละลายเป็นเนื้อเดียวกันปะปนอยู่ในน้ำ เมื่อเราละลายเกลือลงในน้ำเกลือนั้นก็ยังอยู่ในน้ำได้หายไปไหนแต่มองไม่เห็นการละลายของเกล็ดก้อนเกลือในน้ำเท่านั้นเอง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าตอนที่เรารละลายลงในแก้วน้ำและถูกลงทิ้งไว้บนโต๊ะ ถึงแม้ประสาทการรับรู้ของเราจะบอกว่าอยู่หนึ่ง แต่ถ้าจะกล่าวในระดับอนุภาคพื้นฐาน เราจะพบว่าอะตอมของผิวน้ำมีการเคลื่อนไหวไม่อยู่หนึ่ง อีออนของเกลือและโมเลกุลของน้ำจะมีการเปลี่ยนสถานะภาพเสื่อมจากสภาวะหนึ่งไปสู่สภาวะหนึ่ง มีการดูดหรือคายพลังงานความร้อนไปมาอยู่ตลอดเวลา และที่สำคัญปรากฏการณ์ต่างๆ เหล่านี้เป็นไปตามธรรมชาติที่อยู่เหนือการบังคับบัญชา

สิ่งที่เป็นเรื่องที่น่าคิดพิจารณาโดยแยบคาย ก็คือ สิ่งที่เรารู้สัมผัสรับรู้สิ่งที่เรามองเห็นสิ่งที่เรากล่าวน้ำ แท้จริงแล้ว เราสัมผัส เรามองเห็นตัวตนของอะไรอะไรคือสิ่งที่เราเรียกว่า ตัวตนของน้ำ การที่เรามีความรู้สึกสัมผัสว่า น้ำแข็งเป็นของแข็งมีรูปร่างเป็นก้อนเป็นเกล็ดน้ำแข็ง สำหรับน้ำก็เป็นของเหลวก็มีความอ่อนนุ่มและเมื่อเรารู้สัมผัสน้ำก็เป็นก๊าซ เราจะไม่รู้สึกละไอน้ำมีรูปร่างตัวตนอะไรนั้น การรับรู้ทางประสาทสัมผัสของมนุษย์เรา ไม่สามารถรับรู้ถึงความเป็นมวลของอนุภาคพื้นฐานของอะตอมของน้ำได้ แต่ที่เราารู้สึกว่าน้ำแข็งมีรูปร่างเป็นตัวตนนั้น เรารับรู้คุณสมบัติและโครงสร้างการเชื่อมโยงของโมเลกุลน้ำ เช่น อุณหภูมิ ความหนาแน่นของโมเลกุลของน้ำขึ้น เราจึงสัมผัสได้ว่าโครงสร้างโมเลกุลนี้มีรูปร่างเป็นอย่างไร ซึ่งเกิดขึ้นจากการเปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่เรารู้สัมผัสกับอากาศรอบแบบจำลองของจิตสำนึกเกิดเป็นความรู้สึกของรูปร่างเกิดขึ้น และถ้าความ

หนาแน่นในโครงสร้างโมเลกุลของน้ำเบาบางลง เมื่อน้ำอยู่ในสถานะเป็นของเหลว และก๊าซความรู้สึกทางประสาทสัมผัสว่าเป็นรูปหรือตัวตนก็น้อยลงตามลำดับ จนถ้าไอน้ำเบาบางลงจนปะปนกับมวลของอากาศ เราก็จะไม่สามารถแยกความแตกต่างระหว่างมวลของไอน้ำและอากาศที่อยู่โดยรอบได้ เราจึงไม่รู้สึกรู้ทางประสาทสัมผัสต่อไอน้ำ เพียงแต่จะรู้สึกถึงความร้อนของไอน้ำไม่ใช่รูปร่างของไอน้ำ การรับรู้ของคุณสมบัติโมเลกุลของน้ำที่แตกต่างกันประกอบกับการมองเห็นรับรู้ภาพที่เกิดขึ้นแบบจำลองของจิตสำนึกจึงสื่อความว่าเป็นไอน้ำที่ไม่มีรูปทรง นี่เป็นน้ำที่เป็นของเหลว นี่เป็นน้ำแข็งที่เป็นก้อนแข็งๆ และเย็น นี่แหละตัวตนของน้ำที่เรารับรู้และสมมติสร้างแบบจำลองของน้ำในสถานะต่างๆ ขึ้นมาเป็นปรากฏการณ์รับรู้ที่จิตสำนึกแท้จริงนั้นๆ ไม่มีตัวตนแต่ที่เรารู้สมมุติก็รู้ตามแบบจำลองการรับรู้ซึ่งก็เพียงปรากฏการณ์หนึ่งของธรรมชาติที่เกิดขึ้นในจิตสำนึกเท่านั้นเอง

ถ้าสงสัยว่าทำไมหัวใจเต้นได้ อะไรทำให้หัวใจเต้น ถ้าฝึกสมาธิมากๆ ก็จะมีพบว่าลมที่อยู่ในตัวเราสามารถพัดให้หัวใจเต้นได้ ลมเบื้องบนพัดจากศูนย์กลางกายของเราขึ้นข้างบน ในที่สุดก็กลายเป็นลมหายใจเข้าออก ลมที่อยู่ในลำไส้ ผลักดันให้อาหารเคลื่อนตัว ลมเบื้องล่างพัดจากศูนย์กลางกายไปจนถึงปลายเท้า ถ้าลมชนิดนี้ไม่พัดหรือพัดผิดปกติ จะเกิดเป็นโรคลม

ดังนั้น ลักษณะของร่างกายซึ่งเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ คือ มีลักษณะอนิจจัง ไม่เที่ยง ต้องเปลี่ยนแปลง มีลักษณะทุกขัง ไม่อาจคงทนอยู่ในสภาพเดิมได้ และมีลักษณะอนัตตา ไม่มีตัวตนที่แท้จริงที่สามารถบังคับให้เป็นไปดังใจได้ จึงสามารถอธิบายได้ด้วยความจริงทางวิทยาศาสตร์มีกฎเทอร์โมไดนามิกส์ และจากการวิจัยค้นพบว่า ทั้งมหาภูตรูป 4 หรือ สถานะของสสารและพลังงานทั้ง 4 นั้น ล้วนอิงอาศัยซึ่งกันและกันอย่างแยกกันไม่ออก จึงไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยวเพียงลำพังได้ จึงอธิบายความได้ว่า การดำรงอยู่ของมหาภูตรูป 4 หรือ สถานะของสสารและพลังงานทั้ง 4 ของรูปขันธ์นั้นไม่สามารถดำรงอยู่ได้เพียงธาตุเดียวหรือสถานะเดียวภายในร่างกายมนุษย์ เพราะต้องอาศัยเหตุปัจจัย

ของธาตุหรือสถานะอื่นที่เกี่ยวข้องจึงจะสามารถดำรงอยู่ได้ หรือทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ได้ ดังจกกล่าวรายละเอียดเรื่องกระบวนการทำงานของร่างกายต่อไป

4. กระบวนการทำงานของร่างกาย

มหาภูตรูป 4 เป็นเหตุปัจจัยทำให้รูปขันธ์ปรากฏ เนื่องจากรูปขันธ์สามารถจำแนกเป็นมหาภูตรูปและ อุปาทายรูป โดยที่มหาภูตรูปนี้เป็นรูปพื้นฐานที่ทำให้อุปาทายรูปปรากฏ นอกจากนี้การที่ผัสสะซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในสังขารขันธ์เป็นเหตุปัจจัยทำให้เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และสังขารขันธ์ปรากฏนั้น สามารถศึกษาได้จากกระบวนการปฏิบัติกรร่วมกันแห่งขันธ์ 5 กับปัญจสัญญาในมรุตินทิกสูตรและสุดท้ายนามรูปที่หมายถึง เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และรูปขันธ์เป็นเหตุปัจจัยทำให้วิญญาณขันธ์ปรากฏ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า เหตุปัจจัยที่ทำให้แต่ละขันธ์ปรากฏนี้ประกอบไปด้วยองค์ธรรม มหาภูตรูป 4 ผัสสะ และนามรูป ซึ่งองค์ธรรมเหล่านี้สามารถสังเคราะห์เข้ากับขันธ์ 5 กล่าวคือเหตุปัจจัยที่ทำให้แต่ละขันธ์ปรากฏนั้นรวมอยู่ในขันธ์ 5

สำหรับร่างกายมนุษย์เป็นระบบการทำงานของอวัยวะน้อยใหญ่ต่างๆ อันมีปัจจัยพื้นฐานมาจากการทำงานร่วมกันของเซลล์ร่างกายหลายล้านเซลล์ที่มาประกอบอยู่ภายในร่างกายเดียวกัน โดยการทำงานส่วนใหญ่ของเซลล์ต่างๆ ในร่างกาย เช่น การควบคุมการทำงานของอวัยวะและระบบภายในร่างกายต่างๆ การปล่อยสารสื่อประสาท การหลั่งฮอรโมน ความรู้สึกสุขทุกข์ เป็นความพอใจหรือความไม่พอใจ การทำงานของจิตใต้สำนึก กระบวนจิต อารมณ์ความรู้สึกต่างๆ ที่เกิดขึ้น รวมทั้งการเกิด การเจริญเติบโต การแก่ เจ็บ และตาย ของเซลล์ต่างๆ ทั้งหมดนี้ ต่างก็เป็นเพียงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยของธรรมชาติที่อยู่นอกเหนือการควบคุมบังคับบัญชาของเราโดยตรงทั้งสิ้น (รุ่งเรือง ลิ้มชูปฏิภาณ, 2556, หน้า 16-17) สอดคล้องกับทัศนะของสมิทธิพล เนตรนิมิตร ที่กล่าวไว้ว่า

รูปขันธ์มีกระบวนการทำงาน 2 ลักษณะ คือ ลักษณะภายใน และลักษณะที่สัมพันธ์กับภายนอก ลักษณะแรก กองหรือหมวดหมู่ที่เกิดจากการรวมตัวของส่วนย่อยมาประกอบกัน กลไกการทำงานภายในนี้เป็นสิ่งยืนยันถึงภาวะที่ว่าไม่มีสิ่งใดเป็นแกนสารตัวตนในรูปขันธ์ ลักษณะที่ 2 การทำงานที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกับขันธ์อื่นๆ ซึ่งเป็นนามขันธ์ ส่งอิทธิพลระหว่างกัน กิจกรรมของฝ่ายนามจะต้องอาศัยรูป รูปเป็นสภาวะธรรมชาติที่ต้องอาศัยนามจึงจะปรากฏมาสู่การรับรู้ว่ารูปร่างนั้นมียู่ในสภาพอย่างไร ลำพังรูปรับรู้ตัวเองไม่ได้ ต้องอาศัยนาม (สมิทพิพลเนตรนิมิตร, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2561)

สอดคล้องกับสุมาลี มหณรงค์ชัย ที่กล่าวไว้ว่า “ในกระบวนการแห่งชีวิตการทำงานของรูปขันธ์จะดำเนินไปพร้อมกันและร่วมกันกับการทำงานของจิตแม้รูปขันธ์กับจิต (หรือนามขันธ์) จะมีลักษณะแตกต่างกันเพราะรูปขันธ์เป็นรูป จิตเป็นนาม แต่ในการทรงอยู่ของชีวิต ความเป็นจริงทั้งสองหมวดต้องทำงานร่วมกัน” (สุมาลี มหณรงค์ชัย, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2561) สอดคล้องกับปฏิจจสมุปบาทธรรมที่อธิบายความเป็นเหตุปัจจัยอาศัยกันและกันเกิดขึ้นของนามรูปที่ล้วนอาศัยปัจจัยรูปนามอย่างแยกกันโดยส่วนเดียวไม่ได้ หากแยกกันโดยส่วนเดียวการทำงานของชีวิตก็สิ้นสุดนั่นเอง

กระบวนการทำงานของร่างกายในคำสอนพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะในส่วนของอวัยวะต่างๆ ที่ต้องทำงานร่วมกันสามารถอธิบายให้กระจ่างขึ้นได้ด้วยความจริงทางชีววิทยาเกี่ยวกับการทำงานของร่างกาย กล่าวคือ การทำงานภายในร่างกายนั้น พบว่าแต่ละระบบเป็นการรวบรวมเอาอวัยวะต่างๆ ที่มีการทำงานที่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันและปฏิสัมพันธ์กันเพื่อยังกิจกรรมต่างๆ ไปให้สำเร็จ ซึ่งมีความจำเป็นอย่างมากต่อการดำรงอยู่ของร่างกายทั้งหมด” (Sherwood, 2012, p. 5) ระบบเหล่านี้ถูกจำแนกออกตามลักษณะและการทำงานของอวัยวะภายในร่างกายที่มีความสัมพันธ์กัน มีจำนวนทั้งสิ้น 11 ระบบด้วยกัน ได้แก่ (1) ระบบปกคลุมร่างกาย (Integumentary System) (2) ระบบกระดูก (Skeletal

System) (3) ระบบกล้ามเนื้อ (Muscular System) (4) ระบบประสาท (Nervous System) (5) ระบบต่อมไร้ท่อ (Endocrine System) (6) ระบบไหลเวียนโลหิต (Cardiovascular System) (7) ระบบน้ำเหลืองและภูมิคุ้มกัน (Lymphatic & Immune System) (8) ระบบทางเดินหายใจ (Respiratory System) (9) ระบบทางเดินอาหาร (Gastrointestinal Tract or Digestive System) (10) ระบบทางเดินปัสสาวะ (Urinary System) (11) ระบบสืบพันธุ์ (Reproductive System) (Provophys et al., 2007, p. 3) ซึ่งทั้ง 11 ระบบล้วนทำงานสอดคล้องประสานกันอย่างมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้การดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้อย่างปกติสุข

5. อิทธิพลหรือบทบาทของร่างกาย

รูปขันธ์มีอิทธิพลหรือบทบาทต่อชีวิตทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ รูปขันธ์มีอิทธิพลต่อจิตหรือชีวิตได้เช่นกัน สำหรับคนทั่วไป เมื่อร่างกายเจ็บป่วยก็ทำให้จิตใจกระวนกระวายไปด้วย โบราณว่า “ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว” นายบ่าวคู่นี้ห่วยไยกันมาก เมื่ออย่างใดอย่างหนึ่งเป็นทุกข์ก็พลอยให้อีกอย่างหนึ่งเป็นทุกข์ไปด้วย ยกเว้นพระอรหันต์ แม้ร่างกายท่านจะกระวนกระวายเพราะโรคอาพาธแต่จิตใจท่านก็ไม่กระวนกระวาย (วสิน อินทสระ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2561) สอดคล้องกับความเห็นของสมิทธิพล เนตรนิมิตร ที่กล่าวไว้ว่า ชีวิตประกอบด้วยรูปขันธ์และนามขันธ์ที่เป็นปัจจัยต่อกัน เมื่อจิตคิด สมองรับรู้ความคิดนั้นส่งผ่านข้อมูลทางร่างกายโดยสารสื่อประสาท ก่อให้เกิดเป็นพฤติกรรมและบุคลิกภาพซึ่งกำหนดด้วยวัตถุประสงค์ทางเคมีของร่างกาย ขยายผลออกไปถึงการกระทำต่อสังคม อาศัยรูปขันธ์แสดงออกเป็นพฤติกรรมจึงก่อให้เกิดกรรมและวงเวียนของกรรม มีผลต่อการดำเนินชีวิตทั้งระบบของมนุษย์ (สมิทธิพล เนตรนิมิตร, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2561)

แต่สุมาลี มหณรงค์ชัย มีความเห็นต่างจากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น โดยกล่าวว่า รูปขันธ์ไม่ได้มีอิทธิพลต่อชีวิต แต่เป็นองค์ประกอบที่จำเป็นของ

ชีวิต และมีความสัมพันธ์แนบแน่นกับจิตใจ หากปราศจากจิต รูปปั้นของชีวิตหนึ่งๆ ย่อมมีอยู่ไม่ได้ และถ้าปราศจากรูปปั้น จิตก็ไม่มี ความหมาย ไม่สามารถจะรับรู้อะไร และไม่สามารถฝึกฝนขัดเกลาอะไรไปสู่ความหลุดพ้นจากกองทุกข์ (สุมาลี มหณรงค์ชัย, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2561) อย่างไรก็ตาม ความเห็นของสุมาลี มหณรงค์ชัย ที่ดูต่างออกไปนั้นเป็นเรื่องวิธีการมองที่ต่างออกไปเท่านั้น คือมองว่ารูปปั้นก็เป็นองค์ประกอบหนึ่งของชีวิตแล้วจะมามีอิทธิพลต่อชีวิตคือตัวเองได้อย่างไร แต่หากมองให้ละเอียด รูปปั้นเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ไม่ใช่ทั้งหมดของชีวิต และต้องทำงานสัมพันธ์กับจิตจึงถือได้ว่ารูปปั้นมีอิทธิพลต่อชีวิต ในภาพรวมเพราะรูปปั้นส่งผลกระทบต่อการทำงานของจิตด้วย นักวิชาการส่วนมากมองในมุมนี้จึงเห็นว่า รูปปั้นมีอิทธิพลต่อชีวิต

รูปปั้นจึงมีอิทธิพลหรือมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องต่างๆ ในชีวิตมนุษย์ และสัตว์ทั้งหลาย และมีอิทธิพลต่อการบรรลุธรรม สอดคล้องกับที่สมิทิล เนตรนิมิต ได้กล่าวไว้ว่า อิทธิพลของสารพันธุกรรมหรือดีเอ็นเอส่งผลต่อชีวิต และจิตใจได้นั้น ในทางพระพุทธศาสนาถือว่ากรรมพันธุ์เป็นส่วนหนึ่งของกรรม ที่มีสภาพแห่งวาสนาร่วมกัน จึงส่งต่อถ่ายทอดกันและปรากฏเป็นผลต่อชีวิตของบุคคลนั้นตามกระแสแห่งกรรม หน่วยพันธุกรรมส่งผลไม่เท่ากันทุกหน่วย ในเซลล์ของสิ่งมีชีวิตมีหน่วยพันธุกรรมบางตัวที่แสดงผลให้ปรากฏบางตัวก็ไม่แสดง ดังนั้น แม้แต่ฝาแฝดหรือพี่น้องท้องเดียวกัน จึงมีความแตกต่างกันได้ทั้งรูปร่าง ลักษณะนิสัยใจคอและความถนัดเฉพาะของแต่ละบุคคล พระพุทธศาสนาถือว่ากรรมเป็นเครื่องกำหนดตามพิชฌายัมที่เป็นเหตุปัจจัยผูกพันต่อเนื่องให้บุคคลได้รับหน่วยพันธุกรรมแบบนั้นๆ สำหรับลักษณะนั้นๆ ทางวิทยาศาสตร์อธิบายว่า หน่วยพันธุกรรมปรากฏเป็นคู่ๆ คือ มีสองหน่วยสำหรับแต่ละลักษณะ (สมิทิล เนตรนิมิต, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2561) สอดคล้องกับสุมาลี มหณรงค์ชัย ที่กล่าวไว้ว่า หากอธิบายตามหลักพุทธ ชีวิตหนึ่งๆ ตั้งต้นขึ้นจากปัจจัย 3 ส่วน คือ ไข่มุมมารดา อสุจิของบิดาเมื่อมีการร่วมเพศสมพันธ์ และเชื้อกรรมในปฏิสนธิจิต ปัจจัย 3 ส่วนนี้หลอมรวมเข้าด้วยกันสร้างกัมมรูป (รูปที่เกิดจาก

กรรม) แรกเป็นกลละ จากคำอธิบายนี้ พันธกรรมย่อมมีผลกระทบต่อชีวิตและจิตใจของเด็กที่สืบสายเลือดจากบิดามารดาของตน (สุมาลี มหณรงค์ชัย, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2561) รูปขันธ์จึงมีอิทธิพลต่อชีวิตและจิตใจหรือสภาวะทางจิตรวมถึงการบรรลุนิพพานที่เป็นสภาวะทางจิตเพราะรูปขันธ์คือร่างกายประกอบด้วยสารพันธุกรรมและฮอร์โมนต่างๆ ที่มีผลต่อจิต

ส่วนเรื่องอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมทางกายภาพสามารถส่งผลต่อชีวิตและจิตใจ เช่น อิทธิพลของแสงที่มีผลต่อการนอน อิทธิพลของกลิ่นหรือรังสีอันตรายมีผลกระทบต่ออารมณ์แปรปรวนกฤษฎา ศรีรามพux กล่าวไว้ว่า รูปขันธ์มีอิทธิพลต่อชีวิตและจิตใจตามหลักการแพทย์คือกำเนิดแห่งการทำงานของนามขันธ์ เช่น การปรุงแต่งอารมณ์ ดีใจ เสียใจ โกรธ ความจำ การรับสัมผัสผ่านอายตนะหรืออวัยวะที่เป็นตัวรับทั้งหลาย ถ้ากล่าวให้เห็นชัดคือรูปขันธ์นั้นสามารถเป็นบ่อเกิดของความรู้สึกแห่งจิตใจและเป็นเครื่องผลักดันให้มนุษย์ใช้ชีวิตไปได้ในแต่ละวันมีการศึกษาหลายงานที่กล่าวถึงอิทธิพลของแสงต่อรูปขันธ์คือฮอร์โมน ยกตัวอย่างงานวิจัยเกี่ยวกับแสงสว่างที่มีผลกระทบกับฮอร์โมนจากต่อมไพเนียลในสมองที่ชื่อ “เมลาโทนิน” ว่าแสงมีผลทำให้เมลาโทนินที่เป็นฮอร์โมนที่รำนั้นต่ำลงซึ่งกระทบต่อรูปขันธ์ตามมามากกว่าทำให้เกิดความเสียงมะเร็งเต้านมในสตรี (กฤษฎา ศรีรามพux, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2561) สอดคล้องกับสุมาลี มหณรงค์ชัย ที่กล่าวไว้ว่า ตามหลักปฏิจจสมุปบาทที่ว่าสิ่งทั้งหลายอาศัยกันและกันมีอยู่ และจากคำอธิบายในหลายข้อข้างต้น กล่าวได้ว่า สิ่งแวดล้อมทางกายภาพสามารถสร้างอิทธิพลต่อชีวิตและจิตใจ และความเป็นไปของจิตใจที่ส่งอิทธิพลต่อสิ่งแวดล้อมทางกายภาพได้ด้วย แสงมีผลต่อการนอน และการนอนก็มีผลต่อการรับรู้แสง รังสีมีผลกระทบต่ออารมณ์ อารมณ์รุนแรงของมนุษย์ก็สามารถส่งคลื่นกระทบคลื่นรังสีได้เช่นกัน เหล่านี้ (สุมาลี มหณรงค์ชัย, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2561) และสอดคล้องกับสมิทธิพล เนตรนิมิตรที่กล่าวไว้ว่า พระพุทธศาสนาองว่า สิ่งแวดล้อมมีผลต่อการดำเนินชีวิตและมองลึกไปถึงว่าควรอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลเป็น สปปายะ ได้แก่ ที่อยู่อาศัย ที่หาอาหาร หรือ

ที่ประกอบอาชีพทำมาหากิน การพูดคุย บุคคล โภชนะ ดินฟ้าอากาศ ธรรมชาติแวดล้อมและอิริยาบถ การอยู่ในสัปปายะที่เหมาะสมต่อการดำเนินชีวิตยังเป็นสภาพความเป็นอยู่ที่เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตและจิตใจ รวมไปถึงการปฏิบัติธรรมด้วย สิ่งแวดล้อมสัปปายะย่อมเกื้อกูลต่อการเจริญกุศลธรรม (สมิทธิพล เนตรนิมิตร, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2561)

6. แนวปฏิบัติต่อร่างกาย

มิติพระพุทธศาสนาศึกษาแนวปฏิบัติต่อร่างกายพบว่า ตามหลักไตรลักษณ์ รูปขันธ์เป็นไปเพื่ออาพาธ ต้องเปลี่ยนแปลงจากสภาวะเดิมไปเป็นสภาวะใหม่อยู่เสมอและไม่มีที่สิ้นสุด โดยทั้งนี้เป็นไปเพื่อความแตกสลาย โดยเฉพาะการเกิดดับสลายของรูปได้เพียงครั้งเดียวซึ่งต่างกับจิตใจเกิดดับนับไม่ถ้วน กล่าวถึงเฉพาะร่างกายมนุษย์เมื่อเกิดการเจ็บป่วยซึ่งเกิดจากมหาภูตรูป 4 ไม่สมดุลกันจนอาจอันตรายถึงชีวิตดับไปได้ในที่สุด ดังข้อความในคัมภีร์วิสุทธิมรรคที่ว่า “มหาภูตรูป 4 มีธาตุใดธาตุหนึ่งกำเริบ บุคคลแม้สมบูรณ์ด้วยกำลังก็ยังเป็นคนมีกายแข็งกระด้างได้หรือมีกายเน่าเปื่อยระเปื้อนด้วยอำนาจโรคลงแดงหรือมีความร้อนมากเป็นเบื้องหน้าได้ หรือมีไขข้อและเส้นเอ็นขาดไปได้ ย่อมถึงความสิ้นชีวิต” (วิสุทธิมรรค ข้อ 173 หน้า 406) สอดคล้องกับพระธรรมกิตติเมธี (เกษม สยัญโต) ที่ได้กล่าวไว้ว่า การดูแลร่างกายให้สุขภาพแข็งแรงจำเป็นต้องคัดเลือกสรรโดยใช้หลักสัปปายะ 7 ประการ หรือใช้หลักกายภาวนา ทั้งนี้แต่ละบุคคลมีการคัดเลือกหลักธรรมดังกล่าวมาใช้แตกต่างกันตามจริตและบริบท (พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สยัญโต), สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2561)

แนวคิดพระพุทธศาสนาดังกล่าวสอดคล้องกับมิติวิทยาศาสตร์ คือ การมีสุขภาพที่ดีทางด้านร่างกายที่สมบูรณ์ แข็งแรง หรือการมีสุขภาพดีนั้น ต้องได้รับการดูแลรักษาสุขภาพทางด้านร่างกายอย่างเหมาะสมและทั่วถึง ซึ่งในแต่ละสังคมต่างก็กำหนดวิธีดูแลรักษาสุขภาพทางด้านร่างกายที่หลากหลายและแตกต่างกัน ดังที่ กอร์ดอน เอ็ดลีน (Gordon Edlin) เอริก โกลแลนตี (Eric Golanty) และ

เคลลี แม็คโคมาร์ค บราวน์ (Kelli McCormack Brown) ได้ประมวลวิธีการดูแลสุขภาพทางด้านร่างกายไว้ 8 ประการ ได้แก่ (1) การดูแลรักษาความสะอาดของร่างกายอย่างสม่ำเสมอ (2) การตรวจสุขภาพโดยแพทย์หรือเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง (3) การรับประทานอาหารที่สะอาดเหมาะสม (4) การออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ (5) การหลีกเลี่ยงพฤติกรรมหรือนิสัยที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ (6) การรู้จักแสวงหาองค์ความรู้และสามารถตัดสินใจในเรื่องสุขภาพได้ด้วยตนเอง (7) การพยายามดูแลรักษาตนเองด้วยวิธีการทางการแพทย์ตามความจำเป็น (8) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ช่วยป้องกันการเกิดโรคภัยไข้เจ็บในชีวิตประจำวัน (Edlin et al., 2000, pp. 6-7) ในขณะที่ บาบารา มอนท์โกเมอรี โดสซี (Babara Montgomery Dossey) และ ลินน์ คีแกน (Lynn Keegan) ได้แบ่งวิธีการพัฒนาสมรรถภาพทางกายให้มีสุขภาพที่ดีเป็น 5 ประการ ได้แก่ (1) การรับประทานอาหาร (โภชนาการ) ที่พอเหมาะพอดี (2) การออกกำลังกายอย่างเหมาะสม (3) การพักผ่อนอย่างเพียงพอ และ (4) การมีความสมดุลระหว่างการทำงานและการเล่น (Dossey and Keegan, 1989, pp. 13-14)

จากการศึกษาข้างต้น สามารถวิเคราะห์มิติวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับการดูแลรักษาปฏิบัติต่อร่างกายได้ว่า หากร่างกายเจ็บป่วยจักเกิดความเครียดภายในร่างกายออกมาเป็นปรากฏการณ์มหาภูตรูป 4 แปรปรวนหรือไม่สมดุล หรือในทางวิทยาศาสตร์ คือ ตัวร้อน ไม่สบาย ร่างกายเกิดภาวะความเครียด จึงต้องการให้ร่างกายตอบสนองต่อการรักษาอย่างทันทั่วทั้งที่ เช่น เมื่อเป็นไข้หวัด อาการจะตัวร้อน เพราะการที่ร่างกายตัวร้อนเพราะความร้อนจะไปเผาผลาญหรือทำลายเชื้อโรคให้ตายไป และเป็นการแสดงบอกกับเจ้าของร่างกายว่าถึงภาวะวิกฤติหรือไม่สบายเป็นไข้หวัดแล้วต้องรีบรักษา (ภาวะร่างกายเครียด) เมื่อเจ้าของร่างกายทราบว่าร่างกายเป็นไข้หวัดจะประพฤติปฏิบัติต่อร่างกาย โดยรักษาดูแลร่างกายไม่ให้มหาภูตรูปทั้ง 4 (สถานะทั้ง 4) ไม่ให้กำเริบหรือไม่สมดุล โดยรักษาสมดุล เช่น การรักษาอุณหภูมิภายในร่างกายให้เป็นปกติโดยการใส่เครื่องนุ่งห่มมิดชิด การนอนหลับพักผ่อนให้เพียงพอ (การนอนหลับ เป็นกลไกหนึ่งที่ร่างกายต้องการ

พลังงานจากสถานะทั้ง 4 มาต่อสู้เชื้อโรค และรักษาสมดุล เช่น การผลิตเม็ดเลือดขาวมาต่อสู้กับเชื้อไวรัส) การหลีกเลี่ยงเหตุปัจจัยต่อความเสี่ยงที่ทำให้อาการของโรคแย่ลง เช่น การบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ หรือแม้แต่ดนตรีจะเคลื่อนจากหูเข้าไปในศูนย์กลางของสมองและระบบประสาทลิมบิก ซึ่งควบคุมเกี่ยวกับการตอบสนองทางอารมณ์ต่างๆ ดนตรีที่เหมาะสมสามารถจะกระตุ้นให้สมองได้หลังสารแห่งความสุขหรือที่เรียกว่าเอนโดรฟินออกมา ทำให้จิตใจมีความสบายลดความเครียดได้

จากงานวิจัยของต่างประเทศทำให้เราทราบว่า เพลงมีผลต่อระบบประสาทอัตโนมัติ ระบบกล้ามเนื้อ และสภาพจิตใจ ทำให้สมองหลั่งสารแห่งความสุข (เอนโดรฟิน) ออกมา ทำให้เกิดสติ ความรู้สึกนึกคิดที่ดี และได้นำมาใช้ได้ผลในเรื่องของการคลายเครียดลดความวิตกกังวล ลดความกลัว บรรเทาอาการเจ็บปวด เพิ่มกำลังและการเคลื่อนไหวของร่างกาย และเมื่อเวลาเจ็บป่วย เพลงจะช่วยทำให้เกิดการผ่อนคลายบรรเทาอาการเจ็บป่วยได้ ทำให้เกิดพลังกาย กำลังใจ ต่อสู้กับโรคได้อย่างไม่น่าเชื่อ ทั้งนี้เป็นการประหยัทยาภิณ ยาฉีต และการผ่าตัดลงได้ จึงอาจกล่าวได้ว่า การฟังเพลง เปรียบเสมือนมีอาหารและวิตามินที่ช่วยให้เรามีสุขภาพแข็งแรง และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตได้เป็นอย่างดี (สถิตย์ธรรมเพ็ญสุข, 2542)

จากการศึกษาแนวปฏิบัติต่อร่างกาย สุขภาพกาย (Physical Health) ที่ดีนั้นวัดจากสมรรถภาพทางร่างกายซึ่งแสดงให้เห็นถึงการมีสุขภาพร่างกายที่ดีว่าสามารถตอบสนองต่อความต้องการใช้ร่างกายในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่การจะมีสมรรถภาพทางการร่างกายพร้อมนั้นจำเป็นต้องดูแลรักษาร่างกายตามหลักวิทยาศาสตร์ไว้ 8 ประการ มีการดูแลสุขภาพความสะอาดของร่างกายอย่างสม่ำเสมอ ส่วนวิธีการพัฒนาสมรรถภาพทางกายให้มีสุขภาพที่ดีเป็น 5 ประการ มีการรับประทานอาหาร (โภชนาการ) ที่พอเหมาะพอดี หรือวิธีการปฏิบัติเพื่อดูแลสุขภาพทางกายแบบองค์รวมซึ่งจำเป็นต้องใช้มิติทางจิตภาพ เช่น การเจริญสมาธิในชีวิตประจำวัน โดยผลการวิจัยบ่งชี้ใน

ทิศทางเดียวกันว่า สมาธิมีผลต่อการทำงานของสมองและสุขภาพร่างกายให้มีสมรรถภาพทางร่างกายที่มีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง อนึ่ง การดูแลสุขภาพกายในทางวิทยาศาสตร์ไม่ได้มีมิติทางด้านกายภาพเท่านั้น แต่มีการศึกษามิติทางด้านจิตภาพหรือทางจิตใจด้วย โดยการเจริญสมาธิในชีวิตประจำวัน โดยทางวิทยาศาสตร์ได้ศึกษาสมรรถภาพร่างกายจากสมองกับสมาธิ ปรากฏผลว่ามีร่องรอยผลงานวิจัยไปในทิศทางเดียวกันว่า สมาธิสามารถเป็นแนวทางเลือกที่ดีต่อสุขภาพร่างกาย จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าการพัฒนาจิตใจโดยการเจริญสมาธิสามารถแนวทางเลือกปฏิบัติที่ดีต่อร่างกายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

7. สรุป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการอธิบายคำสอนเรื่องรูปชั้นในมิติวิทยาศาสตร์” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางอธิบายจะเป็นระบบโดยเริ่มจากโครงสร้างที่เล็กที่สุดไปสู่อันใหญ่ที่สุด ซึ่งแต่ละโครงสร้างมีระบบกลไกการทำงานที่แตกต่างกัน โดยเริ่มจากการนิยามให้ความหมายของร่างกาย ซึ่งจะเริ่มที่หน่วยที่เล็กที่สุดของร่างกาย คือ เซลล์ เป็นหน่วยเล็กที่สุดของสิ่งมีชีวิต เช่น มนุษย์ ส่วนสิ่งที่ไม่มีชีวิตหน่วยที่เล็กที่สุด เช่น ควาร์ก ซึ่งภายในเซลล์ที่เล็กที่สุดก็มาจากควาร์กด้วยเช่นกัน เพราะฉะนั้นอัตลักษณ์ของสิ่งมีชีวิตสามารถนิยามจากสิ่งที่เล็กที่สุดคือ ควาร์ก ที่มีองค์ประกอบย่อยภายใน 8 ชนิด และรูปชั้นในคือ มหาภูตรูปและอุปาทายรูปสามารถอธิบายโดยเทียบได้กับความจริงทางวิทยาศาสตร์คือสสารและพลังงานโดยเฉพาะในส่วนของสสารสามารถจัดประเภทได้ 4 สถานะ ได้แก่ สถานะของแข็ง สถานะของเหลว สถานะแก๊ส และสถานะพลาสมา ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนมีลักษณะการเกิดขึ้น การสืบทอด การถดถอย และการดับสลาย

นอกจากนั้น ร่างกายหรือรูปชั้นในสามารถสร้างอิทธิพลต่อชีวิตและจิตใจหรือวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ได้ เช่น ความเครียด บทบาทการนอนหลับ บทบาทของฮอร์โมนในร่างกาย อิทธิพลของแสง อิทธิพลของแรงทั้ง 4 และ

อิทธิพลของชีวควอนตัมฟิสิกส์ จึงจำเป็นต้องมีแนวปฏิบัติต่อร่างกายโดยสร้างความสมดุลในสถานะทั้ง 4 หรือสร้างดุลยภาพระดับร่างกาย สิ่งแวดล้อม และจิตใจ โดยใช้องค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เช่น ทฤษฎีภาวะอารมณ์เชิงชีววิทยา ทฤษฎีดุลยสัมพันธ์เชิงฟิสิกส์-เคมี และหลักการจัดดุลยสัมพันธ์ฯ ตามแนวการแพทย์

ดังนั้น แนวทางการอธิบายรูปชั้นด้วยมิติวิทยาศาสตร์จึงต้องอาศัยองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์หลายแขนงมาบูรณาการเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ และถูกต้องตรงตามความเป็นจริงของการอธิบายรูปชั้น ซึ่งทางวิทยาศาสตร์มักจะศึกษาเหตุปัจจัยแรกเริ่มของรูปชั้น (สสารและพลังงาน) โดยเริ่มต้นศึกษาจากสิ่งที่เล็กที่สุด เมื่อได้องค์ความรู้ครบถ้วนจากการศึกษาสิ่งที่เล็กที่สุดแล้วสามารถนำมาเป็นแนวทางอธิบายองค์ประกอบต่างๆ ที่ล้วนเกิดจากสิ่งที่เล็กที่สุดดังกล่าวที่ได้ศึกษามาแล้ว ซึ่งในปัจจุบันสิ่งที่เล็กที่สุด คือ ควาร์ก ซึ่งมีคุณสมบัติต่างๆ ที่ยังไม่เป็นข้อสรุปที่ตายตัว เพราะมีองค์ความรู้ใหม่เกิดขึ้นอีกมากมายตามกาลเวลาที่เปลี่ยนไปตลอด แต่ในที่นี้ผลงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์ทราบว่า ควาร์กมีองค์ประกอบ 8 ชนิด มีคุณสมบัติของการเกิดขึ้น การสืบท่อ การถดถอย และการดับสลาย รูปชั้นหรือร่างกายและสสารในมิติพระพุทธศาสนาและมิติวิทยาศาสตร์จึงมีความสอดคล้องและเติมเต็มบูรณาการได้จนเป็นประโยชน์ต่อวิชาการที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กันได้เป็นอย่างดี

บรรณานุกรม

- กจจิต ฟูโตบิง. (2555). *ศึกษาเรื่องชีวิตในพุทธปรัชญาเถรวาท* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- กาเรธ วิลเลียมส์ (Gareth Williams). (2547). *ชีววิทยา (Biology For You)* พิมพ์ครั้งที่ 5. (อุษณีย์ ยศยิ่งยวด, ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

- โกศล วงศ์สุวรรณค์ และคณะ. (2545). *ปัญหาสังคม (Social Problem)*. กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์.
- ขุนสรรพกิจเสสร (โกวิท ปัทมะสุนทร). (2518). *คู่มือการศึกษา รูปสังคหวิภาค* *ปริเฉทที่ 6*. กรุงเทพมหานคร: คณะธรรมสาส์กัจฉา.
- ขุนสรรพกิจโกศล. (2510). *คู่มือการศึกษารูปสังคหวิภาค* *ปริเฉทที่ 6*. พระนคร: โรงพิมพ์อำพลพิทยา.
- คณาจารย์รายวิชาความจริงของชีวิตกับการพัฒนาชีวิต. (2557). *เอกสารประกอบการสอนหมวดวิชาศึกษาทั่วไป ความจริงกับการพัฒนาชีวิต รหัสวิชา 2500113*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- เคริสทีน โรเจอร์. (2547). *เจาะลึกร่างกายมนุษย์ (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- จุฑามาศ แหนจน. (2558). *สมองกับอารมณ์: มหัศจรรย์ความเชื่อมโยง*. วารสาร *ราชพฤกษ์*. 13(3), 9-19.
- ซัชพล เกียรติขจรธาดา. (2558). *เรื่องเล่าจากร่างกาย เข้าใจร่างกายพฤติกรรม และธรรมชาติผ่านกระบวนการวิวัฒนาการ*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์.
- เชาวน์ ชิโนรักษ์ และพรณี ชิโนรักษ์. 2552. *ชีววิทยา 1*. กรุงเทพมหานคร: โสภณการพิมพ์.
- ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, รศ.ดร. (2541). *ศาสนาเปรียบเทียบ*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏพระนคร.
- นันทพร วรกุล. (2546). *การศึกษาเรื่องเบญจขันธ์ตามแนวพระไตรปิฎก*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, คณะมนุษยศาสตร์และคณะสังคมศาสตร์.
- นันทพล โรจนโกศล. (2548). *การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องขันธ์ 5 กับ การบรรลุนิพพานในพระพุทธศาสนาเถรวาท (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)*.
- ปุ่นวิสัย กิตติมานนท์, นายแพทย์. (2554). *การศึกษาวิเคราะห์ชีวิตในกำเนิด 4 ตามหลักพระพุทธศาสนาและชีวิตในอาณาจักร 5 ตามหลักชีววิทยา*

(วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2556). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลีธัมม์.

พระมหาปองปรีดา ปริบุญโญ. (2543). *การป้องกันและการรักษาโรคตามหลักพระพุทธศาสนา* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. (2556). *ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ 1-2-6 จิตเจตสิก รูป นิพพาน หลักสูตรชั้น จูฬอภิธรรมิกะตรี*. กรุงเทพมหานคร: ทิพย์วิสุทธิ์.

พระอนุรุธธำจารย์. (2552). *อภิธัมมัตถสังคหะ* (พระคันธสाराภิงค์, ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2539). *อภิธัมมัตถสังคหบาลี ฉบับแปลเป็นไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2534). *พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล.ชุด 91 เล่ม*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มานพ ประภาษานนท์. (2550). *แข็งแรง-อายุยืนเกิน 100 ด้วยวิธีการสุขภาพแบบองค์รวม*. กรุงเทพมหานคร: ชบา พับลิชชิ่ง เวิร์กส.

ไมเคิล ฟิงเกิล. (2561). *วิทยาศาสตร์ว่าด้วยการนอนหลับ*. วารสารเนชั่นแนลจีโอกราฟฟิก. 18(205), 50-85.

ระวี สงวนทรัพย์. (2529). *พจนานุกรมศัพท์วิทยาศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

รัชฎา แก่นสาร และคณะ. (2557). *สรีรวิทยา 1*. นนทบุรี: บริษัท ธนาเพรส จำกัด.

- รัชณี ชนะสงค์. (2549). *ระบบประสาทในกายวิภาคศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: ประชุมช่าง.
- รุ่งเรือง ลิ้มชูปฏิภาณ. (2556). *ธรรมชาติของร่างกายและจิต ภาคกลาง*. กรุงเทพมหานคร: ชัม ชิสเท็ม มูลนิธิพัฒนาการเรียนรู้เด็กไทย.
- รีดเดอร์ไคเจสท์. (2547). *สารานุกรมรอบรู้ รอบโลก (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท รีดเดอร์ส ไคเจสท์ (ประเทศไทย) จำกัด.
- ร่ำแพน พรเทพเกษม. (2556). *กายวิภาค และสรีรวิทยาของมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทบูรพาสาส์น (1991) จำกัด.
- ลักขณา สรวิวัฒน์. (2549). *จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- วัชรระ งามจิตรเจริญ. (2550). *พุทธศาสนาเถรวาท*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วัชรระ งามจิตรเจริญ. (มปป). *พุทธธรรม 1 [เอกสารประกอบการสอน]*. กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (อัคราณา).
- วัชรระ งามจิตรเจริญ. (2554). *สมการความว่าง*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กรีนปัญญาญาณ.
- ศุภกาญจน์ วิชานาติ. (2554). *วิทยาศาสตร์เชิงพุทธ [เอกสารประกอบการสอน]*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย ราชภัฏพระนคร.
- สถิตย์ธรรม เพ็ญสุข. (2542). *แนวทางการพัฒนากาย-จิต [เอกสารโรเนียว]*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพลังจิตและจักรวาล.
- सानุ มหัทธนาดุลย์. (2556). *แนวทางการจัดดุลย์สัมพันธ์ของระบบภายในร่างกายมนุษย์เชิงพุทธบูรณาการ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)*.
- Anderson, M.P. (1998). *Stress management for chronic diseases*. New York: Persimmon Press.

- Dossey, Barbara Montgomery and Keegan, Lynn. (1989). *Holism and the Circle of Human Potential. Holistic Health Promotion : A Guide for Practice*. Rockville Maryland : Aspen Publishers, Inc.
- Edlin, Gordon, Golanty, Eric, and Brown, Kelli McCormack. (2000). *Essentials for Health and Wellness* (second edition). Boston: Jones and Bartlett Publishers.
- Provophys, Whiteknight, RiRi82, Jcran69, Scout21972, ... Brentwaldrop. (2007). *Human Physiology*. Boston: Wikibooks contributors.
- Sherwood, Lauralee. (2012). *Fundamentals of Human Physiology* (4th ed.). Canada: Yolanda Cossio.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- ณปภัช พิมพดี. (2018). *แรงยึดเหนี่ยวระหว่างโมเลกุล*. สืบค้นจาก <http://www.scimath.org/lesson-chemistry/item/7173-gas>
- สุรศักดิ์ พงศ์พันธุ์สุข. (2561). *อนุภาค*. สืบค้นจาก http://www.electron.rmutphysics.com/physics-glossary/index.php?option=com_content&task=view&id=4807&Itemid=88
- krusajai. (2551). *ความหมายและขั้นตอนของการปฏิสนธิ*. สืบค้นจาก <http://krusajai.blogspot.com/2008/11/blog-post.html>
- Nithee Siripat. (2014). *การจัดเฟ้นหมวดธรรม*. สืบค้นจาก <http://www.siripat.com/67.%20Scrutinizing-Phenomenal-Categories-2014.asp>

ศนะของพระพุทธเจ้าต่อการเล่าเรียนพระ ธรรมวินัยจากอุปมาจับงูพิษในอิลคัฑฑูปมสูตร

สมพรนุช ตันศรีสุข*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์เจตนาของพระพุทธเจ้าที่ทรงเปรียบเทียบการเรียนพระธรรมวินัยกับการจับงูพิษในอิลคัฑฑูปมสูตร มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ตามแนวคิดของทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชาน ด้วยการศึกษาภาพพจน์เกี่ยวกับงูที่ปรากฏและคำสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการศึกษาพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎก จากการศึกษาพบว่ามีการใช้ภาพพจน์เกี่ยวกับงูในพระไตรปิฎก 2 ลักษณะ ได้แก่ ในความหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งอันตรายที่บุคคลพึงละเว้น และในความหมายที่เกี่ยวข้องกับการละสรีระเก่าและการเกิดใหม่ การเปรียบเทียบกับการจับงูพิษในอิลคัฑฑูปมสูตรแม้จะใกล้เคียงกับภาพพจน์เกี่ยวกับงูในความหมายแรกแต่การที่ทรงสนับสนุนการเรียนพระธรรม

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาเอเชียใต้ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย E-mail: Sompornnuch.T@chula.ac.th

วันที่รับบทความ 22 กรกฎาคม 2562 วันที่แก้ไขบทความ 24 ตุลาคม 2562

วันที่ตอบรับบทความ 20 พฤศจิกายน 2562

วินัยในขณะเดียวกันทำให้เห็นว่าอุปมาจับงูพิษมีนัยเป็นคำเตือนของพระพุทธเจ้า ต่อการเรียนรู้พระธรรมวินัยซึ่งเป็นการงานเบื้องต้นของพระภิกษุ เพราะน่าจะทรง เห็นว่าการสืบทอดศาสนธรรมตั้งอยู่ในบรรยากาศให้ผู้เรียนเกิดกิเลสได้ง่าย พระภิกษุผู้ซึ่งเป็นปุถุชนจึงอาจผิดพลาดร้ายแรงได้เสมอ หากหลงระเห็จในความ สำเร็จและลาภสักการะที่เกิดขึ้น ดังนั้น พระภิกษุผู้อยู่บนเส้นทางของการศึกษา ปรียัติจึงต้องสำรวมระวังด้วยความไม่ประมาทและมุ่งมั่นต่อความพ้นทุกข์อันเป็น เป้าหมายของพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ : อลคัทพูปมสูตร การเล่าเรียนธรรม อุปมา

The Buddha's View of Doctrinal Learning from the Simile of Grasping a Venomous Snake in Alagaddūpamasutta

Sompornnuch Tansrisook*

Abstract

This article seeks to analyze the Buddha's intention in comparing doctrinal learning with grasping a venomous snake in Alagaddūpamasutta (the Sutta) of Majjhimanikāya, using cognitive linguistics theory. It explores metaphors of snakes and the Buddha's teachings about doctrinal learning in the Pāli canon. The study finds that the snake metaphor is used to convey two different meanings, i.e. danger which should be avoided, and leaving behind one's physique or reincarnation. The metaphor in Alagaddūpamasutta reflects the danger mentioned in the first sense. Nevertheless, doctrinal learning is an important activity that the Buddha supported. The use of the metaphor thus represents the Buddha's reminder to be mindful of the danger involved in doctrinal learning which is the first step of the Buddhist path for

* Lecturer, South Asian Language Section, Department of Eastern Languages, Faculty of Arts, Chulalongkorn University

E-mail : Sompornnuch.T@chula.ac.th

Received July 22, 2019, Revised October 24, 2019, Accepted November 20, 2019

monks. The Buddha most likely saw a risk of defilements in the propagation of the Buddhist doctrine. Monks are ordinary humans who are subject to serious errors if they succumb to the success and praise as a result of learning the doctrine. They therefore need to be mindful and careful in learning the doctrine, and to focus directly on the ultimate Buddhist goal, the nirvana.

Keywords: Alagaddūpamasutta ; Doctrinal Learning; metaphor; Snake

1. บทนำ

อลคัทพุมสูตร เป็นพระสูตรหนึ่งที่สำคัญซึ่งกล่าวถึงท่าทีในการเรียนพระธรรมวินัย¹ หรือการศึกษาปริยัติในพระพุทธศาสนา² จัดอยู่ในโอปัมมวรรค ซึ่งรวบรวมพระสูตรต่างๆ ที่มีลักษณะเด่นในการใช้ความเปรียบในการสอนธรรมในพระสูตรดังกล่าว พระพุทธเจ้าทรงติเตียนความเข้าใจของพระอริกฐะซึ่งกล่าวตู่คำสอนของพระองค์ในเรื่องกาม จากนั้น ทรงสอนเรื่องการเล่าเรียนพระธรรมวินัยโดยใช้ความเปรียบ 2 อย่างในการสื่อท่าทีและทัศนคติในการเรียน ได้แก่ การจับงูพิษกับการเล่าเรียนพระธรรมวินัย และแพข้ามแม่น้ำกับการใช้พระธรรมวินัยเป็นเครื่องมือข้ามสังสารวัฏ ซึ่งมีความหมายว่า พระธรรมวินัยเป็นสิ่งที่พระภิกษุต้องยึดถือในการศึกษาเพื่อความพ้นทุกข์ แต่เมื่อพ้นทุกข์แล้วก็ต้องละวางเสีย ความเปรียบทั้งสองนี้แสดงความหมายแต่เพียงการจับ (หรือยึดถือ)

¹ พระธรรมวินัย หมายถึง พระธรรมคำสอนที่พระพุทธเจ้าแสดงโดยพิสดาร รวมถึงสิกขาบทและระเบียบปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติในโอกาสต่างๆ ซึ่งนำมารวบรวมให้ภิกษุหรือพุทธสาวกรุ่นหลังได้เรียนรู้ ตามประเพณี พระภิกษุสงฆ์จะต้องสวดปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน จึงเป็นเรื่องที่พระภิกษุต้องเรียนรู้ความหมายและท่องจำให้ได้ นอกจากพระวินัยแล้ว ยังมีพระธรรมคำสอนที่พระภิกษุสงฆ์จะต้องเล่าเรียนซึ่งตามที่อ้างถึงในพระไตรปิฎกมี 9 อย่าง เรียกว่า นวังคสัทธุสสน ได้แก่ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัฏฐกธรรม และเวทลลสะ

² การเล่าเรียนพระธรรมวินัยหรือการศึกษาปริยัติ ในภาษาบาลีใช้คำกริยาว่า ปริยาปณตติ ตามรูปศัพท์ มาจากอุปสรรค ปริ (รอบๆ) และ ธาตุ อาป (ได้รับ ถึง บรรลุ) คือการรับเอาสิ่งที่มีอยู่ทั่วไป (รอบๆ) คำนามจากกริยาดังกล่าวคือ ปริยตติ หมายถึงกิจกรรมการเล่าเรียนธรรมที่มีลักษณะเป็นการรู้ความหมาย และแสดงออกมาในรูปของภาษา เช่น การท่องจำ การอ่านเขียน การประพันธ์เป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรองไม่ว่าจะด้วยวาจาหรือเป็นลายลักษณ์อักษร ต่างจากกริยา สิกขติ หรือคำนาม สิกขา ซึ่งหมายถึงการเรียนรู้และพัฒนาตนให้ครบถ้วนในศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นลักษณะของการปฏิบัติ

ให้มั่นคงและการปล่อยไปเท่านั้น ซึ่งความหมายของอุปมาดังที่กล่าวนี้สอดคล้องกับอรรถกถาจารย์และความเข้าใจของนักวิชาการส่วนใหญ่

อย่างไรก็ดี ยังไม่มีใครเคยตั้งข้อสังเกตหรือศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับภาพพจน์การจับงูพิษซึ่งพระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นมาเปรียบเทียบกับการเล่นเรียนพระธรรมวินัย เบื้องต้น ผู้เขียนเห็นว่า การเปรียบเทียบกับการจับงูพิษสะท้อนทัศนะของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการเล่นเรียนพระธรรมวินัยในแง่ที่ไม่ดีนัก เพราะโดยทั่วไปนั้น งู ไม่ว่าในวัฒนธรรมอินเดียโบราณหรือวัฒนธรรมใดๆ นั้นหมายถึงสิ่งที่มีพิษ มีอำนาจ มีความลึกลับ และการจับงูไม่ใช่กิจกรรมทั่วไปที่มีประโยชน์ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงต้องการศึกษาว่าการเล่นเรียนพระธรรมวินัยมีลักษณะที่เหมือนหรือแตกต่างจากการจับงูพิษอย่างไร เพราะเหตุใด พระพุทธเจ้าจึงทรงเปรียบเทียบการเล่นเรียนพระธรรมวินัยเหมือนกับการจับงูพิษ³

การวิเคราะห์การใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบตามแนวทางที่กล่าวมานี้เป็นศึกษาความหมายตามทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชาน (Cognitive linguistics) ซึ่งมองว่า ถ้อยคำที่ใช้ในการสื่อสารนั้นมีความสัมพันธ์กับระบบความคิดของมนุษย์ เป็นภาพสะท้อนของความนึกคิด (Cognition) และการประมวลผลความคิดของมนุษย์ (Conceptual process) กล่าวคือ การเลือกใช้ถ้อยคำเปรียบเทียบ

³ บทความวิจัยนี้เรียบเรียงขึ้นจากความพยายามในการหาคำตอบอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับภาพพจน์การจับงูพิษในอรรถกถาพุทธปมสูตร หลังจากนำเสนอบทความเรื่อง *อุปมาการจับงูพิษในอรรถกถาพุทธปมสูตร : มายาของการศึกษาปริยัติในวิถีชาวพุทธผู้เป็นปุถุชน* ในการประชุมใหญ่ประจำปีของสมาคมปรัชญาและศาสนาแห่งประเทศไทยเรื่อง “ปรัชญาและศาสนาในระบบการศึกษาไทย : มายากับความจริง” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น 15-16 ธันวาคม 2560 ซึ่งผู้เขียนถูกวิพากษ์วิจารณ์เป็นอันมากทั้งในแง่ของความถูกต้องและความต้นเงินในการศึกษา

เป็นผลจากกระบวนการคิดซึ่งสะท้อนความรู้สึก ภาพในใจ ประสบการณ์ มโนทัศน์เกี่ยวกับสิ่งนั้น ดังนั้นจึงสามารถอธิบายได้อย่างเป็นระบบ ไม่ใช่เรื่องของจินตนาการหรือสุนทรียภาพทางวรรณคดี (ชัชวดี ศรีลัมพ์, 2548, หน้า 6-7) โดยเฉพาะภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวันทั่วไปซึ่งผู้พูดอาจหยิบยกนำเอาสิ่งต่างๆ ที่ตนรู้หรือมีอยู่รอบๆ ตัวมาเปรียบเทียบในการสื่อสารเพื่อแสดงความรู้สึกนึกคิดได้มากกว่า 1 อย่าง สิ่งที่ถูกนำมาเปรียบเทียบย่อมสะท้อนความเหมือนกับสิ่งที่ถูกกล่าวถึงในระดับหนึ่ง ในขณะเดียวกันก็สะท้อนสารบางอย่างจากการถูกหยิบยกขึ้นมาใช้ในบริบทนั้นๆ โดยเฉพาะ⁴ ดังนั้น แนวทางการศึกษาในบทความนี้จึงแตกต่างจากความเข้าใจเกี่ยวกับอุปมาในคัมภีร์สุทธาลังการ ซึ่งนิยามอุปมาว่าเป็นการเปรียบเทียบระหว่างของสองสิ่งซึ่งมีธรรมชาติเหมือนกัน เพื่อเป็นเครื่องประดับอรรถ (บุญชอบ เริงทรัพย์, 2520, หน้า 4-5)

ในการนำทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ปริชานมาใช้ในการศึกษานี้อาจมีข้อโต้แย้งในแง่ที่ว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้อุปมาเปรียบเทียบจำนวนมากในการแสดงธรรมและสนทนาของพระองค์ หลายครั้งที่การเปรียบเทียบเหล่านี้เพื่อช่วยสนับสนุนคำสอน มีจุดประสงค์เฉพาะ ปรากฏครั้งเดียว เพื่อใช้ในบริบทของการแสดงธรรมครั้งนั้นๆ เท่านั้น เช่น การเปรียบเทียบพระองค์ซึ่งตรัสรู้ด้วยพระองค์เองเหมือนไก่ตัวแรกที่ออกมาจากฟองไข่ เพื่ออ้างความอาวุโสเหนือบรรดาสมณะพราหมณ์อื่นๆ (พระไตรปิฎก เล่ม 1 ข้อ 3 หน้า 4)⁵ การเปรียบเทียบความคิดความเชื่อที่เลื่อนลอยเหมือนชายที่หลงรักหญิงสาว แต่ไม่สามารถบอกได้ว่าหญิงสาวนั้นมีหน้าตาเป็นอย่างไร มาจากวรรณะตระกูลใด (พระไตรปิฎก เล่ม 9

⁴ ยกตัวอย่าง ความขาวอาจใช้สำนวนเปรียบเทียบได้หลากหลาย เช่น ขาวเหมือนสำลี ขาวเหมือนหยวก ขาวเหมือนน้ำมัน ขาวเหมือนหิมะ ขาวเหมือนไหม ขาวโอไม (ขาวเจิดจ้าเหมือนในภาพโฆษณาผงซักฟอกยี่ห้อโอไม) การเปรียบเทียบแต่ละอย่างไม่ได้แสดงความหมายเฉพาะความขาวเท่านั้น แต่ประกอบด้วยความหมายพิเศษซึ่งแตกต่างกันตามสิ่งที่ถูกหยิบยกหรือกล่าวถึงในการเปรียบเทียบ

⁵ พระไตรปิฎกฉบับหลวง สืบค้นจากโปรแกรม E-Tipitaka 3.0.9

ข้อ 374 หน้า 364 ; เล่ม 13 ข้อ 391 หน้า 282-283) อุปมาจึงอาจไม่แสดงความหมายมากไปกว่าการทำให้อีกฝ่ายคล้อยตามและยอมรับถ้อยคำของพระองค์ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่าการสื่อสารในบริบทของอลคัทพุมสูตรเป็นการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าในที่ประชุมสงฆ์ตามปกติ ไม่ใช่การสนทนาธรรมกับอีกฝ่ายที่มีความเห็นต่างจากตน อุปมาที่ใช้เพื่อประกอบการอธิบายมุ่งเน้นให้ผู้ฟังเห็นภาพหรือเข้าใจสิ่งที่กำลังอธิบายชัดเจนมากกว่าที่จะเป็นการทำให้ผู้ฟังยอมรับคำสอนที่ทรงนำเสนอ ยิ่งไปกว่านั้น การใช้อุปมาจับคู่กับสิ่งที่พึงประสงค์อย่างการเล่าเรียนพระธรรมวินัยขัดกับการเปรียบเทียบกับสิ่งที่อยู่ในบริบทอื่น ผู้เขียนจึงเห็นว่าอุปมาที่พระพุทธเจ้าทรงหยิบยกขึ้นมาเปรียบเทียบเป็นพิเศษน่าจะกำลังสะท้อนทัศนะบางอย่างซึ่งทรงต้องการสื่อแก่พระภิกษุสงฆ์ผู้ฟัง

ผู้เขียนเริ่มต้นจากการศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับบุตฺถังในแง่ของข้อเท็จจริงและภาพพจน์เปรียบเทียบที่ปรากฏในพระวินัยและพระสูตรทั้งหมดเพื่อตรวจสอบว่ามีกรกล่าวถึงไปในแนวทางใดบ้าง และใช้ในบริบทใด จากนั้นจึงพิจารณาความเปรียบเทียบการจับคู่ในอลคัทพุมสูตรอย่างละเอียดอีกครั้งเพื่อพิจารณาว่ามีความคิดสอดคล้องกับการเปรียบเทียบกับบุตฺถังที่ศึกษาในตอนแรกหรือไม่ ตลอดจนทัศนะของพระพุทธเจ้าต่อการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในทุกๆ แง่มุม แล้วจึงนำผลการศึกษาทั้งสองส่วนมาวิเคราะห์เจตนาของการเปรียบเทียบและความหมายของการจับคู่ในอลคัทพุมสูตร สิ่งที่จะได้รับจากการศึกษาคือสาระสำคัญเกี่ยวกับการเรียนพระธรรมวินัยที่ซ่อนเร้นผ่านการใช้โวหารภาพพจน์และเป็นตัวอย่างในการศึกษาภาพพจน์ที่คล้ายกันนี้ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากในวรรณคดีพระพุทธศาสนา การศึกษาภาพพจน์เปรียบเทียบในวรรณคดีบาลีโดยทั่วไปมักจะศึกษาตามคัมภีร์สุทโธลัการที่เห็นว่าอุปมาวิตุลฺยประสงคฺ์เพื่อการตกแต่งความหมายเป็นหลัก ซึ่งมุ่งอธิบายด้านสุนทรียภาพ แต่การศึกษาตามแนวทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชานทำให้เห็นว่าภาพพจน์เปรียบเทียบมีความหมายที่ช่วยในการสื่อสารและในขณะเดียวกันก็สะท้อนทัศนะบางอย่างของผู้พูดด้วย ตามนัยนี้

อุปมาจึงเป็นอุปกรณทางภาษาอย่างหนึ่งที่ผู้พูดใช้เพื่อสื่อความหมายที่ต้องการนำเสนอ

2. อุปมางูในพระไตรปิฎก

งูเป็นสัตว์ที่ปรากฏในตำนานความเชื่อของหลายๆ วัฒนธรรมตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน แสดงถึงพลังอำนาจของสัตว์ชนิดนี้ในจินตนาการและความรู้สึกของมนุษย์ (Peters and Wallach) งูเป็นสัตว์ที่มีอิทธิฤทธิ์พิเศษที่ชาวพื้นเมืองบางกลุ่มและชาวอารยันนับถือบูชามาแต่โบราณ (Vogel, 1925, pp. 2-7) ในพุทธประวัติหลังตรัสรู้ ก็มีพญานาคที่เลื้อยขึ้นมาจากน้ำ แผ่พังพานปกป้องพระวรกายให้พ้นจากลมและฝนในช่วงสัปดาห์ที่ 3 ของการเสวยวิมุตติสุข (พระไตรปิฎก เล่ม 4 ข้อ 5 หน้า 7) ในฐานะสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่ง งูเป็นสัตว์เลื้อยคลานที่ลึกลับ มักซ่อนตัวอยู่ในที่ลับตามมนุษย์และไม่มีใครปรากฏในที่แจ้ง แม้จะไม่มีขาแต่ก็เคลื่อนที่ได้รวดเร็ว สามารถงัดกัดโดยที่ศัตรูไม่ทันตั้งตัว จึงเป็นสัตว์ให้โทษต่อมนุษย์ โดยเฉพาะต่อพระภิกษุหรือนักบวชในสมัยพุทธกาล ซึ่งไม่มีที่พักอาศัยถาวร ด้วยต้องออกจาริกไปตามที่ต่างๆ ตลอดทั้งปีเว้นในฤดูฝน เวลาที่อยู่น้ำหรือพักตามโคนไม้ เงื่อมผา หากไม่ระมัดระวังให้ดี ไปก่อวนในที่อยู่ของมันก็จะถูกขบกัด พระภิกษุในสมัยพุทธกาลคงจะพบเจอกับงูอยู่เนืองๆ

พระวินัยและพระสูตรกล่าวถึงสัตว์เลื้อยคลานชนิดนี้อยู่บ่อยๆ ในพระวินัย พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ระวังภัยจากงู⁶ และถึงแม้จะเป็นสัตว์ที่เป็นอันตรายถึงชีวิต พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนภิกษุให้แผ่เมตตาแก่งู เพื่อการอยู่ร่วมกันในป่าอย่างสันติสุข (พระไตรปิฎก เล่ม 7 ข้อ 26-27 หน้า 8) ทั้งในพระวินัยและพระสูตร พฤติกรรมและลักษณะของงูถูกยกเป็นความเปรียบในการสอนธรรมอยู่บ่อยครั้ง ความเปรียบที่เกี่ยวกับงูในบริบทต่างๆ ที่พบ นอกเหนือจากอลัทธิพุทฺฐสูตร จำแนกได้ 2 อย่างดังนี้

⁶ ยกตัวอย่างเช่น ในการสร้างวิหาร กุฏิ ที่พักอาศัยชั่วคราว และบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการอยู่จำพรรษา การปวารณาเมื่อพระภิกษุถูกรบกวน

2.1 ฐ หมายถึง สิ่งอันตรายที่บุคคลพึงละเว้น

ในพระไตรปิฎก ฐถูกเปรียบกับสิ่งที่เป็นอันตรายบางอย่างที่มีลักษณะ ลึกกลับ รู้ตัวได้ยาก ทำให้เกิดโทษ พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบเหมือนห้วง ซึ่งเป็น ส่วนที่พุ่งขึ้นแว้งกัดมนุษย์อย่างรวดเร็ว โดยที่มนุษย์ที่ถูกจู่โจมอาจไม่ได้ทันตั้งตัว ในทำนองเดียวกัน กามซึ่งหมายถึง รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสที่น่าพอใจจุ่ม มนุษย์อย่างรวดเร็วโดยไม่ทันได้ตั้งตัว แต่กว่าจะรู้ กามก็ทำให้มนุษย์เจ็บปวดเมื่อ กามพินาศไป เพราะมนุษย์ไม่รู้แจ้งในความจริงด้วยความหลงเพลินเพลินยึดติด ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนให้ละกาม เพราะการละกามคือการละเว้นจาก อันตรายที่มนุษย์จะโศกเศร้าเสียใจกับสภาพที่เป็นไตรลักษณ์ เมื่อยึดมั่นถือมั่นใน ความพอใจในรูปเสียงกลิ่นรสสัมผัสและธรรมารมณ์ (พระไตรปิฎก เล่ม 26 ข้อ 471 หน้า 429)

อย่างไรก็ตาม มนุษย์ปุถุชนทั่วไปย่อมมองไม่เห็นโทษในกาม มองกาม ว่าเป็นสิ่งที่ไม่มียันตราย แม้ในนิทานต้นเรื่องของอลศัททูปมสูตร ก็ยังมีข้อโต้แย้ง ของพระอรหันต์ที่มองว่ากามไม่มีโทษต่อมนุษย์ผู้เสพ พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธข้อ โต้แย้งดังกล่าวและยืนยันว่าความดำริของปุถุชนในกามย่อมสะท้อนความคิดถึง กามหรือกามวิตกเป็นปกติ และเพราะยึดมั่นถือมั่นในกามนี้เองจึงทำให้มนุษย์มอง ไม่เห็นอันตรายและความน่ากลัวของสังสารวัฏ (พระไตรปิฎก เล่ม 12 ข้อ 277 หน้า 185)

กามสำคัญที่ล่อลวงมนุษย์คือการเสพเมถุน พระพุทธเจ้าทรงดำนิพระ ภิษุที่เสพเมถุน โดยทรงเปรียบเทียบว่าการสวดคงคชาตในปาคุยังมียันตราย น้อยการสวดคงคชาตในองค์กำเนตของสตรี เพราะการตายด้วยพิษงูเพียงชาติ เดียวยังดีกว่าการต้องเกิดและตายวนเวียนอยู่ในวัฏสงสาร (พระไตรปิฎก เล่ม 1 ข้อ 20 หน้า 26) ฐยังเปรียบกับสตรีเพศซึ่งเป็นเครื่องยั่วยุสำหรับบุรุษให้น้อมไป ในการเสพกาม พระพุทธเจ้าทรงเปรียบผู้หญิงเหมือนงูเห่า ที่ไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็น มีความน่ากลัวมาก มีภัยเฉพาะหน้า และมักประทุษร้ายมิตร ทั้งยังมัก โกรธ มีราคะจัด มีวาจาชั่ว และมักประพฤตินอกใจบุรุษ (พระไตรปิฎก เล่ม 22

ข้อ 229-230 หน้า 236) การละทิ้งความยึดถือในสตรีเป็นสิ่งที่พระอริยะควรทำ เพราะผู้หญิงมีความสกปรก เป็นเครื่องล่อลวงให้ตกต่ำได้ (พระไตรปิฎก เล่ม 26 ข้อ 360 หน้า 285-286) งูเป็นสัตว์ร้ายที่มีขนาดเล็ก ไร้ใจไม่ได้ ประมาทไม่ได้ จึงเป็นสิ่งที่บุคคลไม่ควรดูหมิ่นหรือคิดว่าไม่สำคัญ (พระไตรปิฎก เล่ม 15 ข้อ 325-326 หน้า 87) งูที่จุ่มในคู แม้จะไม่กัดแต่ก็ทำให้เปื้อน เปรียบเหมือนมิตรชั่วที่ทำให้มัวหมองได้ (พระไตรปิฎก เล่ม 36 ข้อ 100 หน้า 136-137)

ดังนั้น การเปรียบเทียบกับความชั่วร้ายไม่เพียงแต่แสดงถึงอันตรายที่ต้องหลีกเลี่ยงละเว้นเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงธรรมชาติอันลึกลับ มีความสามารถในการล่อลวงให้หลงใหล เมาเมา ไม่ทันได้ตั้งตัว สิ่งที่ถูกเปรียบเทียบกับงู ดังเช่น กาม หรือสตรีเพศ เป็นสิ่งที่ทำให้บุรุษเพลิดเพลินในความสุขชั่วครว แต่ก่อให้เกิดทุกข์ในระยะยาว เป็นสิ่งที่ไร้ใจไม่ได้ ประมาทไม่ได้ เพราะอาจทำให้หลงใหล โดยไม่รู้ตัวหากไม่มีสติสัมปชัญญะเพียงพอ พระพุทธเจ้าจึงทรงแนะนำพระภิกษุให้มีสติเสมอเมื่อต้องสัมผัสสัมพันธ์กับสตรี (พระไตรปิฎก เล่ม 10 หน้า 114) ทรงสอนให้สำรวจระวังในการรับรู้ทางตาหูจมูกลิ้นกายและใจอันเป็นสังวรศีลโดยมีปัญญาหรือความเข้าใจตามความเป็นจริงในขณะรับรู้ว่า ความรู้สึกที่เกิดจากกามเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง (พระไตรปิฎก เล่ม 9 หน้า 67) เพราะกามอาจพินาศ หรือไม่เป็นไปตามตั้งใจได้เสมอ ในการเปรียบเช่นนี้ ทำให้เห็นว่าสิ่งใดๆ ที่ถูกเปรียบกับงู เป็นสิ่งที่มนุษย์ควรไม่ประมาทในอันตรายอันอาจถึงตัวได้ง่าย ต้องมีสติขณะข้องเกี่ยว เป็นสิ่งอันบุคคลพึงสลัดก่้างจัดออก เพราะไม่มีประโยชน์ใดๆ

2.2 การลอกคราบของงู กับการละสรีระเก่า การเกิดใหม่ การเนรมิตรูปใหม่

ความเปรียบเกี่ยวกับงูอีกลักษณะที่พบในพระไตรปิฎกคือการเปรียบเทียบการลอกคราบของงูกับการทิ้งสรีระเก่า การเกิดใหม่ หรือการเนรมิตรูปใหม่ ปรากฏในอุรคสูตร สุตตนิบาต ซึ่งเป็นคาถาลงท้ายด้วยประโยคว่า “ภิกษุทั้งหลายชื่อว่า ย่อมละซึ่งผิวกายในและผิวนอกเสียได้ เหมือนงูลอกคราบเก่าที่คร่ำคร่าแล้วฉะนั้น” (พระไตรปิฎก เล่ม 25 ข้อ 294 หน้า 254-256) เพื่อแสดงมโนทัศน์เกี่ยวกับธรรม

ที่ภิกษุควรละ ได้แก่ สังโยชน์และกิเลสต่างๆ ที่ร้อยรัดบุคคลไว้ในสังสารวัฏ เช่น โทสะ ราคะ มานะ พระสูตรดังกล่าวเปรียบเทียบกับสิ่งที่ละคราบงูเหมือนพระอรหันต์ที่ละกิเลส คราบงูที่เก่าคร่ำคร่าในที่นี้คือกิเลสต่างๆ ที่อยู่ในใจของบุคคลมาตลอดระยะเวลาที่เวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ พระอรหันต์ผู้ละกิเลสจึงเปรียบเสมือนงูที่สามารถดึงตัวออกแล้วทิ้งคราบอันเป็นกิเลสที่หมักหมมอยู่ในขันธสันดานนั้น อีกลักษณะหนึ่งคือการเปรียบเทียบการลอกคราบกับการละสรีระเก่า การตายแล้วเกิดใหม่ (พระไตรปิฎก เล่ม 26 ข้อ 97 หน้า 131) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงชีวิตที่เวียนว่ายตายเกิด การตายจากความเป็นมนุษย์หมายถึงการปฏิสนธิใหม่ในภพภูมิอื่น จึงเหมือนกับการลอกคราบของงูซึ่งละทิ้งสังขารเดิม ไปมีชีวิตใหม่ (Halpern, 1995, p. 15) นอกจากนี้ การลอกคราบของงูยังนำมาใช้เปรียบเทียบในบริบทที่เกี่ยวข้องกับการน้อมจิตเพื่อเนรมิตรูปที่เกิดจากใจ โดยแสดงให้เห็นสภาพจิตของบุคคลที่พัฒนาจนกระทั่งมีโมณียธิญาณซึ่งสามารถเนรมิตรูปกายอื่นนอกเหนือจากกายนี้ เปรียบเสมือนงูตัวใหม่ซึ่งแยกตัวออกจากคราบงู เช่นเดียวกับการแยกไส้หลอดออกจากปล้อง การชักดาบออกจากฝักดาบ⁷ (พระไตรปิฎก เล่ม 9

7 ภิกษุนั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลสอันควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มมน้อมจิตไปเพื่อนิรมิต รูปอันเกิดแต่ใจ คือนิรมิตกายอื่นจากกายนี้ มีรูปเกิดแต่ใจ มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง ดูกรมหาบพิตร เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงชักไส้ออกจากหลอดอย่างหนึ่ง เขาจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า ไส้หลอดนี้ ไส้ หลอดอย่างหนึ่ง ไส้อย่างหนึ่ง ก็แต่ไส้ชักออกจากหลอดนั่นเอง อีกนัยหนึ่ง เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงชักดาบออกจากฝัก เขาจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า ี่ดาบ ี่ฝักดาบอย่างหนึ่ง ฝักอย่างหนึ่ง ก็แต่ดาบชักออกจากฝักนั่นเอง อีกนัยหนึ่ง เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงชักงูออกจากคราบ เขาจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า ึ่งู ี่คราบ งูอย่างหนึ่ง คราบอย่างหนึ่งก็แต่งูชักออกจากคราบนั่นเอง ฉนโต ภิกษุก็ฉนนั่นแล เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิผ่องแผ้วไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อันควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ เธอย่อมโน้มมน้อมจิตไปเพื่อนิรมิตรูปอันเกิดแต่ใจ คือนิรมิตกายอื่นจากกายนี้ มีรูปเกิดแต่ใจ มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง

ข้อ 132 หน้า 72-73) ถือว่าเป็นความเปรียบเทียบที่แสดงความหมายได้ชัดเจน เห็นภาพของสิ่งหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นโดยแยกตัวออกจากอีกสิ่งหนึ่ง

จากการศึกษาข้างต้นจะเห็นได้ว่า การใช้รูปเป็นภาพพจน์เปรียบเทียบ 2 แบบข้างต้นแสดงธรรมชาติและคุณลักษณะของงูซึ่งแตกต่างกันอย่างชัดเจน แนวทางแรก งาม หมายถึงสิ่งอันตรายที่ลึกลับ มีความสามารถในการล่องลอย มีความรวดเร็วในการเคลื่อนที่และโจมตีเหยื่อ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบกับกามสตรี มิตรชั่ว ด้วยความเป็นธรรมชาติอันตรายแก่ผู้ต้องเสพ เพราะสามารถล่องลอย ผู้เสพให้เพลิดเพลินลุ่มหลงได้ ในขณะที่เดียวกันก็สะท้อนความรู้สึกของมนุษย์จากประสบการณ์ที่มีต่อ งู เช่น ความน่ารังเกียจ ความน่ากลัว และความจำเป็นที่จะต้องหลีกเลี่ยงละเว้นสัตว์ชนิดนี้เพราะความเป็นสัตว์ให้โทษ ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ให้หลีกเลี่ยง หรือละไป แนวทางที่สอง ลอกคราบของงู ซึ่งหมายถึงการพ้นจากสภาพเดิม การเกิดใหม่ การมีชีวิตใหม่ และยังสะท้อนถึง การละทิ้ง การไม่ยึดถือ การแยกตัวออกจาก คราบเก่า แม้จะมีคุณลักษณะในทางลบดังที่อ้างถึงในการเปรียบเทียบแนวทางแรก แต่คุณลักษณะทางลบดังกล่าวไม่เกี่ยวข้องกับแนวทางที่สองเลย เพราะการเปรียบเทียบเป็นการกล่าวถึงสภาพอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยธรรมชาติและคุณลักษณะสำคัญของสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ (Ritchie, 2013, p. 20) สิ่งที่ยกมาเปรียบอาจมีลักษณะเด่นที่ถูกหยิบยกมาเปรียบเทียบหลายอย่าง แต่บริบทการเปรียบเทียบทำให้ผู้ฟังเข้าใจถึงธรรมชาติของงูในด้านที่ผู้พูดกล่าวถึงโดยไม่จำเป็นต้องอธิบายอย่างละเอียด และไม่ต้องกังวลว่าทั้งสองด้านนี้จะเกี่ยวพันกัน

อย่างไรก็ตาม การทำความเข้าใจความหมายของภาพพจน์เปรียบเทียบ ในด้านหนึ่งๆ ยังคงมีปัญหาในแง่ที่ว่า ขอบเขตความหมายของภาพพจน์ที่ใช้ นั้น (Circulation) ครอบคลุมความหมายหรือคุณลักษณะของสิ่งที่ต้องการกล่าวถึง เพียงใด เพราะความหมายจากภาพพจน์ทำให้เกิดนัยความหมายเฉพาะกิจ (ad hoc category) ในบริบทการใช้ นั้นๆ และในขณะเดียวกันก็เป็นการใช้ภาษาที่คลุมเครือ ไม่ชัดเจน (Loose language) เพราะนัยความหมายของวัตถุที่ยกมา

เปรียบเทียบซึ่งผู้ฟังรับรู้ขึ้นนี้อาจมาพร้อมกับนัยความหมายที่ผู้พูดอาจไม่ต้องการก็ได้ การเปรียบเทียบการเล่าเรียนพระธรรมวินัยกับการจับงูพิษตามที่ปรากฏในอรรถกถาพุทธปมสูตรมีปัญหาดังกล่าวนี้อย่างชัดเจน เพราะแม้การเล่าเรียนพระธรรมวินัย กาม สตรี มิตรชั่วจะถูกเปรียบเทียบกับงูไม่ต่างกัน แต่การเล่าเรียนพระธรรมวินัยเป็นการทำงานที่สำคัญอย่างหนึ่งของพระภิกษุสงฆ์ เพราะเป็นพื้นฐานของการศึกษาปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา ทำให้พระสัทธรรมตั้งมั่น ไม่เสื่อมสูญ (พระไตรปิฎก เล่ม 22 ข้อ 155 หน้า 161; ข้อ 156 หน้า 162-163) กล่าวได้ว่า การเรียนพระธรรมวินัยเป็นการทำงานของพระภิกษุสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงสนับสนุน ไม่ใช่สิ่งที่น่ารังเกียจ เหมือนกาม สตรี มิตรชั่ว ซึ่งควรหลีกเลี่ยงละทิ้งเสียทีเดียว จึงเป็นปัญหาควรพิจารณาว่า พระพุทธเจ้าทรงหมายถึงธรรมชาติและลักษณะเด่นของงูพิษเพียงใดในบริบทของการเปรียบเทียบกับพระธรรมวินัย

3. พิจารณาอุปมาจับงูพิษในอรรถกถาพุทธปมสูตร

ในอรรถกถาพุทธปมสูตร พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบการเรียนพระธรรมวินัยด้วยความเปรียบ 2 อย่างที่แตกต่างกัน ในตอนแรกทรงเปรียบเทียบการเรียนพระธรรมวินัยด้วยทัศนคติที่เหมาะสมกับการจับงูที่ถูกต้อง จากนั้น ทรงแสดงท่าทีที่เหมาะสมต่อพระธรรมวินัยกับการจอดแพเมื่อถึงฝั่งน้ำตามที่ต้องการแล้ว ฐานิสโร ภิกขุ (Thanissaro Bikkhu) ในบทนำของพระสูตรซึ่งแปลเป็นภาษาอังกฤษ เห็นว่าพระสูตรดังกล่าวแสดงทัศนะของพระพุทธเจ้าในการเรียนพระธรรมวินัย ความเปรียบที่ยกมาทั้งสองอย่างนั้นจำเป็นต้องทำความเข้าใจร่วมกัน⁸ กล่าวคือ

⁸ Taken together, these similes focus on the skill needed to grasp right view properly as a means of leading to the cessation of suffering, rather than an object of clinging, and then letting it go when it has done its job. ความเห็นของThanissaro ดังกล่าวเป็นการยืนยันการตีความหมายของการเปรียบเทียบตามอรรถกถา ได้แย้งความเห็นของ K.R.Norman ซึ่งมองว่าพระสูตรสอนเรื่องอดีต

พระธรรมเป็นสิ่งที่ผู้เรียนทั้งต้องยึดและต้องละ โดยในตอนแรก บุคคลต้องเล่าเรียน พระธรรมวินัยอย่างถูกต้องเหมือนการจับงูพิษที่ถูกต้องวิธี แต่เมื่อเรียนสำเร็จแล้วก็ต้องปล่อยไปเหมือนแพที่ใช้ข้ามแม่น้ำแล้ว ดังนั้น การพิจารณาความหมายของความเปรียบเทียบทั้งสองนี้จะแยกจากกันไม่ได้เลย⁹ (Thanissaro Bikkhu 2004)

การใช้อุปมา 2 อย่างสะท้อนท่าทีต่อพระธรรมวินัยที่ในช่วงเวลาที่แตกต่างกันได้แก่ การยึดถือ และการปล่อย ในตอนแรกนั้น การศึกษาพระธรรมวินัยจำเป็นที่จะต้องยึดถือ ในภาษาบาลี กริยาที่แสดงถึงการเรียนใช้อุปสรรค อุ กับธาตุ คหฺ แปลว่า จับให้มั่น เพราะการเล่าเรียนพระธรรมวินัยต้องอาศัยความตั้งใจ และความวิริยะอุตสาหะเพื่อทำความเข้าใจเนื้อหาต่างๆ อีกทั้งต้องใช้เวลากว่าจะสามารถจดจำ เพื่ออธิบายให้ตัวเองหรือถ่ายทอดให้ผู้อื่นเข้าใจได้ แต่เมื่อได้นำความรู้พระธรรมวินัยมาพิจารณาใคร่ครวญจนกระทั่งเห็นแจ้งแล้ว ย่อมจะทำให้บุคคลผู้นั้นทราบว่าไม่จำเป็นต้องเล่าเรียนธรรมอีกต่อไป ทำนองเดียวกับอุปมาการทิ้งแพอันเป็นอุปกรณ์ข้ามน้ำเมื่อถึงฝั่ง สะท้อนว่าพระธรรมวินัยเป็นเพียงอุปกรณ์ที่ใช้ข้ามสังสารวัฏ เมื่อถึงฝั่งพระนิพพาน พระธรรมวินัยก็ไม่มี ความหมายสำหรับพระอรหันต์ สอดคล้องกับคุณลักษณะของพระอรหันต์

⁹ It is important to underline the connection between these two similes, for it is often missed. Many a casual reader has concluded from the simile of the raft simply that the Dhamma is to be let go. In fact, one major Mahayana text - the Diamond Sutra - interprets the raft simile as meaning that one has to let go of the raft in order to cross the river. However, the simile of the water-snake makes the point that the Dhamma has to be grasped; the trick lies in grasping it properly. When this point is then applied to the raft simile, the implication is clear, One has to hold onto the raft properly in order to cross the river. Only when one has reached the safety of the further shore can one let go.

ที่ว่า ชีวมาชาติ วุสิตํ พรหมจริยํ กตํ กรรมิยํ นาปรํ อิตถตฺตตาย ชาติลีนํแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกมิได้มี โดยนัยนี้ อรรถกถาอรรถกัณฑ์พุทธปมสูตรจึงแยกการเล่าเรียนพระธรรมวินัยของเสขบุคคลและอเสขบุคคลออกจากกัน ได้แก่ การเล่าเรียนพระธรรมวินัยสำหรับเสขบุคคลหรือปุณฺณคนธรรมดา เรียกว่า นิสสรณตถปริยัติ ซึ่งหมายถึงการเรียนพระธรรมวินัยเพื่อการออกจากสังสารวัฏ ซึ่งสะท้อนการใช้ประโยชน์จากพระธรรมวินัยนั้นโดยตรง ส่วนการเรียนพระธรรมวินัยของอเสขบุคคล อันได้แก่ พระอรหันต์ เรียกว่า ภณฺฑาคาริกปริยัติ หมายถึงการเรียนอย่างผู้อนุรักษ์เพื่อสืบสานประเพณีสืบทอดคำสอนแก่อนุชน เพราะไม่ต้องใช้ประโยชน์จากพระธรรมวินัยในการออกจากสังสารวัฏ (มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทฺตนีอัฐกถา (บาลี) เล่ม 2 หน้า 181)

แต่สำหรับความเปรียบแรก ผู้เขียนเห็นว่าอุปมาที่พระพุทธเจ้าทรงยกมาแสดงมิได้แสดงเฉพาะการจับหรือยึดถือเท่านั้น หากแต่มีประเด็นที่ชวนให้พิจารณาว่าการจับงูพิษที่ทรงเปรียบเทียบกับนั้นสะท้อนให้เห็นความเสี่ยงบางประการสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการเล่าเรียนพระธรรมวินัย ตามเนื้อความของพระสูตรที่ยกมาดังนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีความต้องการด้วยงูพิษ เสาะหาพิษ เขียวแสวงหาพิษเขาพึงพบงูพิษตัวใหญ่ พึงจับงูพิษนั้นที่ขันดหรือที่หางงูพิษนั้นพึงแว้งกัดเขาที่ข้อมือ ที่แขน หรือที่อวัยวะใหญ่ น้อยแห่งใดแห่งหนึ่ง เขาพึงถึงความตาย หรือความทุกข์ปางตาย มีการกัดนั้นเป็นเหตุ ข้อนั้นเป็นเหตุเพราะอะไร เพราะงูพิษตนจับไม่ดีแล้ว แม้นั้นใด ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกบุรุษเปล่าบางพวกในธรรมวินัยนี้ ก็ฉนั้นนั้นนั่นแล ย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวຍยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัฏฐกธรรม เวทัลละบุรุษเปล่าเหล่านั้นเล่าเรียนธรรมนั้นแล้ว ย่อมไม่ไตร่ตรองเนื้อความแห่งธรรมเหล่านั้นด้วยปัญญา ธรรมเหล่านั้นย่อมไม่ควรซึ่งการเพ่งแก่บุรุษเปล่าเหล่านั้น

ผู้ไม่ไตร่ตรองเนื้อความด้วยปัญญา บุรุษเปล่าเหล่านั้นเป็นผู้มีการข่มผู้อื่นเป็นอาณิสส และมีการเปลื้องเสียซึ่งความนิทาเป็นอาณิสส ย่อมเล่าเรียนธรรม ก็กุลบุตรทั้งหลายย่อมเล่าเรียนธรรมเพื่อประโยชน์อันใด บุรุษเปล่าเหล่านั้นย่อมไม่ได้เลยประโยชน์นั้นแห่งธรรมนั้น ธรรมเหล่านั้น อันบุรุษเปล่าเหล่านั้นเรียนไม่ดีแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุอะไร เพราะธรรมทั้งหลาย อันตนเรียนไม่ดีแล้ว (พระไตรปิฎก เล่ม 12 ข้อ 278 หน้า 185-186)

และในทางตรงกันข้าม ทรงเปรียบเทียบการเล่าเรียนธรรมวินัยที่ดีไว้ดังนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีความต้องการงูพิษ เสาะหางูพิษ เทียวแสวงหางูพิษ เขาพึงพบงูพิษตัวใหญ่ พึงกดงูพิษนั้นไว้มันด้วยไม่มีสัณฐานเหมือนเท้าแพะ ครั้นกดไว้มันด้วยไม่มีสัณฐานเหมือนเท้าแพะแล้วจับที่คอไว้มันถึงแม้งูพิษนั้นพึงรัดมือ แขน หรืออวัยวะใหญ่ย่อยแห่งใดแห่งหนึ่ง ของบุรุษนั้นด้วยขन्द ก็จริง ถึงอย่างนั้นเขาไม่ถึงความตาย หรือความทุกข์ปางตาย ซึ่งมีการพันนั้นเป็นเหตุ ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุอะไร เพราะงูพิษอันตนจับไว้มันแล้ว แม้นันใด กุลบุตรบางพวกในธรรมวินัยนี้ ก็ฉนั้นนั้นแล ย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัพสุตธรรม เวทัลละ กุลบุตรเหล่านั้นเล่าเรียนธรรมนั้นแล้ว ย่อมไตร่ตรองเนื้อความแห่งธรรมเหล่านั้นด้วยปัญญา ธรรมเหล่านั้น ย่อมควรซึ่งการเพ่งแก่ กุลบุตรเหล่านั้น ผู้ไตร่ตรองซึ่งเนื้อความด้วยปัญญา กุลบุตรเหล่านั้น ไม่เป็นผู้มีการข่มผู้อื่นเป็นอาณิสส และไม่มีการเปลื้องเสียซึ่งความนิทาเป็นอาณิสส ย่อมเล่าเรียนธรรม และกุลบุตรเหล่านั้น ย่อมเล่าเรียนธรรมเพื่อประโยชน์ใด ย่อมได้เลยประโยชน์นั้นแห่งธรรมนั้น ธรรมเหล่านั้นอันกุลบุตรเหล่านั้นเรียนดีแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุอะไร เพราะธรรม

ทั้งหลายอันตนเรียนดีแล้ว (พระไตรปิฎก เล่ม 12 ข้อ 279 หน้า 186-187)

ข้อความข้างต้นสะท้อนด้านลบของการเล่าเรียนพระธรรมวินัยอย่างมีนัยสำคัญ ฆูฬิชนั้ร่ายกาจมากกว่าจุธรรมดาเพราะมีพิชทำให้ถึงตายเฉียบพลันได้ การจับบุฬิขเป็นการงานที่ไม่ธรรมดาสำหรับคนทั่วไปเพราะอยู่ดี ๆ คงไม่มีใครจับบุฬิข ฆูฬิขไม่ใช่สัตว์เลื้อยและไม่ใช่สัตว์ที่นำมาเป็นอาหารสำหรับมนุษย์ ดังนั้น การจับบุฬิขจึงไม่แสดงนัยถึงประโยชน์ใดๆ เลย นอกจากความเสี่ยงที่ไม่จำเป็น เพราะตามปกติ ฆูฬิขเป็นสัตว์ร้ายที่อาจทำร้ายมนุษย์ถึงตายได้ มนุษย์จึงหลีกเลี่ยง ฆูฬิข การจับบุฬิขแสดงถึงความเก่งกาจสามารถที่ทำได้ในสิ่งที่คนทั่วไปไม่อาจทำได้ แต่เมื่อผู้ใดทำได้สำเร็จแล้วย่อมได้รับเสียงชื่นชม ประหลาดใจ การจับบุฬิขให้สำเร็จตามที่ทรงแสดงจำเป็นต้องมีวิธีการจับที่ถูกต้องและมั่นคง อย่างไรก็ตาม โทษที่บุคคลอาจได้รับจากการจับบุฬิขมีมาก เพราะงูย่อมพันขดหางตามมือ แขน หรืออวัยวะ ต่างๆ ของผู้จับ หากไม่ครองสติให้ดีย่อมทำให้เกิดความรู้สึก ตกใจ ขยะแขยง และถ้าหลงลืมสติได้ และอาจทำให้งูแวงกัดได้โดยง่าย จึงแสดงให้เห็นว่าการเล่าเรียนพระธรรมวินัยจะต้องเล่าเรียนให้ถูกวิธีเท่านั้น พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบการเล่าเรียนที่ผิดวิธีกับการจับบุฬิขที่ผิดวิธี ทำให้ไม่อาจจับบุฬิขได้สำเร็จ ทั้งยังถูกขบกัดได้รับพิษงูเป็นอันตรายถึงชีวิต ในขณะที่การเล่าเรียนที่ถูกวิธีทรงเปรียบกับการจับบุฬิขที่ถูกวิธี ทำให้สามารถจับบุฬิขได้สำเร็จ โดยไม่ได้รับอันตรายจากพิษงู

อุปมาดังกล่าวแสดงคู่เปรียบเทียบสำคัญ 3 คู่ ได้แก่ พระธรรมวินัยเปรียบเหมือนบุฬิข บุคคลผู้เล่าเรียนพระธรรมวินัยเหมือนบุคคลผู้ต้องการและเสาะแสวงหาบุฬิข และการเรียนพระธรรมวินัยเหมือนการจับบุฬิข จึงทำให้เกิดปัญหาว่า การจับบุฬิขที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นเปรียบเทียบนั้นทรงกล่าวถึงมิติความหมายของการเล่าเรียนพระธรรมวินัยกว้างขวางเพียงใด การจับบุฬิขนั้นหมายความว่าเพียงแต่การยึดถือเท่านั้นหรือรวมไปถึงภัยที่อาจเกิดขึ้นจากการเล่าเรียนพระธรรมวินัยโดยปราศจากสติและปัญญา ฆูฬิขซึ่งเปรียบกับพระธรรม

วินัยที่บุคคลแสวงหาและพยายามจับอาจสื่อความหมายถึงการต้องระมัดระวัง ในการครองสติอย่างยิ่งขณะเล่าเรียนพระธรรมวินัย แต่อีกนัยหนึ่ง ก็อาจสะท้อน คุณค่าของการเล่าเรียนพระธรรมวินัยว่ามีประโยชน์ต่อตัวผู้เรียนเพียงเล็กน้อย หรือไม่ การประเมินความหมายในแง่มุมต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการใช้อุปมานี้ ต้องอาศัยข้อมูลส่วนอื่นๆ ในพระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยในการ วิเคราะห์ด้วย แต่จากการศึกษา ไม่ปรากฏว่าพระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึงพระธรรม วินัยหรือผู้ที่พยายามเล่าเรียนพระธรรมวินัยในทางที่ไม่ดีเลย การจะเข้าใจ ความหมายของอุปมาจับงูพิษจึงต้องพยายามศึกษาว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม เกี่ยวกับการเล่าเรียนพระธรรมวินัยไว้อย่างไร

4. คุณค่าของพระธรรมวินัยและภัยที่อาจเกิดขึ้น

พระธรรมวินัยที่ทรงแสดงมิได้มุ่งหมายให้เกิดประโยชน์แก่พระสาวก ผู้อยู่ร่วมสมัยของพระองค์เท่านั้น การบัญญัติสิกขาบทที่ดี การแสดงธรรมอย่าง หลากหลายก็ดี ก็เพื่อให้พระสาวกเล่าเรียนทรงจำเพื่อนำไปแสดงแก่ผู้อื่นและ พระสาวกรุ่นถัดไปในกาลเทศะอื่นด้วย ดังที่ทรงแสดงว่าพระธรรมวินัยจะเป็น ศาสดาของพระภิกษุสงฆ์หลังจากที่ทรงปรินิพพาน (พระไตรปิฎก เล่ม 10 ข้อ 141 หน้า 123) เมื่อเกิดข้อขัดแย้งใดๆ ในคณะสงฆ์ พระธรรมวินัยจะเป็น หลักการที่พระภิกษุทั้งหลายจะต้องศึกษาและยึดถือ หากไม่ก็จะทำให้เกิดความ วุ่นวาย (พระไตรปิฎก เล่ม 24 ข้อ 44 หน้า 73) เมื่อเปรียบเทียบกับพระพุทธเจ้า พระองค์อื่นที่มีได้บัญญัติสิกขาบทและแสดงธรรมโดยพิสดาร คำสั่งคำสอนต่างๆ ย่อมจะอันตรายอันเสื่อมสูญไปได้ช้ากว่า ทำให้พระศาสนาตั้งอยู่ได้ยาวนาน มั่นคงขึ้น (พระไตรปิฎก เล่ม 1 ข้อ 7 หน้า 9-10) การฝึกฝนพระสาวกให้เรียนรู้ และสืบทอดพระธรรมวินัยต่อไปให้ชนรุ่นหลังจึงเป็นงานสำคัญอย่างหนึ่งของ พระพุทธเจ้า ดังที่ได้ตรัสแก่มารว่าพระองค์จะไม่ปรินิพพาน หากพระสาวกของ พระองค์ อันได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ยังไม่มีความสามารถใน พระธรรมวินัยเพียงพอ ความสามารถทางพระธรรมวินัยที่ทรงมุ่งหวัง สามารถจัด เป็นหมวดหมู่ได้ดังต่อไปนี้

1. สาวกของพระองค์ได้รับการศึกษาพระธรรมวินัยอย่างแตกฉาน เป็นผู้เฝ้ายามแหลม ได้รับแนะนำ แก่ลัทธิ เป็นพหูสูตร ทรงธรรม
2. สาวกของพระองค์ได้รับการฝึกปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม
3. สาวกของพระองค์มีความแตกฉานในพระธรรมวินัยมากพอที่จะถ่ายทอดแก่ผู้อื่น ด้วยการอธิบายใหม่ ประมวลใหม่ วิเคราะห์ ทำให้ง่าย (พระไตรปิฎก เล่ม 10 ข้อ 95 หน้า 88-89)

จะเห็นได้ว่า การที่พระสาวกโดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์จะมีความสามารถถึงขั้นนำมาบอกต่อแก่ผู้อื่น เป็นผู้สืบทอดพระศาสนาแทนพระพุทธเจ้าได้ จะต้องอาศัยการเล่าเรียนพระธรรมวินัยอันเป็นพื้นฐานของการศึกษาปฏิบัติ ดังนั้น พระธรรมวินัยที่มีการรวบรวมและทรงจำเป็นหมวดหมู่เพื่อการศึกษา สืบทอดจึงมีความสำคัญต่อคณะสงฆ์เป็นอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญ พระสารีบุตรที่ทำการสังคายนาพระธรรมและร้อยเรียงพระธรรมคำสอนเป็นหมวดหมู่ (พระไตรปิฎก เล่ม 11 ข้อ 363 หน้า 250) พระสาวกที่เล่าเรียนได้ ก็จะต้องมีปัญญากว้างขวาง สามารถทรงจำพระธรรมวินัยได้ครบถ้วน ไม่ตกหล่น แม้เวลาจะผ่านไปเนิ่นนาน (พระไตรปิฎก เล่ม 20 หน้า 123-124) ดังนั้น จึงทรงชื่นชมพระสาวกที่มีความสามารถในการเล่าเรียน การทรงจำ ดังเช่นที่ทรงสรรเสริญพระโสณโกฏิก็ณณะที่สามารถท่องจำและสาธยายพระสูตร 16 เรื่อง ด้วยทำนองสรภัญญะทั้งที่บวชเพียง 1 พรรษา (พระไตรปิฎก เล่ม 25 ข้อ 122 หน้า 115) ทรงสนับสนุนให้พระสาวกเล่าเรียนทรงจำคาถา ถ้อยคำสนทนา หรือธรรมบรรยายในโอกาสต่างๆ เพื่อเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ คือ เป็นความรู้ ความเข้าใจพื้นฐานที่จะใช้ในการพิจารณาธรรมต่อไป (พระไตรปิฎก เล่ม 15 ข้อ 240 หน้า 62; เล่ม 16 ข้อ 168 หน้า 73) ถึงแม้จะไม่ได้บรรลุในชาติปัจจุบัน ผลจากการเล่าเรียนก็จะทำให้พระภิกษุผู้เล่าเรียนคุ้นเคยในธรรม และสามารถตรัสรู้ได้เร็วพลันในชาติถัดๆ ไปที่ได้เล่าเรียนพระธรรมคำสอน (พระไตรปิฎก เล่ม 21 ข้อ 191 หน้า 178-179)

แม้พระพุทธเจ้าจะทรงสนับสนุนการเล่าเรียนพระธรรมวินัยด้วยการแสดงความสำคัญของการแสดงธรรมโดยพิสดาร การรวบรวมพระธรรมวินัยเป็นหมวดหมู่และการสังคายนา แต่ก็ทรงเน้นย้ำถึงการเข้าใจความหมายและการนำมาพิจารณาให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติ ทรงเปรียบพระสาวกที่เล่าเรียนและปฏิบัติจนบรรลุธรรมเหมือนเมฆฝนที่ค้ำรามเสียงดังและทำให้เกิดฝนตก ส่วนพระสาวกที่เพียงแต่เล่าเรียนแต่ไม่ได้ปฏิบัติเหมือนเมฆฝนที่ค้ำรามเสียงดังแต่ไม่ทำให้เกิดฝน (พระไตรปิฎก เล่ม 21 ข้อ 102 หน้า 102-103) ในทำนองเดียวกัน ทรงเปรียบกับพระสาวกที่เล่าเรียนและปฏิบัติเหมือนหนูที่ขุดรูและอยู่ในรูนั้นด้วย ส่วนพระสาวกที่เล่าเรียนแต่ไม่ปฏิบัติ ทรงเปรียบเหมือนหนูที่ขุดรูแต่ไม่อยู่ (พระไตรปิฎก เล่ม 21 ข้อ 107 หน้า 107) แต่ถ้าจำเป็นต้องเลือกอย่างใดอย่างหนึ่งระหว่างการเล่าเรียนกับการปฏิบัติ ก็ทรงให้ความสำคัญกับการปฏิบัติมากกว่า ดังที่ทรงเปรียบกับเมฆฝนที่ทำให้ฝนตกโดยที่มีได้ค้ำรามเสียงดัง หรือหนูที่อยู่ใรูแต่ไม่ได้ขุดรู¹⁰ ซึ่งทำให้ชาวโลกได้รับประโยชน์จากเมฆ หรือตัวหนูเอง

¹⁰ ขุดการอุปมาเมฆฝนและหนูซึ่งพระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบกับพระภิกษุ 4 จำพวก สะท้อนพระดำริที่ทรงมีต่อการเล่าเรียนพระธรรมวินัย และการปฏิบัติของพระภิกษุ เมฆฝนมีธรรมชาติค้ำรามเสียงดังก่อนที่จะหลั่งน้ำฝน ส่วนหนูมีธรรมชาติขุดรูและอยู่ในรูที่ตนขุดนั้น ดังนั้น จึงทรงเปรียบพระภิกษุที่เล่าเรียนและปฏิบัติธรรมถือได้ว่าเป็นผู้ทำงานครบถ้วนและได้รับผลจากการทำงานเหมือนเมฆฝนและหนูตามธรรมชาติ แต่ก็อาจเป็นไปได้ว่ามีพระภิกษุบางรูปที่มีได้ทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง พระภิกษุที่ปฏิบัติธรรมแต่ไม่ได้เล่าเรียน ทรงเปรียบกับเมฆฝนที่หลั่งน้ำฝนและหนูที่อยู่ใรูตามธรรมชาติ ส่วนพระภิกษุที่เล่าเรียนอย่างเดียวไม่ปฏิบัติธรรม ทรงเปรียบกับเมฆฝนที่ค้ำรามแต่ไม่หลั่งน้ำฝนและหนูที่ขุดรูแต่ไม่ได้อยู่ แสดงให้เห็นว่าทำการทำงานแต่ไม่เกิดผลหรือได้รับประโยชน์จากการทำงานนั้น ส่วนพระภิกษุที่ไม่เล่าเรียนและไม่ปฏิบัติเลย ทรงเปรียบเหมือนเมฆที่ไม่มีเสียงค้ำรามและไม่ก่อให้เกิดฝน และหนูที่ไม่ได้ขุดรูและไม่ได้อยู่ในรู ซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่มีผลหรือประโยชน์อะไรเกิดขึ้นจากการบวชเลย ถือว่าแย่ที่สุดใน 4 จำพวกนี้

ได้อยู่อาศัยในโพรงดินที่ปลอดภัย พระพุทธเจ้ายังทรงยกตัวอย่างเปรียบเทียบกับพราหมณ์โดยแสดงว่า แม้พราหมณ์ที่เล่าเรียนมนต์จะควรแก่การเชื่อเชิญให้รับเลี้ยง ให้บริโภครก่อน แต่ถ้าพราหมณ์นั้นเป็นผู้ทุศีล ประพฤติผิดธรรม ก็ย่อมจะมีความสำคัญน้อยกว่าพราหมณ์ที่ไม่ได้เล่าเรียน แต่เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม (พระไตรปิฎก เล่ม 13 ข้อ 626-627 หน้า 428-429)

การเล่าเรียนจำเป็นต้องพิจารณาเนื้อความประกอบด้วยเสมอ มิฉะนั้นคำสอนที่เล่าเรียนต่อๆ กันก็จะมีลักษณะเป็นความเชื่อที่ฟังตามกันมา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงเปรียบด้วยคนตาบอดที่ฟังข้อความจากคนที่อยู่ในลำดับก่อนตน (พระไตรปิฎก เล่ม 13 ข้อ 654 หน้า 452) พระพุทธเจ้าทรงมองเห็นว่าในอนาคต พระสาวกจะย่อหย่อนในการพิจารณาทำความเข้าใจความหมายของธรรมบรรยายที่เกี่ยวข้องกับโลกุตรธรรมซึ่งยากและลึกซึ้ง พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนพระสาวกให้พยายามตั้งใจ ใส่ใจพิจารณา โดยระลึกว่าเป็นธรรมที่ควรศึกษา (พระไตรปิฎก เล่ม 16 ข้อ 672-673 หน้า 269-270) และหากศึกษาแล้วไม่เข้าใจ ก็ควรปรึกษาโต้ถามซึ่งกันและกันเพื่อให้เกิดความเข้าใจ (พระไตรปิฎก เล่ม 20 ข้อ 292 หน้า 67-68) จะเห็นได้ว่า การเล่าเรียนพระธรรมคำสอนต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของปัญญาในการพิจารณาและระลึกถึงประโยชน์ที่จะได้จากการเล่าเรียนอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งในพระพุทธศาสนาคือ เพื่อการพิจารณาธรรมและขัดเกลาจิตใจของตน

ดูกรอานนท์ สาวกไม่ควรจะติดตามศาสตร์เพียงเพื่อฟัง สุตตะ เคยยะ และไวยากรณ์เลย นั้นเพราะเหตุไร เพราะธรรมทั้งหลายอันพวกเธอสดับแล้ว ทรงจำแล้ว คล่องปากแล้ว ฟังตามด้วยใจแล้ว ทางตลอดดีแล้วด้วยความเห็น เป็นเวลานาน ดูกรอานนท์ แต่สาวกควรจะใกล้ชิดติดตามศาสตร์เพื่อฟังเรื่องราวเห็นปานฉะนี้ ซึ่งเป็นเรื่องขัดเกลาจิตใจอย่างยิ่ง เป็นที่สบายแก่การพิจารณาทางใจ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายส่วนเดียว เพื่อความกำหนด เพื่อดับกิเลส เพื่อสงบกิเลส เพื่อความรู้ยิ่ง

เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ... (พระไตรปิฎก เล่ม 14 ข้อ 351 หน้า 190)

จากพุทธพจน์ข้างต้น พระศาสดาเป็นผู้สอนของพระสาวกที่ควรติดตาม มิใช่เพียงแต่เพื่อการเล่าเรียนทรงจำเท่านั้น แต่ควรจะนำมาพิจารณาไตร่ตรอง เป็นประสบการณ์ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง ภิกษุที่มากด้วยการเล่าเรียน (ปริยตติพหุล) ไม่ถือว่าเป็นผู้อยู่ในธรรม (ธรรมวาทรี) เสมอไป (พระไตรปิฎก เล่ม 22 ข้อ 73 หน้า 78-79) เพราะความรู้อันสำเร็จจากการเล่าเรียนมิใช่ เป้าหมายของการศึกษาในพระพุทธศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่ต้องนำมาพิจารณา ให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติด้วยจึงจะให้ผลบริบูรณ์ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงความหมายของพหูสูต คือ ผู้ที่ปฏิบัติสมควรแก่ธรรม แม้จะรู้ทั่วถึงอรรถและความหมายของคถาเพียงคถาเดียวเท่านั้น (พระไตรปิฎก เล่ม 21 ข้อ 186 หน้า 171) การมีสติปัญญากำกับในการเล่าเรียนพระธรรมวินัยเสมอก็คือเพื่อความเจริญในธรรมของผู้เล่าเรียนเอง หากผู้เรียนไม่มีสติปัญญากำกับก็จะไม่ได้รับประโยชน์จากพระธรรมวินัยที่ศึกษา เป็นการใช้ชีวิตภายใต้พระธรรมวินัยอย่างสูญเปล่า และยิ่งไปกว่านั้น อาจได้รับโทษจากอกุศลธรรมซึ่งอาจเกิดขึ้นในชีวิต นักบวชได้ไม่ต่างจากชีวิตทางโลก

การบวชเป็นการละทิ้งชีวิตทางโลกที่วุ่นวายกับกามคุณ 5 ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสที่มีอยู่ในชีวิตครอบครัวและการทำงาน มาเป็นพระภิกษุ ซึ่งไม่มีทรัพย์สินมีค่าใดๆ ดำรงชีวิตด้วยการรับอาหารและปัจจัยจากผู้ที่เลื่อมใส ศรัทธา การศึกษาหรือการพัฒนาตนทางศีล สมาธิ และปัญญาเป็นการทำงานเพียงอย่างเดียวที่พระภิกษุพึงทำให้สำเร็จลุล่วง และเมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม โดยพิสดารด้วยวิธีการอันหลากหลาย เกิดเป็นนวัคคัสตถุศาสน์¹¹ ก็เป็นหน้าที่ของพระภิกษุในฐานะสาวกผู้สืบทอดคำสอนซึ่งอยู่ใกล้ชิดพระองค์ต้องเล่าเรียนอย่างหลักเลียงมิได้เพื่อถ่ายทอดให้สาวกเหล่าอื่นหรืออนุชนรุ่นหลังเข้าใจต่อไป ยิ่งใน

¹¹ ความหมายของนวัคคัสตถุศาสน์ ดูเชิงอรรถที่ 1

สมัยพุทธกาลที่พระสงฆ์เล่าเรียนพระธรรมวินัยด้วยมุขปาฐะ ไม่มีการจดบันทึก พระธรรมวินัยเป็นลายลักษณ์อักษร ผู้เรียนยังต้องมีความพยายามเป็นอย่างมากในการเรียนรู้ ทำความเข้าใจ ทรงจำ และอื่นๆ อีกหลายอย่าง

สภาพการณ์เช่นนี้ย่อมเป็นเหตุปัจจัย ที่จะทำให้พระภิกษุที่ไม่มีใจสำรวม ระวังหมกมุ่นในการเรียนพระธรรมวินัยมากจนเกินไป แม้จะเป็นการงานของพระภิกษุแต่หากไม่สำรวมระวังก็อาจจะเป็นความวุ่นวายในชีวิตอย่างหนึ่ง¹² พระภิกษุที่เล่าเรียนก็อาจแข่งขันกันด้วยกันเองว่าใครจะสามารถสาธยายพระธรรมวินัยได้มากกว่า ดีกว่า หรือนานกว่ากัน ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงดำหนิ (พระไตรปิฎก เล่ม 16 ข้อ 486 หน้า 201-202) เมื่อประสบความสำเร็จย่อมทำให้ได้รับเสียงชื่นชม การได้รับยกย่องเชิดชู การได้โอกาสเป็นครูอาจารย์ หรือผู้นำสงฆ์อันเกิดขึ้นเป็นปกติในแวดวงสังคมของพุทธศาสนิกชน พระพุทธเจ้าทรงชื่นชมพระภิกษุที่มีความสามารถในการเล่าเรียนทรงจำพระธรรมวินัย ในขณะที่เดียวกันก็ทรงดำหนิเมื่อพระภิกษุมีความรู้น้อย ตอบคำถามได้ไม่ถูกต้องหรือเหมาะสม (พระไตรปิฎก เล่ม 14 ข้อ 601-602 หน้า 294) ไม่เพียงแต่ในคณะสงฆ์เท่านั้น แม้แต่ในหมู่อุบาสกอุบาสิกาที่พอใจกับการถวายทานและชื่นชมพระภิกษุผู้มีความสามารถในการศึกษาและการแสดงธรรม โดยถือว่าพระภิกษุนั้นเป็นผู้สืบทอดพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า (พระไตรปิฎก เล่ม 25 ข้อ 62 หน้า 70)

¹² ในวิสุทธีมรรค การเล่าเรียนพระธรรมวินัยเป็นความกังวลอย่างหนึ่งที่บุคคลผู้มุ่งมั่นในการเจริญภาวนาต้องตัดออก เพราะทำให้การปฏิบัติไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร เรียกว่า ปลิโพธ ซึ่งมีอยู่ 10 อย่าง ได้แก่ 1. อาวาสปลิโพธ กังวลในที่อยู่ 2. กุลปลิโพธ กังวลในตระกูล 3. ลาภปลิโพธ กังวลในลาภ 4. คณปลิโพธ กังวลในพวกพ้อง 5. กัมมปลิโพธ กังวลในการงาน 6. อัทธานปลิโพธ กังวลในการเดินทางไกล 7. ญาติปลิโพธ กังวลในญาติหรือคนใกล้ชิด 8. อาพาธปลิโพธ กังวลในความป่วยไข้ของตนเอง 9. คันถปลิโพธ กังวลในการศึกษาเล่าเรียน และ 10. อิทธิปลิโพธ กังวลในการแสดงฤทธิ์ต่างๆ (คัมภีร์วิสุทธีมรรค, หน้า 147)

ลาก ยศ สรรเสริญ อันเป็นธรรมดาโลกย่อมเกิดขึ้นแก่พระภิกษุที่มีความสามารถในทางพระธรรมวินัยอย่างประจักษ์ชัด ในขณะที่เดียวกันก็อาจทำให้เกิดความรู้สึกดูหมิ่นดูแคลนพระภิกษุที่ไม่สามารถเล่าเรียนพระธรรมวินัยได้อย่างดี

พระพุทธเจ้าทรงเห็นโทษของลากสักการะที่เกิดขึ้นแก่พระภิกษุสงฆ์ที่ไม่สำรวมจิตใจ (พระไตรปิฎก เล่ม 16 ข้อ 590 หน้า 238) ทรงตำหนิพระภิกษุที่ใช้พระธรรมวินัยเป็นเครื่องมือในการสร้างบารมี ลาก ยศ หรือเพื่อชมพระภิกษุรูปอื่น โดยทรงเรียกว่าเป็นโจร (พระไตรปิฎก เล่ม 1 ข้อ 230 หน้า 332-333) เหตุเพราะเป็นผู้บริโภคอาหารและปัจจัยของชาวบ้านโดยไม่เกิดประโยชน์ในทางธรรม ในคัมภีร์ธัมมปัทมสูตรก็มีเรื่องของพระภิกษุที่ประสบความสำเร็จในการเรียนพระธรรมวินัย เป็นพระธรรมกถึกมีชื่อเสียง แต่หลงระเหิรในความสำเร็จและลากสักการะ ไม่ใส่ใจการพิจารณาธรรม ทำให้ในชาติถัดไปต้องไปเกิดในนรก เมื่อใช้กรรมในนรกแล้วจึงเกิดเป็นปลาทองที่มีปากเหม็น (ธัมมปัทมสูตร (บาลี) เล่ม 2 หน้า 524) ในทำนองเดียวกัน พระภิกษุสามเณรที่ไม่สามารถจดจำพระธรรมคำสอนได้ ก็รู้สึกทุกขร้อน ด้วยสถานการณ์บีบคั้นให้ต้องพยายามเล่าเรียน แม้แต่ญาติพี่น้องที่บวชด้วยกันก็รู้สึกอับอาย ไม่กล้าที่จะจัดให้รับนิมนต์ไปฉันในบ้านของคฤหัสถ์¹³ (ขุททกนิทาย ธัมมปัทมสูตรอรรถกถา (บาลี) เล่ม 1 หน้า 256) เหล่านี้ล้วนแสดงภัยที่อาจเกิดขึ้นจากการเล่าเรียนพระธรรมวินัยที่พระภิกษุบางรูปแม้จะอยู่บนเส้นทางเพื่อความพ้นทุกข์ยังหลงยึดติดเป็นธรรมดา

แม้จะไม่ได้กล่าวอย่างชัดแจ้งในอลคัทธิปุณสูตร การเปรียบเทียบด้วยการจับคู่ทั้งในกรณีที่จับผิดวิธีและถูกวิธีแสดงให้เห็นว่าการเล่าเรียนพระธรรมวินัย

¹³ แม้ในท้องเรื่องจะแสดงว่าพระมหาปันถกผู้เป็นพี่ชายของพระจุลปันถกจะเป็นพระอรหันต์ แต่ความคิดและการกระทำที่แสดงออกในเรื่องก็แตกต่างจากคนทั่วไป ซึ่งดูแคลนพระจุลปันถกซึ่งมีปัญหาในการทรงจำพระธรรมวินัย โดยตำหนิว่าเป็นคนโง่ ต่างจากพระภิกษุทั่วไปที่ควรจะรู้ธรรมบ้าง จึงไม่จัดให้ได้รับนิมนต์ที่บ้านของเศรษฐี

เป็นความเสี่ยงอย่างหนึ่งสำหรับผู้เล่าเรียน ไม่ว่าผู้เล่าเรียนนั้นจะมีทัศนคติที่ไม่เหมาะสมหรือเหมาะสมก็ตาม เพราะพระธรรมวินัยเป็นสิ่งที่มีความในประเพณีของพระองค์โดยกำหนดให้เป็นหน้าที่ เป็นพื้นฐานของการศึกษาปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ พระภิกษุต้องอุทิศเวลา กำลังกาย กำลังใจในการเล่าเรียนพระธรรมวินัย โดยหลีกเลี่ยงมิได้ หากผู้เรียนเรียนด้วยปัญญา ไม่เรียนเพื่อข่มผู้อื่นหรือเพื่อปลดปล่อยคำนิทาน ก็จะรอดพ้นจากคมเขี้ยวของงูพิษนั้นได้อย่างปลอดภัย แต่หากพระภิกษุผู้ซึ่งไม่สำรวมใจต้องการข่มผู้อื่น เมื่อประสบความสำเร็จในการเล่าเรียนพระธรรมวินัย ย่อมผลิตเพลินในความสำเร็จจากการเรียนพระธรรมวินัยเหนือผู้อื่น ในการได้รับเสียงชื่นชม ยกย่อง หรือในลาภยศที่เกิดขึ้นในทำนองเดียวกัน พระภิกษุผู้ซึ่งไม่สำรวมใจก็อาจโกรธหรือไม่พอใจ เมื่อมีผู้ดูหมิ่นติเตียนอันเป็นธรรมดาโลก อาจพยายามมุ่งมั่นเล่าเรียนพระธรรมวินัยด้วยใจที่มีมานะ ความถือตน และใช้ความสำเร็จที่เกิดขึ้นเป็นเครื่องมือข่มบุคคลที่เคยดูหมิ่นติเตียนตน ความเจ้าชั่ง ความละอาย ความน้อยเนื้อต่ำใจล้วนแต่เป็นกิเลสที่แสดงถึงความยึดมั่นถือมั่นทั้งสิ้น

อกุศลธรรมเหล่านี้เกิดขึ้นได้หากพระภิกษุผู้เล่าเรียนไม่ได้รับการศึกษาอบรมจิต ไม่รู้เท่าทันในสภาพธรรมที่เกิดขึ้นในการรับรู้ ขณะที่ตนเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รู้รส ถูกกระทบสัมผัส หรือคิดนึก ประเด็นดังกล่าวนี้จึงแตกต่างจากงูที่พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบกับกาม สตรี และมิตรชั่วที่ต้องละหรือเลี่ยงเพียงอย่างเดียว กล่าวคือ ในการเปรียบเทียบการเรียนพระธรรมวินัยกับการจับงู ผู้เล่าเรียนจะต้องมีทัศนคติและท่าทีที่ถูกต้องเหมาะสมในการเล่าเรียนพระธรรมวินัยเท่านั้น จึงจะสามารถรอดพ้นจากอันตรายจากการยึดถือในพระธรรมวินัยแล้วจึงค่อยวางพระธรรมวินัยนั้นลง เมื่อถึงปลายทางของการศึกษาแล้ว อุปมาเหมือนบุคคลที่ต้องทิ้งแพเมื่อเดินทางถึงฝั่งตามที่ต้องการ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นมาเปรียบเทียบทันทีหลังจากที่ทรงกล่าวถึงอุปมาการจับงูพิษ

การอุปมาจับงูพิษอาจแสดงนัยของการเล่าเรียนพระธรรมวินัยเช่นเดียวกับกามสำหรับพระภิกษุในกลุ่มพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนที่ยอมรับนับถือ

พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพราะการเล่าเรียนพระธรรมวินัย ก็คือ การศึกษาศิลปะอย่างหนึ่งที่เป็นที่ยอมรับของชาวโลก หากภิกษุทำได้ดี ก็จะมี นามาสึงความภาคภูมิใจในตนเอง ตลอดจนเสียงชื่นชม การเป็นที่ยอมรับของ สาธารณชน หรือในทางตรงกันข้าม หากภิกษุทำไม่ได้ ก็อาจนำมาซึ่งความผิดหวัง เสียใจ การดูถูกดูหมิ่นก็ได้ ทั้งสองกรณีนี้ หากพระภิกษุไม่สำรวมในอายตนะหรือ อินทรีย์สังวร ไหลไปตามกระแสของการรับรู้ทางอายตนะที่น่าพอใจหรือไม่ น่า พ้อใจอันนำมาซึ่งต้นเหตุและอุปาทาน เกิดเป็นความยึดติดในลาภผลที่ได้รับจาก ความสำเร็จก็ดี หรือในความน้อยเนื้อต่ำใจจากความไม่สำเร็จก็ดี ย่อมเกิดเป็นโลก มูลจิตหรือโทสมูลจิตอันเศร้าหมองในใจของพระภิกษุนั้น การเรียนพระธรรมวินัย จึงไม่ต่างอะไรกับการจับงูพิษ ที่ผู้จับจะต้องรู้วิธีจับที่ถูกต้อง ทั้งจะต้องมีสติใน ขณะที่จับตลอดเวลาที่งูพิษยังอยู่ในมือ เพราะตราบใดที่พระภิกษุอยู่ในชุมชนหรือ สังคมที่ยกย่องพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า กิตติศัพท์ทั้งในทางดีหรือไม่ดีย่อม ปรากฏในที่นั้น และเป็นเหตุให้เกิดกิเลสได้ในผู้ไม่สำรวมในการรับรู้ ความสำรวม ระวังนี้เป็นสิ่งที่พระภิกษุต้องเรียนรู้และปฏิบัติควบคู่ไปด้วยเพื่อให้มีทักษะในการ รู้เท่าทันอารมณ์ต่างๆ ทั้งดีและไม่ดีที่มากระทบ

ทุกวันนี้ พระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าเป็นศาสตร์หนึ่งในโลกที่มีผู้ ขวนขวายศึกษาอยู่ ไม่ว่าจะเป็นเพื่อวัตถุประสงค์ในทางโลกหรือทางธรรม ประกอบ ด้วยการงานหลายอย่าง เริ่มตั้งแต่ การอ่านเขียนหนังสือ การเรียนภาษา และ วรรณคดีชั้นต่างๆ ที่มีความสลับซับซ้อนสัมพันธ์กับศาสตร์อื่นๆ มากมาย ทำให้ ผู้สำเร็จในการศึกษาพระธรรมวินัยเป็นที่ต้องการในสังคมโลก ในสังคมไทย การศึกษาสืบทอดพระธรรมวินัยถูกนำเข้าระบบการศึกษาทางโลก มีการเรียน การสอนเช่นเดียวกับ “ศิลปะ” หรือวิชาการอื่นๆ มีกลไกของสังคมที่ยกย่อง ให้ รางวัลผู้ประสบความสำเร็จ ทำให้บุคคลผู้ศึกษาที่มีความสามารถแสดงความรู้ ได้ไม่ว่าจะด้วยวัตถุประสงค์ใดย่อมเป็นที่ยกย่องสรรเสริญของหมู่ชนที่เป็น พุทธบริษัท ได้รับโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก ทั้งหมด ทั้งมวลล้วนแต่เป็นบรรยาภาศที่อาจนำพาให้ผู้ศึกษาเป็นไปในทางเสื่อมจาก

อริยธรรมทั้งสิ้น เพราะสามารถล่องลางบุคคลผู้ที่ไม่เข้มแข็งทางจิต ให้ดีนรณหวั่นไหวไปตามกระแสโลกธรรมซึ่งเกิดขึ้นจากความเคารพนับถือยกย่องผู้ทรงพระธรรมวินัย

5. สรุป

ในสภาพการณ์เช่นนี้ พระธรรมวินัยแม้จะเกิดด้วยพระปัญญาอันอยู่เหนือโลกก็ย่อมเป็นไปตามสังขธรรมของโลกที่ต้องประสบกับความเสื่อม แม้พระพุทธเจ้าจะทรงยอมรับว่าการเรียนพระธรรมวินัยเป็นกิจกรรมที่สำคัญและจำเป็นสำหรับการสืบทอดพระธรรมคำสอนของพระองค์แก่อนุชนคนรุ่นหลัง แต่ก็น่าจะทรงมองเห็นปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการที่พระธรรมวินัยของพระองค์ที่วันหนึ่งต้องอยู่ในมือของสาวกผู้สืบทอดผู้เป็นปุถุชน ทั้งในฝ่ายของพระภิกษุ และพุทธบริษัทเหล่าอื่นที่เป็นผู้เล่าเรียน ทรงจำ สนับสนุนคำสอนและอุดมคติของพระองค์ จากการศึกษาวิเคราะห์การใช้อุปมาตามแนวคิดของทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชาน ฐเป็นอุปมาของสิ่งที่ล่องลางให้ลุ่มหลงและสามารถทำอันตรายได้อย่างฉับพลัน ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงใช้เปรียบเทียบกับกาม สตรีซึ่งจะต้องหลีกเลียงหรือละเสียเท่านั้น การหยาบยถมาเปรียบเทียบกับการเล่นพระธรรมวินัยแสดงให้เห็นว่าเป็นธรรมที่อาจทำอันตรายได้ในลักษณะเดียวกันแต่มีผลร้ายแรงยิ่งกว่า นอกจากนั้น การใช้อุปมาการจับงูพิษคู่กับอุปมาการทิ้งแพแสดงให้เห็นว่าภัยนี้เป็นสิ่งที่พระภิกษุไม่อาจหลีกเลียงได้ในกระบวนการศึกษาพระธรรมวินัย

การศึกษาทำให้เห็นนัยที่แฝงมากับการเลือกใช้อุปมาซึ่งสอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธเจ้าในส่วนอื่นๆ ในพระไตรปิฎก อาจกล่าวได้ว่า การใช้อุปมาการจับงูพิษเป็นคำเตือนพระภิกษุไม่ให้หลงมัวเมาในพระธรรมวินัยซึ่งพระภิกษุทุกรูปต้องเผชิญหน้าในกระบวนการขั้นต้นของการศึกษาปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ ผลที่ตามมาจากการเล่าเรียนมีทั้งความสำเร็จ ความล้มเหลว และโลกธรรมต่างๆ ทำนองเดียวกับการงานในทางโลก การเรียนพระธรรมวินัยสำหรับพระภิกษุปุถุชนจึงอาจจะให้ประโยชน์ในทางธรรมในฐานะเป็นอุปกรณ์ที่ใช้ข้ามสังสารวัฏแก่

ผู้พิจารณาธรรม หรืออาจจะให้โทษ เป็นเหตุให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นทำนองเดียวกับผู้บริโศคคามในทางโลกก็ได้ ขึ้นอยู่กับพระภิกษุผู้ศึกษาว่าจะเข้าใจธรรมชาติการรับรู้ของมนุษย์ มีสติมั่นคง รู้เท่าทันในการรับรู้อารมณ์ของตนได้เพียงใด การเรียนพระธรรมวินัยสำหรับปุถุชนจึงต้องกระทำร่วมกับการสำรวจมรณะวังการกระทำในใจหรือมนสิการโดยชอบและความไม่ประมาทในธรรมทั้งปวง

บรรณานุกรม

- ชัชวดี ศรีลัมพ์. (2548). อุปลักษณะตามแนวคิดของทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชาน. *วารสารศิลปศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. 5(1), 1-16.
- บุญชอบ เรืองทรัพย์. (2520). *อุปมาอุปไมยในพระไตรปิฎก*. (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- พระไตรปิฎกฉบับหลวง สืบค้นจากโปรแกรม E-Tipitaka 3.0.9
- พระพุทธโฆสาจารย์. (2554). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. (สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (อาทสโณ, ผู้แปล). (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส.
- พระมหาอภิชาติ ญาณยวสี (เจ้าคำ). (2550). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์อลัทธิพรมสูตร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พีรายุตม์ สังขมณี. (2557). การประยุกต์ใช้หลักธรรมในอลัทธิพรมสูตรในสังคมปัจจุบัน. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*. 5(1), 153-156.
- อรรถกถาบาลี ฉบับสยามรัฐ สืบค้นจาก <https://www.thepathofpurity.com/อสรพิษร้ายแห่งเอเชีย> [CD-Rom]. (2542). กรุงเทพมหานคร: จีเอ็มคอร์ปอเรชั่น.
- Halpern, Paul. (1995). *The Cyclical Serpent, Prospects for an Ever-Repeating Universe*. Springer.
- Israel, Michael, et al. (2004). On Simile. In Michel Achard & Suzanne Kemmer (Eds.), *Language, Culture, and Mind* (EBSCO eBook).

- Peters, James A and Wallach, Van. Snake (Reptile). In *Encyclopedia Britannica* [Online]. Retrieved May 19, 2019. Retrieved from <https://www.britannica.com/animal/snake>
- Ritchie, L. David. (2006). *Context and Connection in Metaphor*. New York: Palgrave Macmillan.
- Ritchie, L. David. (2013). *Metaphor. Key Topics in Semantics and Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thanissaro Bhikkhu. (2004). (Translator's Introduction) Alagaddupama Sutta, The Water-Snake Simile [Online]. Retrieved from <https://www.accesstoinsight.org/tipitaka/mn/mn.022.than.html>
- Vogel, Joseph. (1926). *Indian Serpent-Lore, or the Nagas in Hindu Legend and Art*. London : Arthur Probsthain.

๒ โศกมหาราช: ความจริง มายาคติ จากคัมภีร์ และจารึก

दनय प्ररषापेढप्रसथरु*

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาเรื่องราวของพระเจ้าอโศกมหาราชที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและจารึกของพระองค์ โดยพบว่ามีข้อมูลที่สอดคล้องและแตกต่างกันในหลายประเด็น เช่น เรื่องการฆ่าพระเชษฐาก่อนทรงขึ้นครองราชย์ เรื่องดินแดนต่างๆ ที่ทรงเผยแผ่พุทธศาสนา เรื่องต้นเหตุของการนับถือพระพุทธศาสนาของพระองค์ และเรื่องการสังคายนาครั้งที่ 3 หลักฐานทั้งสองแหล่งมีจุดร่วมสำคัญที่สอดคล้องกันหลายเหตุการณ์ แต่ในส่วนของความต่างนั้นกลับทำให้พระเจ้าอโศกฯ ดูเหมือนจะไม่ใช่พระองค์เดียวกัน คือพระเจ้าอโศกมหาราชที่มีภาพลักษณ์ตามจารึก และพระเจ้าอโศกมหาราชที่มีภาพลักษณ์ตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะคัมภีร์อรรถกถาของเถรวาทที่สร้างภาพลักษณ์ให้พระองค์กลายเป็นบุคคลที่มีความดีและความชั่วร้ายเกินจริง ทั้งนี้ เพื่อต้องการยกย่องคุณของพระพุทธศาสนาให้สูงล้ำ ซึ่งกลายเป็นมายาคติที่ทำให้ความจริงใน

* รองศาสตราจารย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. E-mail: jo_danai20@yahoo.com

วันที่รับบทความ 27 มิถุนายน 2562 วันที่แก้ไขบทความ 29 ตุลาคม 2562 วันที่
ตอบรับบทความ 22 พฤศจิกายน 2562

ส่วนของพระเจ้าอโศกมหาราชดูพร่าเลือนไป ในขณะที่จารึกของพระองค์เองนั้น กลับให้ภาพความเป็นจริงที่ควรจะเป็นมากกว่า ถึงแม้ว่าจารึกเองก็อาจมีมายาคติที่ซ่อนอยู่ด้วยเหตุผลบางประการก็ตาม

คำสำคัญ: พระเจ้าอโศกมหาราช, จารึกอโศก, มายาคติ

Asoka the Great: Myths and Truths from the Scriptures and the Edicts

Danai Preechapermpasit*

Abstract

This article investigates the story of Asoka the Great as documented in Buddhist scriptures and in the Edicts of King Asoka. Concordance and discordance can be found on many issues, such as the killing of his elder brothers before assuming the throne, the territories into which he has led the dissemination of Buddhism, the origin of his Buddhist beliefs, and the Third Buddhist Council. Although these two sources of evidence described many events similarly, their differences seem to give us two significantly distinct images of Asoka the Great, i.e., King Asoka as described in the Edicts and as described in the Buddhist Scriptures, especially in the Theravada Commentaries (Atthakathā) where King Asoka's virtues and vices were portrayed in excessive manners partly in order to glorify Buddhism, which in turn mythicized and distorted the reality surrounding him. The Edicts of King Asoka, on the other hand, seem to describe more probable facts, even though they may also contain some mythical elements.

Keywords: Asoka the Great, Edicts of King Asoka, Myth

* Associate Professor, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University.
E-mail: jo_danai20@yahoo.com

Received June 27, 2019, Revised October 29, 2019, Accepted November 22, 2019

1. บทนำ

พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเป็นต้นแบบแห่งกษัตริย์ผู้ทรงธรรมที่ชัดเจนที่สุดเรื่องหนึ่งในประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท พระจริยาวัตรทางพระศาสนาของพระองค์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนานั้นถูกนำมาเป็นต้นแบบแห่งผู้ปกครองโดยธรรมด้วยนโยบายที่เรียกว่า “ธรรมวิชัย” คือการชนะโดยธรรม แต่หากเราพิจารณาข้อมูลจากหลักฐานต่างๆ เช่น คัมภีร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทโดยเฉพาะที่เกิดขึ้นในลังกา และ จารึกของพระองค์เองนั้น จะพบว่าบุคลิกลักษณะและเรื่องราวของพระเจ้าอโศกมหาราชนั้นมีทั้งความสอดคล้องและความแตกต่างจากกันหลายประเด็น จนในบางเรื่องดูเหมือนว่าพระเจ้าอโศกฯ ที่ปรากฏในคัมภีร์กับจารึกนั้นจะไม่ใช่พระองค์เดียวกัน

แม้ว่าหลักฐานทั้งสองอย่างนั้นจะไม่ร่วมสมัยกัน กล่าวคือจารึกพระเจ้าอโศกฯ เป็นหลักฐานที่พระเจ้าอโศกฯ โปรดให้จารึกหลังจากที่พระองค์ครองราชย์แล้ว ในขณะที่คัมภีร์อรรถกถาเป็นวรรณคดีที่แต่งในศรีลังกา ซึ่งเป็นตำนานชั้นหลังและมีช่วงเวลาห่างจากพระเจ้าอโศกฯ ถึงหลายศตวรรษก็ตาม แต่ดูเหมือนว่าพุทธศาสนิกชนชาวไทยส่วนใหญ่จะศึกษาและรับรู้เรื่องราวของพระเจ้าอโศกฯ ผ่านจากคัมภีร์อรรถกถามากกว่าจารึก และทำให้เห็นภาพลักษณะของพระเจ้าอโศกฯ ในมุมมองเดียวเท่านั้น บทความนี้จะสนใจที่จะศึกษาความเหมือนและความแตกต่างของพระเจ้าอโศกมหาราชในหลักฐานต่างๆ ที่เป็นประเด็นน่าสนใจ และแม้ว่าบทความนี้จะไม่สามารถพิสูจน์ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ได้มากนักแต่อาจสะท้อนให้เห็นว่าหลักฐานทั้งสองอย่างนั้นต้องการสร้างนำเสนอพระเจ้าอโศกมหาราชให้เป็นไปในทิศทางใดโดยมีความสอดคล้องหรือแตกต่างกันหรือไม่ ซึ่งอาจนำไปสู่การศึกษาวิเคราะห์ถึงข้อเท็จจริงรวมถึงเหตุผลที่รองรับอยู่เบื้องหลังพระราชประวัติของพระองค์ในการศึกษาต่อๆ ไป ก็เป็นไปได้

2. พระราชประวัติของพระเจ้าอโศกมหาราช

คัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถากล่าวว่าพระเจ้าพินทุสารพระราชบิดาของพระเจ้าอโศกฯ ทรงมีพระราชโอรส 101 พระองค์ ในเวลาที่พระเจ้าพินทุสารทรงทุกข์พลภาพ อโศกกุมารได้สละราชสมบัติในกรุงอุชเชนีที่ทรงปกครองอยู่เสด็จกลับมายึดพระนครทั้งหมดไว้แล้วได้จับสมณราชกุมารซึ่งเป็นพระราชโอรสพระองค์โตของพระเจ้าพินทุสารไว้ อโศกกุมารทรงสั่งให้สำเร็จโทษพระราชโอรสเหล่านั้นเสียทั้งหมดยกไว้แต่เจ้าตีสสุมาร พระอนุชาผู้ร่วมพระมารดาเดียวกันกับพระองค์ เมื่ออโศกกุมารทรงสั่งให้สำเร็จโทษพระเชษฐานั้น พระองค์ยังมิได้ทรงอภิเษกเลยแต่ทรงครองราชย์อยู่ถึง 4 ปี ในปีที่ 18 ถัดจาก 200 ปี แต่ปีปรินิพพานของพระพุทธเจ้าจึงทรงอภิเษกเป็นเอกราชในชมพูทวีปทั้งสิ้น (วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกาอรรถกถา เล่ม 1 หน้า 77)¹

อย่างไรก็ดี จากข้อความในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถาที่กล่าวว่าอโศกกุมารทรงฆ่าพระเชษฐาและพระราชโอรสทั้งหมด 99 พระองค์นั้น ดูเหมือนว่าจะขัดกับจารึกศิลาฉบับที่ 5 ที่ได้กล่าวถึงพระภคตาและภคินีของพระเจ้าอโศกฯ ที่ยังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ ดังข้อความว่า

ธรรมมหาอำมาตย์ได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ทั่วทุกหนทุกแห่ง
ทั้งในสำนักฝ่ายในแห่งภคตาและภคินีของข้าฯ และมวลงยาตีอื่นๆ
ทุกหนทุกแห่งในแว่นแคว้นของข้าฯ ธรรมมหาอำมาตย์เหล่านั้น
ได้รับมอบหมายหน้าที่ให้สอดส่องดูในหมู่ชนผู้ประกอบด้วยธรรมว่า
บุคคลผู้นี้เป็นผู้ฝึกฝนในธรรม หรือว่าบุคคลนี้เป็นผู้ใส่ใจในการบริจา

¹ บทความนี้ ใช้พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย

ทวน (พระธรรมปิฎก, 2540, หน้า 43)²

ข้อความในจารึกกล่าวไว้ชัดเจนว่าธรรมมหาอำมาตย์ได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ทั้งในสำนักฝ่ายในแห่งภคินีและภคินี และมณฑลอื่นๆ ทุกแห่งในแว่นแคว้นของพระเจ้าอโศกฯ ซึ่งน่าจะขัดกับเรื่องเล่าในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถาที่กล่าวว่าพระองค์ทรงสั่งให้สำเร็จโทษพระราชโอรสเหล่านั้นเสียทั้งหมด 99 พระองค์ ยกเว้นแต่เจ้าตัสสกุमार พระอนุชาเท่านั้น ส่วนในคัมภีร์อโศกาทวนกล่าวไว้ว่ามีเพียงสุสิเมราชกุมารแต่เพียงพระองค์เดียวเท่านั้นที่ทรงถูกสังหารโดยการวางแผนของราชคุปต์ผู้เป็นอัครมหาเสนาบดีของพระเจ้าอโศก (ส. ศิวรักษ์, 2547, หน้า 104 – 106) ส่วนในคัมภีร์ของธิตตกล่าวว่ามีการสังหารพระเชษฐาเพียง 6 พระองค์ (Guruge, 1993, p. 53) โรมิลาทาพาร์ (Romila Thapar) แสดงว่า จำนวน 99 นั้นเป็นเรื่องของจินตนาการที่เกินจริง (Thapar, 2014, p. 32) ดังนั้น ข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ที่กล่าวว่าพระเจ้าอโศกฯ ยังทรงมีพระภคินีเหลืออยู่จะสอดคล้องกับความจริงมากกว่าข้อมูลที่กล่าวว่าพระเจ้าอโศกฯ ทรงสังหารพระเชษฐาทั้งหมดแบบที่กล่าวไว้ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกาอรรถกถา

ในทางกลับกัน คัมภีร์สมันตปาสาทิกาได้พรรณานาฏภาพของพระเจ้าอโศกฯ ไว้ว่าพระราชอำนาจของพระองค์แผ่ไปภายใต้มหาปฐพีและในอากาศ เบื้องบนหนึ่งโยชน์ นักแขกเต้าก็คาบข้าวสาลีเก่าพันเกวียนที่เกิดเองในสระฉันทันต์มาถวายทุกวัน หนูก็เกล็ดข้าวเหล่านั้นให้หมดเกลบและร่ำ ข้าวสารที่

² จารึกอโศกฯ ในบทความนี้ ใช้ของพระธรรมปิฎกเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ในบทความนี้ได้เปรียบเทียบคำแปลจากหนังสือของ Kanai Lal Hazra. (2007). *Asoka as Depicted in His Edicts*. New Delhi, India: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt, Ltd. และหนังสือของ Meena Talim. (2010). *Edicts of King Asoka*. New Delhi, India: Aryan Books International. เพื่อผู้สนใจจะไปศึกษาและค้นคว้าต่อ

หักแม้แต่เดียวก็ไม่มี ข้าวนี้เป็นพระกระยาหารเสวยแห่งพระราชฯ ผึ้งก็ทำน้ำผึ้ง หมีกี่ฝ่าฟันที่โรงวัว นกการเวกก็บินมาร้องส่งเสียงอย่างไพเราะ พระองค์ทรงได้รับน้ำที่พวกเทวดานำมาจากสระอโนดาตวันละ 8 หาบ แม้แต่ไม้ชำระฟันชื่อนาคลดาอันสนิทอ่อนนุ่มมีรสซึ่งมีอยู่ในป่าหิมพานต์ก็มีเทวดานำมาถวายพร้อมกับมะขามป้อม ผลสมothiเป็นพระโอสธและมะม่วงสุกที่สมบุรณ์ด้วยกลิ่นและรส และยังได้นำพระภูษาทรง พระภูษาห่ม เบญจพรรณ ผ้าเช็ดพระหัตถ์ที่มีสีเหลืองและน้ำทิพย์บานจากสระฉัททันต์มาถวายทุกวัน แม้แต่สัตว์เดรัจฉานต่างๆ เช่น พญานาคทั้งหลายก็นำเครื่องพระสุคนธ์สำหรับส่นานพระเศียร สำหรับไล่พระวรกาย พระภูษาห่มและยาหยอดพระเนตรที่มีค่ามากจากนาคพิภพมาถวาย แต่พระองค์ทุกวันและพระองค์ยังรับสั่งให้พญาภานุมาศผู้ที่เคยเห็นพระพุทเจ้าทั้ง 4 พระองค์ เนมิตพระพุทธรูปให้ทอดพระเนตร (วินัยปิฎก สมณตปาสาทิกา อัญญฎา เล่ม 1 หน้า 77 – 80)

เรื่องเล่าเกี่ยวกับเทวดาเหล่านี้ดูจะมีความสอดคล้องอยู่บ้างกับศิลาจารึกฉบับน้อยของพระองค์ที่มีเนื้อความทั้งในฉบับเหนือและฉบับใต้เหมือนกันว่า

ตลอดระยะเวลา (ที่ผ่านมา) นี้ มนุษย์ทั้งหลายยังมิได้คลุกคลีสนิทสนมกับเทวดาทั้งหลายเลย แต่มาบัดนี้ มนุษย์ทั้งหลายได้คลุกคลีสนิทสนม (กับทวยเทพทั้งหลาย) แล้ว ก็ข้อนี้ย่อมเป็นผลแห่งความพากเพียร (ในการทำความดี) (สวรรค์นั้น) มิใช่ว่ามหาบุรุษเท่านั้นจึงจะบรรลุถึงได้ แม้คนเล็กน้อยต่ำต้อยเมื่อพากเพียรอยู่ก็สามารถประสบสวรรค์อันไพบุลย์ได้เช่นกัน (พระธรรมปิฎก, 2540, หน้า 96)

ทวยเทพในจารึกนี้อาจจะตีความได้หลายอย่าง เช่น อาจหมายถึงชนชั้นสูง หมายถึงหิริโอตตปปะทีเป็นคุณธรรมของทวยเทพ หมายถึงเทวดาที่เป็นสิ่งมีชีวิตชั้นสูงในเทวโลก หรือแม้แต่อาจจะเป็นเพียงการพรรณนาให้จารึกมีความงดงามทางอลังการศาสตร์ดังที่กล่าวมากเป็นได้ อย่างไรก็ตาม ทั้งจารึกและคัมภีร์กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้าอโศกฯ กับเหล่าเทวดาไว้ก็เพื่อเป็นการยกย่องบุญญาธิการของมหาราชผู้ยิ่งใหญ่ให้มีความพิเศษจากพระมหากษัตริย์

ทั่วๆ ไปอย่างชัดเจน จุดที่น่าสนใจในเรื่องเหล่านี้คือยังมีการพรรณนาความโหดร้ายของพระเจ้าอโศกฯ มากยิ่งขึ้นเท่าใดก็จะเป็นการยกย่องคุณค่าของพระพุทธศาสนาให้สูงส่งมากยิ่งขึ้นเท่านั้น แม้แต่ในคัมภีร์อโศกาวทานซึ่งเป็นคัมภีร์ฝ่ายมหายานก็พรรณนาความโหดร้ายของพระเจ้าอโศกฯ เสียมากมาย เช่น ทรงเผาพระสนม 500 นางที่ทำลายต้นอโศกอันมีชื่อเหมือนพระนามของพระองค์ หรือการที่ทรงประหารอำมาตย์ถึง 500 คนที่เริ่มดูแคลนพระองค์ จนถึงกับเรียกพระนามของพระองค์ว่า “จันฑาลอศก” (ส. ศิวรักษ์, 2547, หน้า 107 – 108)

อย่างไรก็ดีความเป็นคนโหดร้ายจะกลายเป็นคนดีได้ทันทีเมื่อคนนั้นบำรุงพระพุทธศาสนา ดังคำพรรณนาในคัมภีร์อโศกาวทานว่า “เพื่อประโยชน์ของสัตว์ทั่วทั้งโลก พระราชาแห่งเมาริยวงศ์ทรงสร้างพระสถูปฯ แต่ก่อนได้พระนามว่าจันฑาลอศกฯ (พระเจ้าอโศกผู้ดุร้าย) บัดนี้ กลับได้พระนามว่าธรรมาโศกฯ (พระเจ้าอโศกผู้ทรงธรรม)” (ส. ศิวรักษ์, 2547, หน้า 107 – 119) ส่วนการพรรณนาบุญญาภินิหารของพระเจ้าอโศกฯ ในคัมภีร์สุโธลลังการะเรียกว่าอติสยวุตติประเภทโลกาติกกันตวิสัยคือการแสดงคุณอันพิเศษล้ำเลิศคือพ้นไปจากวิสัยโลก เช่น การกล่าวถึงปาฏิหาริย์ของพระโพธิสัตว์ผู้แรกประสูติเสด็จดำเนินและทรงเปล่งวาจาได้ (พระคันธसारิกวงศ์, 2546, หน้า 359 - 360) การใช้อลงการเช่นนี้ไม่ว่าจะทางคุณหรือโทษย่อมมีวัตถุประสงค์เพื่อประกาศสถานะอันวิจิตรและถือว่าเป็นสิ่งที่ยอดเยี่ยมของพระเจ้าอโศกมหาราชซึ่งถือเป็นกษัตริย์ในอุดมคติของพระพุทธศาสนานั้นเอง

3. การนับถือพระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราช

ประเด็นต่อมาคือเรื่องการนับถือพระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกฯ คัมภีร์สมันตปาสาทิกาการรถถกกล่าวว่พระองค์ทรงนับถือลัทธิพาเหียรปาśณฺหะคือลัทธิที่ถือผิด ตลอดเวลา 3 ปี ในปีที่ 4 หลังจากอภิเชกจึงทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา คัมภีร์กล่าวย้อนไปถึงพระเจ้าพินทุสารพระชนกของพระเจ้า

อโศกฯ ว่าทรงนับถือพวกพราหมณ์และได้ทรงตั้งนิยัตไว้แก่ผู้ถือลัทธิปาสัณณะ คือพวกพราหมณ์และปริพาชก เป็นต้น ประมาณหกแสนคน แม้พระเจ้าอโศกก็ ทรงถวายทานดุจเดียวกับพระชนก พระองค์ทอดพระเนตรเห็นพราหมณ์เหล่านั้น กำลังบริโภคอาหารด้วยมารยาทที่ไม่มีความสำรวมอินทรีย์ ทั้งไม่ได้รับฝึกหัด กิริยามารยาท จึงทรงดำริว่าพระองค์ควรใคร่ครวญเสียก่อนแล้วให้ทานในผู้ที่ เหมาะสมจึงควร

วันหนึ่ง ขณะที่พระเจ้าอโศกประทับยืนอยู่ที่สีหบัญชร ทอดพระเนตร เห็นนิโครธสามเณรผู้ฝึกฝนคัมภีรของตน มีอินทรีย์สงบ สมบูรณ์ด้วยอริยาบถ กำลังเดินผ่านไปทางพระลานหลวง ครั้นทอดพระเนตรเห็นแล้ว พระราชาทรง รำพึงว่า ชนแม้ทั้งหมดนี้ มีจิตฟุ้งซ่านมีส่วนเปรียบเหมือนมฤคที่วิ่งพล่านไป ส่วนทารกคนนี้ ไม่มีจิตฟุ้งซ่าน การมองดู การเหลียวดู การคู้แขนและการ เขยียดแขนของเขายามยิ่งนัก ภายในของทารกคนนี้น่าจะมีโลกุตระธรรมแน่นอน พระราชาจึงให้มนต์สามเณรมาเพื่อถวายบิณฑบาต ในอวสานแห่งการอนุโมทนา ทรงปวารณาภิกษุ 32 รูป ได้แก่พระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์ และพระภิกษุสงฆ์ พร้อมทั้งสามเณร ให้มารับภิกษา ทรงให้เพิ่มภิกษุมากขึ้นทุกวันๆ และทรงตัดกัณฑ์ ของพวกนักบวชนอกศาสนาที่มีพราหมณ์และปริพาชก ตั้งหกแสนคนเสียแล้วได้ ทรงตั้งนิยัตไว้สำหรับภิกษุหกแสนรูปภายในพระราชนิเวศน์แทน เพราะความ เลื่อมใสที่เป็นไปในสามเณรนิโครธเถระนั่นเอง พระนิโครธเถระก็ให้พระราชา พร้อมทั้งบริษัสดำรงอยู่ในไตรสรณคมน์ และเบญจศีล ทำให้เป็นผู้มีความเลื่อมใส ไม่ไหวหวั่น ด้วยความเลื่อมใสอย่างปฤชชน แล้วให้ดำรงมั่นอยู่ในพระพุทธศาสนา (วินยปิฎก สมันตปาสาทิกาอัฐฎกเถา เล่ม 1 หน้า 80 – 87)

เรื่องนี้มีประเด็นที่อาจขัดแย้งกับจารึก คือคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถาพรรณนาว่าพระเจ้าอโศกฯ ทรงนับถือพระพุทธศาสนาเพราะเลื่อมใส ต่อนิโครธสามเณร แต่จารึกศิลาฉบับที่ 13 กล่าวว่ามูลเหตุที่ทำให้พระเจ้า อโศกฯ ทรงนับถือพระพุทธศาสนานั้นมาจากความสลดพระทัยจากสงครามที่ เมืองกาลิงคะ

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียพรรคีย์ ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ เมื่ออภิเษกแล้วได้ 8 พรรษา ทรงมีชัยปราบแคว้นกลิงคะลงได้ จากแคว้นกลิงคะนั้นประชาชนจำนวนหนึ่งแสนห้าหมื่นคนได้ถูกจับไปเป็นเชลยจำนวนประมาณหนึ่งแสนคนถูกฆ่า และอีกหลายเท่าของจำนวนนั้นได้ล้มตายไป นับแต่กาลนั้นมาจนบัดนี้ อันเป็นเวลาแคว้นกลิงคะได้ถูกยึดครองแล้ว การทรงประพฤติปฏิบัติธรรม ความมีพระทัยไฝ่ธรรมและการทรงอบรมสั่งสอนธรรม ก็ได้เกิดขึ้นแล้วแก่พระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ การที่ได้ทรงปราบปรามแคว้นกลิงคะลงได้นั้น ทำให้พระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ทรงมีความสำนึกสลดพระทัย เพราะว่า ในขณะที่การปราบปรามแคว้นอันเป็นเอกราช กำลังเป็นไปอยู่ ก็ย่อมมีการฆ่าฟันกัน การล้มตาย และการจับประชาชนไปเป็นเชลยเกิดขึ้น ณ ที่นั่นสิ่งเหล่านี้ พระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ทรงสำนึกกว่าเป็นสิ่งที่พึงเวทนาเป็นอย่างยิ่ง และเป็นกรรมอันหนัก (พระธรรมปิฎก, 2540, หน้า 56)

มีข้อน่าสังเกตว่าหากพระเจ้าอโศกฯ ทรงนับถือพระพุทธศาสนาตั้งแต่พรรษาที่ 4 ที่ทรงพบนิโครธสามเณร และทรงดำรงอยู่ในไตรสรณคมน์และเบญจศีล จริงแล้ว สงครามนองเลือดที่แคว้นกลิงคะในพรรษาที่ 8 ก็ไม่อาจจะเกิดขึ้นได้ หรือหากพระองค์ได้พบนิโครธสามเณรจริงก็แปลว่าการพัฒนาทางจิตวิญญาณของพระองค์หลังจากพบสามเณรกว่า 4 ปี ก็ยังไม่มีการมาทบทวนหรือหยุดพระองค์ในการทำสงครามกับแคว้นกลิงคะได้ (Guruge, 1993, p. 120) อย่างไรก็ตาม เรื่องความสนพระทัยในพระพุทธศาสนาของพระอนุชาของพระเจ้าอโศกฯ คือเจ้าชายติสสะจนถึงกับทรงออกผนวชนั้น ทั้งสองคัมภีร์คือคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถากับคัมภีร์อโศกาวทานเล่าเรื่องราวค่อนข้างสอดคล้องกันเป็นอย่างมาก

คัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถากล่าวถึงมูลเหตุและการออกผนวชของเจ้าชายติสสะนั้นมาจากการที่พระองค์ทรงสงสัยว่าพระสมณะฉันโภชนะอันประณีต ในราชตระกูลแล้ว จำวดยุบในที่นอนอันอ่อนนุ่มเหตุใดจึงดูไม่มีความสุข

พระเจ้าอโศกฯ จึงทรงทำเป็นเหมือนกริ้วพระอนุชาด้วยเหตุการณ์บางอย่าง แล้วทรงชู้ด้วยมรณภัยว่าจงมารับเอาราชสมบัติตลอด 7 วัน หลังจากนั้นพระองค์ จักฆ่าพระอนุชาเสีย เจ้าชายติสสะจึงไม่สรงสนาน ไม่เสวย ทั้งบรรทมก็ไม่หลับ ตามสมควรแก่พระหฤทัย ได้มีพระสรีระเศร้าหมองเป็นอย่างมาก พระเจ้าอโศกฯ จึงทรงเปรียบเทียบว่าพวกภิกษุเล็งเห็นความตายเนื่องด้วยลมหายใจเข้าและ หายใจออกอยู่ จักมีความสุขได้อย่างไร แต่นั้นมา พระอนุชาก็ทรงเลื่อมใสใน พระศาสนาและได้ผนวชกับพระมหาธรรมรักษ์ิตหลังจากเหตุการณ์นี้ (วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกาอัฐฎกเถา เล่ม 1 หน้า 95 – 97)

คัมภีร์อโศกาวทานกล่าวคล้ายกันว่าเจ้าชายวิตโศก (ติสสะ) ทรงนึกดู ถูกพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา พระเจ้าอโศกฯ จึงทรงใช้อุบายเช่นเดียวกันกับที่ คัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถากล่าวแต่เล่ารายละเอียดว่าเหตุการณ์ที่พระเจ้า อโศกฯ ทรงแกล้งเป็นกริ้วพระอนุชานั้นคือทรงใช้ให้อำมาตย์หลอกล่อเจ้าชาย วิตโศกให้ทรงพระมหามงกุฎของพระเจ้าอโศกฯ บนพระเศียรและประทับบน สีหบัลลังก์ดุจเป็นพระราชา เมื่อพระเจ้าอโศกฯ ทอดพระเนตรเห็นพระอนุชา เช่นนั้นจึงทรงให้พระอนุชาเสวยสมบัติพระราชาตลอด 7 วัน แล้วสร้างรับสั่งที่จะ ประหารพระอนุชากายใน 7 วัน จนในวันที่ 7 พระเจ้าอโศกฯ ก็ทรงทำให้เจ้าชาย วิตโศกเข้าใจในพระพุทธศาสนา แต่นั้นมา พระอนุชาก็ทรงเลื่อมใสในพระศาสนา แล้วได้ออกผนวชจนบรรลุเป็นพระอรหันต์ (ส. ศิวรักษ์, 2547, หน้า 120 – 131)

แม้ทั้งสองคัมภีร์จะกล่าวถึงเจ้าชายติสสะหรือวิตโศกคล้ายคลึงกันแต่ จุดร่วมที่สนใจคือการที่ทรงถูกคาดโทษให้ประหารชีวิตภายใน 7 วัน เหตุการณ์ นี้ในคัมภีร์ทั้งหลายจะมองว่าเป็นอุบายธรรมให้พระอนุชาทรงสดพระทัย แต่ใน อีกด้านหนึ่งก็สามารถมองได้ว่าเป็นการข่มขู่พระอนุชาไม่ให้ทรงกระด้างกระเดื่อง ต่อราชสมบัติของพระเจ้าอโศกฯ ก็เป็นไปได้ โรมิลลา ทาพาร์ แสดงความเห็นว่ามี เพียงพระอนุชาติสสะพระองค์เดียวที่อาจเป็นอุปสรรคในการต่อต้านราชบัลลังก์ ของพระเจ้าอโศกฯ ได้ ดังนั้น เจ้าชายติสสะอาจทรงตระหนักได้เองว่าการบวช เป็นการแสดงจุดยืนที่ชัดเจนว่าพระองค์จะไม่ทรงข้องเกี่ยวกับราชบัลลังก์ซึ่งจะ

เป็นการรักษาชีวิตของพระองค์เองไว้ภายใต้พระราชอำนาจของพระเจ้าอโศกฯ และเมื่อพระองค์ผนวชแล้วก็จะไม่มีผู้รู้จักพระองค์ในที่สุด (Thapar, 2014, p. 35)

ความแตกต่างที่น่าสนใจอีกเรื่องคือการอุปถัมภ์ศาสนาอื่นๆ ของพระเจ้าอโศกฯ หลังจากที่ทรงนับถือพระพุทธศาสนา โดยคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถากล่าวว่าหลังจากพระเจ้าอโศกฯ ทรงนับถือพระพุทธศาสนาแล้วก็ไม่ทรงเลื่อนใสนักบวชนอกศาสนาและไม่ทรงอุปถัมภ์นักบวชในศาสนาอื่นๆ อีก โดยพระองค์ทรงตัดภักดีของพวกนักบวชนอกศาสนา มีพราหมณ์และปริพาชก ตั้งหกแสนคนเสีย (วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกาอรรถกถา เล่ม 1 หน้า 86 – 87) ข้อมูลดังกล่าวจะขัดแย้งกับจารึกศิลาฉบับที่ 12 ที่กล่าวว่าพระเจ้าอโศกฯ ทรงให้ความเคารพและทรงอุปถัมภ์ทุกศาสนา ดังข้อความว่า

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียพรรตีย์ ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ย่อมทรงยกย่องนับถือศาสนิกชนแห่งลัทธิศาสนาทั้งปวง ทั้งที่เป็น บรรพชิตและคฤหัสถ์ ด้วยการพระราชทานสิ่งของ และการแสดงความ ยกย่องนับถืออย่างอื่นๆ แต่พระองค์ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ย่อมไม่ทรง พิจารณาเห็นทานหรือการบูชาอันใด ที่จะเทียบได้กับสิ่งนี้เลย สิ่งนี้คือ อะไร? สิ่งนั้นก็คือ การที่จะพึงมีความเจริญงอกงามแห่งสสารธรรมใน ลัทธิศาสนาทั้งปวง ก็ความเจริญงอกงามแห่งสสารธรรมนี้ มีอยู่มากมาย หลายประการ แต่ส่วนที่เป็นรากฐานแห่งความเจริญงอกงามอันนั้น ได้แก่สิ่งนี้คือ การสำรวมระวังวาจา ระวังอย่างไร? คือ ไม่พึงมีการ ยกย่องลัทธิศาสนาของตนและการตำหนิลัทธิศาสนาของผู้อื่น ในเมื่อ มิใช่โอกาสอันควร หรือแม้เมื่อถึงโอกาสอันสมควรอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ก็พึงมีแต่เพียงเล็กน้อย เพราะว่า ลัทธิศาสนาทั้งหลายอื่นก็ย่อมเป็น สิ่ง ควรแก่การเคารพบูชาในแง่ใดแง่หนึ่ง (พระธรรมปิฎก, 2540, หน้า 53)

นอกจากจารึกที่ 12 ที่กล่าวว่าพระองค์ทรงเคารพและทรงสนับสนุนทุกศาสนาแล้ว จารึกศิลาฉบับที่ 7 ก็มีข้อความว่าทรงมีพระทัยปรารถนาให้ศาสนิกชนแห่งลัทธิศาสนาทั้งหลายทั้งปวงให้อยู่ร่วมกันเพราะว่าศาสนิกทั้งปวงนั้น ล้วนปรารถนาความสามัคคีและความบริสุทธิ์แห่งชีวิตด้วยกันทั้งสิ้น (พระธรรมปิฎก, 2540, หน้า 46) และในจารึกศิลาฉบับที่ 6 เมื่อทรงอภิเษกแล้วได้ 26 พรรษา ก็กล่าวยืนยันชัดเจนอีกว่าแม้ลัทธิศาสนาทั้งหลายทั้งปวง พระองค์ก็ได้กระทำการเคารพนับถือทั่วกันหมดด้วยวิธีการเคารพบูชาต่างๆ (พระธรรมปิฎก, 2540, หน้า 74) จะเห็นได้ว่าพระเจ้าอโศกฯ ในจารึกทรงมีพระราชหฤทัยกว้างขวางมากกว่าพระเจ้าอโศกฯ ในคัมภีร์อย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้รจนาคัมภีร์สมันตปาสาทิกาอรรถกถาต้องการแสดงความเลื่อมใสและยกย่องในพระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกฯ มากเสียจนบดบังความมีน้ำพระทัยของพระเจ้าอโศกฯ ลงไป

4. พระเจ้าอโศกทรงชำระเสียชนนามแห่งพระพุทธศาสนาด้วยการสังคายนา

คัมภีร์สมันตปาสาทิกาอรรถกถากล่าวว่าหลังจากพระเจ้าอโศกฯ ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาอย่างมากมายก็ทำให้เกิดการปลอมบวชเข้ามาเพื่อหวังลาภสักการะจนทำให้พระสงฆ์ไม่ลงอุโบสถร่วมกันถึง 7 ปี สาเหตุก็เพราะว่าพระองค์ทรงส่งอำมาตย์ไปสำรวจตรวจสอบกิจการของพระศาสนาอยู่เนื่องๆ ซึ่งในคัมภีร์สมันตปาสาทิกาอรรถกถากล่าวว่า อำมาตย์บางคนถึงกับดัดคอปะระที่ไม่ร่วมลงอุโบสถ จนพระอนุชาตีสสะซึ่งทรงผนวชเป็นพระภิกษุต้องมานั่งกันอำมาตย์ไม่ให้ดัดคอปะระพระภิกษุรูปอื่นๆ (วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกาอรรถกถา เล่ม 1 หน้า 94 – 98) การที่พระเจ้าอโศกฯ ทรงส่งอำมาตย์ไปสอดส่องดูแลการพระศาสนากลับสอดคล้องกับจารึกศิลาในหลายที่ เช่น จารึกศิลาที่สารนาถ ซึ่งมีข้อความว่า

พระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพได้ตรัสไว้ ดังนี้ ก็ประกาศพระบรมราชโองการเช่นนี้ ท่านทั้งหลายพึงนำไปติดไว้ ณ ทางสัญจรภายในเขตใกล้เคียงของท่านทั้งหลาย ฉบับหนึ่ง และจงเก็บรักษาประกาศพระบรมราชโองการเดียวกันนี้แล้วไว้ในเขตใกล้เคียงของอุบาสกทั้งหลาย อีกฉบับหนึ่ง ทุกๆ วันอุโบสถ บรรดาอุบาสกเหล่านั้น พึงทำตนให้มีความรู้เข้าใจแนบแน่นในประกาศพระบรมราชโองการนี้ และทุกๆ วันอุโบสถ มหาอำมาตย์ทุกๆ คนพึงไปร่วมในการรักษาอุโบสถด้วยเป็นประจำ เพื่อจักได้เกิดความคุ้นเคยแนบสนิท และรู้เข้าใจทั่วถึงซึ่งประกาศพระบรมราชโองการนั้นแล ท้าวทุกหนทุกแห่งที่อำนาจบริหารราชการของท่านทั้งหลายแผ่ไปถึง ท่านทั้งหลายพึงขับไล่ (บุคคลผู้ทำลายสงฆ์) ออกไปเสียและในท่านองเดียวกันนั้น ท่านทั้งหลายพึงขับไล่ (บุคคลที่ทำลายสงฆ์) ในเมืองด่าน และในท้องถิ่นทั้งหลายออกไปเสีย โดยให้เป็นไปตามข้อความในประกาศนี้ (พระธรรมปิฎก, 2540, หน้า 99 – 100)

การที่คัมภีร์พรรณนาว่าพระภิกษุสงฆ์ไม่ยอมลงอุโบสถร่วมกันถึง 7 ปี รวมถึงมหาอำมาตย์ถึงกับตัดคอพระที่ไม่ลงอุโบสถดูจะขัดแย้งกับจารีกพิเศษแห่งกาลิงคะฉบับที่ 1 ที่กล่าวคุณสมบัติของมหาอำมาตย์ว่า

เพื่อประโยชน์นี้ ข้าฯ จักส่งมหาอำมาตย์ทั้งหลายซึ่งจะไม่ใช่ผู้หยาบคาย ไม่ดุร้ายและซื่อสัตย์ในการปฏิบัติงาน ออกเดินทางตรวจตราราชการทุกๆ 5 ปี มหาอำมาตย์เหล่านั้น เมื่อทราบความประสงค์อันนี้ (ของข้าฯ) แล้ว ก็จักปฏิบัติตามคำสั่งสอนของข้าฯ แม้จากนครอุชเชนีก็เช่นกัน องค์อุปราชราชโอรส จักส่งกลุ่มเจ้าหน้าที่อย่างเดียวกันให้ออกเดินทางตรวจตราราชการเพื่อความมุ่งหมายอันเดียวกันนี้แล (ในการส่งออกแต่ละคราวนี้) จักไม่ปล่อยให้เวลาล่วงเกิน 3 ปี แม้จากนครตักศิลาที่เช่นเดียวกัน (พระธรรมปิฎก, 2540, หน้า 87 – 88)

เนื่องจากจารึกนี้ไม่ได้บอกปีที่พระเจ้าอโศกฯ ครองราชย์ ดังนั้นข้อสันนิษฐานที่อาจเป็นไปได้คือเหตุการณ์มหาอำมาตย์ตัดคอพระและการไม่ลงอุโบสถร่วมกันถึง 7 ปี อาจเกิดขึ้นจริง พระเจ้าอโศกฯ จึงทรงประกาศในจารึกฉบับนี้ภายหลังเหตุการณ์นำสลตดังกล่าว โดยให้อำมาตย์ชุดใหม่ต้องไม่เป็นผู้หยาบคาย ไม่ดื่มร่ายและให้ตรวจตราภายในระยะเวลา 3 – 5 ปี เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาการไม่ลงอุโบสถนานเกินไปถึง 7 ปีและไม่เกิดเหตุการณ์ล่วงเกินพระภิกษุสงฆ์อีกก็เป็นได้

พระเจ้าอโศกฯ ทรงจัดการพระปลอมบวชเหล่านั้นโดยอาศัยพระโมคคัลลีสบุตรตีสสะเถระ โดยพระเถระให้พระราชาทรงเรียนเอาลัทธิสมัยแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในวันที่ 7 พระราชาทรงรับสั่งให้พระภิกษุสงฆ์ประชุมพร้อมกันที่วัดอโศการามให้ซึ่งม่านผ้ากันไว้ แล้วประทับนั่งอยู่ภายในม่านผ้า ทรงรับสั่งให้จัดพวกภิกษุผู้มีลัทธิเดียวกันให้รวมกันอยู่เป็นพวกๆ แล้วรับสั่งให้นิมนต์หมู่ภิกษุมานทีละหมู่แล้วตรัสถาม หากพระราชาทรงทราบว่าเป็นพวกนี้ไม่ใช่ภิกษุ เหล่านี้เป็น อัญญเดียรัถียก็เพราะพระองค์ได้ทรงเรียนเอาลัทธิมาก่อนนั่นเอง จึงพระราชทานผ้าขาวแก่เธอเหล่านั้นแล้วให้สึกจำนวนถึงหกหมื่นคน หลังจากนั้นสงฆ์จึงยอมลงอุโบสถร่วมกัน ส่วนพระโมคคัลลีสบุตรตีสสะเถระก็ได้เลือกภิกษุพันธุ์บุพการีทำตติยสังคายนา (วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกาอรรถกถา เล่ม 1 หน้า 104 – 107)

เรื่องการสังคายนาครั้งที่ 3 นี้ มีนักวิชาการหลายคน เช่น ศาสตราจารย์โทมัส (E.J. Tomas) กล่าวว่าสังคายนาครั้งนี้ทำโดยสงฆ์วัชชีชาวทีชาวลังกา หรือสมิท (V.A. Smith) กล่าวว่าถ้าตติยสังคายนามีจริงก็เป็นเรื่องสำคัญมาก น่าจะมีกล่าวไว้ในศิลาจารึก แต่ศิลาจารึกก็มิได้กล่าวถึง จึงเชื่อว่าพระลังกาแต่งขึ้นภายหลัง (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2545, หน้า 79) เช่นเดียวกับ เอช. เคิร์น (H. Kern) ที่กล่าวว่า การสังคายนาเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้อย่างยิ่งเพราะการแทรกแซงเรื่องของสงฆ์ขัดกับจารึกของพระองค์ที่ทรงสนับสนุนทุกศาสนาอย่างเป็นกลางและเท่าเทียม (Lamotte, 1988, p. 273) อย่างไรก็ตาม เรื่องการสังคายนานั้นดูจะสอดคล้องกับจารึกหลักศิลาที่สารนาถและที่อื่นๆ ว่าพระเจ้าอโศกฯ ทรงทำให้

พระศาสนาบริสุทธิ์และมีความสามัคคีแล้ว ดังข้อความว่า

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียพรรคีย์ ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ได้มีพระบรมราชโองการให้ประกาศแก่มหาอำมาตย์ทั้งหลาย ณ พระนครปาฏลิสัตต และ ณ นครอื่นๆ ว่า ข้าฯ ได้กระทำให้สงฆ์มีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว บุคคลใดๆ จะเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม ไม่อาจทำลายสงฆ์ได้ ก็แล หากบุคคลผู้ใด จะเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม จักทำสงฆ์ให้แตกกัน บุคคลผู้นั้นจักต้องถูกบังคับให้นุ่งห่มผ้าขาวและไปอยู่ ณ สถานที่อันมิใช่วัดพึงแจ้งสาสน์ พระบรมราชโองการนี้ให้ทราบทั่วกัน ทั้งในภิกษุสงฆ์และในภิกษุณีสงฆ์ ด้วยประการฉะนี้ (วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกาอรรถกถา เล่ม 1 หน้า 99)

พระพรหมคุณาภรณ์ (สมณศักดิ์ในขณะนั้น) กล่าวว่าธรรมโองการนี้ในจารึกบอกว่าพระเจ้าอโศกฯ โปรดให้ตีประกาศทั่วไปทุกหนแห่ง ที่นักโบราณคดีขุดค้นพบแล้ว 3 แห่งคือ สารนาถ โกสัมพี และสาญจี ซึ่งมีข้อความซ้ำกันว่า สงฆ์อันพระองค์ได้ทำให้สามัคคีกันแล้ว แสดงว่าเป็นเหตุการณ์ใหญ่ของส่วนรวมทั่วทั้งแคว้นแคว้น เพราะจากสารนาถ ผ่าน โกสัมพี ไปถึงสาญจินั้น มีระยะทางถึง 600 กิโลเมตร และข้อความตอนท้ายๆ ของจารึกเองก็บอกให้มหาอำมาตย์ดำเนินการรักษาสามัคคีนี้ทั่วทุกหนแห่ง ดังนั้น ข้อความที่กล่าวถึงในจารึกเหล่านี้ย่อมหมายถึงการสังคายนาครั้งที่ 3 ที่เมืองปาตลีบุตร (พระพรหมคุณาภรณ์, 2552, หน้า 10 – 11)

การทำสงฆ์ให้สามัคคีโดยมีจารึกที่เหมือนกันในหลายพื้นที่นั้น ย่อมสะท้อนว่าต้องมีการแตกแยกกันในหมู่สงฆ์ซึ่งในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถา กล่าวว่าการแตกแยกดังกล่าวนั้นทำให้สงฆ์ไม่ลงอุโบสถถึง 7 ปี การจะทำให้สงฆ์สามัคคีได้นั้นจะต้องเป็นเหตุการณ์สำคัญซึ่งวิธีที่จะยุติความแตกแยกในระดับนี้ได้จะเป็นวิธีอื่นไม่ได้นอกจากการสังคายนาซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือเพียรของหมู่สงฆ์ซึ่งในกรณีนี้ยังมีพระราชอำนาจของพระเจ้าอโศกฯ

เป็นแรงหนุน ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ตรงกันทั้งจากจารึกและคัมภีร์สมันตปาสาทิกาอรรถกถาที่กล่าวว่าทรงพระราชทานหรือบังคับให้นุ่งผ้าขาวนั้นเอง

5. การประกาศพระศาสนาในต่างประเทศ

เรื่องการประกาศพระศาสนาในต่างประเทศดูเหมือนว่าดินแดนที่จารึกโอศกฯ กล่าวถึง กับดินแดนที่คัมภีร์สมันตปาสาทิกาอรรถกถากล่าวไว้จะไม่ตรงกัน โดยคัมภีร์สมันตปาสาทิกาอรรถกถากล่าวว่า พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเมื่อทำตบิยสังคิติแล้วได้ดำริว่าในอนาคต พระศาสนาจะตั้งมั่นอยู่ด้วยดีในประเทศไหน เมื่อท่านใคร่ครวญอยู่จึงมีความคิดว่าพระศาสนาจักตั้งมั่นอยู่ด้วยดีในปัจจุบันคัมภีร์สมันตปาสาทิกาอรรถกถาว่า ท่านจึงมอบศาสนิกนั้นด้วยการส่งภิกษุไปในรัฐต่างๆ 9 สาย ได้แก่ พระมฆันติเถระไปยังรัฐกัสมิรคันธาระ พระมหาเทวเถระไปยังมทิสสมณฑล พระรักขิตเถระไปยังวนวาสีชนบท พระโยนกธรรมรักขิตเถระไปยังอปปรนตคชนบท พระมหาธรรมรักขิตเถระไปยังมหารัฐชนบท พระมหารักขิตเถระไปยังโลกเป็นที่อยู่ของชาวโยนก พระมฆิมเถระไปยังชนบทอันเป็นส่วนหนึ่งแห่งหิมวัตประเทศ พระโสณเถระ 1 พระอุตตเถระ 1 ไปยังสุวรรณภูมิชนบท ส่งพระมหินทเถระ ผู้เป็นสหวิริหาริกของตนกับพระอัญญเถระ พระอุตตเถระ พระสัมพลเถระ พระภักทสาลเถระไปยังเกาะตัมปปณณิทวีป (วินัยปิฎกสมันตปาสาทิกาอรรถกถา เล่ม 1 หน้า 111)

เมืองต่างๆ ที่ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถากล่าวถึงนั้น ได้แก่ คันธาระได้แก่แคว้นแคชเมียร์ มทิสสมณฑลได้แก่รัฐไมซอร์ทางอินเดียใต้ วนวาสีคือแถบภูเขาวินัย อปรนตคชนบทอาจเป็นเมืองบอมเบย์ มหารัฐชนบทคือแคว้นมหารัษฎะ โยนกได้แก่ประเทศกรีก หิมวัตประเทศน่าจะหมายถึงเนปาล สุวรรณภูมียังมีการถกเถียงกันหลายเมือง และเกาะตัมปปณณิทวีป ได้แก่ศรีลังกา (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2545, หน้า 82 – 84) เรื่องนี้สอดคล้องกับการเผยแผ่ศาสนาของพระเจ้าอโศกฯ ที่ปรากฏอยู่ในจารึกที่กล่าวว่า

สำหรับพระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ชัยชนะที่ทรงถือน่ายิ่งใหญ่ที่สุดได้แก่ ธรรมวิชัย (ชัยชนะโดยธรรม) และธรรมวิชัยนั้น พระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพได้ทรงกระทำสำเร็จแล้วทั้ง ณ ที่นี้ (ในพระราชอาณาเขตของพระองค์เอง) และในดินแดนข้างเคียงทั้งปวง ไกลออกไป 600 โยชน์ ในดินแดนอันเป็นที่ประทับแห่งกษัตริย์โยนยะ (Ionian Greek) พระนามว่าอันติโยคะ (Antiochos) และดินแดนต่อจากพระเจ้าอันติโยคะนั้นไป (คือในทางตะวันตกเฉียงเหนือ) อันเป็นที่ประทับแห่งกษัตริย์ 4 พระองค์ พระนามว่า พระเจ้าตุรมายะ (หรือตุลมะ - Ptolemy) พระเจ้าอันติโกนยะ (Antigonos) พระเจ้ามกะ (Magas) และพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ (Alexander) และถัดลงไป (ในทางทิศใต้) ถึงแคว้นแคว้นของชาวโจละ (Cholas) แคว้นแคว้นของชาวปาณฑยะ (Pandyas) ตลอดถึงประชาชนชาว (แม่น้ำ) ตามรปรณี (Tamraparni) และในแคว้นแคว้นภายในพระราชอำนาจของพระองค์ก็เช่นเดียวกัน คือ แคว้นแคว้นของชาวโยนยะ (Ionians หรือ Greeks) และชนชาวกำโบยะ (Kambojas) ชนชาวนากาปันทิแห่งนาคะ ชนชาวโกชะและชนชาวปีตินิก ชนชาวอันธระ (Andhra) และชนชาวปูลินทะ ทุกหนทุกแห่ง (พระธรรมปิฎก, 2540, หน้า 59 – 60)

พระพรหมคุณาภรณ์กล่าวว่าดินแดนต่างๆ ที่กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ตามจารึกนั้นได้แก่อาณาจักรกรีกที่อยู่รอบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน เช่น เมืองมาซิโดเนีย เมืองไซรีนแถบตะวันออกของลิเบีย จนถึงนครอเล็กซานเดรียแห่งอียิปต์ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2552, หน้า 17) แต่ดินแดนต่างๆ ที่ปรากฏในจารึกและคัมภีร์นั้นมีทั้งที่สอดคล้องและแตกต่างกัน ซึ่งหากจะสังเกตจากจารึกพบว่าดินแดนทางตะวันตกสอดคล้องกับจารึกคือดินแดนอาณาจักรกรีกซึ่งเป็นหนึ่งในเก้าสายที่ปรากฏในคัมภีร์ ส่วนดินแดนอื่นๆ ในจารึกนั้นอาจตีความจากประโยคว่าแคว้นแคว้นภายในพระราชอำนาจของพระองค์ซึ่งอาจรวมดินแดนต่างๆ ใน

สายอื่นๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์ได้³

หากพิจารณาจากคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถาจะพบว่าการเผยแผ่พระธรรมทูตเกิดจากดำริของพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ในขณะที่จาริกกล่าวว่า พระเจ้าอโศกฯ ได้ทรงกระทำธรรมวิชัยสำเร็จแล้ว และทรงถือว่าเป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ที่สุดก็คือการเผยแผ่ศาสนาไปในดินแดนต่างๆ ซึ่งอาจมองได้ว่าการเผยแผ่พุทธศาสนานั้นเป็นเรื่องของการเมืองมากกว่าเรื่องของศาสนา ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือในจาริกของพระเจ้าอโศกฯ นั้นไม่มีการกล่าวถึงสุวรรณภูมิอยู่เลยซึ่งเป็นเรื่องที่ชวนให้คิดวิเคราะห์ต่อไปได้ว่าดินแดนสุวรรณภูมิที่นักวิชาการยังถกเถียงเรื่องที่ตั้งกันอยู่จนถึงทุกวันนี้ว่าเป็นแหลมมลายู เกาะสุมาตรา ประเทศพม่า นครปฐม ไปจนถึงสุพรรณบุรีและกาญจนบุรี (สุจิตต์ วงศ์เทศ, 2549, หน้า 74 – 75) เคยมีพระธรรมทูตตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกฯ มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาจริงหรือไม่ ดังนั้น ก่อนที่จะศึกษาหรือโต้เถียงกันว่าสุวรรณภูมิอยู่ที่ใด ควรจะทำการศึกษาหาข้อเท็จจริงเสียให้ได้ก่อนว่าพระเจ้าอโศกฯ เคยส่งพระธรรมทูตมายังสุวรรณภูมิจริงหรือไม่มากกว่า

จากจาริกและคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถา จะพบว่ามีความสอดคล้องกันในเรื่องของการประกาศพระศาสนาแต่อาจมีความแตกต่างกันในรายละเอียดเรื่องแคว้นแคว้นและดินแดนที่พุทธศาสนาไปถึง อย่างไรก็ตาม การที่จะสรุปข้อเท็จจริงเหตุการณ์ในยุคสมัยของพระองค์โดยอาศัยจาริกเพียงอย่างเดียวก็คงไม่สามารถใช้เป็นบรรทัดฐานได้ทั้งหมดเพราะจาริกนี้เกิดขึ้นโดยพระราชประสงค์ของพระเจ้าอโศกฯ ดังนั้น ผู้จาริกก็ต้องจาริกในสิ่งที่พระองค์รับสั่งเท่านั้น แม้ในจาริกศิลาฉบับที่ 14 นั้นก็ได้อธิบายถึงเจตนา ความมุ่งหมายและข้อจำกัดของการจาริกไว้ดังต่อไปนี้

³ เรื่องการเผยแผ่พระธรรมทูต 9 สายนี้ ผู้สนใจสามารถศึกษาเพิ่มได้จากหนังสือของ E. Lamotte. (1988). History of Indian Buddhism. (Sara Webb – Boin, Trans). Louvain-La-Neuve: Institut Orientaliste

ธรรมโองการนี้ พระเจ้าอยู่หัวปรียพรรคีย์ ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพได้โปรดให้จารึกขึ้นไว้ให้มีขนาดย่อมพอได้ความบ้าง มีขนาดปานกลางบ้าง มีข้อความละเอียดพิสดารบ้าง เพราะเหตุว่าสิ่งทุกสิ่งจะเหมาะสมเหมือนกันไปในที่ทุกหนทุกแห่งก็หาไม่ แนวนั้นของข้าฯ นี้กว้างใหญ่ไพศาล สิ่งที่จารึกไปแล้วก็มีเป็นอันมากและซ้ำๆ ก็จักให้จารึกเพิ่มขึ้นเรื่อยไป อนึ่ง ในจารึกนี้มีข้อความบางอย่างที่กล่าวซ้ำซาก ทั้งนี้เนื่องจากมีอรรถอันไพเราะ อันจะเป็นเหตุช่วยให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติตาม ในจารึกทั้งนี้ อาจมีความบางอย่างที่เขียนขึ้นไว้ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ (แต่ทั้งนี้ก็ได้กระทำไป) โดยพิจารณาถึงถิ่นที่จารึกบ้าง พิจารณาถึงเหตุต่างๆ ที่จะทำให้ลบเลือนไปบ้างหรืออาจเกิดจากความผิดพลาดของผู้เขียนจารึกบ้าง (พระธรรมปิฎก, 2540, หน้า 62)

6. สรุป

พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดของแผ่นดินอินเดีย นโยบายธรรมวิชัยที่ใช้หลักธรรมในการแผ่แสนยานุภาพแทนการรบด้วยอาวุธของพระองค์ทำให้ทรงได้รับการยอมรับจากพระพุทธศาสนาว่าทรงเป็นจักรพรรดิผู้ทรงธรรม ซึ่งพระองค์ก็ทรงตอบรับการยกย่องดังกล่าวนี้ด้วยการทรงรับเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกที่สำคัญของพระพุทธศาสนาเคียงคู่กับศาสนาอื่น แต่ดูเหมือนว่าคัมภีร์พระพุทธศาสนาจะพยายามสร้างภาพลักษณ์ของพระองค์ให้กลายเป็นกษัตริย์ผู้ทรงเลวร้ายเกินจริงก่อนที่จะทรงหันมานับถือพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการประกาศความสูงส่งของพระธรรมวินัยที่สามารถกลับใจคนร้ายกาจให้กลายเป็นคนดีได้ และแม้แต่เมื่อพระเจ้าอโศกฯ ทรงนับถือพระพุทธศาสนาแล้ว ดูเหมือนว่าข้อมูลจากคัมภีร์อรรถกถาจะทำให้พระเจ้าอโศกฯ ทรงกลายเป็นผู้มีพระหทัยคับแคบไปซึ่งต่างจากข้อมูลในจารึก ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการเชิดชูพระพุทธศาสนาให้โดดเด่นกว่าศาสนาอื่นนั่นเอง

การสร้างภาพลักษณ์เช่นนี้จึงทำให้เกิดมายาคติในเรื่องของพระเจ้าอโศกฯ ซึ่งคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงในหลายประเด็น ดังจะเห็นได้จากจารึกและคัมภีร์ต่างๆ ที่กล่าวถึงในบทความนี้ อย่างไรก็ตาม ทั้งจารึกและคัมภีร์ก็อาจเป็นเพียงการสร้างมายาคติตามที่ผู้จารึกและรจนามีความมุ่งหมายที่จะให้พระองค์ทรงมีภาพลักษณ์ตามที่ต้องการ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระเจ้าอโศกฯ ดูเหมือนจะทรงมีสองบุคลิกเป็นอย่างน้อย คือพระเจ้าอโศกฯ ที่มีภาพลักษณ์ตามจารึก และพระเจ้าอโศกฯ ที่มีภาพลักษณ์ตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

- พระคันธสาราภิวงศ์. (2546). *สุโขทัยหลังการมัญชรี*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก. (2540). *จารึกอโศก*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2552). *จารึกอโศก รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2536). *พระวินัยปิฎก เล่ม 1 ภาค 1 มหาวิภังค์ ปฐมภาค และอรรถกถา*. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ส. ศิวรักษ์. (2547). *ความเข้าใจในเรื่องพระเจ้าอโศกและอโศกาวตาน*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ไทย – เอเชีย.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. (2545). *พุทธศาสนาในอินเดีย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร.
- สุจิตต์ วงศ์เทศ. (2549). *สุวรรณภูมิ ต้นกระแสนประวัติศาสตร์ไทย*. สำนักพิมพ์มติชน.
- Guruge, Ananda W.P.. (1993). *Asoka, The Righteous: A Definitive Biography*. Colombo, Sri Lanka: The Central Cultural Fund, The Ministry of Cultural Affairs and Information.
- Hazra, Kanai Lal. (2007). *Asoka as Depicted in His Edicts*. New Delhi, India: Munshiram Manoharla Publishers Pvt, Ltd.

- Lamotte, E.. (1988). *History of Indian Buddhism*. (Sara Webb – Boin, Trans). Louvain - La - Neuve: Institut Orientaliste.
- Talim, Meena. (2010). *Edicts of King Asoka*. New Delhi, India: Aryan Books International.
- Thapar, Romila. (2014). *Asoka and the Decline of the Mauryas*. New Delhi, India: Oxford University Press.

พ ระสงฆ์ฉันบุฟเฟต์ได้หรือไม่ : กรณีศึกษา
โครงการธรรมยาตรา เส้นทาง
พระผู้ปราบมารครั้งที่ 7

พงษ์ศิริ ยอดสา*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์ที่จะใช้กรณีศึกษาของประเด็นวิพากษ์วิจารณ์ที่เกิดขึ้นกับโครงการธรรมยาตรา เส้นทางพระผู้ปราบมาร ครั้งที่ 7 เกี่ยวกับการขบฉันของคณะสงฆ์ธรรมยาตรา โดยนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับธรรมเนียมปฏิบัติเรื่องการขบฉันที่มีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งได้รวบรวมประเด็นและข้อสงสัยต่างๆ จากหลายช่องทาง เช่น ข่าว, สังคมออนไลน์ เป็นต้น ได้เป็นคำถามใหญ่ๆ 3 ข้อ คือ 1) พระต้องอาบัติจริงหรือไม่หากฉันภัตตาหารที่ญาติโยมไม่ได้ประเคนถวาย 2) พระฉันภัตตาหารหุง มีราคาแพง ได้หรือไม่ 3) พระเลือกตักภัตตาหารในลักษณะเดียวกับบุฟเฟต์ ได้หรือไม่

จากการศึกษาพบว่า 1) หากพระภิกษุฉันภัตตาหารที่ญาติโยมไม่ได้ประเคนถวายต้องอาบัติจริงดังที่มากในคัมภีร์มหาวิงค์ โภชนวรรค 2) พระภิกษุ

* นักวิชาการอิสระ E-mail: pannawuth.1994@gmail.com

วันที่รับบทความ 18 กุมภาพันธ์ 2562 วันที่แก้ไขบทความ 28 ตุลาคม 2562 วันที่ตอบรับบทความ 20 พฤศจิกายน 2562

สามารถฉันภัตตาหารหรรษาได้ เพราะมีการปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
เถรวาทว่า (ก) พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและหมู่สงฆ์รับภัตตาหารอันประณีตจาก
ผู้ถวายมาพิจารณาขบฉัน และ (ข) มีการยกย่องอุบาสกและอุบาสิกาในตำแหน่ง
ผู้ถวายโภชนะอันประณีต 3) พระสามารถเลือกตักภัตตาหารในลักษณะเดียวกับ
บุพเพต์ได้ เพราะในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีคำสำคัญคือคำว่า “บริโภคตาม
ความพอใจ” ซึ่งมีลักษณะเกี่ยวกับการเลือกอาหารตามความพอใจในการ
รับประทานอาหารแบบบุพเพต์ นอกจากนั้นการเลือกบริโภคตามความพอใจของ
พระภิกษุมีข้อดีคือ พระภิกษุจะได้ขบฉันภัตตาหารที่เป็นสปปายะแก่ตน ไม่ก่อ
ให้เกิดการแสดงโรคแก่ตน ซึ่งจะสามารถส่งผลให้บรรลุธรรมได้

คำสำคัญ : ภัตตาหาร, บุพเพต์, ทาน

Are monks permitted to choose their own food in a buffet-style arrangement?:

A case study of the 7th Phra Dhammayatra Scheme
retracing the significant route of the lifetime of
the Great Master Phramongkolthepmuni
(Sodh Candasaro)

Pongsiri Yodsa*

Abstract

The purpose of this article is to conduct a comparative study between the tradition of offering provisions to monks in the Buddhist era as recorded in Theravāda Buddhist Scriptures and the recently criticized buffet meal offerings to monks in the 7th Phra Dhammayatra Scheme. The controversial issues collected from different means such as news and social media can be classified into three main questions including: (1) whether or not monks will be considered to have committed an ecclesiastical offense (āpatti) if they consume food that has not been offered by laypeople; (2) whether or not monks are permitted to consume luxurious or expensive foods; and (3) whether or not monks are permitted to

* Independent Scholar. E-mail: pannawuth.1994@gmail.com

Received February 18, 2019, Revised October 28, 2019, Accepted November 20, 2019

choose their own food in a buffet-style arrangement.

The research has revealed the following results: (1) monks would be committing an ecclesiastical offense (*āpatti*) if they were to consume food not offered by laypeople, according to the *Mahāvibhaṅga Bhojanavagga*; (2) monks are permitted to consume some luxurious or fine foods in accordance with clues found in the Theravāda scriptures, according to which a) the Lord Buddha and his monks sometimes received exquisite foods, and b) some *upasaka* and *upasika* were named as being foremost for offering monks exquisite foods; (3) monks are permitted to choose food in ways similar to a buffet as shown in a significant scriptural phrase “may consume as desired.” Additionally, monks’ ability to consume food as desired may allow them to choose food suitable to their personal needs (*sappāya*), thereby avoiding food-related ailments, which may have beneficial influence on their meditative attainment.

Keywords: food, buffet, *dāna*

1. ความเป็นมา

จากกรณีข่าวทางด้านพระพุทธศาสนาเมื่อต้นปี 2562 ที่ผ่านมา “วัดพระธรรมกายเลี้ยงบุฟเฟต์พระ” ถือเป็นการจุดกระแสสังคมให้ผู้คนหันมามองวัดพระธรรมกายอีกครั้ง

วิจารณ์สนั่น พระเดินตักอาหาร ฉับบุฟเฟต์ จัดเต็มซูชิ รังนก อาหารทะเล ผิดวินัยสงฆ์? กลายเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์อย่างหนัก หลังจากมีการแชร์ภาพ วัดพระธรรมกายจัดบุฟเฟต์เลี้ยงพระสงฆ์ภายในวัด ทั้งนี้ พระสงฆ์สามารถเดินเลือกตักอาหารแต่ละอย่างแต่ละชนิดได้ตามใจชอบ ซึ่งลักษณะดังกล่าวถือเป็นการละเมิดผิดพระวินัยและต้องอาบัติอย่างชัดเจน ซึ่งพระวินัยได้ระบุว่า พระสงฆ์นั้นต้องฉันอาหารที่ญาติโยมถวายประเคนเท่านั้น ห้ามปรุงอาหารแต่อย่างใด (ข่าวสด, 2562)

หลังจากที่ข่าวข้างต้นได้ถูกนำออกเผยแพร่ต่อสาธารณชน ก็ทำให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์ถึงความไม่เหมาะสมกับการกระทำดังกล่าวที่ทางวัดพระธรรมกายได้จัดทำขึ้น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจึงได้ออกแถลงการณ์ในเรื่องดังกล่าว เพื่อสร้างความเข้าใจให้แก่สาธารณชนความว่า

“นายณรงค์ ทรงอารมณ์ รองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และโฆษกสำนักพุทธฯ เปิดเผยถึงกรณีภาพถูกแชร์ลงบนโลกออนไลน์ วัดพระธรรมกายจัดบุฟเฟต์เลี้ยงพระสงฆ์ภายในวัด โดยให้พระสงฆ์สามารถเดินเลือกตักอาหารแต่ละอย่างแต่ละชนิดได้ตามใจชอบ ซึ่งมีการตั้งคำถามว่า เป็นเรื่องเหมาะสมหรือไม่ ว่า ได้รับทราบเรื่องดังกล่าว ภาพที่ปรากฏในโลกออนไลน์ เชื่อได้ว่าจะโดนวิพากษ์วิจารณ์ถึงความไม่เหมาะสม

แต่จากข้อเท็จจริง การที่พระภิกษุเดินอุ้มบาตร ตักภัตตาหารเพื่อนำไปฉัน ไม่ใช่เรื่องที่ผิดแปลกแต่อย่างใด ทราบว่ามีหลายวัดที่มีข้อปฏิบัติในลักษณะนี้อยู่ ไม่ได้เป็นเรื่องที่ผิดพระธรรมวินัย การที่พระภิกษุต้อง

เดินไปตักอาหาร เนื่องจากบางวัดมีพระภิกษุจำนวนมาก แต่ญาติโยมมีจำนวนน้อย หากให้ต้องประเคนถวายครบทุกรูป คงจะหมดเวลาฉันภัตตาหารอย่างแน่นอน

ส่วนใหญ่ข้อปฏิบัติ หากเป็นอาหารในลักษณะที่ต้องไปตักเอง จะมีการถวายประเคนให้ประธานสงฆ์หรือพระผู้แทน รับประเคนแล้วอีกประการหนึ่ง การเดินไปตักภัตตาหารของพระภิกษุ มีกุศโลบายให้พระภิกษุพิจารณาอาหารที่จะตกลงในบาตร เพื่อความเหมาะสมพอดีให้ฉันอาหารในบาตรจนหมด ไม่มีเหลือทิ้ง อีกทั้งการฉันภัตตาหารให้ระลึกถึงการประทั้งชีวิต เพื่อเลี้ยงชีพปฏิกุศล มากกว่ารสชาติความเอร็ดอร่อย

ภาพที่ปรากฏบนโลกออนไลน์ หลายคนคงมองว่าเป็นอาหารหรรษา มีราคาแพง แต่การที่เจ้าภพานำมาถวาย พระภิกษุก็ไม่สามารถบอกปฏิเสธหรือดราม่า ก็คงไม่ได้ บางทีคงต้องขอร้องให้ญาติโยมหรือเจ้าภพที่จะนำอาหารหรรษาราคาแพง มาถวายพระ ควรพิจารณาให้ดี พระภิกษุฉันภัตตาหาร เพื่อประทั้งชีวิตเท่านั้น อาหารอาจจะไม่ต้องแพงหรู เป็นภัตตาหารธรรมทั่วไป แต่ให้มีโภชนาการ สะอาด เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพอนามัยของพระภิกษุจะดีกว่า” โฆษกสำนักพุทธฯ กล่าว (ข่าวสด, 2562)

ข้อชี้แจงของโฆษกประจำสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติที่ได้ออกมาชี้แจงนี้ ได้แสดงความเป็นเหตุเป็นผล ในด้านความจริงของการใช้ชีวิตพระเนื่องด้วยการบิณฑบาตว่า 1) ถ้าพระสงฆ์มีจำนวนมาก ญาติโยมจำนวนน้อย หากให้ญาติโยมมาถวายทุกรูปอาจมีเวลาในการฉันภัตตาหารน้อยลง 2) อาหารที่ถวายพระต้องได้รับการประเคนจากผู้ถวายก่อนที่พระสงฆ์จะเลือกภัตตาหารไปเพื่อฉัน และ 3) พระสงฆ์ต้องพิจารณาภัตตาหารตามความเหมาะสม และต้องระลึกว่าการฉันภัตตาหารนี้ก็เป็นไปเพื่อการประทั้งชีวิต มากกว่ารสชาติที่อร่อย

จริงอยู่ว่าการถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสามเณรนั้น พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่อาจมีภาพจำที่ชัดเจนจากการถวายทานประจำวันหรือในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น การใส่บาตร การเตรียมภัตตาหารที่หาซื้อได้ง่ายตามท้องตลาดหรือทำเองที่บ้าน ใส่ถาดรวมแล้วน้อมถวายพระที่ละรูปในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่จัดขึ้น ณ วัดใกล้บ้าน ซึ่งเป็นภาพที่ปรากฏในแทบทุกวัดทั่วประเทศไทย แต่ภาพที่พระภิกษุสงฆ์จำนวนมากเดินตักภัตตาหารบริเวณโต๊ะที่จัดวางภัตตาหารจำนวนมากตามอรัญญิก ซึ่งเป็นลักษณะเดียวกันกับวัฒนธรรมชาวตะวันตกคือ บุฟเฟต์นั้น อาจไม่ค่อยได้เห็นกันสักเท่าไร นอกจากนั้นยังเห็นภาพภัตตาหารอันหรูหราที่ผู้ถวายได้เตรียมมาถวาย ก็ยิ่งทำให้ผู้อ่านข่าวรับรู้ว่าจะต้องฉันอาหารอันหรูหราเหล่านั้น ซึ่งขัดแย้งต่อการทำทานของตน และทัศนคติที่มีต่อพระว่า พระต้องฝึกหัดละกิเลส สิ่งใดที่นำไปสู่การยึดติดในกิเลส เช่น การฉันภัตตาหารบุฟเฟต์ ฉันอาหารหรู หรือเลือกภัตตาหารฉันตามอรัญญิก ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้พระไม่ควรทำ เพราะไม่ใช่หนทางในการขัดกิเลสเพื่อมุ่งไปสู่พระนิพพาน ด้วยเหตุเหล่านี้เอง จึงนำไปสู่การด่วนสรุปว่า การเดินตักภัตตาหารแบบบุฟเฟต์นั้นผิดพระธรรมวินัย และการฉันอาหารหรูไม่เหมาะสมกับเพศสมณะ

ดังนั้นบทความนี้ผู้เขียนจึงมีจุดประสงค์เพื่อจะศึกษาการถวายทานในยุคพุทธกาลว่ามีความสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับประเด็นในปัจจุบันอย่างไร โดยจะศึกษาเฉพาะ 3 ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากกรณีของวัดพระธรรมกาย ดังต่อไปนี้

1. พระต้องอาบัติจริงหรือไม่หากฉันภัตตาหารที่โยมไม่ได้ประเคนถวาย
2. พระฉันภัตตาหารหรู ราคาแพง ได้หรือไม่
3. พระเลือกตักภัตตาหารในลักษณะเดียวกับบุฟเฟต์ ผิดหรือไม่

ทั้งนี้ก็เพื่อลดความเคลือบแคลงสงสัยในประเด็นความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมในเรื่องการขบฉันภัตตาหารบุฟเฟต์ การเลือกภัตตาหารตามความชอบใจ โดยใช้หลักฐานจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมาประกอบ รวมถึงจะนำเสนอแง่มุมต่างๆ ให้เห็นภาพความเป็นจริงในการใช้ชีวิตสมณะในโลกปัจจุบัน

2. ประเด็นปัญหาที่ 1 : พระต้องอาบัติจริงหรือไม่หากฉันภัตตาหารที่ญาติโยมไม่ได้ประเคนถวาย

ตามธรรมเนียมปฏิบัติที่มากในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท การถวายภัตตาหารหรือทานประเภทต่างๆ แต่พระภิกษุสงฆ์ ผู้ถวายต้องประเคนถวายแต่ท่านก่อน เพราะวินัยบัญญัติข้อหนึ่งที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้อย่างชัดเจนคือ “ภิกษุใดกลืนอาหารที่ยังไม่มีผู้ถวายให้ล่วงลำคอ ต้องอาบัติปาจิตตีย์” (พระไตรปิฎก เล่ม 2 ข้อ 263 หน้า 414-415) และนอกจากนั้นพระภิกษุเองก็ไม่มีสิทธิ์ในการเฝ้าปากร้องขออาหารใดๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าอาหารจะดีหรือไม่ดี ประณีตหรือไม่ประณีตก็ไม่สามารถร้องขอได้ หากกระทำลงไป พระพุทธองค์จะทรงปรับอาบัติปาจิตตีย์ (พระไตรปิฎก เล่ม 2 ข้อ 257 หน้า 410-411) เช่นกัน

ธรรมเนียมชาวพุทธไทยจึงมักสอนลูกสอนหลานที่พึงรู้จักพระพุทธศาสนาให้รู้ว่า “ทุกครั้งที่ตักบาตร อย่าถามพระ” ก็ด้วยวินัยบัญญัตินี้ดังกล่าว แต่ประเด็นข่าวได้กล่าวว่า “พระสงฆ์สามารถเดินเลือกตักอาหารแต่ละอย่างแต่ละชนิดได้ตามใจชอบ ซึ่งลักษณะดังกล่าวถือเป็นการละเมิดผิดพระวินัยและต้องอาบัติอย่างชัดเจน ซึ่งพระวินัยได้ระบุว่า พระสงฆ์นั้นต้องฉันอาหารที่ญาติโยมถวายประเคนเท่านั้น ห้ามปรุงอาหารแต่อย่างใด” (ข่าวสด, 2562) ส่วนนี้อาจทำให้ผู้อ่านเข้าใจว่า “พระตักภัตตาหารตามใจชอบ = ผิดพระวินัย” ซึ่งแท้จริงแล้วพระจะผิดพระวินัยก็ต่อเมื่อ ท่านต้องตักภัตตาหารที่ญาติโยมไม่ได้ถวายจึงจะถูกตัก ซึ่งผู้เขียนสันนิษฐานว่า ผู้เขียนข่าวคงใช้ประสบการณ์ส่วนตัวในการถวายภัตตาหารแบบเจาะจงรายบุคคล หรือปาฏิปุคคลิกทาน (พระธรรมปิฎก, 2545, หน้า 2) ที่ปฏิบัติอยู่ในชีวิตประจำวันมาตัดสินในกรณีนี้ หรืออาจไม่มีประสบการณ์ในการถวายภัตตาหารแต่พระภิกษุสงฆ์เลย จึงอาจทำให้ผู้เขียนข่าวสื่อสารกับผู้อ่านผ่านข่าวออกมาว่า พระทุกรูปต้องรับประเคนภัตตาหารทั้งหมดจึงจะสามารถเลือกรับภัตตาหารไปขบฉันได้ แม้จำนวนของพระจะมีเรือนหมื่น เรือนแสนก็ต้องรับประเคนทุกรูปไม่อย่างนั้นจะต้องอาบัติ

แต่แท้จริงแล้ว ยังมีการถวายเป็นอีกรูปแบบหนึ่ง คือการถวายเป็นสังฆทานที่เป็นการถวายเป็นแบบไม่เจาะจง ถวายทานที่ไปในหมู่สงฆ์ (พระธรรมปิฎก, 2545, หน้า 2) ซึ่งการถวายเป็นรูปแบบสังฆทานนี้ ผู้ถวายต้องไม่เจาะจงพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่ตนเองชอบ แต่ให้วางใจในหมู่สงฆ์ทั้งหมด (ประณีต ก้องสมุทฺธ, 2562) โดยหมู่สงฆ์ที่สามารถรับนิมนต์รับสังฆทานได้นั้น ในคัมภีร์มณินิกายกำหนดไว้ 7 กลุ่ม ประกอบด้วย (1) สงฆ์สอง (ฝ่ายพระภิกษุและพระภิกษุณี) โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข (2) เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพาน สามารถถวายกับสงฆ์สองฝ่าย มีพระภิกษุและพระภิกษุณีได้ (3) เฉพาะฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ (4) เฉพาะฝ่ายพระภิกษุณีสงฆ์ (5) การขอตัวแทนฝ่ายพระภิกษุและภิกษุณีมารับทานที่จะถวายแต่หมู่สงฆ์ทั้งสองฝ่าย (6) การขอตัวแทนฝ่ายพระภิกษุมารับทานที่จะถวายแต่หมู่ภิกษุสงฆ์ (7) การขอตัวแทนฝ่ายพระภิกษุณีมารับทานที่จะถวายแต่หมู่ภิกษุณีสงฆ์ (พระไตรปิฎก เล่ม 14 ข้อ 380 หน้า 429-430)

ในปัจจุบัน ภาพปรากฏส่วนใหญ่ของการถวายสังฆทานคงจะปรากฏแต่เพียงการถวายแต่หมู่สงฆ์ และการขอตัวแทนฝ่ายพระภิกษุมารับทานถวายแต่หมู่สงฆ์เท่านั้น แต่หากว่าทานที่นำมาถวายมีจำนวนมากก็สามารถที่จะประเคนฝ่ายตัวแทนของหมู่สงฆ์ได้ โดยผู้ถวายต้องมีเจตนาถวายเพื่อหมู่สงฆ์ ซึ่งเจตนานี้จะเป็นตัวชี้วัดอย่างชัดเจนว่า ผู้ถวายตั้งใจถวายเจาะจงรายบุคคล, เฉพาะกลุ่ม หรือตั้งใจถวายแต่หมู่สงฆ์โดยรวมไม่เจาะจงรูปใด หากหมู่สงฆ์ส่งตัวแทนมา ซึ่งผู้ถวายไม่รู้จำกัณยัตติที่จะถวายทานแก่ท่าน หรือแม้จะถวายผ่านตัวแทนหมู่สงฆ์เพียงรูปเดียวก็ถือเป็นสังฆทาน (มัชฌิมนิกาย ปญจสุทธานิอัฐถกถา เล่มที่ 23 หน้า 407-408)

ในคัมภีร์อังคุตตรนิกายมีการกล่าวถึงการถวายทานในรูปแบบปาฏิปุคคลิกทาน ความว่า

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามดังนี้ว่า ‘คหบดี (ท้าวภักมิกะ) ทานประจำตระกูลท่านยังให้อยู่หรือ’ คหบดีกราบทูลว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ

ทานประจำตระกูลข้าพระองค์ยังให้อยู่ ทั้งทานนั้น ข้าพระองค์ให้ใน
ภิกษุผู้เป็นพระอรหันต์ หรือผู้บรรลอรหัตตมรรคผู้อยู่ป่าเป็นวัตร ผู้เที่ยว
บิณฑบาตเป็นวัตร ผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร... ..คหบดี เชิญท่านถวาย
สังฆทานเถิด เมื่อท่านถวายสังฆทานอยู่ จิตจักเลื่อมใส หลังจากตายแล้ว
ท่านจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์’ คหบดีกราบทูลว่า ‘ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักถวายสังฆทานตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป’ (พระไตรปิฎก
เล่ม 22 ข้อ 330 หน้า 552-553)

ข้อความจากพระสูตรข้างต้นนี้ สื่อให้เห็นอย่างชัดเจนว่าก่อนที่คหบดี
ทารุกัมมิกะจะถวายทานในรูปแบบสังฆทานนั้น ท่านได้ถวายทานในรูปแบบปาฏิ
บุคคลิกทานมาก่อน ก็เพราะได้เจาะจงการถวายไปยังกลุ่มพระภิกษุผู้ที่บรรลเป็น
พระอรหันต์และผู้บรรลอรหัตตมรรค กลุ่มที่อยู่ป่าเป็นวัตร กลุ่มที่เที่ยวบิณฑบาต
เป็นวัตร และกลุ่มที่ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตรเท่านั้น ส่วนพระภิกษุที่บรรลธรรมใน
ระดับอื่น หรือยังไม่บรรลธรรม คหบดีทารุกัมมิกะก็จะไม่ถวาย หรือแม้จะเป็นพระ
อรหันต์ก็ตาม แต่อาศัยอยู่ในอาราม เช่น เขตวันมหารวิหาร เป็นต้น ก็จะไม่ได
รับทานจากคหบดีทารุกัมมิกะเช่นกัน

นอกจากข้อความข้างต้นที่สื่อถึงการถวายทานรูปแบบปาฏิบุคคลิกทาน
แล้ว ก็ยังมีข้อความที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเชิญให้ถวายทานในรูปแบบสังฆทาน
ก็ยังทำให้แน่ใจว่าทานประจำตระกูลที่คหบดีท่านนี้ถวาย เป็นการถวายรูปแบบ
ปาฏิบุคคลิกทานแน่นอน

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นจุดที่ชัดเจนจุดหนึ่งคือ การถวายทานรูปแบบ
ปาฏิบุคคลิกทานและสังฆทานต่างกันที่เจตนาของผู้ถวาย แม้ผู้ถวายจะนิมนต์
พระภิกษุจำนวนมากเพียงใด หากแต่การถวายทานตั้งใจที่จะเจาะจงลงไปยัง
พระภิกษุกลุ่มนั้น ก็จะถือว่าเป็นการถวายรูปแบบปาฏิบุคคลิกทานทันที แต่หาก
ผู้ถวายมีจิตศรัทธาในหมู่สงฆ์ทั้งหมด ตั้งใจให้ทานเหล่านั้นไปทั่วถึงหมู่สงฆ์ ไม่ยินดี
ในพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นพิเศษ แม้ถวายกับตัวแทนหมู่สงฆ์ด้วยความตั้งใจ
ถวายแต่หมู่สงฆ์ การถวายทานนั้นถือว่าเป็นการถวายทานรูปแบบสังฆทาน

ในปัจจุบันการถวายสังฆทาน มีรูปแบบพิธีกรรมทางศาสนาที่ชัดเจนมากขึ้น โดยบุคคลสองฝ่ายคือ ฝ่ายผู้ถวายทานและฝ่ายพระภิกษุที่ได้รับการนิมนต์มาเป็นตัวแทนฝ่ายพระภิกษุมาเพื่อนำรับทานที่ของฝ่ายผู้ถวาย ซึ่งการประกอบพิธีกรรมทางศาสนานี้ นอกจากจะเป็นสื่อกลางเพื่อนำให้คนเข้าถึงสาระแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา คือทาน ศีล และภาวนา อีกทั้งยังเป็นการปฏิบัติตามหลักการของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่าโอวาทปาฏิโมกข์ พระโอวาทที่เป็นหลักของพระพุทธศาสนา (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2559) และยังเป็นการแสดงเจตนาการถวายทานแด่หมู่สงฆ์อีกด้วย โดยพิธีกรรมจะมีการจัดให้ผู้ถวายได้กล่าวคำถวายทานชนิดต่างๆ ต่อหน้าคณะสงฆ์ ซึ่งนี่เองคือการแสดงเจตนารมณ์ที่ชัดเจนในการถวายทานในปัจจุบัน

ดังนั้นในกรณีของชาวของโครงการธรรมยาตรา เส้นทางพระผู้ปราบมาร ครั้งที่ 7 ก็เช่นเดียวกัน ทานอันได้แก่ภัตตาหารจำนวนมากที่ได้จัดวางเป็นระเบียบบริเวณโต๊ะวางภัตตาหาร ล้วนแล้วแต่เป็นภัตตาหารที่ผู้ถวายทั้งหลายได้ตระเตรียมมาด้วยศรัทธา ต้องการถวายแด่หมู่สงฆ์ทั้งหมด และนอกจากนั้นก่อนที่คณะสงฆ์จะได้เดินมารับภัตตาหารที่ผู้ถวายเตรียมไว้ ก็จะมีการประกอบพิธีกรรมถวายภัตตาหารเป็นสังฆทานในทุกครั้ง เพื่อยืนยันในเจตนารมณ์ของผู้ถวายว่า ภัตตาหารทั้งหลายที่เตรียมมาเป็นอย่างดีเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่ตั้งใจนำมาถวายแด่หมู่สงฆ์ให้เป็นสังฆทาน และในท้ายที่สุด ผู้ถวายเหล่านั้นก็จะไปประเคนภัตตาหารโดยผ่านตัวแทนจากคณะสงฆ์ ก่อนที่คณะสงฆ์ทั้งหมดจะเดินเข้าไปพิจารณาเลือกตักภัตตาหารมาขบฉัน

ดังนั้น ประเด็นปัญหาแรกที่ได้ตั้งขึ้นมาว่า “พระต้องอาบัติจริงหรือไม่ หากฉันภัตตาหารที่ญาติโยมไม่ได้ประเคนถวาย” คำตอบคือ พระรูปนั้นต้องอาบัติจริงตามวินัยบัญญัติ แต่ในประเด็นจากแหล่งข่าวที่ได้กล่าวว่า “พระสงฆ์สามารถเดินเลือกตักอาหารแต่ละอย่างแต่ละชนิดได้ตามใจชอบ ซึ่งลักษณะดังกล่าวถือเป็นการละเมิดผิดพระวินัยและต้องอาบัติอย่างชัดเจน ซึ่งพระวินัยได้ระบุว่าพระสงฆ์นั้นต้องฉันอาหารที่ญาติโยมถวายประเคนเท่านั้น ห้ามปรองอาหารแต่

อย่างใด” จึงไม่เป็นอาบัติดังที่ชาวได้กล่าวไว้ เพราะผู้ถวายได้ทำการประเคนผ่านตัวแทนคณะสงฆ์แล้ว และแสดงเจตนารมณ์ในการถวายภัตตาหารเป็นสังฆทาน ด้วยการกล่าวคำถวายภัตตาหารก่อนการประเคนภัตตาหาร

3. ประเด็นปัญหาที่ 2 : พระฉันภัตตาหารหฺรฺ มีราคาแพง ได้หรือไม่

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งที่ทำให้ความสำคัญแก่ความเป็นเหตุเป็นผล และทำให้ผู้ฟังธรรมนั้นคล้อยตามและเห็นภาพอย่างชัดเจน ดังพุทธพจน์ที่ว่า “บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น คนทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว... ท่านหว่านพืชลงไปแล้ว ท่านจักต้องเสวยผลของมัน” (พระไตรปิฎก เล่ม 15 ข้อ 256 หน้า 374) รวมถึงพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้ให้ของที่น้ำพอใจ ย่อมได้ของที่น้ำพอใจ ผู้ให้ของที่เลืค ย่อมได้ของที่เลืค ผู้ให้ของที่ดี ย่อมได้ของที่ดี และผู้ให้ของที่ประเสริฐ ย่อมเข้าถึงสถานที่ประเสริฐ...” (พระไตรปิฎก เล่ม 22 ข้อ 44 หน้า 72) นี่คงเป็นอีกพุทธพจน์หนึ่งที่ได้แสดงความเป็นเหตุเป็นผลอย่างดี และก็พร้อมที่จะน้อมนำไปปฏิบัติโดยกลุ่มพุทธศาสนิกชนศรัทธาจริต ผู้เขียนจึงไม่แปลกใจว่า ผู้คนที่ได้รับรู้พุทธพจน์บทนี้ และเป็นผู้มีศรัทธาอันแรงกล้าในพระพุทธศาสนา จะมีการถวายทานแด่หมู่สงฆ์ด้วยความประณีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกรณีข่าวการถวายภัตตาหารหฺรฺแด่คณะสงฆ์ธรรมยุตตรา เรื่องนี้ก็อาจเป็นประเด็นที่สะกิดให้พุทธศาสนิกชนบางกลุ่มได้คิดว่า สิ่งที่ทำกันอยู่นั้น มากไปหรือเปล่า และโดยเฉพาะกับพระสงฆ์องค์เจ้าของประณิตอย่างนั้นเหมาะสมแล้วหรือที่จะต้องถวายแต่ทาน

ในเบื้องต้นผู้เขียนต้องการที่จะทำความเข้าใจคำศัพท์บางคำที่จะใช้ประกอบกับข้อมูลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่จะยกขึ้นมาเป็นกรณีศึกษา คือคำว่า “หฺรฺ” และ “ประณิต” ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “หฺรฺ” ว่า “สวยงามด้วยการรู้จักประดับตกแต่งเกินกว่าปกติธรรมดา” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 1310) และคำว่า “ประณิต” ว่า “ละเอียดลออ, เรียบร้อยงดงาม” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 704)

ที่ผู้เขียนต้องยกสองคำนี้ขึ้นมาเพื่อทำความเข้าใจในเบื้องต้นก่อนเพราะว่า ในประเด็นข่าวมีการใช้คำว่า “ถวายเป็นพุทธบูชา” ซึ่งเหมือนจะมีนัยว่า มีสิ่งที่เป็นคู่เปรียบเทียบมาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานก็มีข้อความชี้ชัดว่า “...เกินว่าปกติธรรมดา” อยู่ หากมีสิ่งที่เกินปกติก็ย่อมมีสิ่งที่เป็นปกติ ซึ่งสิ่งที่เกินปกตินั้นอาจเป็นได้หลายอย่าง เช่น ราคาที่สูงกว่าปกติ รายละเอียดที่ดีหรือสูงกว่าปกติ ฯลฯ นี่เองอาจก่อให้เกิดเป็นประเด็นกับผู้อ่านได้รู้ว่า พระฉันทภัตตาหารหรือ คือฉันทภัตตาหารเกินปกติที่พระฉันท์เพิ่มเข้าไปด้วยอีกหนึ่งประเด็นซึ่งภัตตาหารที่เป็นของปกติกับของหรรษาของแต่ละคนก็แตกต่างกันด้วยประสบการณ์ของแต่ละคน

ส่วนคำว่า “ประณีต” แม้พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานจะไม่นิยามของการเปรียบเทียบ แต่ก็ถือว่าไม่สามารถใช้เปรียบเทียบกับสิ่งที่ไม่ประณีตได้ เพียงแต่คำว่า “ประณีต” อาจไม่ได้ถูกใช้ในกรณีที่ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นเกินปกติธรรมดา แต่เป็นของสิ่งหนึ่งที่เรียบร้อยกว่า ซึ่งหากนำมาเปรียบเทียบกันระหว่างของหรรษาของประณีต ของหรรษาอาจเป็นของที่เกินปกติธรรมดาที่ตนเองพบเจอ หรือใช้งานในชีวิตประจำวัน เช่น มีราคาสูง และมีรายละเอียดที่ดีกว่า แต่ของประณีตอาจเป็นของธรรมดาๆ ที่พบเจอ หรือใช้งานในชีวิตประจำวัน ที่ทำให้ความเรียบร้อยสวยงามขึ้น เช่น นาย ก. เป็นคนไทย ต้องการถวายแด่แม่พระภิกษุ จึงสั่งนำเข้าแด่แม่จากประเทศญี่ปุ่น แล้วนำมาแกะสลักเพื่อนำไปถวายพระ นี่คือการถวายของหรรษา ส่วน นาย ข. เป็นคนไทยปลูกแด่แม่ไว้หลังบ้าน เมื่อแด่แม่พร้อมรับประทาน จึงตัดจากต้นแล้วนำมาตัดแบ่งให้ได้ชิ้นละเท่าๆ กัน และจัดใส่ภาชนะอย่างเป็นระเบียบ แล้วนำไปถวายพระ นี่คือการถวายของอันประณีต

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาไม่ปรากฏคำว่า “หรรษา” หรือ “ถวายเป็นพุทธบูชา” อย่างชัดเจน จะมีที่ใกล้เคียงคือ “ถวายของขบฉันอันประณีต” ซึ่งหากดูจากบริบทแล้วดูเหมือนว่าจะมีนัยยะที่คล้ายกันคือ อาหารนั้นมีหน้าตาความสวยงามน่ารับประทาน มีความละเอียดลออทั้งกระบวนการผลิตอาหาร และกระบวนการจัดวางที่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย

ดังนั้นคำว่า “ประณีต” ในที่นี้จึงเป็นคำที่ใช้เรียกสิ่งของที่มีคุณสมบัติละเอียดลออ และเรียบร้อยงดงามด้วยตัวของสิ่งนั้น หรือผู้ผลิตสิ่งนั้นเอง ซึ่งในคัมภีร์พระพุทธศาสนาปรากฏการถวายเป็นภัตตาหารที่มีหน้าตาความสวยงามน่ารับประทาน มีความละเอียดลออทั้งกระบวนการผลิตอาหารและกระบวนการจัดวางที่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยนัยอย่างเป็นปกติ นอกจากนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ยังทรงยกย่องผู้ถวายทานนั้นให้เป็นเอตทัคคะด้านการถวายทานอันประณีตอีกด้วย

ต่อจากนี้ผู้เขียนจะขอแยกประเด็นเกี่ยวกับการถวายภัตตาหารอันประณีตออกเป็น 3 หัวข้อ ประกอบไปด้วย (1) สถานการณ์ที่ปรากฏประโยคสื่อความว่ามีผู้ถวายภัตตาหารประณีตแต่หมู่สงฆ์ และ (2) บุคคลผู้เป็นเอตทัคคะด้านการถวายทานอันประณีตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อให้เห็นภาพของการถวายภัตตาหารอันประณีตในสมัยพุทธกาล

3.1 สถานการณ์ที่ปรากฏประโยคสื่อความว่า มีผู้ถวายภัตตาหารประณีตแต่หมู่สงฆ์

มีข้อความที่ปรากฏสถานการณ์การถวายภัตตาหารอันประณีตไว้ในคัมภีร์ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ความว่า

พราหมณ์ไปกขรสาตคิดว่า ‘พระสมณโคดมทรงประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการครบถ้วน ไม่ใช่ไม่ครบถ้วน’ จึงได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “[C] ขอท่านพระโคดมพร้อมกับภิกษุสงฆ์โปรดรับภัตตาหารของข้าพเจ้าในวันนี้เถิด” พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์ด้วยพระอาการดุชนี่.... ที่นั่น พราหมณ์ไปกขรสาตกราบทูลว่า ‘ท่านพระโคดม ได้เวลาแล้ว ภัตตาหารเสร็จแล้ว’ ตอนเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตราสกถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปยังนิเวศน์ของพราหมณ์ไปกขรสาตพร้อมกับภิกษุสงฆ์ ประทับนั่งบนอาสนะที่ปูไว้ [A] พราหมณ์ไปกขรสาตได้นำ [B]

ของขบฉันอันประณีตประเคน [C] พระผู้มีพระภาค ให้ทรงอิมทนาด้วยตนเอง และพวกภิกษุสงฆ์ได้ประเคนภิกษุสงฆ์เช่นกัน เมื่อพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จทรงวางพระหัตถ์ พรหมณโปกขรสาติจึงเลือกนั่ง ณ ที่สมควรที่ใดที่หนึ่ง ซึ่งต่ำกว่า (พระไตรปิฎก เล่ม 9 ข้อ 296-297 หน้า 109)

กล่าวคือ พรหมณโปกขรสาตินิมนต์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและหมู่สงฆ์มาฉันภัตตาหารที่นิเวศน์ของตน เมื่อหมู่สงฆ์อันมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประธานเดินทางมาถึง ก็นิมนต์ให้ประทับนั่งบนอาสนะที่เตรียมไว้ แล้วนำภัตตาหารอันประณีตประเคนถวายพระพุทธองค์ให้กระทำกัตถกิจด้วยพระองค์เอง

นอกจากนี้ยังพบประโยคที่มีโครงสร้างและสำนวนคำในลักษณะนี้อีกจำนวนหนึ่ง (ซึ่งแนบไว้ไว้ในเชิงอรรถที่ 6)¹ คือ [A] ผู้ถวาย [B] ถวายของขบฉันอันประณีต และ [C] ถวายแต่ใคร

¹ พระไตรปิฎก เล่ม 9 ข้อ 319 หน้า 123, พระไตรปิฎก เล่ม 9 ข้อ 358 หน้า 150, พระไตรปิฎก เล่ม 9 ข้อ 508 หน้า 223, พระไตรปิฎก เล่ม 10 ข้อ 153 หน้า 97, พระไตรปิฎก เล่ม 12 ข้อ 363 หน้า 400, พระไตรปิฎก เล่ม 13 ข้อ 84 หน้า 86, พระไตรปิฎก เล่ม 13 ข้อ 287 หน้า 343, พระไตรปิฎก เล่ม 13 ข้อ 301 หน้า 359, พระไตรปิฎก เล่ม 13 ข้อ 400 หน้า 499, พระไตรปิฎก เล่ม 14 ข้อ 230 หน้า 269, พระไตรปิฎก เล่ม 18 ข้อ 133 หน้า 165, พระไตรปิฎก เล่ม 18 ข้อ 344 หน้า 373, พระไตรปิฎก เล่ม 23 ข้อ 12 หน้า 234, พระไตรปิฎก เล่ม 25 ข้อ 76 หน้า 336, พระไตรปิฎก เล่ม 25 ข้อ 18 หน้า 203 เป็นต้น

ข้อความที่ปรากฏในพระสูตรเหล่านี้ ล้วนมีโครงสร้างและสำนวนคำที่เหมือนกัน (Stock Phrase) ต่างกันเพียงบุคคลและวาระ และเพื่อการเข้าใจ จึงอยากให้สังเกตข้อความที่ทำตัวหนา ที่ได้กำหนดสัญลักษณ์ไว้ด้านหน้าคือ [A] แทนผู้ถวาย [B] แทนสิ่งที่ถวาย และ [C] ถวายแต่ใคร ทั้งนี้ก็เพื่อให้ง่ายต่อการจับสถานการณ์ในพระสูตรที่ยกอ้างมาในข้างต้น รวมถึงพระสูตรอื่นๆ ที่ได้แนบไว้ไว้ในเชิงอรรถนี้ ก็สามารถใช้โครงสร้างและสัญลักษณ์ที่กำหนดไว้ไปใช้ประกอบการศึกษาได้เช่นกัน

พระสูตรเหล่านี้บอกเหตุการณ์ว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า (หรือพระภิกษุ) ทรงรับการถวายของขบฉันอันประณีตมาขบฉัน และพระพุทธรูปก็ไม่ได้ทรงติดิถียนการถวายแต่อย่างใด เพราะในพระสูตรมีประโยคที่ชัดเจนว่า “ให้ทรงอิมหนำด้วยตนเอง (สทถา สนตปเปสิ สมปวาเรสิ)” และ “เมื่อพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จ ทรงวางพระหัตถ์ (ภุตตาวี โอนิตปตตปาณิ)” ทั้งสองประโยคนี้ทำให้เห็นภาพชัดว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงฉันภัตตาหารอันประณีตที่ผู้ถวาย ถวายมาแน่นอน ดังเช่นในคัมภีร์ปรมัตถทีปนี ที่มีการกล่าวถึงการถวายอสทิสทาน คือทานอันไม่มีอื่นเหมือน ไม่มีใครเทียมเท่าได้ ความโดยสรุปว่า พระเจ้าปเสนทิโกศลต้องการถวายทานแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและหมู่สงฆ์ พระองค์จึงทรงมีพระราชกระแสรับสั่งให้จัดแจงทานเพื่อเตรียมถวาย และรับสั่งให้ชาวเมืองของพระองค์มาชมในความยิ่งใหญ่ของทานที่พระองค์จะถวาย เมื่อชาวเมืองเห็นแล้ว ก็รวมตัวไปจัดแจงทานเพื่อนำมาถวายหมู่สงฆ์บ้าง ซึ่งทานที่ชาวเมืองจัดนั้น ดีเหนือกว่าของ

² บาลีใช้คำว่า “**ปณิตฺ ขาพนียํ โภชนียํ**” พระอรรถกถาจารย์ขยายความคำว่า ประณีตไว้หลายนัยยะ เช่น ยอดเยี่ยม (ทีมนิกาย สุมังคลวิลาสินีอรรถกถา เล่ม 15 หน้า 223) ถึงความล้ำเลิศ (อังคุตตรนิกาย มโนรลปุรณิอรรถกถา เล่ม 35 หน้า 479) สมบูรณ์ดี (อังคุตตรนิกาย มโนรลปุรณิอรรถกถา เล่ม 37 หน้า 488) ไม่เดือดร้อน (อังคุตตรนิกาย มโนรลปุรณิ อรรถกถา เล่ม 37 หน้า 849) ประเสริฐสุด (ขุททกนิกาย ปรมัตถโชติกา อรรถกถา เล่ม 39 หน้า 288) เป็นต้น

นอกจากนั้น พระธรรมปิฎกให้ความหมายว่า “ดี, ดียิ่ง, ละเอียด (พระธรรมปิฎก, 2545, หน้า 266) ดังนั้นภาพรวมของคำว่า “ประณีต” ในที่นี้ผู้เขียนจะขอรวมความหมายทั้งหมดแล้วให้คำจำกัดความว่า ประณีตคือภาพปรากฏของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (หรือวัตถุ) ที่เมื่อมองแล้ว สามารถรู้ด้วยสัญชาตญาณว่า สิ่งนั้นได้รับการจัดอยู่ดับต้นๆ เพราะมีคุณค่า คุณภาพดี เรียบร้อย ละเอียดลออ สมบูรณ์สูงสุด ส่วนในเรื่องของมูลค่าสิ่งของอันประณีตนั้น ผู้เขียนคาดว่าเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากัน จึงมีการกำหนดมูลค่าขึ้น ซึ่งก็เป็นปกติที่ของที่ดีมีความประณีตจะต่อมีมูลค่าที่สูงเป็นธรรมดา

พระเจ้าปเสนทิโกศล พระองค์จึงจัดถวายใหม่ให้เหนือกว่าของชาวเมือง แต่ชาวเมืองก็ยังแข่งในการจัดทานให้ดีเหนือกว่า เหตุการณ์นี้ซ้ำไปซ้ำมาถึง 6 ครั้ง จนทำให้พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงทุกข์พระทัยเพราะกลัวต่อการพ่ายแพ้ชาวเมืองของตน แต่ในที่สุดก็ทรงได้รับคำแนะนำจากพระมเหสี คือพระนางมัลลิกา โดยพระนางแนะนำให้สร้างมณฑปสำหรับนั่งภายในวงเวียน เพื่อภิกษุประมาณ 500 รูป ด้วยไม้สาละและไม้ขานาที่เรียบ รับสั่งให้ทำเศวตฉัตร 500 คัน และนำช่างประมาณ 500 เชือกให้ถือเศวตฉัตรยืนกันอยู่เบื้องบนของภิกษุเหล่านั้น รับสั่งให้ทำเรือที่ทำจากทองคำสีสุก 8 หรือ 10 ลำ ให้อยู่ท่ามกลางมณฑป นอกจากนั้น ให้มีเจ้าหญิงนั่งอยู่ระหว่างพระภิกษุ 2 รูป แบ่งกันทำหน้าที่ปิดของหอม ยืนถือพัดวิเพื่อพัด ส่วนเจ้าหญิงที่เหลือก็ให้นำของหอมที่ปิดแล้วไปใส่เรือทองคำ เพื่อให้เจ้าหญิงอีกกลุ่มหนึ่ง เคล้าของหอมด้วยกำตอกอุบลเขียวให้พระภิกษุได้กลิ่นไอระเหย หากรวมมูลค่าทั้งหมดที่บริจาคแล้ว มีค่าประมาณ 14 โกฏิ (ขุททกนิกาย ธรรมปัทมฐกถาอัฐกถา เล่ม 42 หน้า 262-265) ซึ่งเป็นการบำเพ็ญทานครั้งใหญ่ที่สุด และไม่มีใครเทียมเท่าได้

วิสัยของมนุษย์ปุถุชนอย่างเรา คงไม่สามารถย้อนอดีตกลับไปยังสมัยพุทธกาลเพื่อชมภาพความยิ่งใหญ่แห่งการถวายอภิสทานของพระเจ้าปเสนทิโกศลได้ แต่ก็คงพอจะสามารถจินตนาการได้ว่า การถวายอภิสทานที่มีมูลค่ากว่า 14 โกฏิ จะยิ่งใหญ่และประณีตเพียงใดจากข้อความข้างต้น ทานอันยิ่งใหญ่และประณีตของพระเจ้าปเสนทิโกศลนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและหมู่สงฆ์ทรงรับพิจารณา แม้ในคัมภีร์จะไม่มีการปรากฏประโยคที่เกี่ยวกับอาการรับ หรือการประเคน แต่ก็ยังมีปรากฏคำว่า “ในที่สุดภักติกแห่งพระศาสดา” (ขุททกนิกาย ธรรมปัทมฐกถาอัฐกถา เล่ม 42 หน้า 265) ซึ่งบอกเป็นนัยว่าพระพุทธรองค์และหมู่สงฆ์ทรงรับอภิสทานของพระเจ้าปเสนทิโกศลนั่นเอง

แต่อย่างไรก็ตาม หมู่สงฆ์ในพระพุทธศาสนาก็ไม่ได้เลือกรับเฉพาะภัตตาหารประณีตแต่เพียงอย่างเดียว ภัตตาหารประเภทอื่นก็รับไว้พิจารณาเช่นกัน เพราะเนื่องจากภัตตาหารต่างๆ ผู้ถวายมีจิตศรัทธา ต่างตั้งใจเตรียมภัตตาหาร

มาน้อมถวายด้วยความเคารพ ในกาลเวลาอันเหมาะสมคือเป็นกาลเป็นที่กระทำ ภัตกิจของสงฆ์ ภิกษุสงฆ์ก็ต้องทำหน้าที่อนุเคราะห์ในทานเหล่านั้น เพื่อรักษาศรัทธา ของผู้ถวายเช่นกัน ดังเรื่องราวที่ปรากฏในคัมภีร์ปรมัตถทีปนีว่

เรา (พระมหากัสสปะ) ลงจากเสนาสนะแล้วก็เข้าไปบิณฑบาต ยันนคร เราได้เข้าไปหาบุรุษโรคเรื้อนผู้กำลังบริโภคอาหาร ด้วยความ อ่อนน้อม บุรุษโรคเรื้อนนั่นได้น้อมเข้าซึ่งคำข้าวด้วยมือโรคเรื้อน เมื่อเขา ใส่คำข้าวลง นิ้วมือของเขาก็ขาดตกลงในบาตรของเราใน เราอาศัยขายคา เรือนฉันข้าวนั้นอยู่ ในเวลาที่กำลังฉันและ ฉันเสร็จแล้ว เรามิได้มีความ เกลียดชังเลย... (ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนีอัฐกถา เล่มที่ 53 หน้า 334)

หรือแม้กระทั่งท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ผู้ที่ได้รับการยกย่องจากพระสัมมา สัมพุทธเจ้าว่าเป็นทายกผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ก็ยังมีช่วงหนึ่งในชีวิตที่ ถวายภัตตาหารไม่ประณีตแต่ห่มสงฆ์ ดังปรากฏในคัมภีร์ปรมัตถทีปนีว่

ในกาลต่อมา เศรษฐี ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งทรัพย์. ทั้งพวก พาณิกก็ภูหนี่เป็นทรัพย์ 18 โกฏิจากมือเศรษฐีนั้น. เงิน 18 โกฏิแม้เป็น สมบัติแห่งตระกูลของเศรษฐี ที่ฝังตั้งไว้ใกล้ฝั่งแม่น้ำ เมื่อฝังพังลงเพราะ น้ำ (เขาะ) ก็จมลงยังมหาสมุทร. ทรัพย์ของเศรษฐีนั้นได้ถึงความหมดสิ้น ไปโดยลำดับ ด้วยประการอย่างนี้. เศรษฐีแม้เป็นผู้เช่นนั้นแล้ว ก็ยัง ถวายทานแก่สงฆ์เรื่อยไป. แต่ไม่อาจถวายทำให้ประณีตได้. ในวันหนึ่ง เศรษฐี เมื่อพระศาสดารับสั่งว่า “คุณบดี ก็ทานในตระกูล ท่านยังให้อยู่ หรือ?” กราบทูลว่า “พระเจ้าข้า ทานในตระกูล ข้าพระองค์ยังให้อยู่. ก็แลท่านนั้น (ใช้) ข้าวปลายเกรียนมีน้ำส้มพะอุมเป็นที่สอง.” (ขุททกนิกาย รัมมปทัฏฐกถาอัฐกถา เล่มที่ 42 หน้า 16-17)

แม้กรณีตัวอย่างของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีจะไม่ปรากฏข้อความที่สื่อ โดยตรงว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรับภัตตาหารไม่ประณีต แต่ก็นั่นใจว่า พระพุทธ องค์ทรงรับทานที่ประกอบด้วยศรัทธาอันเปี่ยมล้นจากท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี แน่นนอน

ดังนั้นจึงเป็นที่ประจักษ์ว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้ารวมถึงหมู่สงฆ์ในพระพุทธศาสนาสามารถรับภัตตาหารทั้งที่ประณีตและไม่ประณีตมาขบฉันได้ แต่ก็จะมีภัตตาหารบางชนิดเท่านั้นที่พระพุทธองค์และหมู่สงฆ์จะไม่รับประทาน ซึ่งประกอบไปด้วย เนื้อ 10 ประเภท (พระไตรปิฎก เล่ม 5 ข้อ 280-281 หน้า 80-87) เนื้อสัตว์สำหรับบริโภคทั่วไปที่รู้ว่าจะฆ่ามาเพื่อถวายโดยตรง (พระไตรปิฎก เล่ม 13 ข้อ 52 หน้า 49) และเนื้อดิบ (พระไตรปิฎก เล่ม 9 ข้อ 10 หน้า 5)

3.2 บุคคลผู้เป็นเอตทัคคะด้านการถวายทานอันมีรสประณีต

ในครั้งสมัยพุทธกาลมีเรื่องราวของบุคคลผู้ที่ได้รับการยกย่องจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เป็นเอตทัคคะด้านผู้ถวายทานอันมีรสประณีตอยู่ 2 ท่าน คือเจ้ามahanามสากยะ (อังคุตตรนิกาย มโนรลปุรณี อัญญกถา เล่ม 33 หน้า 70-71) และนางสุปวาสา โกลิยธิดา (อังคุตตรนิกาย มโนรลปุรณีอัญญกถา เล่ม 33 หน้า 138-139) ในอดีตชาติท่านทั้งสอง ได้ตั้งความปรารถนาที่จะเป็นผู้เลิศในการถวายทานอันมีรสประณีต จึงชวนช่วยในการกระทำกุศลกรรม จนมาถึงในภพชาติปัจจุบัน ท่านทั้งสองได้ฟังธรรมจากองค์พระศาสดา จนบรรลุธรรมในชั้นโสดาบัน ได้กระทำการถวายภัตตาหารอันมีรสประณีตแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและหมู่สงฆ์ ท้ายที่สุดท่านทั้งสองก็ได้รับการยกย่องจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เป็นเอตทัคคะด้านผู้ถวายทานอันมีรสประณีต

ผู้เขียนเกิดข้อสงสัยว่า ทำไมพระพุทธองค์จึงทรงยกย่องตำแหน่งเอตทัคคะนี้ขึ้น เมื่อพยายามที่จะหาคำตอบที่อยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา กลับไม่มีข้อมูลที่ชี้ชัดว่าเหตุใดจึงทรงยกย่อง ผู้เขียนจึงใช้คำสำคัญ (Keyword) คือคำว่า “รสประณีต” เพื่อศึกษาข้อดีของการถวายภัตตาหารรสประณีต และความเป็นไปได้ของการยกย่องตำแหน่งเอตทัคคะด้านถวายทานอันมีรสประณีต จึงปรากฏข้อความที่แสดงความเป็นเหตุอยู่จุดหนึ่งในคัมภีร์ปรมัตถทีปนี ว่า “รส คือ มีรสประณีต ที่มนุษย์เขากินกันในหมู่มนุษย์. บทว่า วิเซตวา ความว่า [A] นักรบ [B] ได้กินอาหาร มีรสประณีตเหล่านั้น [C] จึงกล้าหาญ มีความเพียร เข้าผจญต่อผู้สงครามได้

ฉันใด เราก็ฉันนั้น ได้กินอาหารมีรสที่เขากินกันในหมู่มนุษย์ จึงได้กล่าวหาญเข้าต่อสู้สงครามได้” (จุฬทกนิกาย ชาตกอฏฐกถา เล่ม 59 หน้า 706-707) ซึ่งนี้อาจมีนัยที่สามารถบ่งบอกได้ว่าเหตุใดพระพุทธองค์จึงทรงยกย่องผู้ถวายทานอันมีรสประณีต

ในเบื้องต้นผู้เขียนได้กำหนดสัญลักษณ์ขึ้นมาเพื่อให้เห็นว่า [A] ใคร [B] ได้กินอาหารมีรสประณีต [C] แล้วจะเป็นอย่างไรต่อการปฏิบัติหน้าที่ของตน ซึ่งหากนำโครงสร้างนี้ไปเปลี่ยนประธานจากนักรบ ให้เป็นพระภิกษุก็จะได้เป็น “พระภิกษุ ได้ฉันภัตตาหารมีรสประณีตเหล่านั้น จึงมีเรี่ยวแรงกำลังในการปฏิบัติศาสนกิจ” ดังนั้นอาจมีความเป็นไปได้ว่า การที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยกย่องเจ้ามหานามสากยะ และนางสุปาวสา โกลิยธิดา ในตำแหน่งความเป็นเลิศด้านการถวายทานอันมีรสประณีต เพื่อต้องการสื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ทราบว่

- 1) หากถวายภัตตาหารอันประณีต ก็จะสร้างความสบายกายและสบายใจให้แก่หมู่สงฆ์ ทำให้ปลอดกังวลจากการแสวงหาอาหารเพื่อยังชีพ ซึ่งจะทำให้พระภิกษุมีเวลาในการปฏิบัติศาสนกิจ เปิดหนทางพระนิพพานแก่ตน และนำธรรมะที่ารู้แจ้งในอริยสัจมาเพื่อเปิดหนทางพระนิพพาน ให้แก่สัตว์โลกผู้มีธุลีในนัยน์ตาน้อยต่อไป และ
- 2) เป็นการยกย่องในคุณงามความดีของเจ้ามหานามสากยะ และนางสุปาวสา โกลิยธิดา ที่ได้ตั้งใจจัดแจงภัตตาหารอันประณีตนามถวาย เพื่อจะได้เป็นตัวอย่างกับอนุชนรุ่นหลังได้นำปฏิบัติตาม

แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นข้อมูลในคัมภีร์ปรมัตถทีปนีที่ได้ยกมาแยกโครงสร้างแล้วเปลี่ยนตัวประธานนี้ เพียงข้อสันนิษฐานของผู้เขียนจากข้อมูลเท่านั้น ยังไม่ยืนยันว่าถูกต้อง แต่หากมองจากด้านความเป็นจริงของการใช้ชีวิต ก็ถือว่ามีส่วนใช้อยู่ เพราะหากพระภิกษุได้รับอาหารที่สบาย จิตที่ยังไม่ตั้งมั่น ย่อมตั้งมั่นหรือจิตที่ตั้งมั่นแล้ว ก็ย่อมมั่นคงยิ่งขึ้น อาหารชนิดนั้นและอากาศชนิดนั้น เชื่อว่าเป็นที่สบาย ฯลฯ (พระพุทธโอสเถระ, 2554, หน้า 222)

จากตัวอย่างทั้งหมดนี้ คงจะเป็นที่ประจักษ์แล้วว่า ไม่ว่าผู้ถวายจะถวายภัตตาหารประณีตหรือไม่ประณีต พระภิกษุสามารถรับภัตตาหารได้ทุกประเภท

เพื่อนำมาพิจารณาขบฉัน และเพื่อเป็นการรักษาศรัทธาของผู้ถวายที่ได้ตั้งใจเตรียมมาด้วยเจตนาในการบำรุงอายุพระพุทธศาสนา ส่วนเรื่องของการรับภัตตาหารของพระภิกษุ นั้น หากท่านได้รับภัตตาหารอันประณีต ภัตตาหารนั้นจะสร้างความสัปายะทางกายและก่อให้เกิดสัปายะทางใจแก่ท่าน ปลดกังวลเรื่องการบิณฑบาตและทำให้มีเวลาในการประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็พึงอย่ากังวลไปว่า การถวายภัตตาหารอันประณีตจะทำให้ท่านติดในรสของอาหาร เพราะโดยปกติแล้ว พระภิกษุจะต้องพิจารณาในการฉันภัตตาหารให้เหมาะสมกับสมณบริโภค คือ รับประทานอาหารไปฉันแต่เพียงเพื่อความดำรงอยู่แห่งกายนี้ เพื่อยังกายนี้ให้เป็นไปเพื่อกำจัดความเบียดเบียน เพื่อจะอนุเคราะห์พรหมจรรย์ ดับทุกขเวทนาเก่า และไม่ให้เกิดเป็นทุกขเวทนาใหม่ ฯลฯ (พระไตรปิฎก เล่ม 18 ข้อ 120 หน้า 142) ซึ่งเราต้องแยกทั้งสองให้ขาดออกจากกัน หากปะปนทั้งสองเรื่องมาเข้าด้วยกัน ก็คงจะเกิดประเด็นปัญหาซ้ำขึ้นมาอีกรอบ

4. ประเด็นปัญหาที่ 3 : พระเลือกตักภัตตาหารในลักษณะแบบเดียวกับบุฟเฟต์ ผิดหรือไม่

อีกประเด็นที่เป็นประเด็นหลักและมีกระแสวิพากษ์วิจารณ์มากที่สุด คือ ประเด็นคณะสงฆ์ในโครงการธรรมยาตรา เส้นทางพระผู้ปราบมาร ครั้งที่ 7 ตักภัตตาหารในลักษณะเดียวกับบุฟเฟต์ ซึ่งถูกกระแสโลกออนไลน์วิพากษ์วิจารณ์ว่า พระเหล่านี้นักมาก ไม่รู้จักประมาณ ฉันทุ ฯลฯ ซึ่งหลังจากสำนักข่าวต่างๆ ได้ประโคมข่าวจนเป็นกระแสขึ้นมา ก็มีพุทธศาสนิกชนบางท่าน รวมถึงสื่อบนโลกออนไลน์ได้นำภาพของการตักภัตตาหารที่มีความคล้ายคลึงกับการตักภัตตาหารของคณะสงฆ์ธรรมยาตราขึ้นมาเปรียบเทียบให้เห็นว่าไม่ใช่แค่คณะสงฆ์ธรรมยาตราของวัดพระธรรมกายเท่านั้นที่ทำ แต่วัดอื่นๆ ก็มีการทำในรูปแบบนี้เช่นกัน

นายองอาจ ธรรมนิทา โฆษกคณะศิษยานุศิษย์วัดพระธรรมกาย ได้ออกมาแถลงการณ์ในเรื่องกรณีคณะสงฆ์ธรรมยาตราตักภัตตาหารในลักษณะบุฟเฟต์ เมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2562 ความตอนหนึ่งว่า

...ส่วนภัตตาหารที่ผู้ศรัทธานำมาถวาย ก็เกิดจากความศรัทธาของประชาชน โดยไม่มีผู้กำหนดกฎเกณฑ์ของสิ่งของที่ศิษยานุศิษย์จะถวาย ซึ่งลักษณะคล้ายกับเวลาประชาชนนิมนต์พระมาที่บ้าน ก็ต้องมีการคิดคำนึงว่าจะถวายของสิ่งใดให้พระสงฆ์ โดยมีการตั้งโต๊ะเป็นแนวแถวยาว เพื่อให้ภัตตาหารของศิษยานุศิษย์ที่นำมาถวายนั้นทั่วถึงพระทุกรูป ซึ่งถือว่าเป็นการจัดระบบจัดเรียงภัตตาหาร และตนไม่อยากจะเรียกว่าเป็นบุฟเฟต์ โดยพระที่จะเข้ามาตักอาหารก็ต้องตักเท่าที่ฉัน และต้องประมาณตัวเอง หลังจากนั้นพระก็จะไปนั่งฉัน เมื่อฉันเสร็จก็ต้องล้างบาตรด้วยตัวเอง.... (อมรินทร์เทเลวิชั่น, 2562)

เหตุที่ทำให้เกิดประเด็นบุฟเฟต์นี้ เกิดจากการอ้างอิงหลายๆ ประสบการณ์ที่ตนเองได้ประสบพบมา หรือลงมือกระทำด้วยตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นการรับประทานอาหารบุฟเฟต์ การใส่บาตรหรือถวายภัตตาหารพระที่ตนเองทำประจำ และภาพพระสงฆ์ในอุดมคติ ซึ่งภาพที่ตนเองได้ปฏิบัติหรือเป็นประสบการณ์ตั้งต้นนี้ ขัดแย้งกับภาพปรากฏของคณะสงฆ์ธรรมยุตตรา ทำให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์ว่าไม่เหมาะสมขึ้น แต่เท่าที่ผู้เขียนได้สำรวจข้อวิพากษ์วิจารณ์ในโลกสังคมออนไลน์ โดยเฉพาะกระทู้ตอบโต้ชื่อดัง กลับพบว่าส่วนใหญ่ไม่ได้มีปัญหาเรื่องของการตักอาหารแบบบุฟเฟต์ แต่มีปัญหาในเรื่องของความไม่สมณะ ไม่มกน้อยของพระมากกว่า เพราะท่านสามารถ “เลือก” ภัตตาหารขบฉันได้ตามใจชอบ ดังนั้นบทความนี้จะนำทุกท่านวิเคราะห์และพิจารณาว่า กรณีที่พระสงฆ์เดินตักภัตตาหารในลักษณะบุฟเฟต์นั้น ผิดหรือไม่? และเหมาะสมหรือไม่? นอกจากนี้จะขอเสริมเรื่อง วิธีการเลือกภัตตาหารของพระภิกษุในสมัยพุทธกาลที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเข้ามาด้วย

ในเบื้องต้นผู้เขียนจะขอปูพื้นฐานเรื่องของบุฟเฟต์ก่อนเป็นอันดับแรก เราอาจรู้จักการทานอาหารบุฟเฟต์ด้วยประสบการณ์การไปรับประทานอาหารตามร้านต่างๆ ที่ขึ้นป้ายว่า “บุฟเฟต์” ซึ่งลูกค้าสามารถเลือกทานได้ตามสะดวกตามข้อกำหนดจากราคา ซึ่งแต่ละร้านก็มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้ต่างกันไป

ตามความต้องการบริโภคของลูกค้า แต่โดยประวัติของบุฟเฟต์แล้วนั้น เป็นวิธีการบริการตนเองในการทานอาหาร ซึ่งกำเนิดขึ้นราวศตวรรษที่ 16-18 มีชื่อเดิมว่า smörgåsbord เป็นประเพณีชั้นสูงของชาวสแกนดิเนเวียในการให้บริการอาหารเรียกน้ำย่อย มีวิธีการคือ ผู้ใช้บริการ smörgåsbord เดินตามเข็มนาฬิกาไปยังโต๊ะต่างๆ เพื่อตักอาหารประเภทต่างๆ ที่ได้มีการเตรียมไว้เป็นอย่างดีด้วยตัวเอง (Nordic Recipe Archive, 2019) ต่อมาราวศตวรรษที่ 20 วิธีการบริการตนเองนี้ได้แพร่หลายไปยังดินแดนต่างๆ ในแถบยุโรปและอเมริกา และได้มีการดัดแปลงจากเดิมที่มีเพียงอาหารเรียกน้ำย่อยอย่างเดียว ก็เพิ่มในส่วนของอาหารจานหลัก ของหวานและเครื่องดื่มเข้ามาด้วย การบริการตักอาหารด้วยตัวเองนี้ต่อมาได้ถูกเรียกว่า “บุฟเฟต์ (Buffet)” ซึ่งเป็นภาษาฝรั่งเศสใช้สำหรับเรียกเฟอร์นิเจอร์ในห้องอาหารที่ใช้วางอาหาร (Sideboard) (The Runnymede on Thames, 2019) ปัจจุบันร้านอาหารหลายๆ แห่งได้มีการนำเอาวิธีการแบบบุฟเฟต์นี้ไปใช้ประกอบธุรกิจอาหารแพร่หลายมากขึ้น ดังนั้นบุฟเฟต์จึงเป็น ระบบบริการตัวเองที่ผู้ทานสามารถ “เลือก” ในสิ่งที่รับประทานจากสิ่งที่มีให้และเป็นไปตามข้อกำหนด ซึ่งภาพที่คณะสงฆ์ธรรมยาตรารวมถึงพระสงฆ์ในวัดต่างๆ ที่มีพระภิกษุสามเณรจำนวนมาก เดินเรียงแถวตักภัตตาหารบริเวณจุดวางอาหาร ก็ดูเหมือนจะเป็นบุฟเฟต์โดยหาที่ปฏิเสธไม่ได้ ซึ่งท่านต้องบริการตัวท่านเองด้วยการเลือกภัตตาหารของผู้ถวายทั้งหลายที่ได้มาถวายและวางไว้บริเวณจุดวางภัตตาหาร ซึ่งการ “เลือก” ภัตตาหารนี้ ผู้เขียนจะได้กล่าวถึงการเลือกภัตตาหารขบฉันที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

4.1 กรณีศึกษา: พระภิกษุเลือกภัตตาหารขบฉันที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในคัมภีร์ปรมัตถทีปนีมีการกล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระภิกษุ “เลือก” ภัตตาหารเพื่อขบฉัน ความเป็น

... “พระผู้เป็นเจ้าของข้าพเจ้าทั้งหลายยังไม่ได้อาหารเป็นที่สบายหรือหนอ? ก็ได้เห็นแล้วว่าอาหารเป็นที่สบายยังไม่มีแก่พวกเธอ.” จำเดิมแต่นั้นมาก็จัดแจงข้าวยาคุ อันมีอย่างต่างๆ และของขบเคี้ยวเป็นอนกประการ และโภชนะมีรสต่างๆ อันเลิศแล้ว นิมนต์ภิกษุทั้งหลายให้นั่งแล้ว จึงถวายน้ำทักษิโณทก แล้วมอบถวายด้วยคำว่า “ท่านผู้เจริญ พวกท่านชอบใจสิ่งใดๆ ของจงถือเอาสิ่งนั้นๆ ฉันทเถิด.” ภิกษุเหล่านั้น รับเอาวัตถุทั้งหลายมีข้าวยาคุ เป็นต้นแล้ว **บริโภคตามความชอบใจ**. เมื่อภิกษุเหล่านั้นได้อาหารอันเป็นที่สบาย จิตก็เป็นธรรมชาติ มีอารมณ์เดียว (แน่วแน่). พวกเธอมีจิตแน่วแน่เจริญวิปัสสนา ต่อกาลไม่นานนัก ก็ได้บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย แล้วคิดว่า “นำขอบคุณ! มหาอุบาสิกาเป็นที่พึงของพวกเรา; ถ้าพวกเราไม่ได้อาหารอันเป็นที่สบายแล้วไซ้, การแห่งตลอดมรรคและผล คงจักไม่ได้มีแก่พวกเรา...” (ขุททกนิกาย อัมมปัทฏฐกถา อัญญกถา เล่ม 40 หน้า 398-399)

ข้อความจากในคัมภีร์ปรมัตถทีปนีนี้ คงเป็นที่ประจักษ์ว่าพระภิกษุสามารถเลือกภัตตาหารเพื่อขบฉันได้ตามความชอบใจโดยไม่ผิดแต่อย่างใด และยังให้เหตุผลของการเลือกภัตตาหารที่พระภิกษุฉันแล้วสบายอีกว่า “หากท่านได้ภัตตาหารอันเป็นที่สบาย จิตก็เป็นธรรมชาติ... ได้บรรลุพระอรหัต...” นั้นหมายความว่า การ “เลือก” ภัตตาหารอันเป็นที่สบาย สามารถส่งผลต่อการบรรลุธรรมได้

มีประเด็นที่น่าคิดประการหนึ่งว่า พระภิกษุเลือกภัตตาหารอย่างไรจึงเป็นที่สบายแก่ตัวท่าน ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกล่าวว่า

อาหารรสหวาน ย่อมเป็นที่สบายสำหรับบุคคลบางคน ที่มีรสเปรี้ยวย่อมเป็นที่สบายสำหรับบุคคลบางคน.... เพราะฉนั้นนั้น เมื่อโยคีบุคคลล่องเลพอาหาร...ชนิดใดจึงมีความผาสุกสบาย หรือจิตที่ยังไม่ตั้งมั่น ย่อมตั้งมั่น หรือจิตที่ตั้งมั่นแล้วย่อมมั่นคงยิ่งขึ้น อาหารชนิดนั้น...ชื่อว่าเป็นที่สบาย อาหาร...ชนิดอื่น นอกจากนี้ ชื่อว่าไม่เป็นที่สบาย (พระพุทธโฆสเถระ, 2554 หน้า 222)

กล่าวคืออาหารที่ชนิดใดเหมาะสมกับท่าน ท่านก็จะรู้ด้วยตัวของท่านเอง ว่า ท่านฉันอะไรแล้วเป็นที่สบายแก่ท่าน อาหารชนิดใดที่ถูกกับร่างกาย ก็อุปถัมภ์สุขภาพ ท่านก็เลือกอย่างนั้น แต่ก็ใช่ว่าพระภิกษุจะมีโอกาสในการเลือกภัตตาหาร มาขบฉันทุกครั้ง เพราะบางครั้งบ้านเมืองข้าวยากมากแพง การบิณฑบาตหา ได้ด้วยความยากลำบาก ก็ต้องฉันเท่าที่ได้ ดังเช่นเรื่องของพระภิกษุผู้บิณฑบาต ในเมืองเวรณูชาที่ได้รับแต่เพียงข้าวหนึ่งเพราะบ้านเมืองเกิดข้าวยากมากแพง ผู้คนล้มตาย (พระไตรปิฎก เล่ม 1 ข้อ 16 หน้า 8-9) เลือกภัตตาหารให้เหมาะสม กับท่าน โดยการเลือกภัตตาหารเพื่อมาขบฉัน ท่านก็ต้อง “พิจารณาอาหาร” ซึ่งต่อไปจะได้วิเคราะห์ให้เห็นว่า เหตุใดพระภิกษุจึงต้องพิจารณาเลือกรับภัตตาหาร ให้เหมาะสมกับท่าน

4.2 การพิจารณาการขบฉันภัตตาหารของพระภิกษุ

ในคัมภีร์ขุททกนิกายได้กล่าวถึงการพิจารณาการขบฉันภัตตาหารของ พระภิกษุว่า

ธรรมอันเป็นส่วนสุตรอบคือโภชนมัตตัญญูตา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยบคายแล้ว จึงฉันอาหาร มิใช่เพื่อเล่น มิใช่เพื่อมัวเมา มิใช่เพื่อตบแต่ง มิใช่เพื่อประดับ แต่ฉันเพียงเพื่อให้ร่างกาย นี้ดำรงอยู่ เพื่อให้ร่างกายนี้ดำเนินไปได้ เพื่อระงับความลำบาก เพื่อ อนุเคราะห์พรหมจรรย์ อย่างเดียวเท่านั้น ด้วยมนสิการว่า เราจักบำบัด เวทนาเก่า ไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้นการดำเนินชีวิตของเรา ความไม่มีโทษ และความอยู่สบายจักมีได้ด้วยวิธีการอย่างนี้ (พระไตรปิฎก เล่ม 29 ข้อ 199 หน้า 585)

นอกจากนั้น ท่านยังต้องมีสติในทุกคำกลืน ทำความรู้สึกตัวตั้งแต่การ ฉับ การดื่ม การเคี้ยว การกลืน เพื่อให้คงสติและสัมปชัญญะ (พระไตรปิฎก เล่ม 10 ข้อ 160 หน้า 105)

การพิจารณาเพื่อขบฉันภัตตาหารที่มาในคัมภีร์ขุททกนิกาย จะเห็นว่ามีส่วนประกอบหลักๆ อยู่ 2 ประการใหญ่ๆ คือ 1) ข้อไม่ควรกระทำ คือไม่ควรฉันเพื่อเล่น เพื่อมัวเมา เพื่อตบแต่ง เพื่อประดับ และ 2) วัตถุประสงค์การฉัน คือฉันเพียงเพื่อให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่ เพื่อให้ร่างกายนี้ดำเนินไปได้ เพื่อระงับความลำบาก ซึ่งการพิจารณาเพื่อเลือกภัตตาหารขบฉันของพระภิกษุ มีนัยยะว่าจะเกี่ยวข้องกับประการที่ 2 เพราะการพิจารณาเลือกภัตตาหารมาขบฉันมีผลต่อการดำเนินชีวิต ดังนั้นผู้เขียนจะวิเคราะห์แต่เฉพาะเพียงประการที่ 2 เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนขึ้นว่าทำไมพระต้องพิจารณา “เลือก” ของขบฉัน

ในเบื้องต้น ผู้เขียนอยากให้ผู้อ่านทุกท่าน มองพระภิกษุเป็นมนุษย์สามัญ เหมือนกับบุคคลทั่วไป เพราะหากมองว่าท่านก็เป็นมนุษย์เหมือนกัน อาจจะทำให้ได้เห็นบางอย่างที่เราต้องเผชิญหน้าอยู่ด้วยกัน คือเรื่องของกายภาพ

กายภาพของมนุษย์นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีอาหารเพื่อหล่อเลี้ยงร่างกาย เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ และมีเรี่ยวแรงกำลังในการประกอบกิจการงานต่างๆ ดังเช่นพุทธพจน์บทหนึ่งที่มาในคัมภีร์สังยุตตนิกายว่า “บุคคลผู้ให้ข้าว (อาหาร) ย่อมให้กำลัง” (พระไตรปิฎก เล่ม 15 ข้อ 42 หน้า 58) เพราะอาหารเป็นสิ่งที่ทำให้ถึงพร้อมด้วยกำลัง แม้บุคคลที่มีกำลังมากแต่ไม่ได้รับประทานอาหารไปหลายๆ วัน ก็ไม่อาจมีเรี่ยวแรงลุกขึ้นไปประกอบกิจการงานได้ แต่หากบุคคลที่อ่อนล้าหากได้รับประทานอาหารก็ย่อมถึงพร้อมด้วยกำลัง (สังยุตตนิกาย สารัตถ์ปกาสินีอัฐกถา เล่ม 24 หน้า 240)

จริงอยู่ที่เมื่อได้รับประทานอาหารเข้าไปจะก่อให้เกิดเรี่ยวแรงกำลังในการประกอบกิจการงาน แต่หากได้รับประทานอาหารที่ไม่เหมาะสมกับร่างกาย หรืออาหารที่เป็นพิษภัยต่อร่างกายก็สามารถทำให้ร่างกายทรุดโทรมลงไปได้ เพราะการรับประทานอาหารเช่นกัน

ดังนั้นการเลือกอาหารให้เหมาะสมกับร่างกาย จึงมีส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ทั้งด้านการพัฒนาการของร่างกาย รวมถึงระบบต่างๆ ที่อยู่ภายในร่างกาย

หากได้รับสารอาหารที่ดี มีคุณค่าตามหลักโภชนาการ ก็จะทำให้ร่างกายมีเรี่ยวแรง กำลังสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสะดวกสบาย แต่ก็จะมีอาหารบางชนิดที่เมื่อทานเข้าไปแล้วก็จะก่อให้เกิดโรค หรือแผลง และทำให้ร่างกายทรุดโทรมลง อาหารเหล่านั้นก็ไม่ควรที่จะทานเข้าไป เช่น ผู้ที่เป็นโรคเกาต์ก็ให้งดรับประทาน เนื้อไก่ ผู้ที่มีปริมาณคอเรสเตอรอลในเลือดสูงก็ให้งดอาหารทะเล เป็นต้น ซึ่งโรคหรือภาวะต่างๆ เหล่านี้ ผู้ที่เป็นจะรู้ตัวเองดี และรู้ว่าควรหลีกเลี่ยงในการรับประทานสิ่งใด

พระภิกษุก็เช่นเดียวกัน หากมองในมุมมองการดำรงอยู่ของร่างกาย อย่างสบาย คือปราศจากโรค เพื่อให้มีเรี่ยวแรงในการไปปฏิบัติศาสนกิจต่างๆ การพิจารณา “เลือก” ภัตตาหารเพื่อมาขบฉัน ก็มีสำคัญอย่างยิ่งที่จะเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดโรคร้ายเนื่องด้วยการขบฉัน และเมื่อเลือกในสิ่งที่ตนเองสามารถขบฉันได้อย่างไม่มีพิษภัย ก็จะทำให้ท่านได้มีเรี่ยวแรงในการปฏิบัติศาสนกิจต่อไป แต่ปัญหาในปัจจุบันกลับพบว่า พระภิกษุส่วนมากมีภาวะเสี่ยงต่อการเป็นโรคต่างๆ เป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ก็เป็นเพราะสาเหตุจากการฉันภัตตาหารที่ได้จากการบิณฑบาตที่พระภิกษุไม่มีโอกาสที่จะเลือกขบฉันให้เป็นไปตามความเหมาะสมของร่างกาย

จากสถิติข้อมูลของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) พระสงฆ์ที่เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลสงฆ์ ในปีงบประมาณ 2558 พบ 5 อาการป่วยสูงสุด 5 อันดับแรก คือ (1) โรคไขมันในเลือดสูง (2) โรคความดันโลหิตสูง (3) โรคเบาหวาน (4) โรคไตวาย และ (5) โรคข้อเข่าเสื่อม โดยสาเหตุเกิดจากอาหารเป็นหลัก ฯลฯ และพบว่า ฆราวาสส่วนใหญ่นิยมซื้ออาหารชุดใส่บาตร ซึ่งอาหารยอดนิยมส่วนใหญ่ คือ แกงเขียวหวาน พะโล้ ผัดกะเพรา และของทอด ทำให้พระภิกษุ สามเณร เสี่ยงต่อภาวะโรคอ้วน ไขมันสูง ประกอบกับฆราวาสนิยมถวายน้ำปานะที่มีรสหวาน ทั้งชาขวด กาแฟ เครื่องดื่มชูกำลัง ฯลฯ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2559)

หากพิจารณาจากสถิติดังกล่าว และทราบสาเหตุของการเกิดโรคทั้งหลายแล้ว อาจทำให้ได้ความคิดว่า การที่พระท่านพิจารณาเลือกภัตตาหารที่ให้เหมาะสมกับท่าน ก็เป็นเรื่องที่เหมาะสมที่ควรที่ท่านจะทำ เพราะหากท่านได้ฉันภัตตาหารอันเป็นสัปปายะ และอาหารนั้นไม่ก่อให้เกิดโรคใดโรคหนึ่งขึ้น ก็เป็นเรื่องปกติธรรมดาที่จะทำกัน ทั้งนี้ก็เพื่อรักษาร่างกายตนเองไม่ให้เจ็บป่วยจากการรับประทานอาหารที่ก่อให้เกิดโรค แต่หากวันใดท่านได้รับภัตตาหารจากการบิณฑบาตที่ท่านทราบดีว่า อาหารชนิดนี้ก่อให้เกิดโรคแก่ท่าน ท่านก็ต้องพิจารณาเลือกที่จะไม่ฉันเพื่อให้ชีวิตของท่านดำเนินต่อไปได้ด้วยความเป็นปกติ แม้เวทนาเพราะความหิวจะยังมีอยู่ แต่ก็ดีเสียกว่าบรรเทาเวทนาความหิวออกไป แต่ต้องประสบกับเวทนาใหม่คือความเจ็บป่วย ซึ่งไม่คุ้มค่าและเสี่ยงต่อการมรณภาพเป็นอย่างยิ่ง แต่หากวันใดมีผู้ถวายได้นำภัตตาหารจำนวนมากมาถวาย ท่านก็ต้องพิจารณาเลือกที่จะฉันในสิ่งที่เหมาะสม และปลอดภัยกับท่าน แต่ก็ต้องมีกรอบควบคุมด้วยการพิจารณาอีกชั้นหนึ่งว่า จะขบฉันก็แค่เพียงให้ร่างกายอยู่ได้ ให้บรรเทาทุกข์เวทนาเก่าคือความหิวเท่านั้น อย่าฉันจะมากเกินไปจนจุลเสียด เพราะนั่นจะเป็นการสร้างเวทนาใหม่จากการฉันภัตตาหารด้วยการไม่พิจารณา

นอกจากนี้ในคัมภีร์สารัตถ์ปกาสินียังได้กล่าวถึงวิธีการพิจารณาเลือกรับภัตตาหารของพระภิกษุไว้ว่า การขบฉันภัตตาหารว่าต้อง 1) รู้จักประมาณในการรับ แม้ของถวายจะมีมาก แต่ผู้ถวายประสงค์ถวายน้อยก็รับแต่น้อย แต่หากผู้ถวายมีของถวายมาก และต้องการที่จะถวายมาก ผู้รับก็พึงรู้จักกำลังในการรับของตน และ 2) รู้ประมาณในการบริโภค ไม่ควรรับทานผู้ทานบิณฑบาตไว้ด้วยความละโมภ หรือกักเก็บไว้ให้มันคง แต่ควรจะรับให้พอดีพอเหมาะกับตนเองให้หมดในแต่ละมื้อ (สังยุตตนิกาย สารัตถ์ปกาสินีอัฐกถา เล่ม 28 หน้า 398)

สรุปว่าการพิจารณา “เลือก” ภัตตาหารเพื่อขบฉันจึงเป็นเรื่องที่เหมาะสมแก่พระภิกษุ หากท่านต้องการที่จะปฏิบัติศาสนกิจ หรือปฏิบัติธรรมได้ด้วยความสะดวกสบาย ก็จะต้องเริ่มจากการสร้างกายของท่านให้สบายเสียก่อน อาหารซึ่งเป็นหนึ่งในสัปปายะทั้ง 7 ประการ ที่จะมีส่วนส่งเสริมต่อการปฏิบัติศาสนกิจของ

ท่าน การเลือกอาหารให้เป็นที่สัพพะยาเย คือการพิจารณาเลือกชนิดภัตตาหารให้เหมาะสมกับร่างกาย ในปริมาณที่พอเหมาะ เพื่อไม่ให้เหลือทิ้งขว้าง ซึ่งภัตตาหารที่ท่านเลือก ท่านจะรู้ด้วยตัวของท่านเองว่าอะไรท่านฉันได้ อะไรฉันแล้วอาจก่อให้เกิดโรค หากพบภัตตาหารที่อาจก่อให้เกิดโรคท่านก็พิจารณาเลือกที่จะไม่รับไว้ฉัน

ในกรณีพระสงฆ์ตักภัตตาหารในลักษณะของบุพเพต์ก็เป็นอีกวิธีให้พระภิกษุท่านได้เลือกตามควรต้องการ หากพุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้มองในมุมมองนี้ว่า พระสงฆ์ก็เป็นมนุษย์เช่นกัน ต้องดูแลร่างกายให้ยังอรรถภาพของท่านให้ดำเนินชีวิตต่อไปเพื่อการบำเพ็ญสมณธรรม ท่านก็ต้องพิจารณาเลือกสิ่งที่เหมาะสมกับท่าน และต้องพิจารณากำกับทุกครั้งดังที่มาในบทสวดพิจารณาอาหารว่า จะไม่ฉันอาหาร เพื่อเล่น เพื่อมัวเมา เพื่อตบแต่ง เพื่อประดับ แต่ฉันเพียงเพื่อให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่ เพื่อให้ร่างกายนี้ดำเนินไปได้เพื่อระงับความลำบากเพื่อบุญเคราะห์พรหมจรรย์ อย่างเดียวเท่านั้น ฯลฯ เราจึงกำบังเวทนาเอาไว้ไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้นการดำเนินชีวิต (พระไตรปิฎก เล่ม 18 ข้อ 239 หน้า 240)

5. สรุป

จากการศึกษาธรรมเนียมการถวายทานแด่พระภิกษุสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ผ่านประเด็นศึกษา 3 ประเด็นคือ (1) พระต้องอาบัติจริงหรือไม่ หากฉันภัตตาหารที่โยมไม่ได้ประเคนถวาย (2) พระฉันภัตตาหารหุ ราคาแพงได้หรือไม่ (3) พระเลือกตักภัตตาหารในลักษณะเดียวกับบุพเพต์ ผิดหรือไม่ พบว่า (1) พระต้องอาบัติจริงหากฉันภัตตาหารที่โยมไม่ได้ประเคนถวาย ดังข้อมูลที่มาในคัมภีร์มหาวิงค์ โภชนวรรค ส่วนในกรณีของชาวที่ได้นำเสนอประเด็นว่า พระต้องอาบัติเพราะตักภัตตาหารที่ญาติโยมไม่ได้ประเคนฉันนั้น อาจเป็นเพราะความคุ้นเคยในการถวายภัตตาหารโดยทั่วไปที่ปฏิบัติในชีวิตประจำวันซึ่งเป็นการถวายรูปแบบปาฏิปุคคสิกทาน และใช้ภาพอันเกิดจากประสบการณ์นั้นมาตัดสินใจกับประเด็นว่าโครงการธรรมยาตราฯ จึงทำให้มองว่า พระต้องอาบัติเพราะตักภัตตาหารที่ญาติโยมไม่ได้ประเคนถวาย แต่แท้จริงแล้วภัตตาหาร

เหล่านั้นได้มีการถวายผ่านตัวแทนคณะสงฆ์ที่ไม่เจาะจงว่าเป็นพระรูปใด โดยผู้ถวายได้แสดงเจตนารมณ์การถวายด้วยการกล่าวคำถวายภัตตาหารเป็นสังฆทาน และประเคนภัตตาหารที่ได้ตระเตรียมมาแต่ตัวแทนคณะสงฆ์ทั้งหมด (2) พระภิกษุสามารถฉันภัตตาหารหรรษาได้ เพราะปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทว่า (ก) มีข้อความหลายแห่งแสดงว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือหมู่สงฆ์รับภัตตาหารอันประณีตจากผู้ถวายมาพิจารณาขบฉัน และมีตัวอย่างของการถวายอสทิสทานอันหาค่าประมาณไม่ได้ ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรับ อสทิสทานนั้นไว้ และ (ข) พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยกย่องอุบาสกและอุบาสิกาในตำแหน่งเอตทัคคะด้านผู้ถวายโภชนะอันประณีต ทั้งนี้สันนิษฐานว่าพระพุทธองค์ทรงยกย่องให้เป็นเอตทัคคะด้านผู้ถวายโภชนะอันประณีต เพราะส่งผลให้พระภิกษุสามารถบำเพ็ญสมณธรรมได้อย่างสบายกาย (3) พระสามารถเลือกตักภัตตาหารในลักษณะเดียวกับบุพเพตได้ เพราะในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีคำสำคัญคือคำว่า “บริโภคมตามความชอบใจ” ซึ่งมีลักษณะเดียวกับการเลือกอาหารตามความพอใจในการทานอาหารรูปแบบบุพเพต นอกจากนั้นการเลือกบริโภคมตามความชอบใจของพระภิกษุมิขัดคือ พระภิกษุจะได้ขบฉันภัตตาหารที่เป็นสปปายะแก่ตน ไม่ก่อให้เกิดโรคแก่ตนเพราะอาหารที่ไม่ถูกกับร่างกาย แต่ทั้งนี้พระภิกษุก็ต้องมีกรอบของพิจารณาเพื่อเลือกภัตตาหารให้พอดี และเหมาะสมแก่ตัวท่าน คือต้องฉันเพียงพอให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่ เพื่อให้ร่างกายนี้ดำเนินไปได้ เพื่อระงับความลำบากเพื่อดับเวทนาเก่าคือความหิว และไม่ให้เกิดเวทนาใหม่อันเนื่องมาจากการขบฉันมากเกินไป หรือขบฉันอาหารอันจะก่อให้เกิดโรคแก่ตน

6. บทส่งท้าย

ท้ายที่สุดนี้ ผู้เขียนอยากให้พุทธศาสนิกชนหลายๆ ฝ่ายให้ได้ระลึกว่าภาพพระสงฆ์ในอุดมคติที่จะต้องบำเพ็ญสมณธรรม สมณะ สันโดษ ละทิ้งทุกสิ่งอย่างที่จะก่อให้เกิดกิเลส ฯลฯ ภาพเหล่านี้ล้วนได้รับการยอมรับกันถ้วนหน้าว่าเป็นภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาที่งดงาม ควรค่าแก่การธำรงรักษา อนุรักษ์

สืบสานให้ยาวนานต่อไป แต่เมื่อใดก็ตามที่เกิดเหตุการณ์ที่สร้างความเปลี่ยนแปลงหรือขัดแย้งต่อภาพลักษณ์อันดีงามในพระพุทธศาสนา ชาวพุทธอย่างเราไม่ควรรีบด่วนตัดสินใจว่าผิดหรือถูก จากการได้ยินได้ฟังการเล่าขานในเรื่องต่างๆ จากแหล่งข่าวรอบด้าน

สิ่งหนึ่งที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำอยู่เสมอที่ปรากฏในเกสปุตติสูตร หรือกาลามสูตร คืออย่าเพิ่งเชื่อในเรื่องต่างๆ อย่างทันทีทันควัน ไม่ว่าชาวนั้นจะมาจากแหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือ บุคคลที่น่าเชื่อถือก็ตาม (พระไตรปิฎก เล่ม 20 ข้อ 66 หน้า 255-263) ชาวพุทธต้องมีสติแล้วค่อย ๆ พิจารณาอย่างเป็นเหตุเป็นผล ว่า 1) สิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเกิดขึ้นด้วยสาเหตุใด 2) ส่งผลดีและเสียอย่างไร กับพระพุทธศาสนาบ้าง หากเรื่องใดที่เป็นประเด็นเกิดขึ้นแล้วส่งผลดีให้แก่พระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะส่งผลดีต่อการบริหารองค์กรพระพุทธศาสนา ส่งผลให้การดำเนินชีวิตของพระภิกษุสามเณรสะดวกสบายเป็นสัปปายะมากขึ้น แม้บางอย่างจะขัดแย้งกับข้อปฏิบัติหรือธรรมเนียมของพระภิกษุที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา สิ่งเหล่านั้นก็ควรค่าแก่การมีอยู่และสมควรที่จะปฏิบัติต่อไปหากไม่ส่งผลกระทบรุนแรง แต่หากสิ่งใดที่เกิดขึ้นแล้วส่งผลไม่ดีต่อพระพุทธศาสนา สร้างความเสื่อมเสียอย่างเห็นได้ชัดต่อพระพุทธศาสนา เช่น การประพฤติไม่เหมาะสมที่มาในสิกขาบทปาราชิกทั้ง 4 เป็นต้น สิ่งเหล่านั้นควรให้องค์กรหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงมาเป็นผู้แก้ไขปัญหา หากทางออกด้วยวิธีการที่เหมาะสมและเป็นไปตามธรรมเนียมปฏิบัติที่มีมาในพระพุทธศาสนา ประชาชนคนธรรมดาอย่างเราอาจมีข้อมูลไม่เท่ากับบุคคลที่อยู่ในแวดวงเหล่านั้น แต่ก็เชื่อว่าไม่สามารถเข้าไปแนะนำหรือตักเตือนได้เลยเสียทีเดียว เพราะในสมัยพุทธกาล การที่ฆราวาสตักเตือนพระภิกษุก็มีปรากฏให้เห็นในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (พระไตรปิฎก เล่ม 1 ข้อ 443 หน้า 474) กล่าวคือเข้าไปบอกกล่าวโดยตรงด้วยความเคารพและประกอบด้วยเหตุผล แต่หากไม่เชื่อฟังก็ให้นำเรื่องราวไปแจ้งต่อพระสงฆ์ผู้มีพรรษากาลมากกว่าได้รับทราบและดำเนินการต่อไปตามความเหมาะสมในสังคมบรรพชิต (พระไตรปิฎก เล่ม 1 ข้อ 443 หน้า 474) ไม่ควรประคองข่าวให้เป็นประเด็นวิพากษ์

วิจารณ์ เพราะเมื่อมีกระแสข่าวด้านพระพุทธศาสนาออกไปในแง่ลบ นั้นอาจหมายถึงความเคารพต่อสถาบันพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนชาวไทยลดลงไปกว่าแต่ก่อน และยิ่งในปัจจุบันมีเทคโนโลยีการสื่อสารที่ก้าวไกลมากขึ้น ทำให้คนทั่วโลกสามารถรับรู้ข่าวสารต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว ยิ่งต้องยับยั้งชั่งใจ อย่าปล่อยสติให้หลุดไปตามกระแสสื่อสังคมออนไลน์ เพราะหากข่าวด้านพระพุทธศาสนาในแง่ลบแพร่สะพัดออกไปสู่โลกกว้าง ก็ยิ่งอาจทำให้ต่างชาติดูหมิ่นดูแคลนประเทศที่ได้รับสมญานามว่าเป็นประเทศเมืองพุทธ

ดังนั้นก่อนตัดสินใจเหตุการณ์บางอย่างที่ผ่านเข้ามาในชีวิตเราที่สะกิดใจ เพราะขัดแย้งกับอุดมคติ จงยับยั้งความขัดข้องใจด้วยสติแล้วพินิจและพิจารณาให้ถี่ถ้วน ศึกษาหาข้อเท็จจริงไปตามขั้นตอนก่อนที่จะตัดสินใจ

บรรณานุกรม

- ข่าวสด. (2562). วิจารณ์สนั่น พระเดินตักอาหาร ฉันทบุพเพต์ จัดเต็มซูชิ รังนก อาหาร ทะเล ผิดวินัยสงฆ์? สืบค้นจาก https://www.khaosod.co.th/special-stories/news_2089213
- ข่าวสด. (2562). สำนักพุทธฯ ชี้ พระฉันทบุพเพต์ได้ ไม่ใช่เรื่องผิด. สืบค้นจาก https://www.khaosod.co.th/special-stories/news_2090555
- ประณีต ก้องสมุทร. (2562). ทานที่มีผลมาก มีอานิสงส์มาก. สืบค้นจาก <http://www.84000.org/tipitaka/book/bookpn01.html>
- พระพุทธโสธร. (2554). คัมภีร์วิสุทธิมรรค (สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), ผู้แปล). พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด.
- พระธรรมปิฎก. (2545). จัดระเบียบสังคมตามคตินิยมแห่งสังฆะ (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

- พระธรรมปิฎก. (2561). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ 31). ม.ป.ท.: มูลนิธิ ป.อ. ปยุตโต เพื่อเชิดชูธรรม.
- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. (2537). *พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. 2537.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2559). *ใส่บาตรต้องนึกถึง 'สุขภาพพระ'*. สืบค้นจาก <http://www.thaihealth.or.th/partnership/Content/32008-ใส่บาตรพระต้องคำนึงถึง%20 'สุขภาพพระ'.html>
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2559). *การปฏิบัติพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา*. สืบค้นจาก <http://www.onab.go.th/service/การเผยแผ่หลักธรรม/การปฏิบัติพิธีกรรมทางพ/>
- อมรินทร์ทีวี. (2562). *ธรรมกายแจงภาพอ่อนเน็ต พระไม่ได้ฉันทบุพเพต์ แค่จัดโต๊ะให้ตักอาหาร ขี้พระปากก็ทำ*. สืบค้นจาก <http://www.amarintv.com/news-update/news-16089/324791/>
- Nordic Recipe Archive. (2019). *SMÖRGÅSBORD*. สืบค้นจาก <http://www.dlc.fi/~marian1/gourmet/smorgasb.htm>
- The Runnymede on Thames. (2019) *Buffet Restaurant History*. สืบค้นจาก <https://www.runnymedehotel.com/blog/buffet-dining-from-the-swedish-smorgasbord-to-upstanding-luncheons/>

๒ งค์ใดพระสัมพุทธ (3)*

พุทิตะ ทากามิจิ (ผู้เขียน)** ชานปวีชซ์ ทัดแก้ว (ผู้แปล)***

การประสูติของพระโพธิสัตว์ กบิลพัสดุ์

จากการศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์ ข้าพเจ้าคิดว่าใน “พุทธประวัติของ พระวิปัสสีพุทธเจ้า” ในมหาวทานสูตร เรื่องแรกที่ถูกสร้างขึ้นก็คือตำนานการ ประสูติ เนื่องจากเรื่องนี้เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนที่พระพุทธเจ้าจะตรัสรู้ ดั้งนั้นแล้ว เราไม่อาจขนานนามพระองค์ว่า “พระพุทธเจ้า” ซึ่งก็คือ “ผู้ตื่นแล้ว” ได้โดยเด็ดขาด ในที่นี้ บรรดาผู้คนในสมัยนั้นซึ่งเล่าขานพุทธประวัติเริ่มเรียกพระองค์

* แปลจาก 吹田隆道『ブツダとは誰か』東京：春秋社，2013。（Takamichi, Fukita. Buddha to wa dare ka. Tokyo: Shunjusha Publisher, 2013.）

** 吹田隆道 (Takamichi, Fukita) อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยบุคคลเคียว เมืองเกียวโต

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชานปวีชซ์ ทัดแก้ว อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษา เอเชียใต้ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ctudkeao@gmail.com

ในตอนก่อนที่จะตรัสรู้ “พระโพธิสัตว์”¹ อันหมายถึง “บุคคลที่จะบรรลุโพธิ” ก่อนอื่นเรามาศึกษาเกี่ยวกับตำนานการประสูติของพระโพธิสัตว์พระองค์นั้นก่อน

พระศากยมุนีประสูติเป็นพระราชโอรสพระองค์แรกของราชตระกูล มีพระราชบิดาคือพระเจ้า “สุทโธทนะ”/“ศุทโธทนะ”² ราชาแห่งศากยวงศ์ซึ่งมีราชธานี คือ “กบิลวัตถุ” / “กบิลวัสดุ”³ มีพระราชมารดาคือพระนางมายา⁴ ใน “เรื่องราวว่าด้วยพระพุทธเจ้าทั้ง 7 พระองค์” ในมหาวทานสูตรก็กล่าวถึงรายนามของพระราชบิดา พระราชมารดา ราชธานี วงศ์กษัตริย์ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ทราบกันอยู่เกี่ยวกับพระศากยมุนีใน “ฐานะมนุษย์ปุณฺณ” ตั้งแต่แรก ทว่าพระเจ้าสุทโธทนะนั้นมิได้เป็น “พระราชผู้ทรงอาญาสิทธิ์สมบูรณ์” ซึ่งอนุมานความหมายจากคำว่า “พระราช”⁵ แต่ดังที่กล่าวไว้ในบทนำ เพราะสถานะที่ (กบิลพัสดุ์) เป็นประเทศราชของแคว้นโกศล เราควรจะคาดคิดถึงพระองค์ในฐานะผู้นำของกลุ่มชนเผ่าที่เป็นสาธารณรัฐ อันเป็นตระกูลเจ้าผู้สูงศักดิ์ประจำท้องถิ่นที่ปกครองดินแดนมากกว่า

¹ ผู้แปล: 菩薩 Bosatsu สันสกฤต โพธิสत्ว บาลี โพธิสตต ความหมายและศัพท์มูลของคำนี้เป็นสิ่งที่นักวิชาการยังถกเถียงอยู่ กลุ่มหนึ่งเชื่อว่า สตตว หรือ สตต หมายถึง “บุคคล สิ่งมีชีวิต สัตว์” (being) ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่ง มี Oskar von Hinüber เป็นต้น เชื่อว่า สตต ในภาษาบาลี หรือ ปรากฤต ควรจะตรงกับคำสันสกฤตว่า สกต “ติดข้อง ติดอยู่กับ มุ่งไปสู่ อุทิศตนเพื่อ” โพธิสตต จึง ควรแปลว่า “ผู้ที่อุทิศตน หรือ มุ่งไปสู่ ความหลุดพ้น” มากกว่า

² ผู้แปล: 淨飯王 Jōban-ō สันสกฤต ศุทโธทนะ บาลี สุทโธทนะ

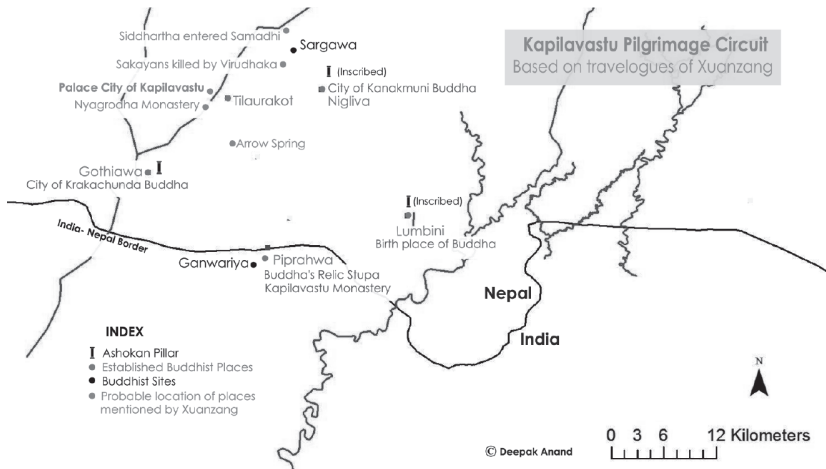
³ ผู้แปล: สันสกฤต กบิลวตฺส บาลี กบิลวตฺส ไทยเรียกกบิลพัสดุ์ ตามภาษาสันสกฤต

⁴ ในภาษาจีน หรือ ภาษาญี่ปุ่น คำว่า王 ō อย่างในคำว่า 淨飯王 Jōban-ō (พระเจ้าสุทโธทนะ) หมายถึง พระราชา ผู้เป็นใหญ่ หรือ เจ้าผู้ครองดินแดน

⁵ เนื่องจากแผนที่ในหนังสือต้นฉบับเป็นแผนที่ภาษาญี่ปุ่น ที่ผู้เขียนสร้างขึ้น ผู้แปลไม่ได้ใช้แผนที่ดังกล่าว แต่ใช้แผนที่จากแหล่งอ้างอิงอื่นที่เทียบเคียงได้แทน

สถานที่ซึ่งเป็นพระราชวังของกรุงกบิลพัสดุ์ ราชธานีของศากยตระกูลนั้น สันนิษฐานว่า คือ “ติเลาระโกต” (ผู้แปล: Tilaurakot) ซึ่งอยู่เชิงเขาทางตอนใต้ของเทือกเขาหิมาลัย ในประเทศเนปาลในปัจจุบัน (ดูแผนที่ประกอบ)⁶

แผนที่จาก http://nalanda-insatiableinoffering.blogspot.com/2017/06/resolving-puzzle-of-palace-city-of_20.html

กระนั้น แม้ว่าความคิดเห็นนี้จะเป็นที่ยอมรับในฐานะสมมุติฐานที่มีอิทธิพลในราวสิ้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก็ตาม แต่ก็หาเป็นที่ยุติแน่นอนไม่ ตาม法顯傳 (ผู้แปล: Hokkenden) จดหมายเหตุของพระฟาเหียน (ผู้แปล: 法顯 Hokken, Pinyin: Fǎxiǎn) ผู้เดินทางจาริกไปอินเดียเมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 5 และ 大唐西域記 (ผู้แปล: daitōsaiikiki) จดหมายเหตุของพระเสวียนจั้ง (ผู้แปล: 玄奘 genjō, Pinyin: Xuánzàng) พระนักเดินทางในคริสต์ศตวรรษที่ 7 ในเรื่องสถานที่นั้นมีความแตกต่างกัน นอกจากนี้ จากการสำรวจขุดค้นซึ่งได้เริ่มกระทำอีกครั้งใน

⁶ เนื่องจากแผนที่ในหนังสือต้นฉบับเป็นแผนที่ภาษาญี่ปุ่น ที่ผู้เขียนสร้างขึ้น ผู้แปลไม่ได้ใช้แผนที่ดังกล่าว แต่ใช้แผนที่จากแหล่งอ้างอิงอื่นที่เทียบเคียงได้แทน

ปีค.ศ. 1967 แม้การพบซากโบราณสถานที่เป็นฐานของพระราชวังซึ่งสามารถนับย้อนไปถึงสมัยของพระศากยมนี ได้รับการยืนยันอีกครั้งหนึ่ง แต่ทว่า ไม่พบโบราณวัตถุที่มีจารึก จึงไม่อาจเป็นหลักฐานที่แน่นอนเป็นที่ยุติได้

อีกด้านหนึ่ง ฝั่งรัฐบาลอินเดียได้เริ่มการสำรวจขุดค้นเมืองปิปร่าห์อีกครั้งหนึ่ง ที่ซึ่งมีการค้นพบพระบรมสารีริกธาตุของพระศากยมนีในปีค.ศ. 1971 (ดูแผนที่ประกอบ) และดังที่เคยอภิปรายแล้วก่อนหน้านี้ พร้อมกับการขุดค้นพบภาชนะบรรจุสารีริกธาตุซึ่งภายในมีพระธาตุบรรจุอยู่เมื่อไม่นานมานี้ ยังมีการขุดค้นพบตราประทับที่มีจารึกชื่อ “กบิลพัสดุ์” ห่างจากแหล่งโบราณสถานที่เป็นอารามทางด้านตะวันออกด้วย จากการที่รัฐบาลอินเดียได้รายงานว่ปิปร่าห์แห่งนี้ต่างหากคือเมืองกบิลพัสดุ์ ทำให้เกิดช่วงเวลาซึ่งเรียกว่า “ช่วงกบิลพัสดุ์สองแห่ง” อยู่พักหนึ่ง แต่ทว่า ในปัจจุบัน เราสามารถเข้าใจได้ว่า ที่ตั้งของพระราชวัง คือตึเลาะโกต ส่วนปิปร่าห์ว่ คือซากของสถูปที่บรรจุพระธาตุ และอาราม ทั้งสองแหล่งนี้ห่างกันเพียงไม่กี่สิบกว่ากิโลเมตรเท่านั้น การที่คิดว่าบริเวณนี้ทั้งแถบเป็นกรุงกบิลพัสดุ์ของศากยตระกูลจึงสมเหตุสมผลกว่า

การเสด็จจุติจากสววรรค์และการเสด็จปฏิสนธิในครรภ์

ในบรรดาลักษณะ 8 ประการของพุทธประวัติ ก่อนอื่น เรื่อง “การเสด็จจุติจากสววรรค์” และ “การเสด็จปฏิสนธิในครรภ์” ซึ่งเป็นการที่พระศากยมนีทรงสิ้นอายุขัยในสววรรค์ชั้นดุสิต เสด็จลงมาอุบัติในมนุษยโลก ได้ถูกเล่าในตำนานยุคหลังเรื่องเล่า “สุบินนิมิตการปฏิสนธิ” (託胎靈夢 takutaireimu) ซึ่งข้างเผือก 6 งา (ผู้แปล: ช้างตระกูลฉันทันต์) ได้ลงมาจากสรวงสววรรค์และเข้าไปในพระครรภ์ของพระนางมายานั่นเป็นที่รู้จักแพร่หลาย แต่ใน “พุทธประวัติของพระวิปัสสีพุทธเจ้า” ซึ่งเล่าสืบต่อมาใน “มหาวทานสูตร” ตำนานเรื่องนี้ยังไม่ปรากฏ เนื่องจากที่ริ้วเวทีกาของ (สถูป) การหุด มีภาพปฏิมากรรมนูนต่ำซึ่งมีช้างกำลังก้าวลงมาหลงเหลืออยู่ อาจทำให้คิดได้ว่าในราวศตวรรษที่ 2 ก่อนคริสตกาล ตำนานเรื่องนี้คงสมบูรณ์แล้ว แต่ทว่า ยังไม่มีคำตอบที่ชัดเจนว่าภาพนี้แสดงสัญลักษณ์อะไร

อีกทั้งยังมีทฤษฎีที่ว่า โดยทั่วไปแล้ว ในศิลปะคันธาระ รูปช้างนี้จะถูกแสดงไว้ในรูปทรงกลม หมายถึงแสงสว่าง

อันที่จริง ใน “พุทธประวัติพระวิปัสสิพุทธเจ้า” ใน “มหาวทานสูตร” มีการเล่าขานเหตุการณ์ ตอนที่พระโพธิสัตว์เสด็จปฏิสนธิในครรภ์ ว่ามีแผ่นดินไหวเกิดขึ้น โลกอันมีตมิตซึ่งแม้แต่พระอาทิตย์ พระจันทร์สาดส่องไปไม่ถึง (ผู้แปล: โลกันตนรก) ได้ถูกแสงโอภาสสาดส่อง และมีการเล่าขานเรื่อง “การรับรู้ถึงผู้อื่น” ของผู้ที่อาศัยในโลกอันมีตมิตแห่งนั้น ที่ได้รับรู้เรื่องที่มีผู้อื่นอาศัยอยู่ ด้วยแสงโอภาสนั้นนั่นเอง แท้จริงแล้วการเสด็จมาปฏิสนธิในครรภ์ ถูกเล่าในเชิงสัญลักษณ์ว่าเป็นการปรากฏแสงสว่างซึ่งทำให้เห็นโลกแห่งความจริงแก่ผู้ที่แจ้งกระตังด้วยความเห็นแก่ตัว มองเห็นเพียงแต่ตนเองเท่านั้น เนื่องจากใจความเดียวกันกับเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นซ้ำในตอนประสูติด้วย เข้าใจว่า(ผู้เล่า)ตั้งใจจะถ่ายทอดเหตุการณ์พิเศษซึ่งเป็น “การเสด็จมาประสูติของพระผู้กระทำโลกให้แจ้ง”

สถานที่ประสูติ ลุมพินี

สถานที่ประสูติที่แท้จริงของพระศากยมนี คือ ลุมพินี (ดูแผนที่ประกอบ) เนื่องจาก เรื่องพระศากยมนีประสูติ ณ ลุมพินี ถูกเล่าสืบทอดมาในคัมภีร์ “สุตตนิบาต” ซึ่งเชื่อกันว่าได้รับรักษาดำเนินเล่าขานสืบทอดแต่ดั้งเดิมในยุคแรกไว้ ฉะนั้น ลุมพินีจึงเป็นที่รู้จักในฐานะเป็นที่ประสูติตั้งแต่แรก ๆ

พระโพธิสัตว์ ผู้เป็นรัตนะอันประเสริฐนั้น หาผู้เปรียบมิได้
ได้ประสูติแล้วบนแผ่นดิน ณ ลุมพินี หมู่บ้านของศากยตระกูล
เพื่อประโยชน์และความสุข

(สุตตนิบาต 683)⁷

⁷ ผู้แปล : โส โพธิสโต รตนวโร อตุลโย

มนุสสโลเก หิตสุขตยา ชาโต

สกุยาน คามะ ชนปเท ลุมพินียะเย

เตนมหะ ตุมภูฏา อติริว กลยรูปา

(ขุททกนิาย สุตตนิบาต นลกสูตร 388.1110) เมื่อแปลจากบาลี จะเห็นความความต่าง

แต่ทว่า เรื่องเล่าสืบต่อนี้ อยู่ในเรื่องเหตุปัจจัยซึ่งสันนิษฐานได้ว่าเป็นเรื่องที่ถูกเพิ่มเข้ามาในภายหลังในฐานะที่เป็นบทนำเรื่อง (ผู้แปล: วัตรฤกฤ) ของพระสูตรนี้ ไม่ใช่เรื่องเล่าสืบต่อที่สามารถสืบย้อนไปถึงสมัยเดียวกันกับตัวบทหลักได้ จึงไม่คิดว่าจะเป็นข้อพิสูจน์ให้เห็นว่าลุมพินีเป็นที่รู้จักตั้งแต่สมัยเริ่มแรก นอกจากนี้ ใน “เรื่องราวของพระพุทธเจ้า 7 พระองค์” ในมหาวทานสูตรก็เช่นกัน มีการกล่าวถึงชื่อของกรุงกบิลพัสดุ์ตั้งที่กล่าวแล้วข้างต้น แต่ไม่ได้แสดงหัวข้อที่ระบุเป็นพิเศษว่าเป็นสถานที่ประสูติ เพียงแต่จารึกของพระเจ้าอโศก ซึ่งกำหนดว่าได้ครองราชย์ 116 ปี หรือ 218 ปีหลังจากพุทธปรินิพพาน ได้บันทึกเรื่องการเสด็จไปเยือนลุมพินีในฐานะสถานที่ประสูติของพระศากยมนิด้วยพระองค์เอง สิ่งนี้เป็นเอกสารเก่าแก่แน่ชัดที่สุดซึ่งเราทราบได้

เหตุใด สถานที่ประสูติจึงไม่เป็นกรุงกบิลพัสดุ์ แต่เป็นลุมพินีนั้น ไม่เป็นที่แน่ชัด มีการวิจัยว่ามีธรรมเนียมการแต่งงานกันในหมู่เครือญาติระหว่างศากยตระกูลกับโกลิยตระกูลซึ่งเป็นบ้านใกล้เรือนเคียง ทฤษฎีหนึ่งกล่าวว่าเป็นระหว่างทางที่พระนางมายา พระมารดาเสด็จกลับไปยังบ้านเกิดเมืองนอนของโกลิยตระกูล อันเป็นตระกูลดั้งเดิมของพระนาง เพื่อการประสูติพระกุมาร สำหรับพวกเราชาวญี่ปุ่น ทฤษฎีนี้เป็นสิ่งที่ยอมรับได้ง่าย แต่ที่จริงแล้วสิ่งนี้เป็นการศึกษาโดยอาศัยพุทธประวัติภาษาบาลีซึ่งเกิดขึ้นในราวคริสต์ศตวรรษที่ 5

ในวัฒนธรรมพราหมณ์ยุคก่อนคริสตกาล เชื่อว่าการคลอดบุตรเป็นมลทิน เช่นเดียวกับการตาย การถือกำเนิดในโลกนี้เป็นผลแห่งกรรมในอดีตชาติ และยังคงกล่าวว่าเป็นมลทินอันสืบทอดบาปจากบิดามารดานั่นเอง ดังนั้น ดูเหมือนเชื่อกันว่าด้วยการสัมผัสมลทินนี้จะแผ่กว้างในตระกูล ใน “มานวธรรมศาสตร์”

(ต่อ)

จากที่อาจารย์พุทิตะแปลเล็กน้อยดังนี้

“พระโพธิสัตว์ ผู้เป็นรัตนอันประเสริฐนั้น หาผู้ใดเปรียบมิได้ ได้ประสูติแล้วในมนุษยโลก ณ ลุมพินีชนบท อันเป็นหมู่บ้านของเจ้าศากยะทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขด้วยเหตุนี้ เราทั้งหลายจึงพากันยินดีเบิกบานใจอย่างล้นเหลือ”

ซึ่งเป็นกฎจาริตของอินเดีย มีกฎเกณฑ์ว่าด้วยการชำระมลทินให้บริสุทธิ์สำหรับวงศ์ตระกูล มีบิดาและญาติวงศ์ 7 ชั่วโคตรที่เกี่ยวข้องกับกรณีนั้น เป็นต้น ทว่าเรื่องที่เกี่ยวกับมารดาไม่มีสิ่งใด ๆ เขียนไว้ อาจจะเป็นข้อยกเว้น หรือเป็นการพิจารณาว่า(มารดา)ต้องแบกรับมลทินแต่เพียงผู้เดียวหรือไม่ แต่ดูเหมือนว่าเป็นช่วงเวลาที่มาตราต้องแยกจากครอบครัว เมื่อใกล้ถึงประสูติกาล คิดว่าพระมารดาของพระศากยมนีเองจากกรุงกบิลพัสดุ์ซึ่งมีพระญาติประทับอยู่เนื่องจากเหตุที่นั่นด้วยนั้นไม่ได้เป็นเรื่องพิเศษในสมัยนั้น แม้(พระมารดา) แม้จะจากบ้านเมืองก็ตาม แต่ดูเหมือนว่าเรื่องนั้นไม่ถูกยกขึ้นมาเล่าสืบทอดเป็นกรณีพิเศษ ข้าพเจ้าคิดว่ากรณีที่ไม่มีเรื่องเล่าสืบทอดดั้งเดิมหลงเหลืออยู่ก็น่าจะเป็นเพราะเหตุที่นั่นนั่นเอง เข้าใจว่าลุมพินีได้รับการยอมรับในฐานะเป็นสถานที่ประสูติอีกครั้งในสมัยพระเจ้าอโศกพร้อมกับการที่พระศากยมนีทรงเป็นที่รู้จัก จนมาถึงสมัยพระเจ้าอโศก และได้กลายมาเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

ผลสัมฤทธิ์ของโบราณคดี

ลุมพินีตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของติเลาระโกต ในปีค.ศ. 1896 มีการค้นพบเสาหินที่พระเจ้าอโศกทรงให้สร้างไว้จากการขุดค้นของฟูเรอร์⁸ ส่วนหัวเสาแตกหัก และล้มอยู่ แต่ว่ามีจารึกใจความว่า พระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระองค์เองไปบูชาสถานที่ประสูติของพระศากยมนี และได้โปรดให้ยกเสานหินขึ้น

พระเจ้าปิยทัสสี ผู้ทรงได้รับการอำนวยการจากเหล่าเทวะ (= พระเจ้าอโศก) ครั้นเมื่อ 20 ปีภายหลังจากการขึ้นครองราชย์ เสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการด้วยพระองค์เอง ด้วยว่า “พระศากยมนีประสูติ ณ สถานที่แห่งนี้” ทรงให้สร้างรั้วล้อมหิน (?) จากนั้นจึงทรงยังให้ตั้งเสานหินขึ้น ด้วยว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าประสูติ

⁸ ผู้แปล : Alois Anton Fuhrer (26 พฤศจิกายน 1853-5 พฤศจิกายน 1930) นักการศัลยศาสตร์ชาวเยอรมัน ทำงานให้กองสำรวจทางโบราณคดีอินเดีย (Archaeological Survey of India)

ณ สถานที่แห่งนี้” ลุมพินีคามจึงได้รับการลดหย่อนภาษี ให้เก็บเพียง 1 ใน 8 ส่วน (ของผลผลิต)⁹ (จารึกพระเจ้าอโศก ณ ลุมพินี)

โบราณสถานแห่งนี้ ตรงกับบันทึกของพระนักเดินทางชาวจีน เช่น พระฟาเหียน พระเสวียนจั้ง ในทางภูมิศาสตร์เป็นสถานที่ซึ่งผู้คนยอมรับตรงกันมากที่สุดในฐานะสถานที่ประสูติของพระศากยมนี โดยเฉพาะในบันทึกของพระเสวียนจั้ง มีกล่าวถึงเสาหินที่หัวเสาประดับรูปม้าหักโคนลงอยู่ แม้ในจารึกพระเจ้าอโศกนั้น จะมีคำว่า “รั้วล้อมหิน” ซึ่งจนถึงบัดนี้ยังไม่อาจจะระบุความหมายได้แน่ชัดก็ตาม แต่ในปีค.ศ. 1901 วี. เอ. สมิธ¹⁰ ได้ตีความที่นั่นว่าเป็น “ม้าหิน” อย่างไรก็ดีตาม ในเชิงภาษาศาสตร์แล้ว การตีความนี้ค่อนข้างเป็นไปได้ ด้วยถูบบันทึกของพระเสวียนจั้งชักนำ ไม่ค่อยได้รับการยอมรับ

โดยการสำรวจขุดค้น “วิหารมாயาเทวี” ซึ่งเริ่มตั้งแต่ปีค.ศ. 1976 ได้พบโครงสร้างงานก่ออิฐ ในสมัยราชวงศ์เมารยะ ด้วยการขุดค้นนี้เองในปีค.ศ. 1977 มีการค้นพบเศษของหัวเสารูปม้า ตรงตามบันทึกการรายงานของพระเสวียนจั้ง

⁹ ผู้แปล : เทวานปิเยน ปิยทสสิน ลาซิน วิสตีวสสาภิสิตเตน อตตณ อาคาจจ มหิยิตเหิต พุทธ ชาเต สกยมนี ตี สิลาวิคทภี จา กาลาปิต สิลทฎเณ จ อุตสปาปิเต หิต ภคว์ ชาเต ตี ลุมินิคาม อพพลิก กณฺเฐ อฏฐภาคิเย จ (จารึก Rummindei [Paderia]) “พระเจ้าปิยทสสี ผู้เป็นที่รักแห่งเหล่าเทวะ (เทวานปิย) ภายหลังจากขึ้นครองราชย์ ได้ 20 ปี ได้เสด็จด้วยพระองค์เองและได้ทรงสักการะ ด้วยว่าพระสัสมุนีพุทธเจ้า ได้ประสูติ ณ ที่นี้ รั้วล้อมหิน อันพระองค์ทรงยังให้กระทำขึ้น และเสาหิน อันพระองค์ยังให้ตั้งขึ้น เพราะว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าประสูติ ณ ที่นี้ หมู่บ้านลุมมินิ ได้รับการยกเว้นภาษี และให้เก็บ 1 ส่วน 8” ดูเพิ่มเติมใน Bloch, Jules. Les Inscriptions d’Asoka. Paris : Société d’Édition “Les Belles Lettres”, 1950, p. 157.

¹⁰ ผู้แปล : Vincent Arthur Smith (1848–1920) นักการทูตวิทยาและนักประวัติศาสตร์ ศิลปะชาวไอร์แลนด์

นอกจากนี้ ภาชนะทองคำสำหรับบรรจุพระธาตุถูกค้นพบ ภายในมีพระธาตุเล็ก ๆ บรรจุอยู่ แต่พระธาตุนี้เป็นของผู้ใด จนถึงปัจจุบันก็ยังไม่อาจระบุแน่ชัดได้ เพราะมีโครงในสมัยราชวงศ์เมารยะไหลออกมา จึงมีข้อคิดเห็นว่ามันจะเป็นพระบรมสารีริกธาตุของพระศากยมุณีซึ่งกล่าวกันว่าได้ถูกแบ่งปันอีกครั้งโดยพระเจ้าอโศกด้วย

ด้วยการสำรวจนี้ มีการยืนยันเป็นบางส่วนว่าที่ได้ของซากสิ่งก่อสร้างนั้น ยังมีชิ้นส่วนปรักหักพังของหินแผ่นบาง ซึ่งประมาณอายุว่าเป็นของก่อนสมัยราชวงศ์เมารยะ และด้วยการสำรวจจุดค้น “วิหารมายาเทวี” อย่างสมบูรณ์แบบ ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ปีค.ศ. 1992 โดยกองทุนพัฒนาลุมพินีของประเทศเนปาล ร่วมกับสมาคมพุทธศาสนาทั่วประเทศญี่ปุ่น ภาพรวมทั้งหมดของเรื่องนั้นจึงได้กระจ่างขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น จากซากปรักหักพังของกองหิน ซึ่งถูกขุดค้นพบ ได้มีการค้นพบแผ่นหิน ซึ่งมีขนาดความยาว 70 ซม., กว้าง 40 ซม. และหนา 10 ซม. โดยประมาณ เนื่องจากแผ่นหินนี้ ถูกตรึงไว้ด้วยอิฐรายล้อม และตั้งไว้ที่ตำแหน่งใจกลางของซากวิหารมายาเทวี จึงถูกสันนิษฐานว่านี่จะเป็น “ศิลาฤกษ์” ที่บ่งชี้สถานที่ประสูติของพระศากยมุณีหรือไม่ ทั้งยังมีนักวิจัยที่เชื่อว่า “รั้วล้อมหิน” ซึ่งเขียนไว้ในจารึกพระเจ้าอโศกข้างต้น คือสิ่งที่ทำไว้สำหรับป้องกัน “ศิลาฤกษ์” นี้หรือไม่

ปัจจุบัน รัฐบาลเนปาลได้อนุรักษ์สถานที่ค้นพบนั้นในฐานะของสถานที่ประสูติของพระศากยมุณีโดยการปึกหมุดนี้ ลุมพินีได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก (มรดกทางวัฒนธรรม) ในปีค.ศ. 1997 ปัจจุบัน อาคารก่ออิฐถือปูนสีขาวสำหรับป้องกันได้ถูกสร้างขึ้นในลักษณะครอบโบราณสถาน ที่เหนือซากวิหารมายาเทวีด้วย

ปริศนาแห่งตำนานการประสูติ

ก็อย่างที่ทราบกันว่าพระศากยมุณีกำลังจะถือประสูติ ณ ที่นั้น ตามตำนานเล่าว่าหลังจากที่พระนางมายาทรงสร่งสนานแล้ว ได้ทรงยืนพระหัตถ์ขวาไปเหนี่ยวกิ่งไม้ และประสูติพระโพธิสัตว์ทางพระปรีศว์เบื้องขวา แต่ทว่า การที่ “พุทธประวัติ

พระวิปัสสีพุทธเจ้า” ในมหาปทานสูตรต้องการเล่าเหตุการณ์ในทำนองเดียวกัน เป็นการอธิบายอย่างเรียบง่ายแล้วว่า “นางกษัตริย์ มิได้ประทับนั่งประสูติ มิได้ทรงประทับนอนประสูติ ทรงประทับยืน เป็นกษัตริยาที่ประสูติกษัตริย์โดยแท้”

เมื่อถือ “การยืนคลอดบุตร” และ “วรรณกษัตริย์” ทั้งสองประเด็นนี้เป็นเรื่องที่ต้องมีมาก่อน ก็ต้องเห็นว่าเรื่องเหล่านี้ได้พัฒนาไปสู่ตำนานการประสูติตอนหลัง

ธรรมเนียมในการยืนคลอดต้องการจะสื่ออะไรนั้น เราได้อาจจะลงความเห็นทันทีได้ว่า ตามคำบอกเล่าของเพื่อนนักวิชาการชาวทิเบต คนเผ่าทิเบตยังยืนคลอดอยู่แม้กระทั่งปัจจุบัน กล่าวโดยละเอียดก็คือการคลอด ในท่ายืน โดยเอามือจับท่อนไม้ที่ยื่นให้เกาะในแนวขวาง บางที ด้วยการระบุวิธีการคลอดบุตรนั้น เราสามารถสันนิษฐานได้นั่นอาจเป็นการเน้นถึงลักษณะพิเศษบางประการที่เผ่าศากยะมีก็เป็นได้ ท่วงท่าของพระนางมายาที่ประทับยืนนี้ ในสมัยหลัง ได้ถูกแสดงด้วยการนำเอารูปของนางยักษิ เทวีแห่งความอุดมสมบูรณ์มาเป็นแบบ

อนึ่ง การผูกโยงเรื่องวรรณกษัตริย์และการให้กำเนิดทางสี่ข้างด้านขวาในทางคัมภีร์นั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ง่าย นั่นคือความเกี่ยวพันกับบทกวีว่าด้วยปุรุષะ ซึ่งเป็นชนดั้งเดิม (ผู้แปล: ปุรุชสูตตะ) ซึ่งอยู่ในบทสรรเสริญของ

“คัมภีร์ฤคเวท” อันเป็นรากเหง้าของวัฒนธรรมศาสนาของอินเดียที่มักถูกกล่าวถึง เป็นเทพปกรณัมเรื่องการสร้างสรรค์ดินฟ้าที่ว่างเปล่าประกอบโครงสร้างของโลกปรากฏขึ้นจากแต่ละส่วนของร่างกายของปุรุษะ ในนั้นมีตอนที่ว่า “ปากกลายเป็นวรรณะพราหมณ์ แขนทั้งคู่กลายเป็นวรรณะกษัตริย์ ฯลฯ” มีการขยายการตีความเรื่อง “แขนทั้งคู่” นั้นก็คือ “รักแร้” ยิ่งไปกว่านั้น ว่าเป็น “สี่ข้าง” แต่ทว่า ข้าพเจ้ารู้สึกว่ในเรื่องการตีความนั้นออกจะเลเยอเถิดอยู่เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม การที่มีบทเพลงสรรเสริญว่าด้วย “อินทรเทพ” (帝釈天 Taishakuten) เทพนักรบผู้เก่งกล้า เทพอันเป็นสัญลักษณ์ของวรรณกษัตริย์ในฐานะเทพนักรบ ถือกำเนิดจากทางสี่ข้างเบื้องขวา หลงเหลืออยู่ในบทสรรเสริญของ

“คัมภีร์ถุคเวท” นั้น เป็นสิ่งที่ควรจับตามอง

ข้ามิปรารถนาการถือกำเนิดทาง(ช่องคลอด)นี้ นี่เป็นช่องทางที่ลำบาก
ข้าตั้งใจจะถือกำเนิดออกทางสีข้าง (ถุคเวท 4.18.2)¹¹

เราสามารถคิดว่าผู้รวบรวมพุทธประวัติตั้งใจที่จะเล่าการที่พระศากยมนิ
ได้ประสูติในฐานะวรรณะกษัตริย์ซึ่งอาจจินตนาการถึงอินทเทพพระองค์นี้ด้วย
อนึ่ง การที่พาหนะทรงของอินทเทพเป็นช้างเผือกมีสิ่งอาจเกี่ยวข้องกับตำนาน
เรื่องการปฏิสนธิในครรภ์ด้วยก็เป็นได้

เมื่อเราลองพิจารณาดูเช่นนี้ เรื่องทั้งสองอันได้แก่ “การยืนคลอดบุตร”
และ “วรรณะกษัตริย์” ซึ่ง “พุทธประวัติพระวิปัสสีพุทธเจ้า” ต้องการจะเล่าแต่เดิม
จึงเป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงลักษณะพิเศษของวงศ์ตระกูลที่ถือกำเนิด ไม่ได้ก้าวข้ามขอบเขต
ของมนุษย์เลย แต่ทว่า ต่อมาภายหลัง เรื่องเหล่านี้มาผูกกับการถือกำเนิดของ
อินทเทพ ยิ่งไปกว่านั้น ท่าทางของพระนางมายาซึ่งประทับยืน ได้ถูกแต่งแต้ม
โดยการที่รับเอารูปของยักษ์ เทวีแห่งความอุดมสมบูรณ์มาเป็นแบบ จึงกลายเป็นว่า
เรื่องนี้ได้ก้าวข้ามความเป็นมนุษย์ มาอยู่ในสถานะการประสูติของบุคคลที่อยู่ในมิติ
เดียวกันกับเหล่าเทพเจ้า นั่นคือมีการแปลงเป็นเทพเจ้าอย่างแท้จริง ในเรื่องนั้น
จะเห็นการจัดการศรัทธาความเชื่อ ที่จะเล่าขานบุคคลทางประวัติศาสตร์ ผู้ถือกำเนิด
ในตระกูลสูงส่งประจำท้องถิ่น ในมิติเดียวกันกับเหล่าเทพเจ้า และการจัดการนั้น
เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดลักษณะพิเศษ ที่เรียกว่าการประสูติของพระโพธิสัตว์ ผู้ช่วยให้
รอดซึ่งเป็นที่คาดหวังรอคอยของผู้คน

เราเป็นผู้เลิศเพียงหนึ่งเดียวในโลก

ในพุทธประวัติตอนประสูติของพระศากยมนิ มีเรื่องเล่าในฐานะของ
เหตุการณ์อันมีชื่อเสียงอีกเหตุการณ์หนึ่ง ซึ่งเมื่อประสูติยังไม่ทันไร พระองค์ก็

¹¹ ผู้แปล: นานมโต นิรยา พุทธโหด ตีรศจดา ปารุศาน นิรุ คมานิ

เสด็จไป 7 ก้าว ทรงขึ้นบนฟ้าด้วยพระหัตถ์ขวา และชี้แผ่นดินด้วยพระหัตถ์ซ้าย และทรงประกาศว่า “เรานี้เป็นผู้เลิศเพียงหนึ่งเดียวในโลก” (天上天下唯我独尊 Tenjōtenge-yuigadokuson)¹² ต่อไปนี้ ข้าพเจ้าต้องการที่จะแนะนำคำอธิบายที่เนื่องด้วยการตีความตำนานนี้

ตำนานเรื่อง “7 ก้าว” นี้ เดิมทีเป็นเรื่องที่เสด็จไปในทิศทางเดียว แต่ทว่า ในสมัยต่อมา ได้พัฒนาการเป็นเรื่องเล่า ซึ่งเสด็จไปทั้งสี่ทิศที่ละทิศ ถ้อยคำประกาศก็เช่นกัน ในพุทธประวัติเป็นจำนวนมากซึ่งหลงเหลือมาเป็นบทแปลพากย์จีนส่วนใหญ่แล้วตรงกันว่า “天上天下唯我独尊” (เรานี้เป็นผู้เลิศเพียงหนึ่งเดียวในโลก) แต่ทว่า ในคัมภีร์ภาษาสันสกฤต หรือภาษาบาลี ถ้อยความนอกจากที่ว่า “เรานี้เป็นผู้เลิศเพียงหนึ่งเดียวในโลก” ซึ่งตรงกับบทแปลพากย์จีนนี้ ยังปรากฏถ้อยความที่ว่า “นี่เป็นชาติสุดท้าย(ของเรา)” ด้วย นอกจากนี้ ตามงานวิจัยพุทธศิลป์ เพราะรูปของพระพุทธเจ้าตอนประสูติซึ่งทรงชี้ที่ฟ้าและดินนั้น เป็นสิ่งยังไม่ปรากฏในอินเดียสมัยโบราณ รูป ที่รู้จักกันที่ทางวัดนำมาให้ผู้คนสรงด้วย “ชาหวาน”¹³ ในเทศกาลฮานะมัทสุริ¹⁴ นั้น สันนิษฐานว่าถอดภาพโดยอ้างอิงจากถ้อยความว่า “天上天下唯我独尊” ของบทแปลพากย์จีนนั่นเอง

¹² ผู้แปล: สามารถเทียบได้กับ “อาภิสวจา” สำนวนภาษาบาลีว่า “อโคหมสมิ โลกสส เขฏโฐ หมสมิ โลกสส เสฏโฐ หมสมิ โลกสส ...” เราเป็นผู้เลิศในโลก เราเป็นผู้ประเสริฐในโลก เราเป็นเจริญที่สุดในโลก ...

¹³ ผู้แปล: “ชาหวาน” แปลตรงตามตัวอักษรจาก 甘茶 (amacha) เป็นชาหมักที่ทำจากใบไฮเดรนเยีย

¹⁴ ผู้แปล: ฮานะมัทสุริ (花祭り Hanamatsuri) เป็นงานเทศกาลเฉลิมฉลองวันประสูติของพระศากยมุนิพุทธเจ้า เรียกอีกอย่างว่า คัมบุทสุเอะ (灌仏会 Kanbutsu-e) ตรงกับวันที่ 8 เมษายนของทุกปี จะมีการประดิษฐานซุ้มที่มีพระศากยมุนิพุทธเจ้าตอนประสูติ มีการประดับตกแต่งอย่างงดงาม และพุทธศาสนิกชนจะนำ “ชาหวาน” (甘茶) ซึ่งเป็นน้ำชาหมักที่ทำจากใบไฮเดรนเยีย มาสรงพระพุทธรูปดังกล่าวนี้ ประหนึ่งเป็นการสรงสนานพระโพธิสัตว์แรกประสูติ

“7 ก้าว” กับคติ 6 แห่งสังสารวัฏ

แล้วตำนาน “7 ก้าว” นี้แท้จริงแล้วต้องการจะบอกเล่าอะไรกันเล่า บางครั้ง ข้าพเจ้าเคยได้ยินว่า “7 ก้าว” นี้ตามชนบทหมายถึง “การก้าวข้ามคติ 6 แห่งสังสารวัฏ” แต่ ข้าพเจ้าไม่คิดว่าพุทธศาสนายุคเริ่มแรกจะสอนเรื่องคติ 6 แห่งสังสารวัฏแล้ว “คติ 6” ที่ปกติพวกเราเข้าใจในฐานะภพภูมิแห่ง “สังสารวัฏ” อันได้แก่นรก เปรต สัตว์เดรัจฉาน อสุร มนุษย์ และสวรรค์นั้น เป็นเรื่องที่เล่าสืบทอดมาในพุทธศาสนาเถรวาทหรือนิกายเฉพาะ และพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ได้เข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทยหรือประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่แรก ๆ แล้วได้พัฒนาไป ดังนั้นตำนานเรื่องเล่าเช่นนี้จึงแพร่หลายนั่นเอง ในพุทธศาสนาตั้งเดิมในอินเดียนั้น การกล่าวถึง “คติ 5” ซึ่งไม่นับรวมอสุรโลกด้วยนั้นเป็นกระแสหลัก ยิ่งไปกว่านั้นในศาสนาเชนซึ่งเกิดขึ้นร่วมสมัยกับพุทธศาสนา ก็ระบุว่าสังสารวัฏประกอบด้วย นรก สัตว์-พืช มนุษย์ และสวรรค์

อันว่าอสุร (阿修羅 ashura) ซึ่งถูกผนวกเข้ามาในภพภูมิแห่งสังสารวัฏ ภายหลังนั้น เป็นคำปริวรรตเสียงของคำว่า “อสุร” (asura) ในภาษาสันสกฤตหรือภาษาบาลี มีรากคำร่วมกับคำว่า “อหุร” (ahura) ในภาษาเปอร์เซียโบราณ เดิมทีหมายถึงเทพฝ่ายดี แต่ทว่า ภายหลัง ถูกเห็นว่าเป็น “ผู้ที่ไม่ใช่เทวะ” ซึ่งมีการลงอุปสรรคบอกความปฏิเสธ “อ” (ไม่-) ที่คำว่า “สุร” (เทวะ) และปรากฏในคัมภีร์พระเวทหรือมหากาพย์เป็นต้น ในฐานะอสุรร้ายผู้ที่ต่อสู้กับเหล่าเทวะ

ยกตัวอย่างเช่น ราหู ซึ่งอยู่ในเหล่าอสุร ตั้งใจที่จะดื่มน้ำอมฤตของเหล่าเทวะเมื่อมีการกวน(เกษียร)สมุทร แต่ถูกพระอาทิตย์และพระจันทร์ฟ้อง จนถูกพระวิษณุตัดเศียรขาด แต่ทว่า ส่วนเศียรเท่านั้น ซึ่งน้ำอมฤตได้ซ่านไปถึงแล้วยังคงครองชีพอยู่ คอยติดตามพยายามหาพระอาทิตย์และพระจันทร์ บางครั้งบางครั้งวาก็กลืนกินพวกเทพทั้งสองนั้น กลายเป็นอสุรร้ายที่ก่อให้เกิดสุริยุปราคา และจันทรุปราคานั้นเอง ถึงจะเป็นอสุรก็ตามแต่ในความคิดจักรวาลวิทยาอินเดีย ราหูก็เป็นหนึ่งในปวงเทพ เป็นผู้อาศัยอยู่ในสวรรค์

พุทธศาสนารับเอาอสุระเช่นนี้ในฐานะของบุคคลที่ไม่หยุดต่อสู้ และตั้งภพภูมิในวัฏสงสารต่างหาก แตกต่างไปจากสวรรค์ แล้วยิ่งไปกว่านั้น ได้ผนวกอสุระเข้าไปในกลุ่มเทวะ 8 เหล่าซึ่งรักษาคัมภีร์ของพุทธธรรม¹⁵ หรือบริวารของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรสหสรัช¹⁶ เราสามารถดูรูปของอสุรานั้นได้ ที่เทวรูปอสุระในกลุ่ม 8 เทพ-อสุร¹⁷ ของวัดโคฟูกุจิ¹⁸ จังหวัดนาระ เทวรูปอสุระในกลุ่ม 28 เทพ-อสุร¹⁹ ของวัดซันจูซังเง็นโด²⁰ จังหวัดเกียวโต แต่ทว่า เดิมทีแล้วภพภูมิของอสุรานั้นไม่ได้อยู่ในสังสารวัฏเลย เมื่อพิจารณาดังนี้แล้ว ความประสงค์ที่จะตีความว่าเป็น “การข้ามพ้นคติ 6 แห่งสังสารวัฏ” ด้วยการดำเนิน “7 ก้าว” นั้น อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ในฐานะความเข้าใจพุทธประวัติในยุคต้น

ความหมายของการดำเนิน “7 ก้าว”

ตั้งแต่สมัยโบราณ เลข “7” ปรากฏในวัฒนธรรมต่าง ๆ ในโลกนี้ในฐานะตัวเลขศักดิ์สิทธิ์ มีคำอธิบายต่าง ๆ นานา เช่น ได้รับการตีความว่าเกี่ยวข้องกับกลุ่มดาวเหนือทั้ง 7 ดวง²¹ เป็นต้น นักศาสนวิทยา ชื่อ Mircea Eliade²² เองก็เป็นนักค้นคว้าวิจัยเรื่องพิธีกรรมทางศาสนาซึ่งเกี่ยวข้องกับเลข “7” เขาได้อ้างถึงตำนานการเสด็จดำเนิน 7 ก้าวของพระพุทธเจ้าตอนแรกประสูติ ในขณะที่เขาสารวจกรณีตัวอย่างต่าง ๆ

¹⁵ 天龍八部衆 (tenryūhachibushū)

¹⁶ 千手觀音 (Senjukannon 二十八部衆 nijūhachibushū)

¹⁷ 八部衆阿修羅 (Hachibushū-Ashura)

¹⁸ 興福寺 (Kōfukūji)

¹⁹ 二十八部衆阿修羅 (Nijūhachibushū-Ashura)

²⁰ 三十三間堂 (Sanjūsangendō)

²¹ กลุ่มดาวเหนือทั้ง 7 ดวง คือ กลุ่มดาวหมีเล็ก (Ursa Minor)

²² ผู้แปล: Mircea Eliade ชาวโรมาเนีย เป็นนักประวัติศาสตร์ นักเขียน นักปรัชญา และศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยชิคาโก

อ้างตาม Eliade หญิงคนทรง (shaman) ของเผ่าอัลไตซึ่งอยู่ในไซบีเรีย ตะวันตก ในจุดสูงสุดของพิธีกรรม นางจะป็นไปจนถึงรอยบากที่ 7 ซึ่งติดอยู่กับไม้เบิร์ช ไม้นี้เป็นสิ่งที่แสดงสัญลักษณ์ถึงแกนของโลกซึ่งเชื่อมสวรรค์ พื้นพิภพและใต้พิภพเข้าด้วยกัน ปลายยอดที่ป็นไปถึงนั้น ถูกวิเคราะห์ว่าเป็นต้นกำเนิดของการสรรค์สร้างฟ้าดินที่เรียกว่า “จุดสูงสุดของโลก” และ “จุดศูนย์กลางของโลก”

Eliade คิดว่าความหมายของ 7 ก้าวของพระพุทธรเจ้าตอนแรกประสูติเองก็สามารถเทียบได้กับกรณีนี้ ด้วยการเสด็จดำเนิน 7 ก้าว ทรงได้กลมกลืนกลายเป็นหนึ่งเดียวกับการสรรค์สร้างโลก และกำลังบ่งชี้ถึงการก้าวข้ามสภาวะความเป็นมนุษย์นั่นเอง

จริงอยู่ในการตีความตำนานการประสูติของพระพุทธเจ้านั้น เป็นสิ่งที่เต็มไปด้วยจินตนาการ เมื่อเรามองอย่างอินเดีย เราสามารถอนุมานถึงสภาวะอันสูงสุดคือการกลายเป็นหนึ่งเดียวกับพรหมันที่เป็นมหาจักรวาลซึ่งปรัชญาของพราหมณ์มุ่งเป้าอย่างแท้จริง แต่ทว่า ข้าพเจ้ารู้สึกว่าคุณค่าตอบซึ่งได้มาอย่างถูกต้องจากการศึกษาวิจัยไม่ได้ซับซ้อนอะไรเลย ออกจะเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ ทฤษฎีของอิซิงะมิ เซ็นโน (石上善應)²³ ซึ่งโต้แย้งความเห็น(ของ Eliade) นี้จากมุมมองของนิรุกติศาสตร์ เป็นสิ่งที่จับจุดของ Eliade อย่างแท้จริง

พิธีกรรมการเปลี่ยนผ่าน

นอกจาก Eliade แล้ว ยังมีการศึกษาวิจัย “พิธีกรรมการเปลี่ยนผ่าน” ซึ่ง van Gennep²⁴ ได้นำเสนอ “พิธีกรรมการเปลี่ยนผ่าน” นั้นเป็นพิธีกรรมซึ่ง

²³ ผู้แปล: ศาสตราจารย์อิซิงะมิ เซ็นโน (石上善應 เกิดเมื่อ ค.ศ. 1929 ณ จังหวัดฮอกไกโด) นักวิชาการพุทธศาสนศึกษาชาวญี่ปุ่น ปัจจุบันเป็นศาสตราจารย์ของมหาวิทยาลัยไทโฮ ศ. อิซิงะมิมิผลงานมากมาย

²⁴ ผู้แปล: Arnord van Gennep (23 เม.ย. 1873-7 พ.ค. 1957) เป็นนักมานุษยวิทยา คติชนวิทยาและวัฒนธรรมศึกษาชาวฝรั่งเศส

คนเราผ่านในช่วงชีวิต เป็นสิ่งที่พบเจอได้ในชนเผ่า หรือ วัฒนธรรมต่าง ๆ หรือ สิ่งนี้คือสิ่งที่ถูกเรียกขานว่าเป็น “พิธีกรรมในวิถีชีวิต” พวกเราเองก็ผ่านพิธีกรรม มากมาย เช่น พิธีเกิด พิธีบรรลุนิติภาวะ พิธีแต่งงาน พิธีศพ เป็นต้น ด้วยการข้าม ผ่านพิธีกรรมนั้น คนเราจะได้รับการยอมรับในฐานะสมาชิกของสังคมหรือองค์กร เป็นพิธีกรรมในการเข้าร่วม

ตัวอย่างเช่น ด้วยการผ่านพิธีบรรลุนิติภาวะ คนเราจะได้รับการยอมรับเป็น สมาชิกผู้หนึ่งของสังคมผู้ใหญ่ บันจี้จัมพ์ (Bungee Jump) ซึ่งกลายเป็นการละเล่น ในปัจจุบันสำหรับคนที่ต้องการความตื่นเต้นเร้าใจนั้น ดั้งเดิมแล้วเป็นพิธีกรรม ในพิธีบรรลุนิติภาวะซึ่งประกอบกัน ที่ประเทศวานูอาตู (Vanuatu) ในมหาสมุทร แปซิฟิกตอนใต้ คนจะเอาเถาวัลย์มามัด(ข้อ)เท้า แล้วกระโจนจากหอคอยสูงหรือ จากหน้าผา ด้วยการผ่านพิธีกรรมนี้ เขาก็จะได้เข้าร่วมในสังคมของผู้ใหญ่นั้นเอง

ทฤษฎีของอิซิงะมินั้น ผูกโยงตำนานการเสด็จดำเนิน 7 ก้าวของ พระพุทธเจ้าตอนแรกประสูติเข้ากับพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่าน อิซิงะมินิสนิษฐานว่า พิธีกรรมการเดิน 7 ก้าว อาจประกอบขึ้นในฐานะพิธีการเกิดของ ศากยตระกูลหรือไม่ กล่าวคือ สนินิษฐานว่า เป็นการนำเอาพิธีกรรม ซึ่งใครสักคนจะอุ้มทารกแรกเกิด เดินไป 7 ก้าว แล้วประกาศเรื่องการเกิด มาเป็นต้นเค้าของตำนาน ถ้าหากว่า พิธีกรรมดังกล่าวเคยมีอยู่จริง เราสามารถจินตนาการได้เช่นกัน ถึงการฝากความหวัง ที่จะ “จบสิ้นสังสารวัฏ” อันเป็นความสนใจของมณฑลวัฒนธรรมอินเดียในสมัยนั้น จึงได้ประกาศว่า “นี่เป็นชาติสุดท้าย(ของทารกผู้นี้)” นอกจากนี้ ในฐานะของบิดา มารดาที่ไม่เป็นไรที่จะกล่าวว่า “ทารกผู้นี้เป็นผู้ประเสริฐสุดในโลก” ดังที่ได้กล่าวใน หัวข้อ “สถานที่ประสูติ ลุมพินี” มาแล้วว่า เนื่องจากอินเดียในสมัยนั้น ถือว่า การเกิดเป็นสิ่งที่ไม่บริสุทธิ์ ดังนั้นเพื่อเป็นการชำระทำให้บริสุทธิ์ พิธีกรรม การเปลี่ยนผ่านเช่นนั้นจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น

แม้การศึกษาเรื่องพิธีการเกิดของอินเดียสมัยโบราณจะไม่ก้าวหน้าก็ตาม แต่ตามการศึกษาเรื่องพิธีแต่งงาน มีการรายงานกรณีที่เจ้าบ่าวจะจับมือเจ้าสาว เดินไป 7 ก้าว แล้วประกาศการแต่งงาน ดังนั้น ถ้าหากพิธีการเกิดในการดำเนิน

“7 ก้าว” ในทำนองเดียวกันมีจริงในศากยตระกูลแล้วไซ้ ก็ไม่ได้เป็นเรื่องแปลกอะไรเลย

ด้วยการเพิ่มทฤษฎีของอิจิงะมิเข้าไป เราสามารถปรับแก้ความเข้าใจของ Eliade ที่ทำให้ความหมายของการดำเนิน 7 ก้าวของพระพุทธเจ้าตอนแรกประสुติข้ามไปจนถึง “การกลายเป็นหนึ่งเดียวกับมหาจักรวาล” ได้ การที่พิธีกรรมการเปลี่ยนผ่าน เป็นพิธีกรรมของการเข้าร่วม ซึ่งเป็นการได้รับการยอมรับทางสังคมหรือองค์กรแต่ดั้งเดิมนั้น หมายถึงการที่เวลา (เก่า) ได้ถูกรีเซ็ต ด้วยพิธีกรรมการเกิด และเวลาใหม่จะเริ่มต้นขึ้น ด้วยพิธีเกิด ชีวิตใหม่จะเริ่มต้นขึ้น ด้วยพิธีบรรลุนิติภาวะ ช่วงเวลาในฐานะของผู้ใหญ่จะเริ่มต้นขึ้น ด้วยพิธีแต่งงาน ช่วงเวลาของการครองคู่ ฉันทามีภรรยา ก็จะเริ่มต้นขึ้นนั่นเอง

ถ้าหากการดำเนิน “7 ก้าว” เป็นสัญลักษณ์ของการบรรลุถึงศูนย์กลางจุดสูงสุดของโลก และย้อนกลับไปจุดกำเนิดของการสรรค์สร้างฟ้าดินอย่างที่ Eliade กล่าว สิ่งนั้นไม่ได้เป็น “การกลายเป็นหนึ่งเดียวกับมหาจักรวาล” หรือ “การข้ามสภาวะความเป็นมนุษย์” แต่น่าจะหมายถึงการรีเซ็ตเวลาที่ก่อให้เกิดความหมายโดยพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่าน คือ หมายถึง “การเริ่มต้นช่วงเวลาใหม่” ที่แท้จริงเสียมากกว่า

อาจจะเป็นไปได้ว่า ตำนานซึ่งนำพิธีการเกิดของศากยตระกูลมาเป็นต้นเค้า ได้พัฒนาไปเป็นเรื่องเล่าเชิงปาฏิหาริย์ ว่าพระศากยมนูได้เสด็จดำเนินด้วยพระองค์เอง 7 ก้าวและทรงประกาศว่า “เรานี้เป็นผู้เลิศเพียงหนึ่งในโลก” และได้กลายมาเป็นเรื่องราวที่พวกเรารู้จักกัน สิ่งที่ยังขี้ถึงการดำเนิน “7 ก้าว” แม้แต่ในตำนานเหล่านั้น น่าจะเชื่อได้ว่าเป็นการรีเซ็ตเวลา กล่าวคือช่วงเวลาใหม่ได้เริ่มต้นขึ้นจากการที่พระศากยมนู ซึ่งได้รับการพรรณนาว่าเป็น “ผู้ที่ประเสริฐสุดในโลก” หรือ “ผู้มีพระชาติเป็นครั้งสุดท้าย” เสด็จดำเนิน 7 ก้าวด้วยพระองค์เอง นั่นเอง อาจมองได้ว่าสิ่งนั้นเป็นการประกาศอันกล่าวถึง “การเริ่มของโลกใหม่” ที่พระโพธิสัตว์ทรงบ่งบอกด้วยพระองค์เองอย่างแท้จริง

ช่วงเวลาวิเญญวณของพระโพธิสัตว์

มหาปุริสลักษณะ 32 ประการ

ใน “พุทธประวัติของพระวิปัสสิพุทธเจ้า” ใน “มหาวทานสูตร เราทราบถึงการเพิ่มเติมช่วงเวลาที่เป็นทารก-วิเญญวณ (ของพระโพธิสัตว์) ต่อเนื่องไปที่ยาวนาน การประสูติซึ่งเป็นส่วนเก่าแก่ที่สุดได้จากการเปรียบเทียบคัมภีร์ เรื่องที่เป็นที่รู้จักกันดีในพุทธประวัติยุคหลัง เป็นเรื่องเล่าซึ่งกล่าวถึงอนาคตของพระโพธิสัตว์ โดยที่พวกพราหมณ์ผู้ได้รับเชิญมาเพื่อให้มาพยากรณ์พระกุมารพยากรณ์ว่า “พระกุมารผู้นี้ประกอบได้ด้วยมหาปุริสลักษณะ 32 ประการ หากครองเรือน ก็จักได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ หากออกผนวช ก็จักได้เป็นพระพุทธเจ้า”

แล้ว “มหาปุริสลักษณะ 32 ประการ” เกิดขึ้นเมื่อใด อย่างไรนั้น เรายังไม่ทราบ แม้จะมีข้อความในคัมภีร์หรืออรรถกถาที่กล่าวว่า มีแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ในคัมภีร์พระเวท แต่ทว่า ในคัมภีร์พระเวทที่หลงเหลือในปัจจุบันซึ่งเรารู้จักกันนั้น ไม่สามารถพบเจอเรื่องนี้เลย นอกจากนี้ ลักษณะบางประการ เป็นลักษณะร่วมกันกับเทพในศาสนาฮินดู อวตารของพระวิษณุ และพระวรกายของพระนารายณ์ มีนักวิชาการบางคนคิดว่าเรื่องนี้สามารถย้อนกลับไปถึงการนับถือพระสุริยเทพได้

แม้ว่ามหาปุริสลักษณะ 32 ประการที่สืบทอดมาในคัมภีร์พุทธศาสนาจะมีลำดับแตกต่างกันก็ตามแต่เนื้อหาแทบจะเหมือนกัน และมีอิทธิพลต่อรูปลักษณะของพระพุทธรูปที่เกิดขึ้นในสมัยหลัง ยกตัวอย่างเช่น “พระอุษณิষะ” (頂髻相 *chokeiso*) ซึ่งส่วนยอดกระหม่อมบนพระเศียรที่พูนขึ้นเหมือนมวยผม “พระอุณาโลม” (白毫相 *byakumoso*) ซึ่งเป็นขนสีขาวที่ขึ้นอยู่ระหว่างพระขนง (คิ้ว) “พระฉวีสีทอง” (金色相 *konjikiso*) ซึ่งพระวรกายเปล่งปลั่งเป็นสีทอง เป็นต้น ล้วนเป็นพระพุทธรูปที่เราคุ้นเคยกันนั่นเอง นอกจากนี้ “กงจักรที่ฝ่าพระบาท” (足下輪相 *sokugerinsō*) ซึ่งมีลวดลายธรรมจักรอยู่ที่ฝ่าพระบาท เป็นสิ่งที่เรารู้

ได้ด้วยพระพุทธบาทหิน หรือ พระพุทธรูปปางปรินิพพาน²⁵ ซึ่งสามารถเห็นฝ่าพระบาทได้ เป็นต้น

อนึ่ง “พุทธประวัติของพระวิปัสสิพุทธเจ้า” ใน “มหาวทานสูตร” ไม่ได้ระบุชื่อของบุคคลจำเพาะ ในฐานะเหล่าพราหมณ์ผู้ที่ได้ทำการพยากรณ์ (พระโพธิสัตว์) แต่ทว่าในคัมภีร์พระวินัยหรือพุทธประวัติในสมัยหลัง ได้พัฒนาเป็นเรื่องเล่า ซึ่งชื่อของบุคคลจำเพาะ นาม “อสิตดาบส” เป็นผู้กระทำการพยากรณ์ ตำนานที่ว่า อสิตดาบสนี้เป็นผู้พยากรณ์พระโพธิสัตว์ มีปรากฏใน “สุตตนิบาต” ซึ่งเก็บรักษาดำเนินในยุคแรกไว้เป็นอันมาก แต่ทว่า ดังเช่นที่ได้กล่าวมาแล้วในเรื่องลุมพินี ข้อความนี้เป็นนิทานที่มาจากไหน ซึ่งถูกผนวกเข้ามาในฐานะของบทเกริ่นนำของพระสูตรนี้ การเห็นว่าส่วนนี้สามารถย้อนไปถึงสมัยเดียวกันกับเรื่องหลักนั้น เป็นการคำนวณเวลาที่เร็วเกินไป ในอินเดียสมัยโบราณ วราหมิหิระซึ่งได้สถาปนาโหราศาสตร์ ได้เอ่ยถึงชื่อของอสิตะในฐานะบุคคลผู้หนึ่งที่มีอยู่ก่อนหน้าเขา บุคคลผู้นั้นเป็นบุคคลเช่นไรกัน หรือ เป็นบุคคลในตำนานหรือไม่นั้น ไม่อาจทราบแน่ชัดได้ ทว่า แม้แต่อกพุทธศาสนาก็ตาม ดูเหมือน อสิตดาบสจะได้รับการเล่าขานสืบมาในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญในโลกของการพยากรณ์อย่างโหราศาสตร์

การสิ้นพระชนม์ของพระพุทธมารดา

ใน “พุทธประวัติของพระวิปัสสิพุทธเจ้า” ใน “มหาวทานสูตร” เรื่องพระมารดาสิ้นพระชนม์ หลังจากที่ประสูติพระโพธิสัตว์ได้ 7 วันถูกเล่าสืบทอดมาที่ 7 วันนั้น ต้องเป็นเรื่องทางศาสนาอย่างแน่นอน ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่า วันดังกล่าวนั้นเป็นความจริงทางประวัติศาสตร์ แต่ทราบดีว่าแต่เดิมนั้นเป็นเรื่องที่ถูกสืบทอดมาในตำนานการประสูติ ซึ่งเป็นส่วนที่เสร็จสิ้นสมบูรณ์อันเก่าแก่กว่าตำนานในช่วงวัยทารก-วัยเยาว์ เรื่องที่สิ้นพระชนม์หลังจากให้ประสูติการไม่นานนักเป็นเรื่องจริงทางประวัติศาสตร์

²⁵ ในขณะที่ยังมีทั้งพระพุทธรูปปางไสยาสน์ และปางปรินิพพาน แต่ในประเทศไทยปัจจุบันเรียกว่าปางปรินิพพานทั้งสิ้น

นอกจากนี้ ยังมีการเล่าสืบกันว่าพระนางปชาบดี/ปราชาบดี²⁶ ซึ่งเป็นกนิษฐภคินีของพระนางมายาได้ทรงเลี้ยงดูพระศากยมนี้นานที่ตรงกับเรื่องนี้ไม่มีใน “เรื่อง “พระพุทธทั้ง 7 พระองค์” หรือ ใน “พุทธประวัติของพระวิปัสสิพุทธเจ้า” ไม่มี นอกจากนั้นแล้ว เรื่องราวที่ปรากฏให้เห็นในพระวินัย หรือ ใน “อาคม-นิกาย” อยู่ในตำนานการออกผนวชของพระนาง(ปชาบดี) ซึ่งภายหลังที่ตายที่สุดแล้วได้ก่อตั้งภิกษุณีสงฆ์ขึ้นนั้น เป็นเรื่องซึ่งได้รับการสืบทอดมาในฐานะที่เป็นคำพูดของพระอานนท์ พระพุทธอุปัฏฐากของพระศากยมนี้นั่น (ว่า)

“พระนางปชาบดี โคตมี ผู้ยิ่งใหญ่ ผู้เป็นพระมาตุจฉา
ของพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงเป็นพระมารดาผู้อภิบาลเลี้ยงดู
เป็นผู้ประทานเกษียรธาร หลังจากทีพระมารดาผู้ให้กำเนิด
ได้สิ้นพระชนม์ไปแล้ว ทรงให้พระผู้มีพระภาคได้เสวย
พระเกษียรธาร” (พระวินัยปิฎก จุลวรรค 10.1.3)²⁷

เมื่อพิจารณาการศึกษาวิจัยเรื่องที่ว่าการทำงานในเครือญาติระหว่างศากยตระกูลและโกถียตระกูลได้ถูกประพจน์ปฏิบัติ การที่พระนางปชาบดี ผู้เป็นพระกนิษฐภคินีของพระนางมายากลายเป็นชายาในภายหลังนั้นน่าจะเป็นเรื่องปกติหรือบางทีพระนางอาจจะปชาบดีอยู่แล้วก็เป็นได้ มีการเล่ากันว่าพระนันทะ ผู้เป็นพระอนุชาต่างมารดาของพระศากยมนี้นี้ได้ถือกำเนิดจากพระเจ้าสุทโธทนะกับพระนางปชาบดี ได้รับการยอมรับในฐานะที่เป็นเรื่องจริงโดยทั่วไป ทว่า เรื่องนี้ก็เหมือนกัน เป็นเรื่องที่ถูกลำเลียงในพระวินัยปิฎกหรือพุทธประวัติเท่านั้น ใน “เถรคาถา” ของขุททกนิกายบาลี ใน “อาคม-นิกาย” เรื่องพระนันทะได้รับการ

²⁶ ผู้แปล: 波闍波提 (Hajahadai ไทยเรียก (พระมหา)ปชาบดี)

²⁷ ผู้แปล: ... มหาปชาบดี โคตมี ภควโต มาตุจฉา อาพาทิกา โปสีกา ชีรสส ทายิกา ภควนต์ เชนตติยา กาลกตยา ฌณฺญ ปาเยสิ ... (พระวินัยปิฎก จุลวรรค ภิกษุณีขันธกะ) “พระนางมหาปชาบดีโคตมี ผู้เป็นพระมาตุจฉาของพระผู้มีพระภาค ทรงมีอุปการะมาก เคยประทับประคองดูแลถวายเกษียรธาร เมื่อพระชนนีสวรรคต ได้ให้พระผู้มีพระภาคดื่มเกษียรธาร”

ชี้แนะให้ออกผนวชโดยพระศากยมนูจินตต์ความลุ่มหลงได้สำเร็จ เป็นเรื่องที่เขาอย่างเรียบง่ายเท่านั้น

อนึ่ง พระนามว่า “ประชาบดี”(ปฺรชาปติ) ภาษาสันสกฤต ซึ่งตรงกับพระนามของพระนางว่า “ปชาบดี”(ปชาปติ) นั้นได้ถูกกล่าวถึงในงานศึกษาพุทธประวัติของเซนารต์ ที่ปรากฏในบทนา ได้ก่อให้เกิดความผิดพลาดอันใหญ่หลวง คำนี้เป็นรูปคำเพศหญิง (สตรีลิงค์) ของคำที่มีความหมายว่า “พระเจ้าผู้ให้กำเนิดโลก” ซึ่งก็คือ “พระเจ้าผู้สร้าง” ซึ่งสืบทอดมาจากปรัชญาพราหมณ์ที่มีมาก่อนพุทธศาสนา และยังเป็นคำที่มีความหมายว่า “ดาวอังคาร” ได้ด้วย ดังนั้น สำหรับเซนารต์ที่ต้องการอธิบายการที่พุทธประวัติมีต้นเค้ามาจากตำนานของพระสุริยเทพแล้ว คำนี้จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง แต่ปัญหาก็คือ เราจะตีความคำว่า “พระเจ้าผู้สร้าง” อย่างไร เนื่องจากคำนี้เป็นรูปคำเพศหญิง แม้จะตีความว่า “มารดาผู้ให้กำเนิด” ได้ก็จริงแต่ไม่อาจหมายถึง “มารดาผู้เลี้ยงดู” ไปได้เลย ในที่นั้น เซนารต์เห็นว่าหลังจากที่พระนางมายา พระมารดา ซึ่งพระนามหมายถึง “พลังอำนาจเหนือธรรมชาติ” หรือ “ภพหลวงตา” ได้สิ้นพระชนม์ลง พระนางได้กลายเป็น “ประชาบดี” ผู้เป็นใหญ่ในการสรรค์สร้างจักรวาล และทรงเลี้ยงดูพระโพธิสัตว์ต่อไป เป็นการพยายามที่จะขจัดข้อขัดแย้งนั้นให้หมดไป

ตามการศึกษาซึ่งได้กระทำตามแนวภาษาศาสตร์ มีผู้เชื่อว่าพระนาม “ปชาปติ” ของพระองค์ ดังเดิมไม่ได้เป็นคำที่ตรงกับคำภาษาสันสกฤตว่า “ปฺรชาปติ” เสียง “ว” (va) ในภาษาถิ่นของอินเดียสมัยนั้นกลายเป็นเสียง “ป” (pa) ได้ แต่เมื่อแปลงกลับมาเป็นภาษาสันสกฤต (ผู้แปลง) ไม่ได้เข้าใจถูกต้อง มีกรณีที่สำคัญผิดเห็นเป็นศัพท์อื่นซึ่งพ้องเสียงแต่ต่างความหมายในภาษาถิ่น มีการอนุมานด้วยเช่นกันว่าคำว่า “ปชาปติ” ตรงกับกรณีนี้พอดี ซึ่งจะต้องเป็น “ประชาบดี” (ปฺรชาปติ) ที่มีความหมายว่า “ภรรยา” หรือ “ชายา” แต่ถูกเข้าใจผิดว่าเป็น “ประชาปติ” (ปฺรชาปติ) ซึ่งมีความหมายว่า “พระเจ้าผู้สร้าง” ในหลายกรณี มีการเติมคำว่า “มหา-” ที่แปลว่า “ผู้ยิ่งใหญ่” และเรียก(พระนาง)ว่า “มหาปชาปติ” ดังนั้น ข้าพเจ้าคิดว่าเดิมทีคำนี้เคยมีความหมายว่า “พระชายาผู้ยิ่งใหญ่” ฉะนั้นแล้ว

ด้วยความเข้าใจผิดนั้นเป็นเหตุ เป็นผลทำให้ความหมายดั้งเดิมสูญไป กลายมาเป็นชื่อเฉพาะของบุคคลไปด้วยเหตุนี้เอง

ทรงไม่กระพริบพระเนตร

นอกจากนี้ ใน “พุทธประวัติของพระวิปัสสีพุทธเจ้า” ใน “มหาวทานสูตร” ตำนานธรรมดาได้ถูกเล่าอย่างเรียบง่ายในฐานะตำนานวีรบุรุษ อย่างการที่พระโพธิสัตว์เป็นที่รักของผู้คนมากมาย ทรงได้รับการเลี้ยงดูโดยไม่มีสิ่งใดที่ไม่สะดวกสบาย มีเสียงไพเราะและเป็นผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาด ในบรรดาตำนานเหล่านั้น มีเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจ ดังนั้นข้าพเจ้าจึงอยากจะแนะนำให้รู้จัก

“มหาวทานสูตร” เล่าขานประวัติของพระวิปัสสี (วิปัสยิณ) ซึ่งเป็นอดีตพุทธพระองค์หนึ่งในฐานะที่เป็นต้นสายของพระพุทธเจ้า²⁸ ทว่ามีเรื่องเล่าว่าในขณะที่พระโพธิสัตว์ประสูติอยู่แต่ทรงไม่กระพริบพระเนตรราวกับเทพเจ้า ดังนั้น พระองค์ทรงถูกขนานพระนามว่า “วิปัสสี” (ผู้จับตาดู) นี่เป็นเรื่องเล่าที่มาของพระนามของพระวิปัสสี แต่เนื่องจากในขณะเดียวกัน ที่ทรงเป็นต้นสายของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ก็เลยเป็นธรรมดาที่เรื่องนี้ก็ถูกเล่าในฐานะที่เป็นลักษณะพิเศษของพระพุทธเจ้าอย่างหนึ่ง ซึ่งพระศากยมนิทรงมีไปด้วย การที่ว่า “พระพุทธรูปปางปรีณิพานทรงหลับพระเนตร แต่พระศากยมนิปางไสยาสน์ทรงลืมพระเนตร” ที่เรารู้จักกันนั้น ก็มีต้นเค้ามาจากตำนานนี้เอง ดังนั้น คำว่า “วิปัสสี” จึงได้กลายเป็นพระนามหนึ่งของพระศากยมนิดด้วย เรื่องนี้พวกเราส่วนมากเข้าใจว่าเป็น

²⁸ ผู้แปล: จากการศึกษาวิจัยทางวรรณคดีพุทธศาสนา รายพระนามที่เป็นวงศ์ หรือสายของพระพุทธเจ้าที่เก่าแก่ที่สุด คือ รายพระนามของพระอติตพุทธ 7 พระองค์ (รวมถึงพระศากยมนิดด้วย) ที่มีพระวิปัสสีพุทธเจ้าเป็นต้นสาย ในสมัยต่อมา วงศ์หรือสายของพระพุทธเจ้าได้พัฒนาขยายออกเป็น 24 พระองค์ (รวมพระศากยมนิดเป็น 25 พระองค์) ที่มีพระทีปังกรพุทธเจ้าเป็นต้นสาย และภายหลังยังขยายต่อไปอีก 3 พระองค์ รวมเป็น 28 พระองค์

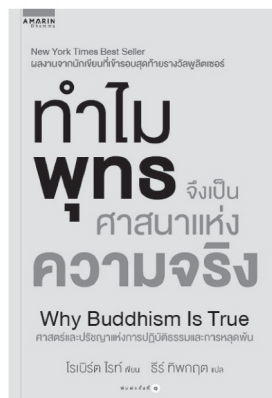
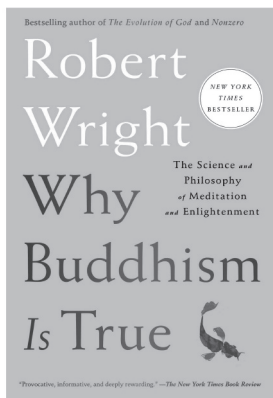

พุทธประวัติของพระศากยมนี แต่ทว่านี่เป็นตัวอย่างหนึ่งที่โดดเด่น ซึ่งได้รับอิทธิพลของ “พุทธประวัติของพระวิปัสสีพุทธเจ้า” ซึ่งได้รับการประพันธ์ให้เป็นต้นสายของพระพุทธเจ้า

(โปรดติดตามบทที่ 3 และ 4 ในฉบับต่อไป)

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)
ทำไมพุทธจึงเป็นศาสนาแห่งความจริง ศาสตร์และปรัชญา
แห่งการปฏิบัติธรรมและการหลุดพ้น

ภัทรธรณ์ แสนพินิจ

ชื่อหนังสือ (ภาษาไทย) ทำไมพุทธจึงเป็นศาสนาแห่งความจริง ศาสตร์และปรัชญา
แห่งการปฏิบัติธรรมและการหลุดพ้น

ชื่อหนังสือ (ภาษาอังกฤษ) Why Buddhism is True: The Science and
Philosophy of Meditation and Enlightenment

ผู้เขียน โรเบิร์ต ไรท์ (Robert Wright)

ผู้แปล อีร์ ทิพกฤต

* ผู้ช่วยอาจารย์ วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, นิสิตทุนการศึกษาหลักสูตร
ดุซงญอบัณฑิต 100 ปีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สาขาวิชาภาษาบาลี-สันสกฤตและ
พุทธศาสนศึกษา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

E-mail: pattaratorn191@gmail.com

สำนักพิมพ์ อมรินทร์ธรรมะ (ประเทศไทย) และสำนักพิมพ์ Simon & Schuster;
Reprint edition (ต่างประเทศ)

พิมพ์ครั้งแรก เดือนเมษายน 2562 (ประเทศไทย) และ August 8, 2017
(ต่างประเทศ)

จำนวนหน้า 310 หน้า

หนังสือเล่มนี้เป็นการเปิดเผยทัศนะและประสบการณ์ของโรเบิร์ต ไรท์ ในฐานะของนักจิตวิทยาพัฒนาการที่มีความรอบรู้ทั้งทางด้านศาสนาและวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ในหนังสือเล่มนี้เขาจึงมุ่งนำเสนอแนวคิดหลักของพุทธศาสนา ทางด้าน “ธรรมชาตินิยม” (Naturalism) ซึ่งเป็นสิ่งที่โลกตะวันตกต่างให้ความสนใจ และเลือกเข้าหาพุทธศาสนามากขึ้น โรเบิร์ต ไรท์ผู้สนใจหลักการปฏิบัติสมาธิอย่างจริงจัง เขาได้ตัดสินใจเข้าโปรแกรมปฏิบัติสมาธิแบบรักษาความเจ็บที่ สมาคมสมาธิเพื่อการหยั่งรู้ (Insight Meditation Society) เพื่อค้นหาคำตอบ บางประการที่เขาตั้งคำถามในใจต่อพุทธศาสนา การตัดสินใจของเขาในครั้งนี้ไม่ใช่ แค่ได้คลายความสงสัยของตนเองเพียงเท่านั้น แต่มันได้สร้างจุดเปลี่ยนบางอย่าง ที่เกิดขึ้นในชีวิตและความคิดของเขาและทำให้การมองโลกของเขาเปลี่ยนไปอย่าง สิ้นเชิง และหนังสือเล่มนี้เป็นการแบ่งปันเส้นทางในการเดินทางเพื่อค้นหาคำตอบ ของโรเบิร์ต ไรท์ เขาจึงตั้งใจถ่ายทอดเรื่องเล่าจากการได้รับบทเรียนสำคัญเป็นนัย ที่ชัดเจนจากแนวคิดทางพุทธศาสนาภายใต้การอธิบายสนับสนุนที่หนักแน่นด้วย วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ได้แก่ ประสาทวิทยาศาสตร์ยุคใหม่โดยเชื่อมโยงผลลัพธ์ ของการฝึกฝนของเขากับจิตวิทยาวิวัฒนาการซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้ที่ กำลังตั้งคำถามหรือมีข้อสงสัยเกี่ยวกับความจริงที่พุทธศาสนานำเสนอไว้

โรเบิร์ต ไรท์ (Robert Wright) เป็นนักเขียนผู้มีพรสวรรค์ เขามีผลงาน เขียนคุณภาพหลายเล่มอย่างต่อเนื่องจากหลายสำนักพิมพ์ที่มีชื่อเสียงระดับโลก ได้แก่ เดอะ นิวยอร์เกอร์ (The New Yorker), ดี แอตแลนติก (The Atlantic), ไทม์ (Time), สเลท (Slate) และเดอะ นิวรีพับลิค (The New Republic) ไรท์

เป็นนักเขียนผู้คว้ารางวัล National Magazines Awards จากความเรียงและบทความยอดเยี่ยมแห่งปี และผลงานที่สร้างชื่อให้โด่งดังที่สุด ได้แก่ The Moral Animal ซึ่งนิวยอร์กไทมส์บุ๊กรีวิวได้ยกย่องให้เป็นหนึ่งในสิบหนังสือที่ดีที่สุดแห่งปี อีกผลงานของเขาคือ The Evolution of God ซึ่งติดอันดับ New York Times Bestseller และติดเป็นผู้เข้าชิงรางวัลพูลิตเซอร์ด้วย นอกจากนี้เส้นทางความเป็นนักเขียนแล้ว ไรท์ยังเคยเป็นอาจารย์อยู่ในภาควิชาจิตวิทยาที่มหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนียและภาควิชาศาสนาที่มหาวิทยาลัยพรินซ์ตันซึ่งมีการเปิดหลักสูตรสอนออนไลน์ฟรีทางเว็บไซต์ชื่อว่า “ศาสนาพุทธกับจิตวิทยาสมัยใหม่” (Buddhism and Modern Psychology) และได้รับความนิยมอย่างสูง ปัจจุบันเขาเป็นศาสตราจารย์อาคันตุกะภาควิชาวิทยาศาสตร์และศาสนาที่วิทยาลัยสหพันธ์ศาสนศาสตร์ (Union Theological Seminary) ในนิวยอร์ก และล่าสุดเขาได้ผลิตผลงานชิ้นโบแดงเป็นหนังสือเล่มใหม่ที่นับว่าเป็นความท้าทายในการแสวงหาคำตอบครั้งใหม่ของเขาตามชื่อของหนังสือคือ Why Buddhism is True จากแรงบันดาลใจบางอย่างในชีวิตของเขา และทันทีที่หนังสือเล่มนี้เปิดตัวและวางแผงก็กวาดรายได้มหาศาลจนได้ขึ้นแท่นเป็นหนังสือที่มียอดขายสูงสุดในเดอะนิวยอร์กไทมส์ทันที และทำให้เกิดกระแสความสนใจต่อพุทธศาสนาในโลกตะวันตกอย่างยิ่ง

หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น 16 ตอน แต่ละตอนเป็นความเรียงขนาดสั้นที่เล่าเรื่องราวตามชื่อของตอนนั้น โดยผู้เขียนได้เรียงลำดับตอนไว้เป็นอย่างดีโดยไล่ไปตามคำถามที่ทิ้งท้ายในแต่ละตอน และค่อย ๆ เผยคำตอบไป ตามลำดับซึ่งไล่เรียงตามความซับซ้อนของสัจธรรมในพุทธศาสนาและประกอบการเล่นเหตุการณ์สำคัญในพระสูตร และจากประสบการณ์จริงที่โรเบิร์ต ไรท์ได้เข้าไปร่วมปฏิบัติสมาธิแบบรักษาความเงียบตลอดระยะเวลาเจ็ดสัปดาห์ ดังนั้น ในหนังสือเล่มนี้จึงเป็นการเล่าถึงผลการปฏิบัติสมาธิของเขาและการค้นพบคำตอบเรื่องสัจธรรมในพุทธศาสนาผ่านเป็นบทเรียนสำคัญที่บรรจุลงในแต่ละตอนอย่างละเอียด ไม่เพียงเท่านั้น เขายังยกและแสดงหลักฐานจากวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ด้วยทฤษฎีและการวิจัยที่มีความสอดคล้องและได้รับการยอมรับทางวิทยาศาสตร์ขึ้นมาเพื่อใช้

ในการหาคำตอบร่วมด้วยว่าแนวคิดทางพุทธศาสนาแต่ละเรื่องได้รับความเชื่อมั่นมากแค่ไหน การค้นหาความจริงเรื่องภพมายา ที่มาและสาเหตุของความทุกข์ และความจริงบางอย่างที่เกี่ยวกับการทำงานของจิตใจและวิธีการเปลี่ยนการทำงานของจิตใจให้ดียิ่งขึ้น จนมาถึงในตอนท้ายด้วยการตอบคำถามหลักตามชื่อของหนังสือเล่มนี้ว่า “ทำไมพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาแห่งความจริง” ในท้ายที่สุด

จุดเด่นของหนังสือเล่มนี้ คือ กระบวนการหาคำตอบจากหลายคำถามที่ปรากฏในแต่ละตอนซึ่งชวนให้สงสัยและร่วมหาคำตอบไปพร้อมกันต่อประเด็นเรื่องความจริงในพุทธศาสนาซึ่งผู้เขียนมีความมุ่งมั่นในการค้นหาคำตอบและมุ่งขยายให้เห็นคำสอนในพุทธศาสนาที่เป็นจริงอย่างที่ไม่สามารถปฏิเสธได้โดยการอธิบายแต่ละส่วนนั้นทำให้เห็นความสำคัญของคำสอนในพุทธศาสนาที่มีความสอดคล้องกับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่อย่างน่าเหลือเชื่อ อย่างที่โรเบิร์ต ไทท์กล่าวไว้ว่า “เป็นเวลานานกว่าสองพันกว่าปีที่พุทธศาสนาได้ศึกษาว่าจิตใจของมนุษย์ถูกตั้งโปรแกรมตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไร และเหตุปัจจัยทำงานอย่างไรกันแน่...แต่ไม่นานมานี้สองกระแสระหว่างพุทธศาสนากับแนวคิดตะวันตก (วิทยาศาสตร์สมัยใหม่) ได้เริ่มปฏิสัมพันธ์กันในทางที่เกิดผลดี ไม่ว่าจะเป็นการสแกนสมองนักปฏิบัติสมาธิงานวิจัยเกี่ยวกับผลทางกายภาพและจิตวิทยาของการปฏิบัติสมาธิ เป็นต้น” (น.244)

สิ่งที่ผู้เขียนพุ่มเทให้แก่การหาคำตอบไม่เพียงแต่การศึกษาคำสอนของพุทธศาสนาเพียงเท่านั้น แต่เขาได้อุทิศตนเองเพื่อการค้นหาคำตอบครั้งนี้อย่างจริงจัง ด้วยการเข้าโปรแกรมเพื่อปฏิบัติสมาธิอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเขาเชื่ออย่างหนักแน่นว่าการกระทำครั้งนี้จะเป็นประสบการณ์ที่เชื่อถือได้มากกว่าสิ่งอื่นใด และตลอดการเข้าโปรแกรมเขาได้เฝ้าสังเกตและจดบันทึกประสบการณ์เพื่อนำมาถ่ายทอด ดังนั้น สิ่งที่เปิดเผยในหนังสือเล่มนี้จึงเป็นประสบการณ์ตรงของผู้ปฏิบัติสมาธิอย่างจริงจังและเขาได้ค้นพบผลการปฏิบัติที่ยิ่งกว่าคำตอบที่เขาเคยตั้งไว้ แต่มันคือสิ่งที่ยิ่งใหญ่ในทัศนะของเขาตามคำกล่าวที่ว่า “เป้าหมายของผมจำเป็นต้องได้ยากยิ่งกว่านั้น หากเราปล่อยให้การบิดเบือนตามธรรมชาติในจิตใจทำลาย

ทุกอย่างแบบไม่มีขึ้นดี มันคงจะยิ่งเศร้าหากมองจากความจริงที่ว่า ในตอนนี้การบิดเบือนเหล่านี้กลายเป็นข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์ที่ชัดเจน และพวกเราที่มีวิธีที่จะแก้ไขมัน นั่นคือ การปฏิบัติสมาธิ ทั้งหมดที่ผมกล่าวถึงคือ หนทางสู่การรู้โลกอยู่ใกล้แค่เอื้อม” (น. 280)

สิ่งที่น่ายกย่องคือความสามารถของผู้เขียนที่นำเสนอเรื่องเล่าจากประสบการณ์ส่วนตัวด้านการปฏิบัติควบคู่ไปกับการตั้งคำถามและการหาคำตอบด้วยวิทยาศาสตร์สมัยใหม่หลายแขนง ผู้เขียนสามารถบอกเล่าเรื่องเล่าได้ด้วย การอธิบายอย่างเรียบง่ายเหมือนการเขียนไดอารี่ที่บันทึกชีวิตและความคิดของตนเองในขณะที่กำลังเข้าโปรแกรมสมาธิอยู่และเว้นวรรคออกมาเพื่อค้นหา คำตอบต่าง ๆ ไปด้วย เขามีความพยายามในการถ่ายทอดให้ผู้อ่านเข้าใจด้วยการแสดงตัวอย่างที่หลากหลาย แต่เป็นตัวอย่างที่เข้าใจง่ายและใกล้ตัวเราอย่างที่สุด เช่น การยกตัวอย่างเรื่องการสร้างภาพมาและการถูกระตุ้นให้เกิดความอยาก (ตัณหา) ด้วยการพูดถึงความสุขที่เราแสวงหาที่มันสลายไปอย่างรวดเร็ว เช่น การกินโดนัทเคลือบไอซิ่งสร้างความพอใจในช่วงหนึ่งและทิ้งให้เกิดความโหยหายาวนานยิ่งกว่าเดิม ผู้เขียนจึงชี้ให้เห็นว่าความสุขอย่างนั้นเป็นความพอใจที่อยู่ไม่นานและก่อให้เกิดความทุกข์ที่จะบีบคั้นให้เราแสวงหาความพอใจมากขึ้นไปอีกซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการคัดเลือกตามธรรมชาติของดาร์วิน (Natural Selection) เป็นเหตุทำให้สมองของเราสร้างภาพมายาขึ้นมาในหัวอยู่เสมอเพื่อให้เราตกเป็นทาสของมัน

โรเบิร์ต ไรท์ ได้ชี้ให้เห็นว่าเส้นทางของพุทธศาสนาเป็นการขบถต่อ การคัดเลือกตามธรรมชาตินั้น เมื่อเข้าสู่การปฏิบัติสมาธิจะทำให้เรามองเห็นความเป็นจริงตามแนวคิดหลักของปรัชญาพุทธศาสนาและนำไปสู่ความรู้แจ้งในที่สุด ผู้เขียนมีความพยายามในการอธิบายความหมายของคำศัพท์เฉพาะของพุทธศาสนาหลาย คำซึ่งเกี่ยวข้องกับความจริงสูงสุดในพุทธศาสนา ได้แก่ อรูป ความว่างเปล่า การรู้แจ้ง และนิพพาน เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่เป็นความท้าทายในการอธิบายคำศัพท์เฉพาะของพุทธศาสนา แต่ผู้เขียนสามารถอธิบายได้ด้วยการนำเสนอข้อความสำคัญในพระสูตร

ที่มีค่านิยมชี้เฉพาะเจาะจงและยกเหตุการณ์สำคัญในพระสูตรขึ้นมาอ้างอิงและอธิบายประกอบเหตุผล พร้อมกับการยกแนวคิดของศาสตร์สมัยใหม่ที่สอดคล้องกันขึ้นมาสนับสนุนด้วย เช่น คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ตรัสตอบต่ออัครศิษยานุศิษย์ในเรื่องของขันธ 5 พระองค์ทรงอธิบายได้อย่างกระจ่างชัดในประเด็นที่ว่ารูปเป็นตัวเรา แต่เราไม่ได้มีอำนาจเหนือรูปนั้นอย่างเช่น เมื่อใดที่ประสบกับเวทนา (ความรู้สึก), สัญญา (การจำได้หมายรู้) และมีความคิดต่าง ๆ ขึ้นมาล้วนแต่ไม่มีอำนาจเหนือสิ่งเหล่านี้อย่างสมบูรณ์เพราะไม่ได้อยู่ภายใต้การควบคุมจริงและยังก่อให้เกิดความทุกข์ซึ่งอัครศิษยานุศิษย์ก็ยอมรับตามนั้น ในประเด็นดังกล่าวนี้ ผู้เขียนยังสามารถเชื่อมโยงไปถึงจิตวิทยาสมัยใหม่ที่ดึงมาใช้ในการอธิบายประเด็นนี้ให้ชัดเจนและสนับสนุนตามความคิดดังกล่าวด้วย เช่นเดียวกับเรื่องของ “อนัตตา” “อรูป” และ “ความว่างเปล่า” ด้วยการยกค่านิยมและเรื่องราวมาจากอนัตตลักขณสูตรและสมาธิราชสูตรแล้วนำมาตีความคำเทศนาและอ้างอิงแนวคิดจิตวิทยาและชีววิทยาวิวัฒนาการมาสนับสนุนคำตอบดังกล่าวด้วย

ภาพรวมของหนังสือเล่มนี้จึงเป็นการรวบรวมและนำเสนอคำสอนสำคัญของพุทธศาสนาในโลกสมัยใหม่ซึ่งทำให้เห็นว่าพุทธศาสนาไม่ได้เป็นเรื่องที่ล้าสมัยเลย สิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งคือผู้เขียนยังพิสูจน์หาความเป็นจริงตามคำสอนเหล่านั้นภายใต้วิธีการประเมินผ่านการตระหนักรู้ถึงเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยนั้นด้วยวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ พร้อมกับการเสนอแนวทางของการเข้าถึงความจริงตามแนวคิดของพุทธศาสนาด้วยวิธีการเจริญสติซึ่งเป็นกุญแจสำคัญไปสู่การรู้แจ้งและการหลุดพ้นอย่างแท้จริง ซึ่งผู้เขียนมีประสบการณ์ตรงจากการได้ฝึกปฏิบัติวิปัสสนาตลอดหลายสัปดาห์จนค้นพบบทเรียนสำคัญและตระหนักถึงคุณค่าของการปฏิบัติหลายประการทั้งในแง่ของการบำบัดพฤติกรรมและความคิด ตลอดจนการบรรลุด้านจิตวิญญาณที่สามารถปลดแอกภาพแห่งมายาที่เกิดจากการสร้างขึ้นตามทฤษฎีของการคัดเลือกตามธรรมชาติได้สำเร็จอย่างไโรเบิร์ต ไรท์กล่าวไว้ถึงผลการปฏิบัติของเขาในตอนท้ายว่า “หลังจากที่ช่วงของการปฏิบัติรวมจบลง และผู้คนเดินออกจากห้องปฏิบัติเงียบ ๆ การค้นพบนั้นไม่ใช่แค่เรื่องที่เอาชนะความเกลียด

ตัวเองได้ ผมยังรู้สึกว่หลายสิ่งที่มาพร้อมกับความเจ็บปวดและดิ้นรน ตอนนี้งกลับง่ายดายยิ่งขึ้น ผมไปถึงภพแห่งจิตวิญญูณ และผมได้พบเทคนิคการทำสมาธิที่พาผมไปทีนั้นซ้ำ ๆ ได้ มันยากที่จะสร้างความรู้สึกเช่นนี้ขึ้นมาใหม่ แต่ผมคิดว่าความรู้สึกสำเร็จทางจิตวิญญูณที่เป็นกลางดีนี้ได้แสดงออกมาเป็นนัยทางน้ำตาของผม สิ่งที่ผมรู้แน่ชัดก็คือ มันเป็นน้ำตาแห่งความปลาบปลื้มและความรู้สึกหลุดพ้นนั้นช่างยิ่งใหญ่ จากนั้นผมก็มีชีวิตอย่างมีความสุขไปชั่ววันรันดร์” (น. 269)

เสนห์ของการเล่าเรื่องของโรเบิร์ต ไรท์ในหนังสือของเขา คือ การบอกเล่า “สาระสำคัญร่วม” ที่เป็นแนวคิดพื้นฐานและพบได้ในทุกนิกายหลักของพุทธศาสนา แม้จะมีรูปแบบและธรรมเนียมที่มีความแตกต่างกันออกไปก็ตาม แต่ยังคงมีเป้าหมายสูงสุดเดียวกัน จุดสำคัญที่ผู้เขียนเน้นมากที่สุด คือ การชี้แนะหนทางเพื่อการอยู่กับปัจจุบันขณะได้อย่างปกติสุขและสามารถเผชิญหน้ากับความทุกข์ได้อย่างไม่หวาดหวั่นอีกต่อไป อย่างที่ผู้เขียนพยายามชี้ให้เห็นรอยต่อระหว่างความจริงกับอภิปรัชญาที่สะท้อนผ่านปรัชญาพุทธศาสนาว่า “ชีวิตตามที่ใช้กันเป็นปกติเป็นชนิดของมายา และคุณไม่อาจเป็นอิสระอย่างแท้จริงจนกว่าคุณ จะแทรกผ่านมายาและมองเห็นหัวใจของสิ่งต่างๆ จนกว่าคุณจะเห็นมันด้วยตาของตัวเอง ไม่เช่นนั้นคุณก็ยังคงถูกจองจำ” (น. 245) ผู้เขียนได้ยกข้อความดังกล่าวมาจากภาพยนตร์ชื่อดังเรื่อง เดอะ เมทริกซ์ (The Matrix) ขึ้นมาเปรียบเทียบกับสถานการณ์ของการต่อสู้และค้นหาโลกใบใหม่เพื่อหลุดออกมาจากโลกแห่งภาพมายานั้นได้ ซึ่งผู้เขียนได้วิเคราะห์เจาะลึกไปถึงรากเหง้าของสิ่งเหล่านั้นโดยเชื่อมโยงเข้ากับจิตวิทยาวิวัฒนาการ (Evolutionary Psychology) จากการศึกษาสมองของมนุษย์ที่ถูกออกแบบมาด้วยการคัดเลือกตามธรรมชาติเพื่อล่อลวงและกักขังเราให้ตกเป็นทาส แต่ถึงกระนั้น ผู้เขียนยังให้ความกระจ่างว่ามันเป็นกระบวนการทางธรรมชาติที่ออกแบบมาเพื่อปกป้องเราให้มีชีวิตอยู่รอดและสืบทอดเผ่าพันธุ์ต่อไปได้ ดังนั้น จุดสำคัญที่ผู้เขียนเน้นคือผลการปฏิบัติของเขาที่ทำให้เขาค้นพบว่าพุทธศาสนาได้มอบความหวังที่เปี่ยมพลังเพื่อการหลบหนีออกมาจากโลกเมทริกซ์

หรือโลกแห่งภพมาตามิที่ผู้เขียนชี้ไว้ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ผู้วิจารณ์เห็นคือการนำเสนอของผู้เขียนที่มุ่งนำเสนอตามความเป็นจริงอย่างที่ไม่ได้ยึดยึดความคิดของเขาให้ผู้อ่านเชื่อหรือดึงเข้ามาเป็นชาวพุทธ เพราะตามทัศนะของผู้เขียนเองก็ไม่ได้เรียกตัวเองว่าเป็นชาวพุทธ และเขาได้ให้เหตุผลว่าการเลือกปฏิบัติสมมติตามแนวทางของพุทธศาสนาเป็นเพียงการยอมรับทางเลือกหนึ่งตามวิถีทางที่ได้จากพุทธศาสนาซึ่งทำให้เขาพบกับความสุขและความสงบในชีวิตเท่านั้น และการเขียนหนังสือเล่มนี้ของเขาเกิดขึ้นมาจากแรงบันดาลใจในข้อนี้เพื่อเป็นการบอกเล่าและถ่ายทอดความรู้และความคิดผ่านประสบการณ์ตรงของเขาว่าได้รับผลและมีคุณค่ามากเพียงใด โรเบิร์ต ไรท์เป็นผู้เปิดโลกทัศน์ของความเป็นพุทธศาสนาพร้อมกับการยืนยันความเป็นจริงด้วยการเป็นตัวแทนของชาวตะวันตกผู้ไม่เชื่อในสิ่งใดโดยง่าย เขาได้เข้าพิสูจน์ความจริงและเปิดเผยข้อค้นพบซึ่งเดิมทีนักคิดชาวพุทธยุคแรกได้ค้นพบคำตอบที่แท้จริงแล้วแต่ยังปราศจากแหล่งข้อมูลทางวิทยาศาสตร์อ้างอิง แต่ผู้เขียนเข้ามามีบทบาทในฐานะผู้ชี้จุดร่วมระหว่างพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ที่สอดคล้องกันบนพื้นฐานของความจริงด้านธรรมชาตินิยมซึ่งมีข้อสนับสนุนจำนวนมากที่ผู้เขียนนำมาใช้ประเมินและพิสูจน์จนค้นพบความจริงและตอบคำถามใหญ่ที่เขาตั้งไว้สำเร็จได้

หนังสือเล่มนี้จึงเป็นหนังสือที่ไม่เจาะจงผู้อ่านและไม่ผูกขาดเพียงกลุ่มของชาวพุทธเท่านั้น แต่ผู้เขียนมีความพยายามจะทำให้หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่เปิดกว้างให้แก่คนทุกกลุ่มที่มีความสนใจและมุ่งหาคำตอบร่วมกันอย่างอิสระ โดยเฉพาะกับวิสัยของบุคคลที่ไม่เชื่ออะไโดยง่ายแล้ว หนังสือเล่มนี้จึงตรงตามความต้องการที่จะช่วยสนองความอยากรู้โดยการนำพาผู้อ่านร่วมวิเคราะห์ ถกเถียง วิพากษ์วิจารณ์ความจริงที่พุทธศาสนานำเสนอผ่านศาสตร์ความรู้สมัยใหม่หลายแขนงศาสตร์ หนังสือเล่มนี้จึงมีเสน่ห์ต่อคนรุ่นใหม่ที่มีวิสัยดังกล่าวอย่างยิ่ง สำหรับการทำความเข้าใจเนื้อหาภายในเล่มทั้งหมดแทบจะไม่มีขีดจำกัดใดที่เกี่ยวข้องกับความรู้ด้านปรัชญาพุทธศาสนาอันลึกซึ้ง และไม่มีการกล่าวถึงเรื่องเหนือธรรมชาติที่เกินกว่าการพิสูจน์ด้วยตาและจากความรู้สึที่มนุษย์สามารถรับรู้ได้ กระนั้นผู้อ่าน

สามารถเข้าใจเนื้อหาได้ปราศจากอุปสรรคด้านความรู้เหล่านั้น นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้ทำภาคผนวกสรุปเนื้อหาสำคัญภายในเล่มและคำอธิบายเรื่องศัพท์เฉพาะทางที่ใช้ในหนังสือไว้ท้ายเล่มอยู่เล็กน้อย ได้แก่ วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร คำนิยามศัพท์ รากศัพท์และที่มาของคำจากภาษาสันสกฤตและภาษาบาลี ความหมายโดยตรงและโดยนัย ตลอดจนข้อตกลงเบื้องต้นเพื่อทำความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างผู้เขียนกับผู้อ่าน กระนั้นผู้อ่านสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้ในท้ายเล่มก่อนเพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการอ่านเนื้อหาแต่ละตอนของหนังสือเล่มนี้ต่อไป

โดยสรุป หนังสือเล่มนี้สามารถตอบโจทย์ของผู้สนใจเรื่องความจริงในพุทธศาสนาที่สะท้อนผ่านคำสอนสำคัญอันเป็นสาระสำคัญร่วมกันของแต่ละนิกายในพุทธศาสนาที่ผู้เขียนพยายามรวบรวมไว้อย่างดี หนังสือเล่มนี้มีความปรารถนาดีอย่างที่สุดของผู้เขียนที่ซ่อนเอาไว้หลังตัวหนังสือแต่ละตัวซึ่งมีพลังสามารถสร้างแรงบันดาลใจเพื่อการมุ่งมั่นและเป็นแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาหรือการเจริญสติในแบบเดียวกับผู้เขียนที่ได้ค้นพบบทเรียนที่สำคัญ และเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงต่อตนเอง ความปรารถนาสูงสุดของเขาคือการได้ถ่ายทอดและแบ่งปันเพื่อนำแนวทางแห่งการสร้างความสุขและความสงบเพื่อการดำรงอยู่ขณะปัจจุบันให้ได้อย่างไม่ทุกข์ร้อนบนพื้นฐานของความจริง หนังสือเล่มนี้จึงเปรียบเสมือนคู่มือเล่มหนึ่งที่ซ่อนความปรารถนาดีจากเพื่อนมนุษย์คนหนึ่งด้วยการแบ่งปันลายแทงแห่งความสุขและความสงบอีกแนวทางหนึ่งให้แก่เพื่อนมนุษย์ร่วมโลกที่กำลังแสวงหาโลกใบใหม่และความสุขสงบที่แท้จริงโดยที่ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนศาสนา แต่ถือว่าเป็นการแสวงหาวิถีทางหนึ่งเข้ามาช่วยทำให้ชีวิตดีขึ้นกันว่าเป็นสิ่งที่ดีที่สุดแล้ว อย่างที่โรเบิร์ต ไครท์ได้กล่าวไว้ถึงคำกล่าวสำคัญขององค์ทะไลลามะว่า “อย่าพยายามใช้สิ่งที่คุณเรียนรู้จากศาสนาพุทธเพื่อเป็นชาวพุทธที่ดีขึ้น แต่จงใช้มันเพื่อเป็นอะไรก็ตามที่คุณเป็นอยู่ให้ดียิ่งขึ้น” ดังนั้น หนังสือเล่มนี้จึงทรงคุณค่าในฐานะของสหายธรรมที่ช่วยแบ่งปันความสุขและหยิбы่นความปรารถนาดีอย่างบริสุทธิ์จากผู้เขียนไปสู่ผู้อ่านที่มีใจเปิดกว้างต่อสรรพสิ่ง ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านสามารถใช้เพื่อการศึกษาและเป็นแนวทางในการปฏิบัติหรือจงใจไปสู่การพัฒนาความคิดและชีวิตของตนให้ดียิ่งขึ้นได้

ข้อแนะนำในการส่งบทความเพื่อตีพิมพ์ ในวารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. การจัดเตรียมต้นฉบับ

- บทความที่จะเสนอมวารสารพุทธศาสนศึกษาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์เป็นบทความวิชาการทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ทั้งบทความวิจัย บทความสรุปรายงานการวิจัย บทความวิชาการ งานแปลจากภาษาต่างประเทศ บทวิจารณ์หนังสือ และบทความประเภทอื่น ๆ
- บทความเขียนเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ
- ความยาวของต้นฉบับประมาณ 10-30 หน้ากระดาษ A4 ใช้แบบอักษร TH Sarabun New ขนาด 16 กั้นขอบด้านละ 1 นิ้ว ใช้ตัวเลขอารบิก (รายละเอียด ดูท้ายวารสาร)
- ระบุชื่อบทความ (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) บทคัดย่อ (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) ความยาวประมาณ 10-15 บรรทัด คำสำคัญ (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) 3-5 คำ
- ระบุชื่อผู้นิพนธ์ทุกคน พร้อมตำแหน่งทางวิชาการ อีเมลของผู้นิพนธ์หลัก และชื่อหน่วยงานต้นสังกัดในเชิงอรรถท้ายหน้า (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) ในกรณีของบทความจากวิทยานิพนธ์ที่มีการระบุชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา โดยอาจารย์ที่ปรึกษามีชื่อผู้นิพนธ์ ขอให้ระบุคำว่า “อาจารย์ที่ปรึกษา” พร้อมทั้งชื่อหลักสูตรและหน่วยงานต้นสังกัดในเชิงอรรถท้ายหน้าด้วย
- การอ้างอิงในบทความต้องทำตามระบบ APA ทั้งการอ้างอิงในเนื้อหา และการอ้างอิงตอนท้าย (สามารถดูรายละเอียดได้ที่ American Psychological Association. (2010). *Publication manual of the American Psychological Association* (6th ed.)

Washington, DC: Author.) ซึ่งเผยแพร่บนเว็บไซต์ <http://www.apastyle.org/learn/index.aspx>

- หรือ ดูรายละเอียดวิธีการเขียนอ้างอิงในเนื้อหา และวิธีการเขียนบรรณานุกรมที่ได้ปรับใช้ตามแบบแผนการอ้างอิงจาก *Publication manual of the American Psychological Association* (APA) ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 6 (6th ed.) จัดทำโดย ผศ.ดร.อรนุช เสวตรตันเสถียร และเผยแพร่บนเว็บไซต์ของภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (<http://www.arts.chula.ac.th/libsci/research/libraryscienceseries/referencestyle2019/>)
- ในการส่งต้นฉบับ ขอให้ระบุในจดหมายถึงบรรณาธิการว่า “ข้าพเจ้าขอยืนยันว่าบทความนี้มีเคยตีพิมพ์เผยแพร่มาก่อน มิได้ส่งวารสารอื่นเพื่อพิจารณาในขณะเดียวกัน และได้มีการลักลอกหรือการละเมิดลิขสิทธิ์” (ผู้เขียนบทความสามารถ upload ไฟล์จดหมายได้ในขั้นตอนการ submission พร้อมกับไฟล์บทความ)
- นักวิชาการที่สนใจลงพิมพ์บทความ กรุณาส่งต้นฉบับทางเว็บไซต์ของวารสารพุทธศาสนศึกษาในระบบ Thai Journal Online ได้ที่ <https://www.tci-thaijo.org/index.php/jbscu>

หากมีข้อสงสัย โปรดติดต่อสอบถามได้ที่ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาคารบรมราชกุมารี ชั้น 13 ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330 โทรศัพท์ 0-2218-4654, 0-2218-4656 ในเวลาทำการ
E-mail: cubs@chula.ac.th

2. การอ้างอิงและการเขียนเอกสารอ้างอิง

2.1 การอ้างอิงในเนื้อหาของบทความ

การอ้างอิงในเนื้อหาของบทความมีทั้งแบบการเขียนอ้างอิงในเนื้อหาทั่วไปและการเขียนอ้างอิงคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

2.1.1 การเขียนอ้างอิงในเนื้อหาทั่วไป

ใช้วิธีการอ้างอิงแบบนาม-ปี (Author-date) โดยระบุชื่อ ผู้แต่ง ตามด้วยปีพิมพ์ และ เลขหน้าไว้ในวงเล็บ ถ้าผู้แต่งเป็นชาวไทย ให้ระบุ ชื่อ และ นามสกุล ถ้าเป็นชาวต่างประเทศ ให้ระบุเฉพาะนามสกุล ตัวอย่างเช่น

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาธรรมการุณภาพ, [ม.ป.ป.], หน้า 16)

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาธรรมการุณภาพ, 2514, หน้า 147)

(ม.ล. จารุพันธ์ ทองแถม, 2545, หน้า 43)

(พระมหาสมณเจ้า ปุจฉาจารย์, 2550, หน้า 13-14)

(วิไลชัย เดชบุญชู, 2545, หน้า 6)

(Currie, 2010, p. 155)

(Wolf, 2008, pp. 417-418)

(Angurarohita, [n.d], pp. 10-12)

2.1.2 การเขียนอ้างอิงคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

การเขียนอ้างอิงคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาในบทความ ให้ระบุ ในเชิงอรรถ (อธิบาย) ครั้งแรกที่มีการอ้างอิงคัมภีร์ว่าเป็นฉบับของที่ใด (เช่น ฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หรือ ฉบับอื่น ฯลฯ) และภาษาใด (เช่น ภาษาไทย หรือบาลี ฯลฯ) การเขียนรายละเอียดอ้างอิงคัมภีร์ในเนื้อหาใช้ตามวิธีเขียนอ้างอิง แบบนามปี (APA) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. การอ้างพระไตรปิฎก (ภาษาไทย-ภาษาบาลี)

1.1 (ภาษาไทย) พระไตรปิฎก เล่ม ข้อ หน้า เช่น

(พระไตรปิฎก เล่ม 1 ข้อ 1 หน้า 1)

1.2 (ภาษาบาลี) พระไตรปิฎก (บาลี) เล่ม ข้อ หน้า เช่น

(พระไตรปิฎก (บาลี) เล่ม 1 ข้อ 1 หน้า 1)

2. การอ้างอิงรรทดถถ (ภษษไทย-ภษษบษล)

- 2.1 (ภษษไทย) ชื่อรรทดถถ เล่ม (ถ้ามี) ชื่อ (ถ้ามี) หน้า เช่น
 (วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกาอัฐฎถถ เล่ม 1 ชื่อ 1 หน้า 1)
 (กังขาวิตถรณอัฐฎถถ ชื่อ 1 หน้า 1)
 (ทีฆนิกาย สมังคลวิลาสินอัฐฎถถ เล่ม 1 ชื่อ 1 หน้า 1)
 (อภิธัมมปิฎก ปญจปรณอัฐฎถถ เล่ม 1 ชื่อ 1 หน้า 1)
- 2.2 (ภษษบษล) ชื่อรรทดถถ (บษล) เล่ม (ถ้ามี) ชื่อ หน้า เช่น
 (วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกาอัฐฎถถ (บษล) เล่ม 1 ชื่อ 1 หน้า 1)
 (กังขาวิตถรณอัฐฎถถ (บษล) ชื่อ 1 หน้า 1)
 (ทีฆนิกาย สมังคลวิลาสินอัฐฎถถ (บษล) เล่ม 1 ชื่อ 1 หน้า 1)
 (อภิธัมมปิฎก ปญจปรณอัฐฎถถ (บษล) เล่ม 1 ชื่อ 1 หน้า 1)

3. การอ้างอิงฎีกา (ภษษไทย-ภษษบษล)

- 3.1 (ภษษไทย) ชื่อฎีกา เล่ม (ถ้ามี) ชื่อ (ถ้ามี) หน้า เช่น
 (สารัตถทีปนิฎีกา เล่ม 1 ชื่อ 1 หน้า 1)
 (ทีฆนิกาย สันตถัปปกาสินิฎีกา เล่ม 1 ชื่อ 1 หน้า 1)
 (ทีฆนิกาย สาธุวิลาสินิฎีกา เล่ม 1 ชื่อ 1 หน้า 1)
- 3.2 (ภษษบษล) ชื่อฎีกา (บษล) เล่ม (ถ้ามี) ชื่อ (ถ้ามี) หน้า เช่น
 (สารัตถทีปนิฎีกา (บษล) เล่ม 1 ชื่อ 1 หน้า 1)
 (ทีฆนิกาย สันตถัปปกาสินิฎีกา (บษล) เล่ม 1 ชื่อ 1 หน้า 1)
 (ทีฆนิกาย สาธุวิลาสินิฎีกา (บษล) เล่ม 1 ชื่อ 1 หน้า 1)

4. การอ้างอิงปรณวิเสสและคัมภีร์อื่น ๆ (ภษษไทย-ภษษบษล)

- 4.1 (ภษษไทย) ชื่อคัมภีร์ เล่ม (ถ้ามี) ชื่อ (ถ้ามี) หน้า เช่น
 (วิสุทธีมรรค เล่ม 1 ชื่อ 1 หน้า 1)
 (อภิธัมมัตถสังคหะ ชื่อ 1 หน้า 1)

- 4.2 (ภาษาบาลี) ชื่อคัมภีร์ (บาลี) เล่ม (ถ้ามี) ข้อ (ถ้ามี) หน้า เช่น
 (วิสุทธิมรรค (บาลี) เล่ม 1 ข้อ 1 หน้า 1)
 (อภิธรรมมัตถสังคหะ (บาลี) ข้อ 1 หน้า 1)

2.2 การอ้างอิงตอนท้าย (Reference Citation)

การอ้างอิงตอนท้ายงานวิชาการมีสองแบบคือ **รายการอ้างอิง (Reference)** หมายถึงรายการทรัพยากรสารสนเทศเฉพาะที่ใช้อ้างอิงในเนื้อหา และ **บรรณานุกรม (Bibliography)** หมายถึงรายการทรัพยากรสารสนเทศทั้งหมดที่ผู้เขียนบทความได้ใช้ประกอบการค้นคว้าในการเขียนบทความเพื่อลงพิมพ์ในวารสารพุทธศาสนศึกษา ผู้เขียนสามารถแสดงทั้งรายการอ้างอิงและบรรณานุกรมโดยจัดเรียงตามลำดับตามตัวอักษร **ในกรณีที่อ้างผู้แต่งคนเดิมแต่มีเอกสารสารสนเทศหลายรายการ ให้ใส่ชื่อผู้แต่งซ้ำในทุกรายการ และแสดงรายการเอกสารภาษาไทยก่อนรายการเอกสารภาษาอังกฤษ ดังนี้**

● หนังสือ

- วิจารณ์ พานิช. (2550). *ผู้บริหารองค์กรอัครริยะ ฉบับนักปฏิบัติ*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.
- นราศรี ไวนิชกุล, และชูศักดิ์ อุดมศรี. (2552). *ระเบียบวิธีวิจัยธุรกิจ* (พิมพ์ครั้งที่ 19). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2545). *ภัยแห่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระมหาสนอง ปุจฉาการ. (2550). *ความรู้เบื้องต้นทางการบริหารรัฐกิจ*. นครปฐม: โรงพิมพ์รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- ว.วชิรเมธี. (2554). *คมคำธรรมออนไลน์* (พิมพ์ครั้งที่ 4). นนทบุรี: ปราณ.
- อากาศดำเกิง ทรัพย์พัฒน์, ม.จ. (2553). *ละครแห่งชีวิต*. กรุงเทพมหานคร: เอพี ครีเอทีฟ.

กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. คณะกรรมการธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2550). *กลไกออนไลน์*. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์.

Moody, J. (2007). *Illegitimate theatre in London*. Cambridge, England: Cambridge University Press.

● หนังสือแปล

สตีเฟน, ดับเบิลยู. (2536). *นายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ* (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

Badiou, A. (2005). *Handbook of inaeesthetics* (A. Toscano, Trans). Standford, CA: Standford University Press.

● บทความหรือบทในหนังสือ

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, และเมธา เสรีธนาวงศ์. (2547). วิทย์. ใน *สื่อสารมวลชนเบื้องต้น: สื่อมวลชน วัฒนธรรม และสังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 4 ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม, หน้า 385-441). กรุงเทพมหานคร: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

● บทความในวารสาร

ชุติมา สัจจานันท์. (2554). การพัฒนามาตรฐานการรู้สารสนเทศสำหรับนักเรียนไทย. *วารสารวิจัย สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย*, 4(1), 13-22.

Mackey, T. P., & Jacobson, T. (2011). Reframing information literacy as a metaliteracy. *College & Research Libraries*, 72(1), 62-78.

● บทความในหนังสือพิมพ์

ประเวศ วะสี. (18 ตุลาคม 2554). น้ำท่วม รวมน้ำใจไทยพันวิบัติ. *ไทยโพสต์*, หน้า 4.
Sachs, A. (2016, October 2). In L.A., a grown-up show and tell of unhappy endings: Museum displays bittersweet artifacts of broken hearts and dreams, while anonymity is paramount. *The Nation*, p. 12.

● บทวิจารณ์หนังสือ

เทอดศักดิ์ ไม่เท่าทอง. (2559). [บทวิจารณ์หนังสือ *Handbook of semantic web technologies*, by J. Domingue, D. Fensel, & J. A. Hendler (Eds.)]. *วารสารสารสนเทศศาสตร์*, 34(2), 130-132.

● วิทยานิพนธ์

ยุทธนา แซ่พั้ว. (2555). *บทบาทการเกี่ยวในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศิลป์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

Walker, D. (2015). *Towards the collaborative museum?: Social media, participation, disciplinary experts and the public in the contemporary museum* (Ph.D. dissertation, University of Cambridge, England).

● สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (Electronic media)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. (2550). *ประมวลคำในพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ตั้งแต่พุทธศักราช 2493-2549 ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*. สืบค้นจาก <http://www.sufficiencyeconomy.org/ebook/ebook202/#1>

Zafarani, R., Abbasi, M. A., & Liu, H. (2014). *Social media mining: An introduction*. Retrieved from <http://dmml.asu.edu/smm/>

● เอกสารจดหมายเหตุ

ตำราธรรมชาติ เงินดำ, เงินขาว, ทอง, นาก. (ม.ป.ป.). [ใบลาน]. หนังสือสมุดไทย (เลขทะเบียน 55). สำนักหอสมุดแห่งชาติ, กรุงเทพมหานคร.

War poster collection. (1914-1946). [Poster]. Manuscripts and Archives (MS671). Yale University Library, New Haven, CT.

● การสัมภาษณ์

ให้อ้างอิงในเนื้อหา แต่ไม่ต้องเขียนรายการบรรณานุกรมสำหรับการอ้างอิงตอนท้าย

3. การนำเสนอข้อมูลด้วยตาราง (table)

ข้อความในตารางใช้รูปแบบตัวอักษร ThSarabun New ขนาด 14 หรือปรับให้เหมาะสมกับข้อมูล ใส่เลขลำดับตารางและชื่อตารางไว้ด้านบนตาราง จัดระยะชิดซ้าย เลขลำดับตารางใช้อักษรปกติ และชื่อตารางใช้อักษรตัวเอียง (italic) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางที่ 2

ชื่อเรื่องนิทานชาดก 20 เรื่องที่เล่าในครอบครัวในแต่ละสัปดาห์

ลำดับเรื่อง	เรื่องเล่าในนิบาตชาดก	ชื่อเรื่องนิทานตั้งขึ้นในงานวิจัย
เรื่องที่ 215	ชื่อบทเรื่อง คุณชาดก มิตรธรรม หน้า 444	สิงโตกับสุนัขจิ้งจอก
เรื่องที่ 438	ชื่อบทเรื่องมหาอุกกุสชาดก สัตว์สี่สหาย หน้า 866	น้ำใจของเพื่อน

4. การนำเสนอข้อมูลด้วยรูปภาพ (figure) ได้แก่กราฟ (graph) แผนผัง/ผังภูมิ (chart) แผนที่ (map) ภาพวาด (drawing) ภาพถ่าย/รูปภาพ (photo graph/picture)

ให้ระบุหมายเลขรูปภาพและชื่อรูปภาพไว้ใต้รูปภาพ โดยใช้รูปแบบตัวอักษรเช่นเดียวกับตาราง จัดระยะแบบกลางหน้าหรือกลางรูปภาพ จัดเลขลำดับภาพใช้อักษรตัวเอียง (italic) ชื่อภาพใช้อักษรปกติ เช่น

ภาพที่ 1 ตราศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5. การแบ่งหัวข้อในบทความ

ต้นฉบับในบทความแบ่งเป็นหัวข้อหลักและหัวข้อย่อย กำกับหัวข้อหลักและหัวข้อย่อยด้วยระบบตัวเลขดังนี้

1. หัวข้อลำดับที่ 1

พิมพ์ด้วยอักษรตัวหนา (bold) ขนาด 16 จัดชิดซ้าย เว้นบรรทัดด้านบนและด้านล่างอย่างละ 1 บรรทัด

1.1 หัวข้อลำดับที่ 1.1

หัวข้อลำดับที่ 1.1 พิมพ์ด้วยอักษรตัวหนา (bold) ขนาด 16 จัดชิดซ้าย เว้นบรรทัดด้านบนและด้านล่างอย่างละ 1 บรรทัด

1.1.1 หัวข้อลำดับที่ 1.1.1

หัวข้อลำดับที่ 1.1.1 พิมพ์ด้วยอักษรตัวหนา (bold) ขนาด 16 จัดชิดซ้าย เว้นบรรทัดด้านบน 1 บรรทัด ส่วนบรรทัดด้านล่างพิมพ์ตามด้วยเนื้อความทันที

ตัวอย่างการเขียนบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ชื่อเรื่องพิมพ์ด้วยอักษร TH Sarabun New ตัวหนา (bold) ขนาด 18 (บรรณาธิการจะปรับขนาดตัวหนังสืออีกครั้งให้เหมาะสมกับหน้ากระดาษวารสารฯ) เนื้อหาตัวอักษรขนาด 16 เียงอรรถตัวอักษรขนาด 14 ความยาวของบทคัดย่อประมาณ 15 บรรทัด คำสำคัญ 3-5 คำ

ชื่อเรื่องบทความภาษาไทย*

ชื่อผู้เขียนบทความคนที่ 1**
(ถ้ามี)ชื่อผู้เขียนบทความคนที่ 2***

บทคัดย่อ

เนื้อความของบทคัดย่อ

.....

.....

คำสำคัญ:

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของ/ปรับปรุงจาก/มีฐานความคิดจากวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก/วิทยานิพนธ์ปริญญาโท/งานวิจัย เรื่อง “.....” ได้รับทุนสนับสนุนจาก.....

** ตำแหน่งทางวิชาการ สังกัด/ที่ทำงาน และอีเมล (ของผู้วิจัยหลัก)

*** ตำแหน่งทางวิชาการ สังกัด/ที่ทำงาน (ของผู้วิจัยคนที่สอง)

ชื่อเรื่องบทความภาษาอังกฤษ*

Author คนที่ 1**

(ถ้ามี) Author คนที่ 2***

Abstract

Content

.....

.....

Key words:

* This article is a part of/revised from/based on the dissertation/ thesis/ research entitled “.....,” funded by.....

** Academic position, workplace, E-mail (of the first author)

*** Academic position, workplace (of the other author)

Publication Ethics

มาตรฐานทางจริยธรรมของการตีพิมพ์ วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปรับปรุงจาก COPE – COMMITTEE ON PUBLICATION ETHICS

หน้าที่และความรับผิดชอบของบรรณาธิการ

บรรณาธิการควรรับผิดชอบต่อทุกสิ่งที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร

- ดำเนินการให้ตรงตามวัตถุประสงค์และขอบเขตของวารสาร
- รับรองคุณภาพของผลงาน (รวมงานทุกประเภทที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารฯ ได้แก่ บทความวิจัย บทความวิชาการ บทความรับเชิญ ผลงานแปล บทวิจารณ์หนังสือ)
- ดำรงไว้ซึ่งความถูกต้องทางวิชาการของผลงาน
- สนับสนุนเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของผู้นิพนธ์
- ปกป้องมาตรฐานของทรัพย์สินทางปัญญาจากความต้องการทางธุรกิจ
- แก้ไขข้อผิดพลาดในการตีพิมพ์ การถอด-ถอนผลงาน และการขอภัยหากจำเป็น
- ปรับปรุงวารสารอย่างสม่ำเสมอ

หน้าที่ของบรรณาธิการต่อผู้อ่าน

- ควรแจ้งให้ผู้อ่านทราบเกี่ยวกับสถานะภาพของผู้ให้ทุนสนับสนุนผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์

หน้าที่ของบรรณาธิการต่อผู้นิพนธ์

- บรรณาธิการควรดำเนินการทุกอย่างเพื่อดำรงไว้ซึ่งคุณภาพของผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์

- การตัดสินใจของบรรณาธิการในการยอมรับหรือปฏิเสธผลงานเพื่อการตีพิมพ์ ขึ้นอยู่กับคุณภาพ ความใหม่ ความชัดเจนของผลงาน และตรงตามวัตถุประสงค์ของวารสาร
- บรรณาธิการสามารถชี้แจงหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการตรวจสอบประเมินบทความ (peer review) และมีความพร้อมในการชี้แจงความเปี่ยงเบนต่างๆ จากกระบวนการตรวจสอบที่ได้รับไปได้
- บรรณาธิการควรจัดพิมพ์คำแนะนำสำหรับผู้พิมพ์ทุกประเด็นที่บรรณาธิการคาดหวังจากผลงาน และในทุกเรื่องที่คุณพิมพ์ควรรับทราบ และควรมีการปรับปรุงคำแนะนำให้ทันสมัยอยู่เสมอ พร้อมทั้งการอ้างอิงหรือการเชื่อมโยงกับระเบียบดังกล่าว
- บรรณาธิการไม่ควรเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจในการตอบรับผลงานที่ถูกปฏิเสธการตีพิมพ์ไปแล้ว ยกเว้นมีปัญหาร้ายแรงที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างการรับ-ส่งผลงานนั้นมาให้วารสารพิจารณา
- วารสารควรมีช่องทางให้ผู้พิมพ์อุทธรณ์ได้ หากผู้พิมพ์มีความคิดเห็นแตกต่างจากการตัดสินใจของบรรณาธิการ

หน้าที่ของบรรณาธิการต่อผู้ประเมินบทความ

- บรรณาธิการควรจัดพิมพ์คำแนะนำแก่ผู้ประเมินบทความในทุกประเด็นที่บรรณาธิการคาดหวัง และควรมีการปรับปรุงคำแนะนำให้ทันสมัยอยู่เสมอ พร้อมทั้งควรมีการอ้างอิงหรือการเชื่อมโยงกับระเบียบดังกล่าวนี้ด้วย
- บรรณาธิการควรมีระบบที่ปกป้องข้อมูลส่วนตัวของผู้ประเมินบทความ

กระบวนการพิจารณาประเมินบทความ

- บรรณาธิการควรมีระบบที่ทำให้มั่นใจได้ว่าผลงานที่ส่งเข้ามายังวารสาร จะได้รับการปกปิดเป็นความลับในระหว่างขั้นตอนการพิจารณาประเมิน

การร้องเรียน

- บรรณาธิการควรดำเนินการตามขั้นตอนที่ปรากฏในผังการทำงานที่กำหนดโดยกองบรรณาธิการวารสาร
- บรรณาธิการควรมีการตอบกลับคำร้องเรียนในทันที และควรแสดงให้ผู้ร้องเรียนมั่นใจได้ว่าสามารถร้องเรียนได้อีกหากยังไม่พอใจ ซึ่งกลไกดังกล่าวนี้ควรปรากฏชัดเจนในวารสาร

การสนับสนุนการอภิปราย

- ควรเปิดโอกาสให้ผู้มีพันธสามารถชี้แจงความคิดเห็นที่อาจไม่ตรงกับผู้ประเมินบทความ
- รายงานผลด้านลบที่มาจากการศึกษาหรือการวิจัยได้

สนับสนุนความถูกต้องทางวิชาการ

- บรรณาธิการควรยึดหลักจริยธรรมสากลในการพิจารณารายละเอียดของผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์
- บรรณาธิการควรมีหลักฐานที่แสดงว่าผลงานที่จะตีพิมพ์นั้นได้รับความเห็นชอบโดยกองบรรณาธิการ หรือ ถ้าเป็นบทความวิจัยควรได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคนฯ ชุดที่ 2 (IRB 2) ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือของหน่วยงานต้นสังกัดของผู้นิพนธ์

การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล

- บรรณาธิการควรปกป้องรักษาความลับของข้อมูลส่วนบุคคล เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นิพนธ์กับผู้ให้ข้อมูล ดังนั้นบรรณาธิการจึงควรแจ้งผู้นิพนธ์ให้ขอหนังสือยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรจากผู้ให้ข้อมูลที่ปรากฏในผลงาน อย่างไรก็ตามบรรณาธิการสามารถตีพิมพ์

บทความได้โดยไม่ต้องมีเอกสารยินยอมหากบทความนั้นมีความสำคัญต่อสังคมในวงกว้าง หรือมีความยากลำบากในการได้มาซึ่งเอกสารยินยอม และบุคคลผู้นั้นไม่คัดค้านต่อการตีพิมพ์เผยแพร่

การติดตามความประพฤติมิชอบ

- บรรณาธิการไม่ควรปฏิเสธผลงานที่อาจจะมีความผิดในทันทีทันใด แต่ควรติดตามหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผลงานดังกล่าวเพื่อความโปร่งใสก่อนการตีพิมพ์
- บรรณาธิการควรแสวงหาคำตอบจากบุคคลผู้ถูกกล่าวหา ก่อน แต่หากไม่ได้รับคำตอบที่น่าพอใจก็ควรตรวจสอบข้อเท็จจริงโดยการสอบถามหัวหน้าหรือคณะบุคคลที่เกี่ยวข้อง
- บรรณาธิการควรทำให้เกิดความมั่นใจว่าการตรวจสอบข้อเท็จจริงเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักเหตุและผล ปราศจากอคติ ความลำเอียงใด ๆ

การรับรองความถูกต้องของผลงานทางวิชาการ

- เมื่อบรรณาธิการพบว่าบทความวิชาการที่ตีพิมพ์ไปแล้วมีปัญหาที่อาจนำไปสู่ความเข้าใจผิด หรือเป็นรายงานที่บิดเบือนข้อเท็จจริง จำเป็นต้องแก้ไขทันที
- หากบรรณาธิการพบว่าการประพฤติทุจริตภายหลังการดำเนินการตรวจสอบแล้ว ต้องดำเนินการเพิกถอนบทความนั้นด้วยความชัดเจนที่สามารถพิสูจน์ได้ ทั้งนี้การเพิกถอนนี้ต้องให้ผู้อ่านและระบบฐานข้อมูลอื่นที่อยู่ในสายงานวิชาการประเภเดียวกันทราบด้วย

ความสัมพันธ์กับเจ้าของวารสาร

- บรรณาธิการควรมีอิสระในการตัดสินใจรับผลงานเพื่อตีพิมพ์โดยพิจารณาคุณภาพและความเหมาะสมกับผู้อ่านเป็นหลัก มากกว่า

การรับคำสั่งการตีพิมพ์จากเจ้าของวารสารซึ่งอาจหวังผลประโยชน์
อื่นจากผลงานนั้น

ประเด็นพิจารณาการตีพิมพ์ซ้ำ

- ในการนำผลงานเดิมมาตีพิมพ์ใหม่ต้องให้คงลักษณะเดิมทุกประการ รวมทั้งถ้ามีการปรับปรุงเพิ่มเติมแก้ไข ผู้พิมพ์ต้องระบุไว้ในเชิงอรรถว่าเคยตีพิมพ์ที่ใดมาก่อน

ผลประโยชน์ทับซ้อน

- บรรณาธิการควรมีระบบในการจัดการผลประโยชน์ทับซ้อนของ บรรณาธิการ เจ้าหน้าที่วารสาร ผู้พิมพ์ ผู้ประเมิน และสมาชิก กองบรรณาธิการ

กระบวนการจัดการกับข้อร้องเรียนและการอุทธรณ์ที่มีต่อบรรณาธิการ

- ข้อร้องเรียนของ ผู้พิมพ์ ผู้อ่าน ผู้ประเมิน อาจมีการส่งมาให้ บรรณาธิการ กองบรรณาธิการ หรือคณะกรรมการดำเนินงาน ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ โดยร้องเรียน เป็นลายลักษณ์อักษรต่อบรรณาธิการวารสารโดยตรงก่อนในขั้นแรก
- หากข้อร้องเรียนไม่ได้รับการแก้ไขเป็นที่น่าพอใจ ก็สามารถยื่นข้อ ร้องเรียนนั้นต่อกองบรรณาธิการในขั้นตอนถัดไป
- หากข้อร้องเรียนต่อกองบรรณาธิการยังไม่ได้รับการแก้ไขเป็นที่น่าพอใจ ก็สามารถยื่นอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการดำเนินงานศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นต้นสังกัดของบรรณาธิการได้ใน ขั้นตอนสุดท้าย
- กองบรรณาธิการและคณะกรรมการดำเนินงานฯ จะไม่พิจารณา การร้องเรียนเกี่ยวกับเนื้อหาของการตัดสินใจตีพิมพ์ผลงานของ บรรณาธิการ แต่จะพิจารณากระบวนการ หรือข้อวิจารณ์เกี่ยวกับ

เนื้อหาในบทบรรณาธิการเท่านั้น

- การตัดสินใจการอุทธรณ์โดยคณะคณะกรรมการดำเนินงานศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถือเป็นเด็ดขาด
- กองบรรณาธิการและคณะกรรมการดำเนินงานฯ จะไม่พิจารณาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนหน้าการเผยแพร่เอกสารมาตรฐานทางจริยธรรมนี้

บทบาทหน้าที่ของผู้นิพนธ์

- ผลงานของผู้นิพนธ์ต้องเป็นผลงานที่ไม่เคยตีพิมพ์หรือเผยแพร่ที่ไหนมาก่อน ถ้าผู้นิพนธ์ส่งบทความให้วารสารอื่นพิจารณาด้วยในขณะเดียวกัน นิพนธ์ต้องยกเลิกการส่งบทความให้วารสารอื่นทันที เมื่อวารสารพุทธศาสนศึกษา ส่งหนังสือรับรองการตีพิมพ์ให้ผู้นิพนธ์
- ผู้นิพนธ์ต้องไม่คัดลอกผลงานของผู้อื่น และต้องมีการอ้างอิงทุกครั้ง เมื่อนำผลงานของผู้อื่นมานำเสนอหรืออ้างอิงในผลงานของตน (ตามข้อแนะนำของวารสารพุทธศาสนศึกษาในการส่งบทความเพื่อตีพิมพ์)
- หากผลงานของผู้นิพนธ์เกี่ยวข้องกับการเก็บข้อมูลโดยใช้คนเป็นผู้ให้ข้อมูล หรือใช้สัตว์ในการทดลอง ผู้นิพนธ์ควรตรวจสอบให้แน่ชัดว่าได้ดำเนินการตามหลักจริยธรรม ปฏิบัติตามกฎหมาย และข้อบังคับที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด รวมถึงต้องได้รับความยินยอมก่อนการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลทุกครั้ง
- ผู้นิพนธ์ต้องเปิดเผยแหล่งทุนสนับสนุนการผลิตผลงานทางวิชาการ (ถ้ามี)
- ผู้นิพนธ์พึงตระหนักว่าลิขสิทธิ์ของผลงานที่ตีพิมพ์เป็นของวารสารพุทธศาสนศึกษา และไม่นำผลงานไปเผยแพร่หรือตีพิมพ์กับแหล่งอื่นๆ หลังจากที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารฯ แล้ว
- ชื่อผู้นิพนธ์ที่ปรากฏในบทความต้องเป็นผู้ที่มีส่วนในผลงานวิชาการนี้จริง

บทบาทหน้าที่ของผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ

- ผู้ทรงคุณวุฒิต้องคำนึงถึงคุณภาพบทความเป็นหลัก พิจารณาบทความภายใต้หลักการและเหตุผลทางวิชาการโดยปราศจากอคติหรือความคิดเห็นส่วนตัว และไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์
- ผู้ทรงคุณวุฒิต้องไม่แสวงหาประโยชน์จากผลงานทางวิชาการที่ตนเองได้ทำการประเมิน
- หากผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบพบว่าบทความที่รับประเมินเป็นบทความที่คัดลอกผลงานชิ้นอื่น ๆ ผู้ทรงคุณวุฒิต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบตามแบบประเมินผลงานของวารสารฯ
- ผู้ทรงคุณวุฒิต้องรักษาระยะเวลาประเมินตามกรอบเวลาประเมินที่กำหนด
- ผู้ทรงคุณวุฒิต้องไม่เปิดเผยข้อมูลของผลงานให้ผู้ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับรู้

อ้างอิงจาก

<http://www.publicationethics.org/files/2008%20Code%20of%20Conduct.pdf>

THAIJO
JOURNAL INFORMATION

ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาช้านาน มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม และความรู้สึกนึกคิดของคนไทยอย่างแนบแน่นและลึกซึ้ง เรามองพระพุทธศาสนาได้ 2 ด้าน คือ ด้านหลักวิชา และด้านปฏิบัติ ด้านปฏิบัตินั้นมีสถาบันสงฆ์ซึ่งได้สืบทอดและเผยแผ่พุทธธรรมแก่คนทั่วไปได้อย่างดี จนนับได้ว่าประเทศไทย เป็นศูนย์กลางการปฏิบัติพุทธธรรมที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งในโลก และปัจจุบันมีชาวต่างประเทศสนใจมาปฏิบัติพุทธธรรมในประเทศไทยมากขึ้นเรื่อยๆ

อนึ่ง แม้พระพุทธศาสนาจะเป็นรากฐานของสังคมไทยมาช้านาน แต่การศึกษาทางสังคมเกี่ยวกับพฤติกรรมและความเชื่อที่เกิดขึ้นจริงใน หมู่ชาวพุทธ ยังไม่กว้างขวางนัก พฤติกรรมและความเชื่อทางศาสนาของ ชาวพุทธมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมและความเชื่อทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม แต่การศึกษาเรื่องเหล่านี้ก็ยังไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ทั้งๆ ที่การเข้าใจเรื่องเหล่านี้ให้ประโยชน์อย่างมากในการเข้าใจและพัฒนาสังคมไทย

ด้วยเหตุนี้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงได้จัดตั้งศูนย์พุทธศาสนศึกษาขึ้น เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าวิจัยและเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการปัจจุบัน เป็นศูนย์กลางการระดมความคิดเพื่อหาทางประยุกต์พระพุทธศาสนา来解决ปัญหาของสังคมและของมวลมนุษยให้กว้างขวางและลึกซึ้งทั้งในระดับชาติและระดับสากล

ใบสมัครสมาชิกวารสารพุทธศาสนศึกษา

วารสารพุทธศาสนศึกษา มีกำหนดออกเป็นราย 4 เดือน คือ

ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน) ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม) และ

ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม)

ข้าพเจ้ามีความประสงค์จะสมัครสมาชิกวารสารพุทธศาสนศึกษา

โดยสมัคร ☐ เป็นสมาชิก ตั้งแต่ปีที่.....ฉบับที่.....
ถึงปีที่.....ฉบับที่.....รวม..... ฉบับ
☐ ต่ออายุสมาชิก ตั้งแต่ปีที่.....ถึงปีที่.....
ถึงปีที่.....ฉบับที่.....รวม.....ฉบับ

รวมเป็นเงินทั้งสิ้น.....บาท

กรุณาส่งวารสารไปตามชื่อและที่อยู่ดังนี้

(ชื่อ-สกุล ผู้รับ).....

(ที่อยู่สำหรับจัดส่ง).....

.....

โทรศัพท์.....โทรสาร.....อีเมล.....

โดยออกใบเสร็จในนาม.....

อัตราค่าสมาชิก ปีละ 60 บาท (ราคาเล่มละ 20 บาท)

โปรดส่งจ่ายทางธนาคารในนาม “ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่งจ่ายปลายทาง “ปณ.พ. จุฬาลงกรณ์ 10332”

ลงชื่อ.....

วันที่.....

ศูนย์พุทธศาสนศึกษา โทร.02-218-4654 , 02-218-4656